N. IORGA

Cuvinte Adevărate

BUCUREŞTI

„Minerva“ Institut de arte grafice şi editură
6, Strada Regală, 6

1903

CUVINTE ADEVĂRATE

CUVINTE ADEVĂRATE

DE

N. IORGA

BUCUREȘTI
INSTITUTUL „MINERVA"
1903

ARTICOLE TIPĂRITE ÎN ZIARUL «EPOCA»

UN INDEMN

Curtea cu juraţĭ din Ilfov a condamnat pe adolescentul Constantin Alexandru Ionescu, ce şi-a zis Caion, pentru a corespunde domnuluĭ Gheorghe Ionescu. ce şi-a zis Gion, la treĭ luni de meditaţii solitare şi la diferite contribuţiĭ către tezaurul Statuluĭ şi catre tezaurul particular al d-luĭ I. L. Caragiale.

Vina tînăruluĭ student în litere e că a crezut folositor pentru cariera sa să arunce d-luĭ Caragiale cu care-şĭ recunoştea o colegialitate literară, insulta de plagiator dupa opere care aŭ trebuit să fie atuncĭ alcătuite, de oare-ce înainte de descoperirea d-luĭ Constantin Ionescu ele nu existaŭ. Curtea n'a apreciat faptul că acuzatul şi-a rectificat amintirile critice, stabilind data aceasta că d. Caragiale a plăgiat altă lucrare cu care «Năpasta» sa n'are asămănarea cea maĭ mică.

Hotărîrea a fost aspră şi ea va rămînea de sigur, înaintea unor instanţe judecătoreştĭ supe-

rioare. Cine nu respecta la alții talentul de care e lipsit, cine socoate că'ı permis a desprețui ce nu va putea face nicı odata, cine arunca ocara asupra unei vieți cinstite și terfelește înaintea neînțelegătorilor sau invidioșilor pe o fală a țării, acela trebue să primească stampila temniții și a amendei.

Dar hotărîrea Curții mai provoaca reflecții în legatura cu un caz ce s'a discutat mult în timpul din urmă.

D. Gr. G. Tocilescu, profesor universitar, director al Museului, fost senator, a fost invinuit de escrocherie printr'o scrisoare iscălita. La aceasta a raspuns, cum se cuvine în asemenea împrejurarĭ peste măsură de delicate, prin afirmarea înaintea deosebiților ziariști chemațĭ a'l interviewa, ca e o glorie a țarii, un batrîn înalbit în munca roditoare, un nume care spune cît o biografie pioasă. Lucrurĭ dintre care unele nu-mı eraŭ cunoscute, dar care, de s'ar dovedi întemeiate, m'ar bucura sincer.

În aceiaș vreme d. Gr. G. Tocilescu a pomenit de procesul d-lui Caragiale, mărturisind toată simpatia pe care o are pentru cauza dreapta a mareluĭ scriitor și arătîndu-șĭ dorința de a vedea pedepsit examplar pe calomniatorul, care se făcuse vinovat și de faptul, de-o potrivă de grav, de a fi strecurat zilnic lauda d-luĭ Gr. G. Tocilescu în ziarele marı și micı, de a'ı fi judecat,

în competință științifică și morală, dușmanii și de a fi comemorat, într'o operă plină de sinceră admirație, semicentenarul nașterii d-luĭ Gr. G. Tocilescu, profesorul săŭ iubit și modelul activității sale.

Dorința d-lui Tocilescu s'a îndeplinit, și între tînărul Constantin Ionescu și realitatea pedepseĭ se găsește numaĭ zăbava uneĭ opoziții.

Acum, credem, e rîndul magistrului condamnatuluĭ de alaltaerĭ. Și d-sa, glorie a țăriĭ, om cinstit, bătrîn venerabil, a fost, nĭ-a spus-o de atîtea orĭ, calomniat. Pentru sine poate ar fi dispus să ierte, inspirîndu-se de la nobile modele din anticitatea, pe care o studiază cu atîta rîvnă și folos. Dar sînt atîția discipolĭ, ale căror sentimente duioase și recunoscătoare n'ar putea suferi aceasta iertare, pe care sufletele cu îndoială ar interpreta-o ca o slabiciune, știŭ eŭ? ca o recunoaștere tăcută.

Pentru toți aceștia, d. Tocilescu are datoria de a lămuri lucrurile înaintea judecățeĭ. Să se înfățișeze tîrît de o mulțime admiratoare, să risipească vorbele zadarnice, sa înfiereze fruntea vinovată, să dea înaintea publiculuĭ nostru blazat impresia unuia dintre aceĭ triumfătorĭ prin virtute din lumea veche, în care trăește, senin, maĭ mult de cît într'a noastră.

E vorba de o iscălitură indignată pe o demnă petiție de cîte-va rînduri. Justiția noastră a do-

vedit că știe să deosebească și aiurea de cît în rîndurile delinquenților obișnuiți, unde e adevărul și unde minciuna, unde e cinstea, pentru a fi proclamată și unde e vinovăția, pent u a i se deschide porțile temnițeĭ.

UN REGRET

Informatorul ziaruluĭ acestuia are dreptate; da, într'o cuvîntare care ne-a mișcat pînă la lacrimĭ, d. Gr. G. Tocilescu a declarat solemn, înfășurîndu-se înaintea tuturor voitorilor de răŭ în zalea nestrăbătută a virtuțeĭ sale, că a cerut însușĭ Ministeriuluĭ, care se sfia să ia o măsură ce ar fi putut părea întărirea uneĭ bănuelĭ față de o glorie națională, o anchetă administrativă.

Mărturisesc că această cale nu mi se pare bine aleasă și voiŭ arata aicĭ pentru ce, calcînd orice prejudecățĭ de demnitate, d-sa ar fi făcut maĭ bine să se adreseze juraților, adică poporuluĭ care-l cunoaște și-l admiră pentru lucrărĭ a căror faimă s'a răspîndit în lumea mare.

În adevăr, o anchetă administrativa e întîiŭ o procedare fără de strălucire și răsunet. Un vulgar inspector financiar vine, cere registre, le aplică cele patru operațiunĭ fundamentale și dă, cel mult ce poate da alt-ceva, pentru a înfiera cea maĭ odioasa din calomniĭ? un proces-ver-

bal, pe care d. Tocilescu, în ura pentru reclama ce-ı caracterizează nobila viață de soldat dezinteresat al datoriei, n'ar consimți măcar să-l vada publicat. Pe cînd dincolo, de pe estrada Curții, dupa cuvîntărĭ maestre ale fruntașilor vorbîrĭĭ romînestĭ, venițĭ de sine sa se ofere unuia dintre cei maĭ marĭ aĭ neamuluĭ nostru, după cîteva cuvinte senine, rostite cu zîmbetul pe buze de acela ce a putut fi numit un acuzat», dar s'a prefăcut în acuzator, — sentința de osîndă ar fi sunat ca trîmbița judecățeĭ celeĭ de pe urmă pentru toțĭ invidioșii ilustruluĭ meŭ coleg.

Dar maĭ este ceva. Înaintea juraților s'ar fi înlăturat numaĭ, cu bunul simț fără cifre, care ajunge poporuluĭ înțelept, cuvintele de ofensă ale celuĭ ce a aruncat insultă pe obrazul nepătat pîna atuncĭ al d-luĭ Tocilescu. Ce probe ar fi putut aduce omul acela pentru a-șĭ întări spusele: cine ar putea crede că asemenea probe există? Cuvintele zadarnice, săgețile de ura ar fi căzut la picioarele aceluia pe care voiaŭ să-l atingă.

Inspectorul administrativ e însa din nenorocire un aspru și rece om de cifre, al caruĭ gînd se mișcă între cele patru operațiĭ fundamentale; la meritul pentru țara, el răspunde cu o adunare, la jertfele pentru știință — cu o împarțire: la imnul de laudă, pe care d. Tocilescu ar fi acum silit să și-l înalțe singur, printr'o scădere și ar trata cu înmulțirea clevetirile de necorec-

titudine în mînuirea banilor ce s'au adus directoruluĭ, ce zic eŭ? creatoruluĭ Muzeului Național

Și d. Tocilescu e un învățat, un profesor, un poet în înțelegerea și zugrăvirea lumeĭ antice. Cu cifrele romane, care îi sunt de sigur maĭ familiare, se poate închipui operațiile complicate ale comptabilității moderne? Astfel de oameni vad prea de sus lucrurile, pentru ca socotelile lor, corecte, o! maĭ mult de cît corecte, omenește vorbind, să fie satisfăcătoare și pentru cine și-a uscat inima în veșnica învîrtire a cifrelor. Cercetînd cineva registrele unui savant, găsește neapărat scăpari din vedere, pe care nu se poate ca un inspector administrativ să le lase fără cuvenita mențiune. Se maĭ amesteca apoĭ — nu e așa? — Dumnezeul ironic al distracțieĭ, ce se joacă, fara răutate, cu învățații, dar pe care numai un astfel de inspector l'ar putea confunda cu demonul urît al malversației, care biciuește pe mînuitoriĭ vinovațĭ ai fondurilor publice.

Sa admitem un raport al inspectoruluĭ, care ar fi prea răce pentru ca d. Tocilescu să-l poată primi. Atunci?... Cunoaștem prea bine pe vestitul nostru arheolog, ca să nu știm hotarîrea pe care ar lua-o. Fară vinovăție reală, într'un moment de mînie, ar zvîrli de la sine catedra universitara și direcția Muzeului. Și, conform regulelor ticăloase ale comptabilității, ministrul ar fi silit să primeasca această îndoită demisie.

Şi atunci vă puteţi închipui ce dezastru! La Muzeu întîĭ, sub orĭ ce urmaş — dacă se poate vorbi de un urmaş pentru acest eroŭ al muncei dezordinea ar risipi toate, cataloagele ar dispărea, biblioteca, pe care sute de studenţĭ o consultă cu folos, s'ar pierde, pietrele ar fi aruncate în curte, în bătaia ploieĭ! Ma înfior la gîndul acestuĭ vandalism.

La Universitate, pierderea ar fi cea maĭ mare, fiindca e vorba de sufletele tinere ale studenţilor şi studentelor, carĭ găseaŭ cu toţiĭ ŭn sprijin în d. Tocilescu, un părinte bun, desmierdător aproape în blîndeţea inimeĭ sale. Şi, fireşte, bunătatea sa căuta maĭ ales pe aceĭ carĭ nu puteaŭ suporta povara examenelor serioase, pe ceĭ maĭ puţin înzestraţĭ, pe ceĭ maĭ slabĭ şi umiliţĭ, pentru a-ĭ scăpa de o fatală desperare. Se interesa de moralităţile şovăitoare, pentru a face o folositoare operă de mîntuitor, care repugnă altora. În sfîrşit, cuprins şi de simţul dreptăţiĭ, el supraveghia neadormit acţiunea noastră chiar, a profesorilor, urmărindu-ne, cu interes, fapta, îndemnînd chiar pe studenţiĭ noştri sa ne ferească, prin expresia sinceră a unuĭ suflet curat, de căĭ greşite, pe care am fi putut aluneca. Ce ar fi Facultatea fără Grigore G. Tocilescu?

Dar hotărîrea a fost luata, şi de urmarile acestuĭ pas greşit vom suferi noĭ Universitatea, ştiinţa, ţara, maĭ mult de cît acela care, într'un moment de mînie, a provocat ancheta.

POLEMICI ŞTIINŢIFICE ÎN PRESA POLITICĂ

De curînd unele ziare aŭ adoptat un noŭ sistem de polemică, şi el e prea interesant pentru ca să nu fie pus în lumina ce se cuvine.

Anume persoane intră într'un partid politic, persoane care se bucură de consideraţia generală şi de care, pentru aceasta şi pentru că merită consideraţia ce li se dă, nu se poate vorbi de cît cu multa cuviinţă şi măsură. E vorba de profesorĭ, carĭ aŭ o înrîurire binefăcatoare asupra unor însemnate instituţii, de scriitorĭ, carĭ folosesc ţăreĭ prin munca lor în ştiinţa saŭ prin frumoasele lor opere literare.

Partidul, în care zisele persoane cred că le este locul, nu este acela pe care-l înfăţişează ziarele de care vorbim. Atuncĭ ce se întîmplă?

Ar trebui sa se aştepte ca în acţiunea lor politică aceştĭ noĭ intraţĭ în luptele noastre de partid sa se manifeste într'un fel, care să poata fi combătut pe dreptate. Atuncĭ să li se spuie

că greșesc, ținîndu-se neapărat seama de pe.t soana căreia i s'a descoperit greșala și de motivele carĭ aŭ adus-o.

Aceasta ar fi cinstit, prin urmare cu mulprea greŭ, și iata ce se face în loc, chiar față de cine-va care e *bănuit* că poate avea aplecărı pentru un partid dușman.

Se caută cu îngrijire oamenı, de orı-ce treaptă, de orĭ-ce reputație, carĭ sa aiba ceva împotriva dușmanuluı, care înțelege a-șĭ servi țara supt alt steag. Candidațiĭ căzuțı la concurs, rivalĭ învinșĭ, vecınic nemulțamițı, furnisorĭ părăsițı, ciracĭ de profesie refuzațı în ofertele lor de a îndeplini pentru un bacșiș un serviciŭ oare-care, cît de înjositor, cerșitorı de protecție, cîntăreți de glorıı false, cari aŭ gasit ușa încuiată cînd s'aŭ prezintat cu mîna întinsa și cu alăuta încordată pentru un imn sincer... Odată găsit omul, el e pregatit cu făgăduelĭ și asmuțărĭ, și i se pune un condeiŭ în mînă. Apare atuncı un articol, maĭ multe, o serie întreagă.

Rezultatul e maı pre jos de toate așteptările. Scurmăturile mărunților cu deosebite pricinĭ nu strică întru nimic viața, desvoltarea puternica a arboreluĭ, la radăcina căruia pretind să facă operă distrugatoare. Dar în țarna ce răscolesc, eĭ se afundă și dispar.

Ceia-ce nu va împiedica nıcı odată asemenea creaturĭ de a cerca și această cale pentru a

ajunge. Munca e grea, înțelegerea rară, caracterul, care din amîndouă face și o viață omenească frumoasă, înaintea căreia să te descoperĭ, e și mai rar. Pe cînd de oamenĭ răi e plină lumea, moralitățile șovaitoare se clatina pe toate drumurile, și oare-care ușurință de condeiu se capătă făcînd un număr de clase și citind cîteva cărți scrise maĭ bine.

Polemica științifică adevarată nu caută foiletoanele ziarelor politice și nu se cheltuește în cîteva rînduri de ocărĭ, ce nu'șĭ ating ținta. Departe de subsolurile unde staŭ oameniĭ de serviciŭ, așteptînd rămășițele meseĭ stapînilor, e cîmpul cel luminos și larg al luptelor pentru ideĭ. Dar acolo vin cu arme netede, numaĭ aceia carĭ aŭ în adevăr un steag și cred în el cu toată puterea vieței lor. Și aceia nu socot că au învins cînd li s'a astupat gura de cine i-a făcut să-șĭ arăte colțiĭ.

OAMENI IMPARȚIALI

Țara noastră are fericirea de a poseda un numar mare, foarte mare, de bărbați imparțiali.

Există o imparțialitate în adevăr vrednică de laudă și care, cu cît e mai răspîndită, întemeiază maĭ mult spiritul public drept al uneĭ societațĭ. Pentru ca sa fie cineva în stare s'o aibă, trebue ca mintea să-ĭ fie limpede, ochiul ager și inima curată.

Văzînd multe și bine, judecîndu-le dupa adevarata lor măsură, îndrăznind, în ciuda prietenilor, dușmăniilor și intereselor, a rosti vorba ce corespunde în adevăr cugetului săŭ, ajunge cineva om imparțial.

Dar la noĭ în toate lucrurile și despre toate lucrurile, se găsesc altfel de oamenĭ nepărtinitorĭ.

În politică, daca o luptă de idei se produce, dacă o direcție nouă se desface, dacă se afirmă un adevăr folositor țăreĭ, eĭ îșĭ spală mînile cu toata seninătatea necesară. Nu sunt nicĭ pen-

tru, nicĭ contra, și declară că aceasta e tăria și mîndria lor.

Nu numaĭ atît: acești iubitorĭ de odihnă, carĭ n'ascultă și nu vreaŭ să înțeleagă nimic, îșĭ permit să trateze de sus pe aceia cari se află, cu primejdia lor, în mijlocul învălmășeleĭ uneĭ lupte drepte. Vorbele judecătoruluĭ imparțial cad de sus asupra luptătorilor: de ce atîta zgomot, de ce atîta frămîntare, de ce atîta cheltuială de puterĭ, suspină ridiculul personaj care n'a înțeles în viața lui rostul jertfeĭ pentru o idee. Să se ierte și să se uite tot, să se acopere toate deosebirile, să se sfărîme toate neînțelegerile: moralitatea și imoralitatea, înțelepciunea și zăpăceala, priceperea și pretenția goală să se contopească împreună, pentru a face plăcere oamenilor nepărtinitorĭ, carĭ nu iubesc neorînduiala prefacerilor din viața unuĭ popor.

Maĭ caracteristic e lucrul cînd e vorba de un fenomen din domeniul literar saŭ intelectual în genere. Părăsind prieteniĭ la care țineaŭ, jertfind situațiĭ în pragul cărora stăteaŭ, rupîndu-șĭ vremea de la ocupațiĭ liniștite, otrăvindu-șĭ zilele cu dușmănia tuturor apărătorilor spumegătorĭ aĭ unor interese puternice pe cît de nelegitime, o mînă de oamenĭ, carĭ n'aŭ nicĭ o patimă de satisfăcut, nicĭ o răsbunare de săvîrșit și nicĭ un scop practic de urmărit, se adună în jurul sfinteĭ dorințe de a'șĭ vedea țara împărtășindu-se

de o lumină sigură și adevărata, de a se găsi astfel alături de marile nații, care prin munca lor cinstita susțin civilizația de astăzi.

Unii, din motive ce se înțeleg, luptă din răsputeri împotriva curentului care năruește cladiri șubrede saŭ împiedică de a se ridica altele pe temelii minciunoase. Acești dușmani, așteptați, firește, de la început, nu supară așa de mult ca nepărtinitorii, cari și aici staŭ de o parte, demni, mișcîndu-și în sus și în jos urechile cuprinzătoare.

Imparțialul, meșteșugar mai mult sau maĭ puțin literar într'un colț din presa romînă, în adevar, ia cuvîntul din cînd în cînd și pretinde a face ordine. Neștiind nimic și nefiind în stare sa prețuiasca nimic, străin poate în tot felul de poporul pentru care se chiamă că scrie, el toarnă la un loc amintiri nesigure, nume culese din toate parțile și moralizează predicînd tăcerea, liniștea, pacea unora și altora, celor mari și celor micĭ, celor învațați și celor fără învățătură, celor ce aŭ talent și celor lipsiți de dînsul.

Se aude: Bogdan, Bărbulescu, Gion, Iorga, Țigara, Tocilescu, Igreculescu, etc. etc. Decanul unei facultăți alături de un biet funcționăraș cu ambiții imorale, un diletant maĭ mult saŭ mai puțin ridicul alăturĭ cu un om de specialitate, acuzatorul și acuzatul pe aceiași treaptă.

Pentru ca asemenea oamenĭ sa fie mulțumițĭ, ar trebui, fără îndoială, ca orĭce grijă a demnitățeı personale, a moralitățiĭ publice, a adevărului în știință, să dispară.

Să ferească Dumnezeŭ pe orĭce neam din lume de o imparțialitate, care să vie de așa de sus și să aĭbă motive atît de legitime!

O INCERCARE

Se petrec pe fie-care zi un mare număr de fapte, pe carĭ fie-care le prețuește cum crede, după cît deșteaptă, ca sentiment și gîndire, într'însul. Uniĭ se bucură de ele, alțiĭ le condamnă; cele maĭ multe lasă indiferent publicul cel mare, la cunoștința căruia ajung prin ziare.

Ziarele, literatura zilei, se ocupă, firește, maĭ mult de faptele acestea, care răsar cu fie-care zi nouă. Le semnalează, le povestesc, le judecă, le pastrează în felul acesta pentru oameniĭ ce vor veni maĭ tîrziŭ, după stîngerea patimelor, după fixarea uneĭ perspective pentru a privi faptele diverse și faptele politice ca material pentru istoria uneĭ epoce dispărute.

Ziaristuluĭ obișnuit, orĭ cît de mare talent ar avea el, îĭ lipsesc pentru a le privi astfel două însușirĭ. Ca membru al unuĭ partid, ca sprijinitor decĭ al acestuia, ca luptător solidar ca alții, el nu poate fi cu totul nepărtinitor. Ce spune el asupra faptuluĭ ce-i trece sub ochĭ cu-

prinde faptul însuși, de multe orĭ foarte bine văzut, și alăturea o anumită disposiție, o prejudecată bine cunoscută, a uneĭ grupărĭ politice. Și nu orĭ cine din cititorĭ poate despărți aceste două elemente, precum, din pasiune, nu orĭcine dorește să le desfacă.

Alt-ceva încă. Sînt fapte foarte interesante, dar care nu-l interesează pe el, pe care nu le prinde din răpedele curent ce duce întîmplările uneĭ zile către uitare, și nu le ridică astfel în vederea contimporanilor și a urmașilor chiar. Ca un luptător ce este, ziaristul de partid caută arme, și el părăsește orĭ-ce nu poate să-ĭ servească pentru lovire și biruință. Astfel, un fapt maĭ puțin însemnător se oprește în cronica luĭ cu anumite scopurĭ, pe cînd altul, de o însemnatate maĭ mare, nu i se pare că poate fi întrebuințat, și e lăsat să treacă.

În sfîrșit, un fapt zice nesfîrșit de multe lucrurĭ, le cuprinde pe toate în micimea luĭ. Din cercetarea marilor cauze, curentelor de viață ale uneĭ societățĭ, proceselor de boală care lucrează pentru a o distruge, se pot prevedea faptele mărunte, manifestațiile zileĭ. Dar fie-care din acestea, întrebat bine, povestește despre tot ce a contribuit să'l producă, despre toate puterile din care ceva s'a desfăcut pentru a-l aduce la lumină.

Se poate face cea maĭ înaltă filozofie politică

—întrebuințînd cel d'întîi cuvînt fără nicĭ o pretenție, cum și trebue cu prilejul unuĭ incident obicinuit, și cu atît maĭ mult asupra unuia care în neînsemnătatea luĭ aparentă e caracteristic.

Să luăm un exemplu. Într'o luptă electorala, partidul care guvernează într'o țară descopere că persoana ce candideaza în numele unuĭ partid dușman a primit banĭ ca să cîștige oarecînd o favoare pentru niște bieți nenorociți, carĭ aŭ crezut că totuși îi datoresc recunoștință. Ziaristul de partid vede în aceasta descoperire un pretext pentru a lovi într'o candidatură saŭ un îndemn urgent de a o mîntui, fie și prin tăgăduirea simplă și categorică, fără probe. Dar cazul maĭ ales cînd persoana acusată s'a arătat tot-d'auna ca un profesionist al tulburariĭ, ca un tribun de răscoală pentru elementele cele maĭ primejdioase din societatea noastră, spune multe lucrurĭ maĭ marĭ de cît interesul momentuluĭ. El spune, de exemplu, că în Romînia se socotea permis a deprinde lumea cu speranțe nebune de a stăpîni cu bîta schimbările de regim, că se credea o simplă «tactică politică a săpa temeliile care sprijină buna stare, liniștea și mărirea Statuluĭ, dar în aceiașĭ țară se credea că un om politic poate fi distrus, constatîndu-se că a luat ceva banĭ pentru scopurĭ ce nu se pot mărturisi ; ceia ce e neasemănat maĭ puțin imoral.

Acelaşĭ caz maĭ spune că, afirmînd că are dovezĭ scrise de venalitatea unuĭ duşman, un partid la putere se sfia, din motive de prudenţă, pe care nu le cunosc epocele sănătoase, de a cere pedeapsa judecătorească asupra vinovatuluĭ. Şi cîte alte adevărurĭ de căpetenie nu se pot spune cu prilejul acestuĭ caz, despre care se vorbeşte cîteva zile numaĭ!

Nepărtinirea se cîştigă prin oare-carĭ însuşirĭ de suflet, dar şi prin depărtare: a timpuluĭ, a locului, dar şi a ocupaţiilor. Putinţa de a căpăta viziunea adîncă şi desăvîrşită a unuĭ fapt mărunt, de a'ĭ smulge tot ce poate da, şi aceasta derivă din anumite puterĭ ale sufletuluĭ, dar şi dintr'o deprindere de a privi necontenit cu acest scop faptele omeneştĭ.

Nu fac politica nimanuĭ: n'aştept nimic de la nimenĭ, şi nu mă tem de nimenĭ. Ce am, îmĭ ajunge, şi ştiŭ că nu mi se poate lua. Pe de altă parte, m'am deprins a privi trecutul, la cunoaşterea căruia lucrez din întîia mea tinereţe. Cel puţin astfel pot privi faptele zilnice nepărtinitor şi în toată legătura lor interesantă de motive şi urmărĭ. În sfîrşit, iscălitura mea scuteşte de orĭ-ce răspundere şi solidarizare pe aceĭ ce conduc acest ziar şi sunt reprezintaţĭ de dînsul.

Voiŭ încerca decĭ să fac aicĭ istoria contemporană a zileĭ, aşa cum s'ar scrie peste o sută

de anı în răgaz şi pace, privind-o senin şi de departe. Voiŭ evita în cele maĭ multe cazurĭ chiar numele ce nu-mĭ spun nimic—fixînd însă, pentru a nu se uita şi pierde, tipurile.

ÎNCORONAREA
D-LUI GR. TOCILESCU LA DOROHOI

O persoană necunoscută, care poartă un interes deosebit științeĭ romîne, cunoscînd sentimentele mele de indignare față de atacurile aduse d-luĭ Gr. G. Tocilescu pentru ceia ce apărătoriĭ săĭ numesc cu dreptate afaceri de ordine privată» îmĭ trimite un document prețios din toate punctele de vedere.

E «programa instalăreĭ d-luĭ Grigore G. Tocilescu, profesor universitar, membru al Academieĭ Romîne, etc. etc., ca președinte de onoare al Ateneuluĭ Romîn din Dorohoĭ». E un document de dimensiunĭ marĭ, purtînd două iscălituri de «vice-președinți», una de casier — un casier ajunge fără îndoială pentru încasările materiale și morale ale Ateneuluĭ din Dorohoĭ —, două iscălituri de secretarĭ, o pecete cu inscripția «Ateneuluĭ Rumîn» *(sic)* din Dorohoĭ și cu o gravură indescriptibilă de un profan, și nota finală Tip. «L. Bercovicĭ, Dorohoĭ .

Nu numaĭ însă prin bogăția iscăliturilor, prin caracterul indescriptibil al pecetiĭ, și prin frumoasa literă grăunțată a cetățeanului «ruman Bercovici, furnizorul «Ateneuluĭ», tot «ruman» din Dorohoĭ, — se înseamnă această prețioasă foaie de hîrtie.

Din două puncte de vedere, ea trebue să bucure pe iubitoriĭ culturei naționale, iar pe mine — unul dintre acești iubitorĭ — în deosebĭ.

Se știe în adevăr ce ingrate sunt popoarele, chiar aceste moderne, din Europa cultă, față de cugetătorĭ, scriitorĭ, artiștĭ. Stăpînitorii în alte domeniĭ, păstoriĭ de oamenĭ, păstoriĭ de suflete se semnalează de departe lumiĭ prin prestigiul aparenței lor: trăsurĭ, soldațĭ, popĭ, călugărĭ steagurĭ, crucĭ, prapure, cadelnițe, icoane, musică instrumentală, corurĭ, tobe, trîmbițĭ...

Pe cînd omul care face cinste neamuluĭ săŭ, dînd formă de artă simțiriĭ și înțelegeriĭ deosebite a poporuluĭ aceluia, lucrătorul harnic, cercetătorul priceput și meșter, care luminează pe aĭ săĭ asupra desfășurăreĭ faptelor în coprinsul nemărginit al lumilor saŭ în lumea maĭ restrînsă, dar cuprinzînd în mic toate, a omului, toțĭ aceĭ eroĭ aĭ gînduluĭ, maĭ veșnic de cît orĭ-ce formă, ce se spulberă, aceștia de cine sunt băgațĭ în seamă cînd strecoară prin mulțimea distrasă smerita lor măreție!

Şi se ştie că nicĭ odata, la noi, în această ţara nerespectuoasă din deprindere, nu s'au găsit împreuna merite mai marĭ şi pretenţiĭ mai modeste de cît în preşedintele Ateneului din Dorohoi: d. Gr. G. Tocilescu.

Dar iată ca pentru dînsul şi pentru noĭ toţĭ a venit o luminoasa satisfacţie, iată ca din Dorohoi un Nazaret în această privinţă — se lumineaza de ziuă pentru recunoaşterea luptatorilor ideei.

În adevăr, nu e nici mai mult nici mai puţin de cît o instalare de principe, căcĭ de asămănarea cu aşezarea în Scaun a unui simplu Mitropolit nu poate fi vorba.

D. primar, care a bine voit a se asocia, «membriĭ Ateneului (din Dorohoiŭ), iluştri savanţĭ ei-înşişi, membrii învaţamîntului primar şi secundar» Dorohoiul n'are încă o universitate, pe care o merita—, d. revizor şcolar (ţinînd locul viitoruluĭ rector), vor fi presenţi la gară, unde vor primi pe d. preşedinte. Se va ţine o mica, dar valoroasă cuvîntare. Se vor face cuvenitele prezentări» şi «conducerea la locuinţă».

Apoi, instalarea d-lui preşedinte: evident, la gimnaziu, unde e un «amfiteatru» potrivit. La «scara principală», colegul meu va fi primit de autorităţile locale, la care se adaogă delegatul învaţătorilor ruralĭ», reprezentînd omagiile ţaranimii. Avînd drapelul la mijloc», staŭ — pare

că'ĭ văd — «eleviĭ gimnaziuluĭ în uniformă», viitorĭ membri, să sperăm, ai Ateneului din Dorohoiŭ. La 3 punct se pune abreviația obișnuită pentru «după amiazĭ» — «apare d. președinte», «precedat de toți membriĭ Ateneuluĭ. «La mijloc», se țin «pe estradă drapele: «al județuluĭ, al comuneĭ, al gimnaziuluĭ și a celorlalte școlĭ». Și atunci ce poate înălța «corul vocal al comunei» decît «imnul național?» Și ce conferință e maĭ potrivită pentru ocazie de cît aceĭa despre Domnia luĭ Cuza, pe care «va dezvolta-o d. președinte».

Al doilea punct de vedere interesant e coincidența între festivalul din Dorohoi și o afacere neplăcută a d-luĭ Gr. G. Tocilescu. Se știe că acesta a dat in judecata tribunaluluĭ revenind asupra unui număr de hotărîri anterioare pe d. Tzigara-Samurcaș: eŭ n'aș fi făcut-o... Ce satisfacție poate, în adevăr, să ofere justiția, pentru ca satisfacția aceĭa să se poată pune alături cu încoronarea din Dorohoĭ?

Și nu, zăŭ, programul care fixează data de 17 Martie pentru solemnitate—a devenit el faptă? Și d. Gr. G. Tocilescu a pornit cu tren special, supt cele treĭ culorĭ naționale, spre Ateneul din Tarascon?

O lămurire în această privință n'ar strica, măcar pentru lumea din București, care încoronează maĭ greŭ.

O DECLARAȚIE

Permiteți-mĭ să vă ofer colaborația mea absolut gratuită, să vă daŭ în fie-care săptămînă două articole: o cronică de lunĭ și un articol de joĭ. Gratuitatea aceasta o înțeleg altfel de cît mulțĭ colaboratorĭ «gratuiți» ai ziarelor noastre: în schimbul serviciuluĭ pe care vi'l aduc poate, nu înțeleg că ați luat vre-o îndatorire morală față de mine. Și aceasta pentru două motive: n'am nicĭ o nevoe materială și nici o ambiție politică.

Multă vreme m'am ferit chiar de a mă atinge, în orĭ-ce chip, de activitatea politică. Credeam că'mĭ fac toată datoria, îndeplinindu'mĭ chemarea în descoperirea adevăruluĭ științific și în răspîndirea luĭ prin școală. Dar unele lucrurĭ ce s'aŭ petrecut acum în urmă, mĭ-aŭ zguduit această părere.

Am văzut prin urmările eĭ de ce fel era politica ce s'a făcut la noĭ pînă acum: ruina financiară și putreziciunea morală eraŭ rezulta-

tele de capetenie ce se atinsese prin luptele de cîteva deceniĭ din ambiția vulgară de a stăpîni pentru plăcerea stăpîniriĭ saŭ pentru foloasele bănești nelegiuite, carĭ decurg din dominație. Mi s'a părut că zăresc în viitor o priveliște și maĭ dureroasa: primejduirea vieții Statului nostru, la temeliile căruia săpase înșișĭ aceia carĭ pretindeaŭ că-l servesc, și m'am cutremurat la gîndul că veacurĭ întregĭ de silințĭ maĭ mult de cît omenești, de suferințĭ ce nu-șĭ pot găsi expresia în cuvinte, două miĭ de anĭ aproape de încordărĭ și jertfe, ar putea să ducă la sfîrșitul acesta ticălos: peirea unui popor numeros, de nobilă origine, cu însușirĭ alese, smulgerea uneia din ramurile cele maĭ pline de seva din trunchiul omeniriĭ, pentru că în Romînia liberă astfel au voit o haită de politicianĭ lacomĭ și orbĭ.

Am maĭ văzut, într'un partid politic — acel pe care-l reprezentațĭ maĭ cu drept de cît alțiĭ —, o încercare cavalerească, sincera, de îndreptare curajoasă, pornită din cugetul limpede și inima dreaptă a unor bărbațĭ, carĭ, din reaua voință și invidia celor mulțĭ din generația lor, n'aŭ putut face tot binele de care eraŭ în stare și pe care-l voiaŭ. Încercarea s'a terminat printr'o intrigă pe atît de caracteristică, pe cît de condamnabilă: cine lupta drept, cu fața spre dușman, a fost lovit pe la spate de mîinĭ prietenești, și a căzut. Un alt partid a venit la putere, avînd în

fruntea luĭ pe unul dintre ceĭ maĭ vrednicĭ de stimă din bătrînii țăriĭ: un om cult, cinstit și muncitor. Luptîndu-se a făcut binele, dar numaĭ luptîndu-se, smulgînd o fărîmă de dreptate, de înțelepciune politică după alta, întrebuințînd pe rînd toate mijloacele de luptă: amenințarea, rugămintea, pentru a îndupleca fiarele din partidul săŭ. Și, cînd acestea se vor dumeri bine că nu li se dă prada, ele se vor ridica furioase și-șĭ vor sfășia îmblănzitorul. Aceasta e sigur.

Vor fi atuncĭ *două* bande, puternice prin număr, prin lipsa tuturor însușirilor de moralitate; două haite de turbațĭ, lacomĭ de a înghiți ce maĭ este din avutul, din cinstea, din viitorul tuturor. Ar roade, rînjind ca șacaliĭ, ce maĭ rămîne atîrnat de osul sărăcieĭ și slăbiciuneĭ noastre.

Am putea rămînea cu brațele încrucișate înaintea acesteĭ priveliști? Am putea să credem că ne e îngăduit a ne lăsa stapîniți numaĭ de iubirea noastră pentru știință și școală saŭ pentru alte îndeletnicirĭ străine de politica? Am putea să furam poporului nostru puterea de inteligență, de energie, de caracter ce simțim în noi maĭ mult de cît în orĭ-cine din generația noastră?

Nu, nu se poate: nu vom fi criminalĭ din nepăsare, alăturĭ de criminaliĭ din vocație. Dezertînd, nu vom colabora la peirea neamuluĭ nostru.

Voiŭ spune altă dată ce grupărĭ se pot prevedea pentru viitor. Deocamdata datoria orĭ-

căruı tînăr cinstit e să vie acolo unde s'a izbutit a se ridica sus un steag de reînoire. În jurul luĭ să facem un zid de convingerĭ.

Vin și eŭ, la rîndul meŭ. Club, partid, nu'mı zic nimic, și nu înțeleg a pune pe libertatea mea de gîndire, de apreciare și de acțiune, nicĭ o stampilă, nicĭ o firmă, care oprește în loc și înlănțuește cu cine știe ce slăbiciunĭ saŭ compromisurĭ posibile ale viitoruluĭ. Acum însă, cînd e numaı avîntul ideal, desinteresat, către o prefacere mîntuitoare a patrieĭ și neamuluĭ, cînd nu cad răsplătirile și nu se furișează bănuelile, cînd transfugiĭ nu pot mirosi aicĭ cîștig și nu pot năvăli pentru a încurca și conrupe, dați'mĭ voe să staŭ alăturĭ de dumneavoastră.

O NOUĂ EXPLICARE A MINCIUNIĬ ÎN PRESĂ

Că se minte strașnic, e sigur; cum nu s'a maĭ mințit nicĭ odată. Și anume minciuna e de două felurĭ.

Una alcătuește o bună parte din informație. Orĭ faptul întreg e născocit, orĭ e exagerat așa de mult în cît nimenĭ nu'l maĭ poate recunoaște. O bătae între doĭ bețivĭ devine o crimă îngrozitoare, un politician vulgar ajunge o glorie a țăreĭ, o șiretenie ordinară e ridicată la înălțimea uneĭ măestriĭ geniale. Ast-fel căpătăm: discursurĭ frumoase, acțiunĭ nobile, bărbațĭ de Stat, reputațiĭ literare, cazurĭ interesante, unde în realitate nu e maĭ nimic.

Altă mincĭună e minciuna cu scop. Aĭ vrea ca dușmanul să fie într'un anume chip, pentru ca să-l poțĭ și tu învinge; și-l transformĭ, ca un atot puternic demiurg de gazetă ce eștĭ. X e un om integru, un luptător sincer în politică, un caracter; nu-ĭ lipsește nicĭ talentul. Eĭ bine! nu

ştiţĭ? şĭ-a omorît, pe căĭ dibace şi nedescoperite încă, tatăl. mama şi vre-o zece bunicĭ şĭ bunice măcar! Ce bucuros aĭ fi în locul luĭ Y., dacă el nu te-ar strivi cu superioritatea lui intelectuală şi morală. Dar cum! el e strivitul, pentru că i-ai descoperit din fumul uneĭ cafele negre saŭ din aburiĭ unei halbe de bere că e un plagiator, că nu ştie nicĭ atîta cît ţi-ar ajunge ca să-ţĭ găseştĭ o pîne cinstită şi sigură. Şi aşa maĭ departe.

Şi de ce oare s'ar minţi aşa de straşnic?

Pentru ca ziarul să se vîndă, pentru ca mintea să nu lucreze, pentru ca răutatea omenească, nepusă în circulaţie, să nu-şĭ consume depozitarii.

Dar şi de alt-ceva. Sunt popoare care mint, şi din amestecul neamurilor iese maĭ totdeauna indivizĭ mincinoşĭ. Şi în presa romînă avem berechet de uniĭ şi de alţii.

Pe cînd Romînul adevărat socoate minciuna ca un ruşinos păcat şi se sfieşte a-şĭ pîngări buzele cu dînsa, iată ce e cu alte naţiĭ, ce ne daŭ ziariştĭ aicĭ la Bucureştĭ.

Evreul minte, fiind-că rasa lui e o rasă de negustorĭ, de micĭ negustorĭ leneşĭ, cu pofta de a cîştiga mult şi repede. Apoĭ Semitul e lăudăros fără merite, trufaş fără curaj adevărat, magniloquent şi megaloman foarte adese orĭ.

Grecul e uşuratec, limbut, iubitor de strălu-

cire ieftenă. Şi, cînd nu se poate alt-fel, calcă lesne alăturĭ de adevăr.

Minciuna Bulgaruluĭ e maĭ mult de resort moral: acest popor cu multe însuşirĭ serioase, nu deosebeşte bine ast-fel de lucrurĭ, şi puţine alte neamurĭ aŭ un simţ atît de slab pentru ce e drept şi ce nu e drept, pentru ce se poate saŭ nu îngădui: aicĭ neadevărul vine din confuzie, din nepricepere.

Iar Levantinul: Greco-Armeano-Bulgar, acela e un mic muzeŭ etnografic de viciĭ şi slabiciunĭ. Pe cît e de ager, pe cît se şupureşte de lesne şi scapă de dibaciŭ din orĭ-ce încurcătura, pe atît e de lipsit de putinţa cîntăririĭ mature a gînduluĭ şi măsurăriĭ cuvîntuluĭ.

Aceasta fără a socoti pe Ţigan, care minte dintr'o iubire superioară pentru arta minciuniĭ.

Şi iată o explicare neaşteptată a minciuniĭ în presa romînă.

VIITORUL PARTIDELOR POLITICE

S'ar putea ca toate împrejurările de căpetenie ce s'au desfășurat la noi de o bucată de timp încoace, puse în legatură între ele, desfăcute de învelișul de pasiune saŭ ascundere și prefacere meșteșugită în care s'aŭ înfățișat îndată după producerea lor, să însemne maĭ mult decît nemulțumirĭ personale, rivalităţĭ de ambițiĭ saŭ chiar decît ciocnirĭ între partide.

Fără îndoială e maĭ comod să se judece ca a fost vorba de ministere pierdute, de ministere dorite, de bătrînĭ carĭ nu vreaŭ să facă loc tinerilor și de tinerĭ carĭ găsesc că batrînii înseamnă prea mult. Se zice: mandiștĭ» «fevruariștı «vechile cadre» «tinerimea generoasă», cu maĭ mult șaŭ maĭ puțin haz într'o nomenclatură pe care toată lumea o poate înțelege; și se urmărește pe rînd, sub aceste calificațiĭ și în cuprinsul mai larg al celor două partide de guvern , în care s'ar fi topit «grupările», se urmărește, decĭ, desfășurarea faptelor de toate zi-

lele, cărora li se păstrează toată micimea lor aparentă.

Dar în adevăr și ast-fel se vor prezinta lucrurile înțelegerii limpezi a viitorului istoric — nu. e numai atît. Să-mi fie îngăduit a crede că prefacerile întîmplate saŭ care staŭ să se întîmple aŭ mult mai mare însemnătate de cît distincțiile de partid și că aceste prefaceri vor aduce o altă grupare a forțelor politice din țară.

Noi ne-am creat o viață publică de care eram lipsiți. După modelul altor popoare, am voit să fim și noi; și cu lupta de oameni în mijlocul boierimii restrînse, boierimii mari de cîteva zecimi de islice ridicule pe capete cuminți, nu se putea. Să mergem pînă la țăranul cinstit, cumpătat, cuviincios și înțelept, ni s'a părut drumul prea lung; și atunci am sguduit din toropeala socotelilor de tejghea burghezia noastră, alcătuită în cea mai mare parte din elemente străine, am facut aripi ciocoimii și oamenilor de casă, de bucatarie saŭ de curte, am bătut toba după streinii cari aveaŭ o naționalitate de pierdut în folosul nostru. Și astfel ni-am căpatat în scurt timp substratul unei vieți politice europene; urcînd pe unii, îndemnînd pe alții, ispitind și făgăduind, am avut cine să cîrmuiască și cine să lupte pentru putere, în număr relativ mai mare de cît în multe alte părți.

Alaturi de *casta* politică aŭ rămas însă, cău-

tîndu-şi de moşiile, de meşteşugurile, de studiile lor, o majoritate de indiferenţi saŭ disprețuitori. Eĭ produceaŭ bogățiile, eĭ cucereaŭ îmbunătățirile, eĭ cugetau şi scriaŭ cărțile saŭ pregăteaŭ în şcolĭ generațiile noui. Valmăşagul vulgar al ambițioşilor şi lacomilor, trîndavĭ cînd nu-ĭ chema trîmbița poftelor la asaltul puteriĭ, îi scîrbea. Saŭ cine dintre dînşii se amesteca şi el într'un moment de revoltă, singur saŭ în grupa, ca să facă un bine saŭ să cerce a împedica raul, nu-şi găsea locul şi se întorcea maĭ dezgustat de cît înnaintea porniriĭ de mînie. E adevarat că se întorceaŭ maĭ puțini de cum plecase, căci tovărășia rea conrupe.

A venit însă o vreme cînd, toate partidele dîndu-şĭ măsura, arătînd ce prețuesc gloatele lor, cîrmuitoare saŭ alegătoare, s'a produs ca o mişcare de groază în lumea ce munceşte şi nu vîneazā nimic: a fost ca o tresarire înaintea prăpăstieĭ pe care viţiile şi neprevederea politicianilor de meserie o săpaŭ. Şi n'aŭ tresarit înnaintea primejdieĭ ce ameninţa patria şi neamul numaĭ aceĭ mulţĭ indiferenţĭ pentru politică, ci şi aceia din oamenı politicĭ, carĭ aveaŭ inima curată şi mintea limpede. S'a văzut în aniĭ din urmă că toleranța nu poate merge maĭ departe fără să perim toţĭ, sfărîmînd prin vinovăția noastră tot ce se maĭ putea aştepta de la acest popor pentru civilizația luĭ.

Glasurĭ din «public» s'aŭ auzit, dînd sfaturĭ și cerînd socoteală, glasurĭ care nu eraŭ acele ale fabricanților de deputațĭ și senatorĭ, ci vorbeaŭ altă limbă, cu un alt accent. Ceĭ ce vorbeaŭ ast-fel n'aŭ apucat după această protestare, scrisă orĭ ba, aceiașĭ cale. Uniĭ aŭ intrat într'un partid politic saŭ altul și aŭ început în ele, cum și era de așteptat, opera de prefacere, înconjurînd pe ceĭ bunĭ și cinstițĭ, carĭ fusese pînă atuncĭ necontenit stăpînițĭ de ceilalțĭ. Alțiĭ, cu mai puțină încredere în ce pot face, aŭ așteptat și așteaptă încă pronunțarea maĭ puternică a prefaceriĭ.

In fața lor, bătrînĭ ce n'aŭ fost înțeleșĭ și ascultațĭ de generația în care aŭ trăit, tinerĭ ce nu cred că maĭ pot sta de-o-parte cînd e vorba de ființa și dezvoltarea fericită a neamuluĭ, —de care atîrnă toate celelalte: activitate economică, literatură, știință, — s'aŭ ridicat furioșĭ apărătoriĭ *vechiuluĭ regim* de ușurință și nepricepere, de căpătuială și trîndăvie, de lupte pentru situațiĭ, gloriole și cîștigurĭ. Luptînd — firește cu armele, cu care aŭ luptat tot deauna— eĭ apără rostul întreg al viețiĭ lor.

Nicĭ vîrsta, nicĭ originea, nicĭ calitatea așa de grea de deosebit în această țară de «liberal» saŭ conservator» nu hotărăște în această privință, nu trimite pe cineva la dreapta saŭ la stînga, ci curat numaĭ felul cum se înțelege într'o tabără saŭ

în alta legătura în care un individ, cu însușirile și slăbiciunile luĭ, trebue să stea față de interesul tuturora.

Cum va fi la urmă, nu se vede încă pe deplin; mulțĭ nehotărîțĭ îșĭ vor lua, vor trebui să-șĭ ia o hotărîre. Mulțĭ rătăcițĭ, printre ceĭ ce nu sunt asemenea cu dînșiĭ, se vor duce unde vor putea să rămîe; în partidele existente, transformarea se va petrece într'unul ca și în celalt, pînă la cele din urma manifestărĭ ale eĭ.

Se va desface atuncĭ, în sfîrșit, din crisalida numelor ce nu maĭ corespund vremiĭ și vin de peste hotare, unde și acolo și-aŭ trăit traiul, un noŭ partid: al oamenilor ce, știind ce vreaŭ și pricepînd interesele reale ale țăriĭ, vor fi gata a lucra pentru îndeplinirea lor, fie și cu jertfa ființeĭ lor însășĭ. Va fi un partid în care va da îndreptarea cine e chemat s'o dea prin cultura luĭ modernă, prin talentul luĭ serios, prin puterea-ĭ de munca, prin neclintirea caracteruluĭ săŭ. Procedînd încet și cuminte. acest partid, disprețuitor pentru focurile bengale și fîntînele luminoase ale maeștrilor de spectacole marĭ, se va inspira din trecutul țăreĭ, înțeles cum a fost, din cercetarea țăriĭ, așa cum este în adevăr, și va căuta să întemeeze cu puterile bine îndreptate ale întregului popor cea d'întîiŭ a luĭ civilizație națională.

Iar supt celalt steag vor lupta întreprinzătoriĭ

de popularitate nesănătoasă. teoreticianii coborîțĭ din nourĭ, aclimatizatoriĭ de mofturĭ străine, panglicariĭ cu apucăturile catilinare. Se poate ca aceștia să învingă un timp, căcĭ nu în deșert s'a falșificat de atîtea zecĭ de anĭ întreg spiritul acesteĭ societățĭ romînești: prin școală, presă și prin spectacolul vieții politice. Dar ceĭlalți vor avea pentru sine necesitatea lucrurilor, nevoia, pentru ca acest popor să învingă greutățile din cale-ĭ, ca ast-fel de oamenĭ să conducă pentru aceste scopurĭ și pe această cale. Minoritatea incorigibilă a imoralilor de vocație va umplea atuncĭ temnița, de care nu vor maĭ fi cruțațĭ, ca în timpurile tulburĭ.

Și cine dintre Romînii buni ar putea să nu spuie, din tot adîncul inimeĭ sale: Așa să fie!

ASUPRA CAZULUI DE LA IAŞI

Un student a bătut în gară pe un ofițer; ofițerul n'a găsit atuncĭ arma, de care are dreptul să se folosească. A mers acasă chinuit de rușine, a luat cu sine ordonanța, pentru a fi maĭ sigur, a pîndit, a lovit cu sabia pe la spate. Iar studentul l-a împroșcat cu gloanțele de revolver, trîntindu'l la pămînt. Așa se desface din mărturia unora și altora ceia ce ziarele numesc «drama» de la Iașĭ.

Cel maĭ nepotrivit titlu ce se poate. Fiind-că n'a fost o dramă, în care motive serioase, adîncĭ, pun în mișcare pentru lupte crîncene oamenĭ cuminți, cari-și știŭ cumpăni fapta. Nu, nu e «drama», ci rușinea de la Iașĭ.

Ne-am putea mira cum lucrurĭ de acestea nu se întîmplă maĭ des pe acest binecuvîntat pămînt al țăriĭ noastre; căcĭ pentru ast-fel de manifestațiĭ de energie maĭ ales se crește o tinerime mărinimoasă în școlĭ, pentru înălțarea și întreținerea cărora îșĭ stoarce puterile țăranul pe brazda străină.

Nu e greu să-şĭ închipue cine-va pe amîndoĭ luptătoriĭ. Unul, «biruitorul» în condiţiĭ, care ar trebui să-ĭ creeze o viaţă de mustrărĭ de cuget, e «studentul romîn», «studentul facultăţiĭ judiciare», cum scria cu simpatie un valoros ziar din localitate. S'ar cuveni să fie mîndru studentul care şĭ-a terminat bine şcoala, care întrevede un cîmp de lucru înaintea sa şi simte că are puterea pentru a munci cu folos, şi lumina căpătată prin şcoală care să-l îndrepte. Dar la noĭ e alt-fel: ce mîndru e studentul care-şĭ dă încă examenele saŭ, şi maĭ mult, acel care nu şi le dă! E — de cîte orĭ s'a zis aceasta!—elementul cel maĭ cult din ţară, şi numaĭ în urma luĭ vin ceĭ ce şĭ-aŭ isprăvit ucenicia saŭ ceĭ carĭ învaţă pe ucenicĭ.

Din mersul, din căutătura, din vorba luĭ, se vede că e cineva, că în buzunarul haineĭ sale impunătoare e o cartă de student, student romîn, student judiciar romîn. Înlăturĭ, trecătorĭ, cînd despică triumfal aierul acest reprezentant tipic al uneĭ generaţiĭ nouĭ, şi prin singur acest fapt, superioară celor ce aŭ fost înainte saŭ îşĭ permit să maĭ dureze! Filozofia contemporană, politica zileĭ le are în vîrful limbiĭ, care va face minunĭ cînd tînărul va fi un avocat, încă un avocat al ţăriĭ sale.

Şi iată-l aşteptînd la o ferestruică de casier, pentru a-şĭ lua un bilet de tren. Atîţia înaintea

luĭ, și un nobil avînt de indignare îl cuprinde. Cum, nu văd toțĭ acești oamenĭ cu mintea întunecată că el e student romîn! Dar iată ceva care întrece măsura: un ofițer, un purtător ordinar de sabie, care, pentru a îndatori o familie ce aștepta prea mult, găsește o ușă lăturalnică, și iea biletul în clipa... Și aceasta, cînd el, studentul. pînă și el, e silit să stea pe loc, cu toată indiscutabila-ĭ superioritate.. Se poate îngădui așa ceva? Dar de ce are un om tînăr și cult palme pentru a pălmui, pumnĭ pentru a pumni, unghiĭ pentru a zgîria, fără a vorbi de alte arme naturale, ofensive și defensive, ale umanității din secolul al XX-lea.

Ofițerul nostru face adese-orĭ o mare greșeală. Școala specială, în loc să-l crească în sentimentul onoareĭ prudente, rezervate, aristocratice, îĭ furișează adese orĭ în minte părerea greșită că superioritatea socială saŭ de educație se dovedește prin vorba tare, prin graba la răspuns pe tonul în care ĭ-a venit provocarea. El uită une orĭ ce urmărĭ grave, hotărîtoare, mortale, poate să aibă pentru dînsul amestecul într'un scandal public, într'o scenă înjositoare de pugilat saŭ de duel primitiv, fără provocare și martorĭ. Un civil bătut, care n'a putut răspunde printr'o bătae și mai cruntă, are încă tribunalele pentru a-ĭ da satisfacție, care, din nenorocire în asemenea în-

tîmplări, nu se dă cum s'ar cuveni pentru a îmblînzi moravurile. Dar ofițerul? Creșterea luĭ militară nu-ĭ dă mușchĭ de atlet, și cel d'întîiŭ măcelar îl poate învinge dintr'un pumn în burtă saŭ dintr'un atac la beregată. Un ofițer lovit e însă un ofițer dezonorat. Ce poate face? Să provoace pe cine și-a dovedit splendoarea cărnurilor mușchioase? Dar cîțĭ oamenĭ în această țară, unde ceĭ ce batjocoresc maĭ mult, îșĭ tem maĭ strașnic pielea înaintea uneĭ arme, cîțĭ consimt să dea o ast-fel de *reparație*? Îĭ rămîne atuncĭ ofițeruluĭ să lovească a doua oară, dacă în cea d'întîiŭ brațu-ĭ nu s'a mișcat destul de repede? Și dacă nicĭ acum n'are noroc? Să dea cu sabia. Dar «adversarul», înștiințat, a cumpărat o armă, care lovește maĭ de departe și maĭ ușor. Și se ajunge ast-fel la «drama» noastră, înaintea căreia mulțĭ se vor opri nedumeriți, avînd a face cu o îndoită greșală din acelea ce staŭ în moravurile noastre sălbatece.

Asemenea scene s'ar întîmpla și maĭ des, dacă în clasele noastre superioare violența n'ar fi în cele maĭ multe cazurĭ o încercare a dușmanuluĭ. Îmĭ voiŭ aduce totdeauna aminte de o scenă din tren, în care, pentru o țigară aprinsă saŭ stinsă, doĭ domnĭ din cea maĭ bună societate aŭ mers pînă la cele maĭ ordinare injuriĭ și amenințări. Credeam că se va vărsa

sînge, că ceĭ doĭ domnĭ eleganțĭ vor încrucișa focurĭ pe teren. Eĭ bine, nu: aŭ adormit liniștițĭ, unul într'un colț, altul în altul, sforăindu-șĭ prietenește în față.

Și o prudență ca aceasta e bună. Dar pare că tot ar fi maĭ bună puțină supraveghere de sine însu-șĭ, așa o mică sforțare de natură și demnitate.

UN FILOZOF ELECTORAL
— D. IOAN BRĂTESCU —

«Cu d-voastră cîștig, cu d-voastră cheltuesc , a spus, într'un moment de mare avînt oratoric, de splendid lirizm și de filozofie meditativă d. Ioan Brătescu, candidat pentru locul de deputat al colegiuluĭ al II-lea de Ilfov.

In acest argument de înălțare a gînduluĭ săŭ, de simțire călduroasă, d. Brătescu a spus maĭ mult de cît credea că spune, a dovedit încă o dată că în anume împrejurărĭ d-sa știe să rezume o situație, un aspect din viața țăreĭ. A fost la acea întrunire de Duminică, 31 Martie 1902, un *om reprezentativ*, prin care s'a exprimat un mare adevăr.

Și iată cum :

D. Brătescu vorbea alegătorilor zisuluĭ colegiŭ, saŭ măcar alegătorilor săĭ și suiteĭ lor, lăsînd la o parte pe curioșĭ, carĭ nu ne interesează.

Le-a spus întîiŭ că «prin eĭ cîștigă». La drep-

tul vorbind, cîți deputați romîni ar putea spune că nicĭ odată, gîndindu-se la origina deputățieĭ lor, așa o judecată nu le-a trecut prin minte! Alegătorul alege: deputatul ales și-ar simți aiurea—dar nu pretutindenĭ—aiurea, fiindcă timpurile noastre sunt timpurĭ de degenerare morală—și-ar simți chemarea de a lucra după puterile și cunoștințele luĭ la desvoltarea țăriĭ în care trăește și poporuluĭ din care face parte. Și-ar da seama de greutatea sarciniĭ ce ia asupră'și, cînd se socoate în stare a judeca cele maĭ grele probleme de Stat și a se hotărî în cele maĭ delicate casurĭ de viață politică. Și știŭ eŭ?—s'ar găsi poate și oamenĭ cu inteligență, cultură și caracter, carĭ ar găsi misiunea prea grea pentru dînșiĭ.

Deputatul nostru tipic și-a dorit situația uneorĭ din ambiție, pentru a se ridica de-asupra muritorilor de rînd din comuna sa natală, din invidie împotriva cutăruia, care ĭ-a luat înainte în această privință. Dar maĭ adese-orĭ e un calcul de economie particulară.

Deputatul e la Bucureștĭ, și cartea luĭ de vizită deschide ușile biurourilor administrative; ea îngădue chiar întîlnirĭ maĭ mult saŭ maĭ puțin dese cu șefiĭ de departamente. El are prilejul de a spune «o vorbă bună , de a scrie o scrisoare tot atît de bună, care amîndouă să-și producă efectele dorite. Un vot e un lucru mare

în unele împrejurărĭ, și cine și l-ar înstrăina fără o cugetare matură, cine ar sta pe gînduri să arunce o favoare, dînd draculuĭ în gînd pe omul fără obraz, care a venit să o cerșească și din mîinile necurate ale căruia cade bila albă saŭ bila neagră!? Și astfel deputatul îndreaptă prin acțiunea luĭ de toate zilele asprimea regretabilă a unor legĭ, rigiditatea neoportună a unor regulamente, intransigența unor măsurĭ administrative pripite. S'ar putea ca în societatea modernă, în care meritul se răsplătește, un factor constituțional de această importanță să fie salariat numai cu mizerabila sumă de vre-o două zecĭ de lei pe zi saŭ cu diurnele uneĭ comisiunĭ inutile, pentru a verifica... lăcomia deputatuluĭ romîn?

Cu Dumneavoastră cîștig ...

Așa a zis d. Brătescu, și putea zice atîta lume. Dar ea n'ar fi putut adăugi cu atîta dreptate ca d-sa: «cu dumneavoastră cheltuesc».

Alțĭ deputațĭ sunt în adevăr nerecunoscătorĭ față de cine i-aŭ ales. Eĭ socot că lumea aceasta electorală trebue să fie mulțămită cu cheltuiala făcută în folosul eĭ saŭ să-și amintească cu satisfacție de presiunea guvernamentală care i-a pus un buletin în mînă. După alegere și pînă la alte alegerĭ, gentiliĭ solicitatorĭ de voturi se fac persoane trufașe, de care nu orĭ-cine se poate apropia în puterea votului de odinioară.

Cu d. Ioan Brătescu e altfel. D-sa e un fel de mare senior al burghezieĭ noastre, un om cu buzunarele deschise pentru slăbiciunea tuturor «băieților bunĭ», ce trăesc din împrumuturĭ; caritatea sa, bine cunoscută, face din el un adevărat izvor de mîngîere,—vaĭ! trecătoare —pentru tinerĭ și bătrînĭ, pe carĭ greutățile viețeĭ îĭ aruncă pe scaunele cafenelelor, saŭ supt scaunele cîrciumelor boierești. La vechiĭ Romanĭ era un rege al ospățuluĭ: o ast-fel de regalitate... spirituală revine d-luĭ Ioan Brătescu.

Privind capetele înferbîntate, cărora le sticleaŭ ochiĭ ațintițĭ la dînsul, d. Ioan Brătescu a recunoscut figurĭ, a descoperit dorințe. Priveliștea era atît de omogenă pentru domnia-sa —și de ce nu l'am crede?—în cît a văzut băețĭ bunĭ în tot colegiul al II-lea, și, îmbrățișîndu-l întreg într'o îmbelșugată făgăduială, a strigat,—ca un «lăsațĭ copiiĭ să vie la mine: pentru dumneavoastră cheltuesc»!

Dar acestuĭ capitol de filozofie electorală, i se poate da ca urmare un altul, pe care poate'l voiŭ scrie.

CHESTUNĬ MARĬ

Saturnalele d-luĭ Ioan Brătescu s'aŭ încheiat: zidurile nu sunt decorate cu figura celuĭ maĭ popular dintre candidaţĭ, trăsurile nu maĭ circulă pentru ca să amintească duioase legăturĭ personale, greutăţĭ de familie şi datoriĭ de partid, presa nu maĭ scoate la iveală meritele veseluluĭ tribunicul şi nu se maĭ străduește a'ĭ descoperi defectele de care un partid întreg știe că e lipsit «apărătorul săracilor şi providenţa debitanţilor de entuziasm pentru umilĭ.

Odată ce s'a hotărît dacă Bucureştiĭ fără capitale şi titlurĭ marĭ, Bucureştiĭ colegiuluĭ al doilea, merită a fi reprezentaţĭ prin unul saŭ altul din ceĭ doĭ valoroşĭ luptătorĭ, o toropeală a cuprins presa română. E, în adevăr, ceva de desperat în această stagiune moartă a primăveriĭ: ministerul nu se preface, opoziţia nu se agită, nu plutesc în aer ţipetele furioase de: «vreaŭ să maĭ mînînc , saŭ «lasă-mă să mînînc şi eŭ» desfăcute din vre-o întrunire politică, unde

bărbații marĭ ai țării vin să-și legitimeze cîrmuirea saŭ dorința, strașnica dorință, legată de funcțiunile nutritive, — de a cîrmui. Dintr'un foc mare, dintr'o «dramă» de provincie se poate face un reportagiŭ de toate zilele, dar nu un articol de fond, o serie de cercetarĭ politice interesante. Abia dacă se poate agața un ziarist fără subiect pe aceste timpurĭ rele de concertul de turbate lătrăturĭ ebraice, pe care vîntul ce bate despre cultura europeana îl aduce la auzul nostru, al vinovaților, fiind-că nu ne hotărîm a ne preface din rațiunĭ de umanitate în substrat rural pentru viața la lumină și bogăție a jidovimiĭ de limbă nemțească din orașele noastre. Și, după tragerea de inimă cu care se răspunde la aceste scîrboase ofense, ar putea cunoaște cineva presa de guvern din cea de opoziție: se știe că grija demnităţiĭ naționale intra în sarcina cuĭ se întîmplă a guverna. De unde urmează că lupta în contra calomnieĭ evreeștĭ revine de drept evreilor de la ziarele liberale.

Și oare să fie în adevăr așa o seceta de subiecte? Și oare aceasta e datoria celor ce aruncă în fiecare zi pe o foae de hîrtie o literatură care trebue să cuprindă știrĭ cinstite și îndrumarĭ înțelepte pentru poporul din care fac parte? Nu descoper eĭ din ceia ce se aude acum de pretutindenĭ chestiĭ de viață pentru neamul lor, chestiĭ cărora li se cuvine altceva de cît o notiță în-

curcată, scrisă de cine-va care-şĭ maĭ aduce aminte de un rînd citit cîndva saŭ de o convorbire la o cafenea cu o persoană competentă?

Ast-fel de chestiunĭ sunt fără îndoială, dar ceĭ ce trebue să lumineze pe alţiĭ, nu sînt nicĭ eĭ luminaţĭ asupra lor. Nu vorbesc numaĭ de ziariştiĭ, ci şi de oameniĭ politicĭ cari-ĭ inspiră.

Se poate, în adevăr, altceva de cît, în probleme esenţiale, o presă neştiutoare, cînd politica ce se face e o politică de neştiinţă, de bojbăire primejdioasă, de rătăcire, care chiamă peirea? Cînd fie-care socoate că ştie tot şi nimenĭ nu se umileşte a întreba pe aceĭa cari ştiŭ în adevăr? Cînd toate silinţile, toate măsurile, toate cheltuelile noastre se mişcă într'un cerc vrăjit, dincolo de care orbeţiĭ ce aŭ ambiţia de a conduce nu maĭ văd nimic? Pe cînd tot ce e puternic, însemnat, hotărîtor, stă în afară de acest cerc, bun pentru primblarea unuĭ damblagiŭ, şi nu pentru avîntul de viaţă al unuĭ Stat tînăr?

Ce e politica noastră, în care ceĭ ce sînt iniţiaţĭ privesc cu un zîmbet de dispreţ pe neînţelegătoriĭ ce se apropie de greutăţile eĭ strivitoare, de fineţele eĭ nedescurcate? Răspundem fără a sta la îndoială: e, în fond, politica de la 1840, de la 1820, de la 1720, de la 1620, şi aşa tot în urmă. Şi atuncĭ, la toate aceste date, era un popor de plugarĭ şi de păstorĭ, care trăia de capul luĭ, avînd numaĭ chemarea în Stat, de

a răspunde birurĭ și de a sta gata de luptă. Și atuncĭ, în jurul acesteĭ inimĭ a Romînimiĭ care e șesul dunărean, era un întreg corp național cu o viață puternică prin număr; și atuncĭ, de la sine, sîngele conștiinții acestuĭ mare popor risipit căuta aceasta inima, care bătea maĭ puternic saŭ maĭ slab după creșterea saŭ scaderea vieții în ființa întreagă. Și atuncĭ ca și acum.

Dar într'un veac și în altul, fără deosebire, cine cîrmuia pe toțĭ și vorbia în numele tuturora, nu se uita maĭ jos de cît hotarele restrînse ale uneĭ cete micĭ de stăpînire și exploatare. Ce zice panul Radu, panul Vlad saŭ panul Mircea? Ce gîndurĭ are? Cu cine se ceartă, cu cine se împacă; pe cine-l vorbește de rău, pe cine-l laudă; cum trăiește cu nevasta; s'a primblat aseară, s'a dus la moșie, i s'aŭ îmbolnavit caiĭ, i-a trecut guturaiul, și așa maĭ departe. După un veac aceleașĭ întrebarĭ arzătoare privesc pe boieriĭ Dumitrachi, Trahanachi și alții ca dînșiĭ. Iar astăzĭ lumina toată se proiecteaza asupra acțiunilor de fie-care clipa pe care binevoiesc a le savîrși urmașiĭ boierilor de la 1620 și 1720 sau leota de plebeĭanĭ din mahalalele pe care, cedînd timpuluĭ, aŭ *catadixit* s'o înalțe pană la dînșiĭ reformatorii de acum cincizecĭ de anĭ.

Și în aceiași țară, în acelașĭ neam trăiesc și astazĭ, în voia luĭ Dumnezeŭ, milioanele de Romînĭ, de care nu e vreme să se ocupe mintea pă-

trunzătoare a unuĭ bărbat politic și care nu merită să puie în mișcare condeiul meșter al unuĭ ziarist.

E adevărat că s'a încheiat cu lupta pentru d. Ioan Brătescu saŭ contra d-sale. Dar în Bucovina primejduită pentru neamul nostru, e vorba să se aleagă un Mitropolit. Goldiș de la Arad a murit, și în jurul moștenirii luĭ se poartă o luptă, de rezultatul careia va atîrna un număr de anı politica romînească ce se va face în părțile întinse și bogate ale Crișaneĭ. In Macedonia, Firmilian, noul vladică sîrbesc, caută să-și cucerească prin luptă păstorirea sufletelor, și această noua criză acolo ar trebui să cheme iarăși o atenție serioasă asupra uneĭ probleme de romînism, urmărită cu șiretenie de unii și răŭ înțeleasă de toți...

* * *

Voiu ieși fară îndoială din actualitate vorbind de asemenea lucruri. Dar am văzut că cititorii romîni sînt capabilĭ de interes pentru succesiunea regelui Araucanieĭ și viața socială a balenelor din apele mărilor nordice. De ce n'ar lua aminte puțin la lucrurı de acestea, exotice fără îndoială, ale Bucovinenilor, Bănățenilor, Macedonenilor?

Să'și închipue că 'și arunca privirea asupra unuì roman australian saŭ iaponez de Pierre Lotti și sa priveasca, așa cum sunt, chestiĭ falșificate saŭ necunoscute.

UNIVERSITARII IN VIAŢA POLITICĂ

I

A fost fără îndoială o idee bună aceia care a dat fie-căreĭ din cele două Universităţi ale noastre — avem două — dreptul de a-şĭ trimite un reprezentant în parlamentul ţăreĭ. Nu ştiŭ dacă şi aicĭ ca şi în multe alte lucrurĭ legiuitorul a fost numaĭ un traducător, care a strămutat la noĭ, ca să fim «Belgia Orientuluĭ , un articol din vr'o Constituţie străină, dar orĭ-cum ideia a fost bună.

Întîiŭ, pentru că era un început în sensul ca fie-care categorie din locuitoriĭ ţăreĭ, împărţindu-ĭ după felul de muncă, să-şĭ găsească representanţĭ în Cameră, carĭ, cunoscînd bine spiritul de care sînt însufleţiţĭ aceĭ carĭ i-aŭ ales şi aspiraţiile ce aŭ, să poată vorbi în adevăr cu competinţă. Într'o adunare de advocaţĭ, de doctorĭ fără clientelă, de profesorĭ cărora li e de-a scăparea faţă de catedra lor, de profesioniştĭ aĭ diurneĭ deputaţilor saŭ senatorilor, e bine să se afle şi

doĭ dintre ceĭ maĭ bunĭ, adică dintre ceĭ maĭ capabilĭ și maĭ demnĭ din cea maĭ înaltă treaptă a învățătorilor neamuluĭ.

Dar nu numaĭ din acest punct de vedere se va fi gîndit legiuitorul nostru — cu originalul francez înainte saŭ fără — la senatoriĭ universitarĭ. I se va fi părut folositor ca din mijlocul oamenilor ce nu văd în cea maĭ mare parte de cît meschinele lor interese de partid și, în partidul înțeles meschin și fanatic, satisfacțiile lor bugetare, să se ridice din cînd în cînd glasurĭ curate, prin carĭ să se exprime conștiința superioară a nevoilor civilizațieĭ naționale și substratuluĭ romînesc, ce trebue să fie sănătos și fericit economicește, ca să se poată întemeĭa această civilizație. Curat trebue să fie acest glas, căcĭ cum se poate admite ca un bătrîn profesor universitar să'și părăsească studiĭ iubite și elevĭ al căror suflet iĭ e încredințat, din alt motiv de cît chemarea ce simte în el de a da îndreptărĭ folositoare unde s'ar opri înțelegerea și cunoștințele altora? Concepția politică din care ar deriva cuvintele și actele luĭ, nu putea fi de cît o concepție superioară, fiindcă atuncĭ cînd alțiĭ se zbăteaŭ în greutățile și vulgaritățile viețiĭ practice, care coboară adeseorĭ spiritul și-ĭ iaŭ putința unuĭ avînt, el, învățatul cu entuziasm poetic pentru știință, îșĭ reînvia necontenit tinerețea spirituluĭ, cucerind pentru omenirea întreagă, în serviciul căreia stă,

descoperiri glorioase în lumĭ ideale fără de marginĭ! Colțul unde ar fi stat acești doĭ batrîni cunoscuțĭ și respectați, ar fi fost un unghiŭ liniștit al înțelepților în sala tulburată de vîrtejurile patimelor oarbe.

Se va fi crezut încă ceva, cînd Universitarii, aleșĭ de Universități, aŭ fost chemațĭ în Parlament. Cînd un institutor, un profesor secundar se aruncă în politică pentru a fi deputat saŭ senator, este o scuză, de și nu e deplină și nu acopere pe toțĭ ceĭ ce daŭ asaltul la alegeri, dintre membriĭ învățămîntuluĭ. Munca unui învățător de copiĭ nedesvoltațĭ înca e obositoare: sufletele nu sunt încă seroase de lumină și trebue luptă pentru a le face să o primească fără neplăcere; pe de altă parte meșteșugul absorbant, între hotarele aceleașĭ programe, răpește, măcar cu cît timp de lucru găsește un Romîn din timpurile noastre, posibilitatea cercetărilor generale, carĭ bucură și umplu de mîndrie. După un număr de anĭ, un concediŭ nu e un lucru neplăcut, și e încă maĭ puțin cînd diurna aureşte odihna de cîteva lunĭ pe an. În locul vechilor bănci, ale căror scrijelerurĭ le știe așa de bine profesorul; în locul elevilor, atît de adesea orĭ neascultătorĭ și răŭ crescuțĭ, în locul rutineĭ lecțiilor incrustate în amintirea învățătoruluĭ, sala cea largă a desbaterilor, busturile de marmoră, vecinătatea fruntașilor țăriĭ, atenția tribunelor;

apoi șoseaua, teatrele de varietățĭ, cîrciumile boerești, unde se bea șampanie în socoteala șefilor saŭ colegilor... Cîți pot să reziste ispiteĭ, cînd omul de afaceri al unuĭ partid propune această schimbare unui dascăl cu limba ascuțită?

Dar profesorul universitar are tot răgazul lucruluĭ; zile întregi lăsate libere pentru cercetările ce și-a ales și pe care e dator a le urmări necontenit, a-șĭ socoti vîrsta după rezultatele noĭ la care a ajuns. În orele de curs vorbește despre ce crede el mai bine, în forma ce crede că trebuie să-șĭ aleagă, și ochii inteligenții, în care scîntee mulțumirea de a cunoaște, se opresc la el, cînd plăcerea supremă de a ști și a împrăștia știința nouă îl transfigurează. Ce soartă maĭ bună și-ar putea alege cineva? Și cît de jos trebue să privească un profesor de Universitate pentru a cumpăni numaĭ greutățile marĭ ale sarcinii sale, cînd ele se rescumpără prin folosul ce aduce, cu atîta bucurie pentru el însușĭ, cu atîta strălucire pentru numele săŭ?

Legiuitorul nu se va fi așteptat să vadă în Parlament dintre Universitarĭ maĭ mult de cît pe aceĭ doĭ ce ar fi fost aleșĭ de considerația generală a colegilor lor. Chiar și aceștia ar fi fost siliți de cererea legiĭ și de încrederea respectuoasă a tovarășilor lor de muncă să'șĭ jertfească o parte din timpul lor consacrat unor ocupații atît de nobile, să se coboare din seni-

nătatea cuprinzătoare a trecutuluĭ larg saŭ a ideilor veșnice, în vălmășagul restrîns al luptelor zileĭ, cărora eraŭ chemațĭ însă a le da o interpretare superioară, deșteptînd și în alții conștiința înaltă de care eraŭ stăpînițĭ.

In Lunea viitoare voiŭ arăta cum s'aŭ petrecut și se petrec în adevăr lucrurile cu manifestarea Universitarilor în politică.

II.

N'am votat nicĭ odată într'un colegiŭ mare, și n'am fost nicĭ odată la alegerĭ, îndemnat, între altele, poate și de instinctul conservăriĭ personale: dar mi le închipui cam așa: miros greŭ, cetățenĭ cu bîte, înjurăturĭ înfundate; ce se cuvine în sfîrșit într'o democrație în care Cleontele se chiamă Ioan Brătescu, iar rolul luĭ Alcibiade, irezistibilul, omul vorbelor înaripate, soluțiilor fulgerătoare, și supremei eleganțe a politiciĭ ruinătoare, îl joacă d. Tache Ionescu.

Eĭ bine, la Universitate, cînd se alege un senator, aceste elemente vulgare, ce constitue esența unei sale de alegerĭ, nu se află. Odoratul, vederea, întru cîtva și auzul, sunt mulțămite: persoane din lumea cea maĭ bună sosesc, îșĭ strîng mîna, discută, pleacă... E în sfîrșit, foarte convenabil, cum nicĭ nu se poate alt-fel, țiind seamă de rolul social al actorilor pieseĭ.

Dar sunt multe lucruri ce se află și într'un domeniŭ electoral și în altul. Nu vorbesc de formele stabilite prin lege, ci de motive și de moravuri. Lîngă urnă se văd, aici ca și dincolo, figuri stacojii; lîngă unii candidați, lîngă ceĭ maĭ mulți, se află un grup nervos, nerăbdător, de aderenți; observații se șoptesc, se fac gesturi de înștiințare, se dau semnale, se pun în mișcare trăsuri. Manualul perfectului candidat e cunoscut și urmat aici ca și dincolo.

Pentru cineva care primește o sarcină fără nici un interes, și numaĭ din dorința de a da o îndreptare sănătoasă în chestiile mari politice ale țării, pentru alții ce se chiamă că sunt veniți pentru a mărturisi prin votul lor că aŭ o încredere desăvîrșită că unul din colegii lor e vrednic a vorbi în numele tuturora, — aceste aparențe de pasiune, de combinații meschine, de luptă cu ori ce preț nu par tocmaĭ potrivite. Și explicarea lor nu se găsește, cînd privește cineva la alegerea universitară așa cum trebue privită.

Dar, cînd o consideri așa cum este, atunci explicarea e nu se poate maĭ ușoară. Pentru un candidat saŭ pentru altul votează alegători ce nu-ĭ cunosc de fel, ce nu-ĭ apreciază cîtuși de puțin saŭ nu-ĭ pot aprecia, ce n'aŭ nici o simpatie adevărată pentru dînșii, ce-ĭ urăsc poate saŭ îĭ disprețuesc. Eĭ trebue însă să-și dea vo-

tul unei anume persoane dintr'un motiv mai puternic de cît toate celelalte: e «de-ai noștri».

Cum, «de-ai noștri», la Universitate, cînd profesorii îndeplinesc o datorie de patriotism curat alegînd pe reprezentantul înaltei lor conștiinți și sentimentelor lor superioare, cînd ei chibzuesc cine să fie *moderatorul*, călăuzul spre ideal al vieții parlamentare? Vai! da: e vorba despre «ai noștri» și ai celorlalți», iar nu — o nu! — de ai tuturora.

Ca în ori ce colegiŭ restrîns se calculează de înainte rezultatul alegerii universitare, se *pontează* voturile. Ca în ori-ce colegiŭ restrîns se ispitesc oamenii prin făgăduelĭ de favorurĭ: creșterea unei diurne saŭ știŭ eŭ ce de aceeași valoare.

Ca în ori ce colegiŭ, restrîns, saŭ ba, vin poruncĭ de la club, cărora ori-ce credincios, ori-ce rob al intereselor trebue să li se supue.

* * *

Politica așa cum o știm noĭ: strîmtă, pătimașă, vicleană, murdară s'a făcut ori-cînd la Universitate. Dar maĭ ales de un timp încoace, și anume de la inaugurarea ereĭ nouĭ de politică practică, din partea d-luĭ Tache Ionescu.

În combinațiile sale complicate, d-sa nu și-a concentrat atenția numaĭ asupra maseĭ doritorilor de slujbe pentru a trăi, ce se zbate necon-

tenit în stratele orășenești inferioare ale unei societăți rău organizate. Nici odată acest bărbat politic nu s'a mulțumit cu acești aderenți, nu s'a visat stăpînind țara numai cu aceste elemente ticăloase pe care se poate răzima un fel de *cesarism* de partid, cu baza ohlocratică. Ambiția d-lui Tache Ionescu a fost mai mare: d-sa a dorit, și dorește, a lucra cu oameni culeși în toate clasele, scoși din toate mediile. Se pare că idealul acestui om de inițiativă și curaj este să lege durabil de persoana sa o majoritate zdrobitoare, din care nici o varietate romînească modernă să nu lipsească, și apoi cu acest sprijin sigur să cîrmuiască patria și să îndrepte neamul după ideile ce și le-a cîștigat prin meditații serioase și îndelungate asupra misiunei Statelor și popoarelor.

Avea cu sine tineri avocați, medici de viitor, avea ingineri, avea cîrciumari, avea pensionari, avea proprietari, avea funcționari scoși din slujbe de alții, saŭ numiți de d-sa, avea gazetari, avea popi, avea călugări, avea oameni fără profesie... Profesori universitari însă nu, și ei trebuiau să fie, să complecteze organizarea partidului, ce se putea chema într'un fel saŭ în altul, dar care era înainte de toate acela prin care d. Tache Ionescu voia să cucerească patria noastră pentru a face binele ei.

S'ar părea însă că programul d-lui Tache Io-

nescu n'are în el nimic care să atragă pe intelectualĭ, pe aceĭ aleşĭ aĭ lor carĭ sunt profesorii de Universitate. Universitarul e — saŭ trebue să fie — idealist, ideolog dacă voiţĭ, utopist, poet şi naiv. L'aĭ cîştiga vorbindu-ĭ de planurĭ eroice şi nebune de a se jertfi împreună cu alţiĭ pentru a săvîrşi o mare schimbare mîntuitoare, ce nu se poate realiza, dar în posibilitatea căreia, trebue oricînd să fie cine-va care să creadă din tot sufletul, fiind ast-fel vizionarul care semnalează viitorul îndepărtat de pe înălţimea izolată a idealuluĭ săŭ.

D. Tache Ionescu represintă o politică practică, de caracter american. Inspirat de exemplul uneĭ Tamany Hall, d-sa judecă ast-fel: există în ţara noastră interese maĭ tarĭ decît orĭ-ce credinţĭ, interese puternice, exasperate, dorinţa furioasă a uneĭ clase suprapuse, de boerĭ şi parveniţĭ, care vrea să stăpînească necontenit, să se hrănească veşnic din munca tuturora.

Aceştĭ oamenĭ sacrifică toate celelalte elemente deosebite ale sufletuluĭ lor acestuĭ mare instinct dominant, acestor friguri ale poftelor saŭ acesteĭ maniĭ ambiţioase. Cine va servi acest apetit grandios va guverna, chiar neavînd o majoritate reală în clasa politică, de oarece un flămînd face cît doĭ sătuĭ, în avîntul săŭ spre pîine. Cu aceştia se dobîndeşte sigur puterea. Şi pe

urmă? Se hrănesc fiarele. Și apoĭ momentul, totdeauna mîntuitor, va da necontenit soluția.

Cine are o poftă de îndeplinit să vie la mine, aceasta era chemarea. Intelectualiĭ aŭ însă și eĭ nevoile lor, ambițiile lor, și profesorul universitar romîn are față de știință o altă situație decît colegul săŭ din străinătate. Sunt printre eĭ carĭ prețuesc o misiune științifică altfel decît prin produsul eĭ tipărit și preferă un portofoliŭ de ministru, căzut din atîtea mînĭ murdare, uneĭ descoperirĭ științifice. Apelul a fost ascultat.

Și s'a văzut atuncĭ acest spectacol rar, al unuĭ om politic fără înălțime de vederĭ și alegere în persoanele de care se servește, cutreerînd cluburile din provincie, avînd la stînga saŭ la spatele sale pe un profesor universitar de oare-care vîrstă, care vorbia politicianilor localĭ, uimiți, de drumurĭ romane și de alegerĭ romîne, de funcțiunĭ proconsulare și de funcțiunĭ digestive. S'a văzut acelașĭ profesor servind patronuluĭ raporturĭ despre orĭ-ce lege posibilă, îmbrățișînd într'o competință *a la minute*, grandioasă și monstruoasă, toate domeniile viețeĭ de Stat. S'a văzut alt profesor universitar acoperind cu numele săŭ respectat săvîrșirea celuĭ maĭ rușinos act de îngenunchiare față cu străinătatea ce s'a îndeplinit în Romînia independentă și regală. Iar un al treilea a repetat teoriĭ odioase, pe care nu le poate împărtăși în adevăr, a transmis atacurĭ

nedrepte, fiind-ca așa stătea scris în mandatul imperativ al protectoruluĭ, față de care statea de fapt așa de sus acest serios bărbat de știință.

Dar maı este de spus.

ROMÎNISMUL IN BUCOVINA

I

Am străbătut-o într'o vară, în fuga trenului. O țară dumnezeiască: lanuri de aur, în care se pierdeaŭ seceratorii, pădurĭ întinse, livezĭ. Icĭ și colo, sămănate tîrgurile, cu gări pline de Evrei într'un costum galițian ireproșabil, saŭ cu oare-care concesiĭ de îmbracăminte civilizațieĭ.

Pentru puține popoare, se gasește un ținut relativ mic, ca acesta, în care să se cuprinda atîta frumusețа, atîta bogăție de astăzĭ și amintirĭ din trecut așa de îmbielșugate, de îndepartate și de sfinte. E pare ca întreaga un sobor de mînăstirĭ, ce se gramadesc una lîngă alta, venind fie-care din cîte o Domnie glorioasă saŭ cucernică, cîntînd la fie-care slujba, la fie-care sărbatoare prin clopotele-i turnate cu veacurĭ în urmă ca o pomenire pentru străbunul ce a înălțat zidurile, pentru părinții, rudele, tovarășii luĭ de arme orĭ de județ, pentru neamul, marele neam nenorocit, întru marirea caruia a

scînteiat sabia saŭ s'a înălțat rugăciunea acestor strămoșĭ.

Moldova n'a pornit din Bucovina: coborînd din creștetul de munțĭ al Maramureșuluĭ, în sunetul de argint al apelor albastre, păstoriĭ de popoare ce urmaŭ stema bouruluĭ, aŭ nemerit întîiŭ în unghiul de munțĭ unde străvechea Baie a luĭ Ștefan cel Mare, micul tîrg de mare strălucire biruitoare, îșĭ plînge în sărăcie un trecut pe care noĭ l'am uitat. Dar Baia n'a fost de cît muchĭa de stîncă pe care s'a oprit din zbor vulturul, odihnindu-șĭ aripele în vederea șesuluĭ roditor ce se deschidea către Dunăre, mamă a popoarelor. Apoĭ, odihnit, dintr'un noŭ avînt al aripelor, descoperi Suceava, și aicĭ îșĭ alese cuibul.

Cînd aŭ fost în Suceava, cît s'aŭ mai abătut pe la Suceava, Domniĭ țăriĭ Moldovei n'aŭ uitat vraja de virtute prin care se farmecă și se coboară la sine trecătoarea Biruință. Pînă la sfîrșit Curțile Suceveĭ aŭ răsunat de psalmiĭ învingătorilor, și în aceĭ psalmĭ a dormit lungu-ĭ somn de mulțămire, știindu-șĭ asigurată moșia, Ștefan cel Mare, începătorul și îndemnătorul, eroicul ctitor și oaspete al Putneĭ. Mormîntu'ĭ tresăria la intrarea steagurilor prinse, și, în avîntul de recunoștință cucernică a învingătorilor, ce veniaŭ să'șĭ închine isbînda aceluĭ ce o dăduse, candela ce ardea pe mormîntul de treĭ orĭ sfînt

îşĭ înălța maĭ sus lumina, spre viitorul pe care îl binecuvînta.

Aceasta a fost Bucovina. Trecură apoĭ anĭ, mulțĭ anĭ, veacurĭ, cînd neamul decăzu. Slăbiră adică inimile acelor ce trebuiaŭ să'l călăuzească, căcĭ țarina era lucrată tot așa de cinstit ca și odinioară de țăran, și fiul harnic al pămîntuluĭ părinte știe totdeauna să'l apere de rușinea robieĭ. Dar glasurile carĭ chiamă, nu se maĭ auziaŭ.

Ajunserăm a fi priviți ca locuitoriĭ oare-carĭ aĭ unuĭ pămînt fericit, care merită a se cheltui banĭ, vicleșug, minciunĭ pentru stăpînirea luĭ. Poloniĭ voiră să ne ia, neștiindu-se eĭ înșișĭ atît de aproape de peire, și, timp îndelungat, ostașiĭ Craiuluĭ Sobieski stătură în cetatea Suceveĭ. Apoĭ patima lor de lăcomie eĭ o trecură Rușilor, ce ne ajunsese vecinĭ. Amîndouă țările noastre, măcar una, o parte dintr'însa chiar, — Rușiĭ eraŭ gata să se precupețească după împrejurărĭ, numaĭ să înainteze granița spre împărătescul Constantinopol. Căcĭ acolo, în puterea trecutuluĭ, acești barbarĭ aĭ șesuluĭ, ce făcuse din creștinism maĭ mult decît orĭ-cine o închinare de idolĭ, cu forme împetrite, un mijloc șiret pentru atingerea unor scopurĭ josnice de cotropire, îșĭ căutaŭ o capitală pentru domnia întreguluĭ Răsărit.

Un vrednic vecin era pentru dînșiĭ Austria. Rusia era zgripțorul lacom, care adună pradă

nesfîrșit de multă, nu pentru ca să se hrănească din ea, ci fie și ca să-ĭ putrezească în ghiare. Austria era pasărea de pradă, vicleană și trufașă, care nu voia să stea în urma nimănuĭ, în opera de hrăpire.

Austria e o dinastie, și o firmă dinastică poate acoperi orĭ cît de multe pămînturĭ, precum brutalitatea rusească poate sfărîma, în expansiunea eĭ fără sens și fără scop, în lăfăiarea cinică a bădărănieĭ sale, orĭ cîte hotare sfinte, orĭ cîte civilizațiĭ micĭ, înălțate numaĭ Dumnezeŭ știe cu cîtă muncă și cu cîte jertfe, de un lung șir de generațiĭ ce aŭ trăit în chinurĭ pentru ca să nu se piardă viața maĭ mare a neamuluĭ, rostul cel dulce al limbiĭ lor. Tot înainte: aceasta era lozinca oamenilor de Stat aĭ Împărățieĭ vecine. Tot înainte pentru binele și faima caseĭ archiducale, moștenitoare a Cezarilor cu stăpînirea fără hotare; tot înainte pentru folosul claseĭ feudale, ce căuta guverne marĭ; tot înainte pentru civilizația de tipic mort, sec a *Beamteruluĭ* cu creerul strîns în tipare; tot înainte pentru folosul economic al celor fără de țară, în fruntea cărora mergea, cu pliscul prăziĭ între ochiĭ de pîndă, evreul. Ca să se săvîrșască poduri pe ape, drumurĭ în păduri, ca să se dea legĭ și să se facă *Bezirkurĭ* în barbarie, oare nu trebue ca aceasta să jertfească totul cu bucurie și să'șĭ uite totul?

După cîtva timp de premeditare, vulturiĭ imperialĭ începură a călători la 1774, cînd Turciĭ eraŭ încă toropiţĭ de un războiŭ nenorocit cu Ruşiĭ şi nu maĭ puteaŭ începe altul. Austria se odihnise în tot acel timp, pentru a cotropi. După încheerea păciĭ, ea ceru răsplata înţelepciuniĭ sale, şi n'a fost greŭ cu cîteva bacşişurĭ şi ameninţărĭ să se închidă gura Turcilor, carĭ uitară şi cît maĭ ştiaŭ din geografia ţărilor vasale. Austria luă cît îĭ fu placul, şi fără nicĭ un războiŭ, fără nicĭ o duşmănie cu vechiĭ şi adevăraţiĭ stăpînĭ aĭ Bucovineĭ, ea o trase la sine dintr'o singură mişcare a ghiarelor.

De atuncĭ aŭ trecut peste o sută douăzecĭ şi cincĭ de anĭ, — nicĭ două veacurĭ măcar, prin care să ne putem scuza uitarea!

La cincizecĭ de anĭ împliniţĭ eram prea cufundaţĭ în toropeală ca să putem turbura jubileul; la o sută, într'o nobilă mişcare de durere, am răspuns la ospăţul uzurpătorilor prin rugăciunile pioase înaintea străbunuluĭ robit în mormîntu-ĭ, în raza vederiĭ noastre aproape; la o sută douăzecĭ şi cincĭ am stat şi noĭ bucuros la masă. La bicentenar, s'ar putea să-ĭ poftim noĭ la Bucureştĭ.

Aceasta a fost purtarea noastră celor rămaşĭ. Ce s'a petrecut însă cu ceĭ căzuţĭ în lanţurĭ?

II

Pe una din pieţele frumosuluĭ oraş Cernăuţĭ, fabricaţie austriacă şi adăpostul uneĭ adevărate Cosmopolis de nuanţă galiţiană, catolică, ebraică şi pravoslavnico-rutenică, se înalţă statua Austrieĭ. O interesantă figură femenină, dintre acele creaţiunĭ sculpturale alegorice, care se pot adapta după împrejurărĭ, cruţînd cheltuelile unuĭ noŭ monument. Dacă Rutenii şi-ar atinge ast-fel scopurile lor patriotice, Austria ar putea represinta Rusia Mică saŭ Rusia Mare; în anumite împrejurărĭ — putem zice : să dea Dumnezeŭ să vie ! — ar fi o închipuire cam dulceagă a vecheĭ Moldove, cuceritoare şi stăpînitoare. Saŭ din figura placidă a Austrieĭ s'ar putea crea Caterina a II-a, liberatoarea popoarelor...

Statueĭ, pentru ca alegoria să fie semnificativă, îĭ lipsesc încă două podoabe, două figurĭ esenţiale ca înţeles : un funcţionar fiscal la stînga, un Rutean la dreapta.

Acestea sunt, în adevăr, creaţiunile principale ale Austrieĭ în Bucovina.

* * *

Cînd Bucovina a fost cucerită pentru cultură, prin întinderea semnelor de hotar şi prin bacşişurĭ la Constantinopol, sub pretextul uneĭ caran-

tine maĭ sigure și unuĭ drum militar maĭ scurt către alte țărĭ luate fără războiŭ, — în ea se găseaŭ cîțĭ-va boierĭ, trăind o parte din an pe moșiile lor, un număr maĭ mare de *mazilĭ*, de strănepoțĭ aĭ boerilor de altădată, de carĭ uitase de mult Domniĭ, așa în cît stăteaŭ la țară totdeauna, cincĭ sute de familiĭ jidovești țiind moșiile în «orîndă», vînzînd rachiul boeruluĭ saŭ al lor propriŭ, făcînd negoțul cel mic în tîrgurĭ, unde aveaŭ de rivalĭ în această privință pe Armenĭ, vechĭ cît Moldova, și uniĭ maĭ vechĭ de cît dînsa. Acestea eraŭ insule sociale și naționale. Încolo se întindea, ca în toate țările romînești, țărănimea, impunînd regiuneĭ caracterul eĭ de păstorie și plugărie.

Cînd zic țărănimea, înțeleg țărănimea din neamul nostru, care vorbia romînește și alcătuĭa, atuncĭ ca și acum, temelia orĭ-căreĭ organizărĭ de Stat în aceste șesurĭ și munțĭ, carĭ sunt ale eĭ prin întăririle nestrămutate ale munceĭ cuceritoare și ale învingătoarelor lupte. Numaĭ în hotarele unde Bucovina se atinge cu Maramureșul, cu Pocuția veche, pe care Voevoziĭ noștri ceĭ marĭ voise s'o aibă ca o întregire, numaĭ prin părțile acelea Romînimea se răria către sfîrșitul așezărilor sale continue, numaĭ acolo «Rușiĭ», Rutenii adecă, fusese găsițĭ la «descălecarea» Moldoveĭ, și eĭ se întîlniaŭ și maĭ tîrziŭ pînă la uzurparea din 1774. În al doilea

Cîmpulung, cel rusesc», în părțile de la miazănoapte și răsărit «trăia limba rusească în Moldova», ne spune cronicarul din veacul al XVII-lea.

Dar «traiul» acesta al uneĭ limbĭ deosebite n'avea nicĭ o însemnătate pentru cîrmuirea Moldoveĭ, pentru stăpînii de moșiĭ din boerime saŭ din cler, pentru Rutenii înșișĭ. Intîiŭ că nimic nu dovedește că vechiĭ «Ruși» de la întinderea hotarelor «bouruluĭ» moldovenesc prin aceste ținuturĭ eraŭ strămoșiĭ celor din al XVIII-lea veac, pe cari i-aŭ găsit Austriaciĭ. In locurile «pustiĭ» dăruite de Domn tovarășilor săĭ de luptă saŭ slujbașilor săĭ de Curte, aceștia căpătaŭ în scris voia de a strînge oamenĭ străinĭ pentru a preface prin ajutorul lor «siliștea» în sat, și elemente străine risipite se pot întîlni ast-fel pînă în inima Moldoveĭ: n'am găsit oare maĭ multe familiĭ de «Ruși» aduse în secolul trecut pînă la Șcheia din județul Romanuluĭ? Dar cine vine ast-fel pentru a robi boeruluĭ nu-șĭ are partea la lumina viețeĭ publice. Și ast-fel eraŭ ceĭ maĭ mulțĭ dintre Rutenĭ, ceĭ de baștină fiind și eĭ puținĭ. Așa de puținĭ și uniĭ și alțiĭ, în cît conștiincioșiĭ funcționarĭ civilĭ și militarĭ din vremea organizațieĭ de Austriacĭ îĭ uitaŭ cu totul și pretutindenĭ: și în rapoarte, și în statistică, orĭ unde ar putea, ar avea datoria să vorbească de dînșiĭ. Pentru cîrmuirea nouă ca și pentru cea veche, Bucovina e o fărîmă din Moldova, întru toate

asemenea cu açeasta: țărani «moldoveni», cu «limba moldovenească»; și atît.

Ce a făcut cumintea purtătoare de cultură, misionara de civilizație, care e Austria, pentru care această fermecătoare *Kultur* îndreptățește toate, ca *pravoslavnicia* pentru Fariseii hrăpitorĭ de peste Prut?

Dăunăzĭ, în împrejurărĭ foarte asemenea cu ale uzurpăreĭ Bucovineĭ,monarhia austro-ungurească, în serviciul uneĭ politice curat austriace, a luat spre administrație încă o «țară»: Bosnia și Herțegovina. Și în 1878, ca și în 1775 — un veac de distanță — Rușiĭ îșĭ făcuse datoria de a bate pe Turcĭ, de a-ĭ pune pe dînșiĭ la plată, data aceasta în folosul pravoslavnicilor transdanubianĭ, și de a ne mulțumi muscălește, prădîndu-ne pentru că i-am ajutat cu armele în grele momente, pe care le-aŭ uitat îndată ce aŭ trecut primejdia. Acestea le-aŭ făcut Rușiĭ, recunoștința nefiind, se pare, o virtute ortodoxă. După războiul biruitor, a urmat un tratat tăiat cu sabia, în ciopîrtirĭ viteze. Europa a intervenit ca să'l dreagă, și din socotelile eĭ de la Berlin a eșit «ocupația» fără termen a Bosnieĭ și Herțegovineĭ de catane și de «Beamterĭ».

Contra acesteĭ «ocupațiĭ» a Serbieĭ de peste Drina din partea dinastieĭ din Viena — aŭ țipat și țipă Slaviĭ de pretutindenĭ și prietenii lor. Ea se legitimează însă întîiŭ prin faptul că în pro-

vinciile ocupate Sîrbiĭ sunt musulmanĭ și fanaticĭ închinătorĭ aĭ Profetuluĭ, pe cînd în Bucovina nu era nicĭ o nevoe a despărți Suceava de Ținutul Suceveĭ, anume locurĭ de Ținutul Hotinuluĭ, și așa maĭ departe. Pe urmă, Bosnia și Herțegovina nu aŭ numaĭ o bună poliție de jandarmĭ, un început serios de viață industrială, un regim omenesc în condițiile rurale, nu numaĭ căzărmĭ, biurourĭ fiscale și școlĭ nemțeștĭ. În hotar cu Serbia liberă, cu Dalmația slavă din ce în ce maĭ mult, Austria s'a gîndit bine la ce va face aicĭ. Orĭ cît s'ar urmări planurĭ ascunse de eternisare a dominațieĭ prin măsurile ce s'aŭ luat și se iaŭ în Serbia transdrinană, se ține samă vădit de cine locuește acest pămînt, de amintirile, de limba, de nevoile, dacă nu de aspirațiunile poporuluĭ. Sunt școlĭ slave, reviste și ziare slave, și trecutul patrieĭ e obiectul unor îngrijirĭ deosebite.

În Bucovina însă, n'a fost așa, și legitimarea printr'o civilizare înțeleaptă lipsește pentru orĭ-ce om nepărtinitor. Se poate intîmpla ca, atuncĭ cînd s'a luat această cunună a Moldoveĭ, singura politică ce se impunea era aceia a biruluĭ, și că decĭ organizarea însemna oînduirea materialuluĭ omenesc plătitor. Se poate iarășĭ ca maĭ tîrziŭ, cînd vîntul ideilor noĭ a împrăștiat aerul greoiŭ al rutineĭ strîmte, să nu maĭ fi fost în mîna nimănuĭ a se întoarce spre trecut, a

îndrepta răul ce se făcuse. Dar se poate iarăşĭ. şi se prea poate, ca rezultatele dezastroase şi criminale de astăzĭ să fi fost aduse prin neînţelegere şi nehotărîre din partea noilor stăpînĭ.

* * *

Vom arăta cum, primind o ţară de viitor, din multe puncte de vedere, Austriaciĭ aŭ rupt-o de trecutul eĭ, aŭ îndepărtat-o de orĭ-ce aspiraţiĭ folositoare; cum, luînd în stăpînire un neam unitar, cu acelaşĭ sînge, cu aceiaşĭ limbă, cu aceleaşĭ obiceiurĭ, eĭ l-aŭ aruncat în cea maĭ straşnică încurcătură de limbĭ, de legĭ şi de deprinderĭ; cum, căpătînd un colţ de viaţă patriarhală, unde ar fi putut stăpîni un copil cu o creangă înflorită ca sceptru, eĭ aŭ creat prin nedestoinicie şi răutate un cafarnaum sălbatec, în care puterĭ duşmane se sbat sub călcîiul uneĭ apăsărĭ brutale şi impudice.

III

În falnicul lor avînt prădalnic vulturiĭ împărăteştĭ ajunseseră în 1774 pînă la Roman, şi aceasta se păru prea mult chiar acelora carĭ-ĭ făcuse să zboare în ţară străină. Luînd numaĭ Bucovina, Austriaciĭ eraŭ mulţămiţĭ cu dînsa pentru moment, şi nu pentru tot-deauna. Eĭ voiaŭ graniţa Dunăriĭ, care ducea la a Balcanilor, de unde, într'un al treilea zbor, se a-

jungea la Constantinopol. Noua «țară», dobîndită cu alte cheltuelĭ de cît a sîngeluĭ, trebuia să fie numaĭ un punct de plecare, un loc de pîndă, de unde să se urmărească împrejurările, care ar putea îngădui o nouă lovitură de anexiune. Și pentru Austriacĭ, ca și pentru Voevoziĭ moldovenĭ din veacul de mijloc, șesurile Siretuluĭ, Prutuluĭ și Nistruluĭ eraŭ să fie cucerite de legiunĭ desfăcute din tabăra de păduri a Bucovineĭ. Moldova, ce maĭ rămăsese dintr'însa, era cucerirea de mîne, peste care trebuiaŭ să se întindă meștișugit mrejele cotropiriĭ consulare, economice și culturale.

Dar, cînd lucrurile se potriviaŭ ast-fel pentru viitor, trebuia ca Bucovina să-șĭ păstreze caracterul romînesc, să fie îndreptată spre o civilizație superioară, care să nu se deosebească însă, în temelia și alcătuirea eĭ, de formele particulare de viață pe care timpurĭ îndelungate, strecurîndu-se, le întipărise neșters în firea poporuluĭ nostru. Pentru oamenĭ cu alt-fel de pătrundere de cît aceĭa care trebuie pentru a înoda saŭ a deslega o intrigă de ambasadă, de cancelarie saŭ de biuroŭ, pentru oamenĭ de Stat în adevăratul înțeles al cuvîntuluĭ, și nu pentru diplomațĭ, generalĭ saŭ administratorĭ de înțelegerea și concepția curentă,—Bucovina trebuia îngrijită în deosebĭ, bine studiată, deplin pricepută, călăuzită delicat și discret către o

cultură ce n'ar fi cea stereotipă. Pentru a ispiti pe Romîniĭ rămaşĭ supt stăpînirea turcească, pentru a strînge supt aripile ocrotitoare ale dinastieĭ archiducale tot acest neam ager şi viteaz, se cuvenea ca Bucovina să fie o «Romînie», ideală, spre care să se avînte toate speranţele noastre de mîndrie, de lumină, de fericire.

Nu numaĭ caracterul vechiŭ al ţăriĭ era de păstrat în ceia ce priveşte locuitoriĭ. Aceştia se împărţiaŭ în două,—socotind fireşte numaĭ clasele care merită a fi socotite—: boieriĭ şi ţăraniĭ, «Moldoveni» şi uniĭ şi alţiĭ. Şi boieriĭ şi ţăraniĭ îşĭ aveaŭ visurile lor de maĭ bine, pe care Voevoziĭ ce purtaŭ pe umerĭ toată cheltuiala de războiŭ şi toată risipa turcească nu le puteaŭ îndeplini, orĭ cîtă rîvnă şi milă le-ar fi încălzit şi înduioşat inima. În treĭ anĭ de cîrmuire, care era o luptă de fie-care clipă, mintea nu poate avea liniştea şi siguranţa ce se cer pentru a clădi lucrurĭ marĭ.

Lucrurĭ marĭ puteaŭ face însă Austriaciĭ, la carĭ cel maĭ mic dregător, cel din urmă *Land*— saŭ *Kreisbeamter*, represinta puterea nezguduită a uneĭ marĭ Împărăţiĭ. Se putea face în treĭ chipurĭ o politică interioară bună faţă de cele două stărĭ de căpetenie ale ţinutuluĭ bucovinean. A face pe boierĭ să iubească guvernul creştin al monarchuluĭ din Viena. Pentru a-

ceasta, o condiție neapărată era o cîrmuire maĭ de departe, o supraveghere maĭ puțin bătătoare la ochĭ, lăsarea multor ramurĭ ale administrațieĭ în mîna celor deprinșĭ a le stăpîni. O Bucovină aproape autonomă, cu un regim local în strînsă legătură cu datinele trecutuluĭ, cu «obiceiurile vechĭ», în care pentru strămoșii noștri se întrupa tot binele,—o astfel de Bucovină ar fi reținut pe boieriĭ maĭ însemnațĭ ce'șĭ aveaŭ moșiĭ în cuprinsul eĭ, și ar fi chemat pe atîția alțiĭ în acest colț de ocrotire și dreptate.

Aceasta nu s'a făcut. Boieriĭ noștri s'aŭ găsit de odată în fața unuĭ sever regim militar, unde totul era noŭ, nemțesc, și unde înnoirea se făcea cu cel maĭ desăvîrșit dispreț pentru «barbaria» trecutuluĭ. Ceĭ ce, timp de multe veacurĭ, dăduse dreptatea în numele Domnuluĭ lor, hotărîse marginile sfinte ale proprietățiĭ fiecăruia, culesese venitul Vistierieĭ moldovenești și, altă dată, strînsese țărănimea supt steagurĭ acum putrezite, toțĭ aceștia vîndură tot, arendară, schimbară, fugiră. Curtea Domnuluĭ «turcesc» de la Iașĭ nu-șĭ perdu întru nimic strălucirea prin jaful Bucovineĭ.

Se putea face politica țeranilor. Aceștia duceaŭ, pe moșiĭ acuma străine, un traiŭ greŭ, pe care-l îndulciaŭ însă întru cît-va legĭ cruțătoare ale unor Domnĭ din ultimele timpurĭ, dar

maĭ cu seamă spiritul patriarcal, omenia, frica de Dumnezeŭ a boierilor. În aceștia Austriaciĭ văzuse trîntoriĭ necioplițĭ, în țăranĭ eĭ nu văzură de cît brute, care trebuiaŭ strînse între pariĭ legilor de orînduire și dominație. Milă pentru aceste exemplare de rînd ale specieĭ omenești, nu puteaŭ să aibă eĭ, represintanțiĭ uneĭ vechĭ civilizațiĭ și, în loc să deschidă acesteĭ țărănimĭ, în care zăceaŭ încă atîtea însușirĭ bune, calea largă către muncă liberă și belșug, eĭ fură legațĭ de pămînt, amestecațĭ în șerbia generală pe stăpînirile Împăratuluĭ, aruncațĭ cu desăvîrșire în rîndul vitelor moșieĭ, pentru ca ordinea să domnească în țară.

O politică mijlocie bună pentru boierĭ ca și pentru țăranĭ nu se făcu, și am văzut de ce anume. În scurt, Bucovina nu era pentru Austria o parte din Moldova, o fărîmă din ogorul și cucerirea unuĭ popor, un leagăn iubit și o sfîntă necropolă pentru Romîniĭ de la Miazănoapte. Nu,—era un număr de chilometri pătrațĭ, cumpărațĭ prin minciună, și gata să primească orĭ·ce oamenĭ noĭ pentru legile, neapărat nouă.

Și atuncĭ, în locurile rămase pustiĭ din timpurile cînd Poloniĭ se luptase pentru creștinătate distrugînd-o, în vatra satelor de unde, mînațĭ de foamete și zăpăciți de forme complicate și zădarnice, fugise țăraniĭ, în Moldova

legiĭ şi boerimiĭ lor, se chemă pleava neamurilor pentru a trăi bine cu contract acolo unde muriaŭ de lipsă şi părăsire vechiĭ stăpînĭ. Bucovina şĭ-a schimbat dese orĭ rostul administrativ: a fost pe rînd teritoriŭ militar, cerc galiţian, ţară deosebită, iarăşĭ anexă a Galiţieĭ, pînă ce ajunse ducatul de astăzĭ. Dar în tot acest timp aproape hordele calicimiĭ civilizate s'aŭ strecurat cu contractul în mînă şi cu traista'n spinare, venind să creeze bogăţia şi să-şĭ însuşească puterea.

Cine nu s'a năpustit aicĭ, la Vavilonul limbilor, la haosul raselor? Nemţĭ cu meşteşugul, Lipovenĭ cu fanatizmul, Evreĭ cu şireclicul, gata să domine acolo unde guvernul voia ca alţiĭ să se sfîşie, Unguri, Huţulĭ, Cehĭ, Armenĭ, Polonĭ, zornăind din pintenĭ ca odinioară şlahciciĭ, ce dormĭaŭ acum supt brazdele de la Dumbrava Roşie,—şi, maĭ mult de cît toţĭ, Rutenii. Aceştia, meziniĭ Ruşilor, fraţiĭ maĭ micĭ aĭ Muscalilor deveniră Veniaminiĭ tuturor cîrmuitorilor. Li se dădu cu dărnicie şi ce era maĭ greŭ să li se deie: drepturĭ istorice. Bieţiĭ Rusnecĭ ajunseră, în proza istorică austriacă, vechiĭ domnĭ aĭ ţăreĭ, goniţĭ de Romîniĭ usurpătorĭ...

Rezultatul? În Bucovina Dragoşizilor şi Muşaţilor, în mîndria şi durerea noastră, în ţara unde pădurile de stejarĭ s'aŭ ridicat din sîngele luptelor *noastre*, sunt astăzĭ după statistica

din 1890—: 265.200 Ruteni și 208.300 Romîni saŭ, după altă socoteală: 268.397 Ruteni față de același număr de Romîni. Și aceasta nu e de ajuns; alăturĭ de acești copleșitorĭ veneticĭ, se maĭ socot 50.000 de Nemți, 83.000 de Evreĭ: *opt-zecĭ și treĭ de miĭ* de Evreĭ—24.000 de Poloni și Slovacĭ, 8.100 de Unguri, 3.200 de Lipoveni, și, *toți*, înainte de orĭ-ce, *dușmaniĭ noștri*.

IV

Decĭ în Bucovina civilizată de Austriecĭ cu legĭ generale și cu chemarea la masă a vagabonzilor, nu eraŭ boierĭ romînĭ, fiind-că nu-ĭ ținea nimenĭ în seamă și nimenĭ n'avea nevoe de dînșii. Țăraniĭ romînĭ eraŭ ca și cum n'ar fi fost, căcĭ rostul lor era numaĭ la plug saŭ în urma vitelor, iobagĭ legați pînă foarte tîrziŭ de brazda, de sărăcia și umilința lor de barbarĭ incorigibilĭ. Dintre aĭ noștri, ce se înecaŭ pe încetul în potopul noroadelor străine, puteaŭ să înțeleagă și să vorbească numaĭ două felurĭ de oamenĭ: maziliĭ, și popiĭ saŭ feciorii de preoți.

Cu maziliĭ Austria a fost foarte «îndurătoare», pentru că eĭ nu puteaŭ fi nicĭ odată periculoșĭ, scurșĭ cum eraŭ de puterĭ — și cum aŭ și rămas pînă astăzĭ —, în urma grelelor, neîntreruptelor lupte, în care se istovise din adîncimea vremurilor marĭ.

Puterĭ decĭ, energie și inițiativă pentru a'șĭ stabili rostul în folosul neamuluĭ, nu se găseaŭ la dînșiĭ, și avere nicĭ atîta. În schimb, le-a venit de la Împărăție toată strălucirea ieftenă ce putea să poleiască pe acești supușĭ meniți să fie maĭ credincioșĭ stăpînuluĭ întîmplător, cuceritoruluĭ fără arme, de cît sîngeluĭ lor romînesc.

În Lombardo-Veneția,un *austriacante* convenabil, o sigură unealtă a guvernuluĭ străin, își prefăcea lesne nobleța medievală fără titlu saŭ patriciatul orășenesc, tot așa de puțin titulat, în coroană de conte.

Dar ceia ce se răspîndea aicĭ, era prea mult pentru niște fruntașĭ aĭ sălbătăcimiĭ moldovenești, și icĭ, și colo căzu numaĭ, între rîndurile rare ale mazililor uimiți, cîte un titlu maĭ modest de baron saŭ cavaler. Ceia ce se dă, cum se știe, bancherilor evreĭ carĭ aŭ făcut avere și pot folosi la un împrumut.

Baroniĭ romînĭ aĭ pergamentelor goale, sacilor cu hîrțoage inutile, alăturĭ cu baroniĭ semiți aĭ lăzilor pline și sacilor cu titlurĭ de rentă, atît de folositoare!

Cine s'a învrednicit de așa ceva nu și-a venit răpede în fire, nicĭ el, nicĭ aĭ luĭ. Un lucru ca acesta: arme de familie, particula *von*, coroană nobiliară, o supremație asupra celorlalți oamenĭ, pe care să n'o poată distruge nicĭ cea maĭ durabilă imbecilitate, în cursul unuĭ șirag de gene-

rațiĭ nule, așa ceva nu era în Moldova, unde prin nedestoinicie boierul se pierdea răpede între mazilĭ. Guvernul străin îșĭ asigura astfel o recunoștință eternă din partea neamurilor pe care le deosebise printr'o mică muncă de cancelarie, ce nu costa nimic.

Eraŭ, în sfîrșit, și Romînĭ mulțumițĭ în vechiea Bucovină moldovenească. Din generație în generație eĭ îșĭ transmiteaŭ, ca temeiul întregiĭ lor viețe politice și morale, credința nestrămutată către dinastia care-ĭ miluise. Dintre aceia care ar fi putut da, cine știe? vre-o căpetenie laică a Romînilor treziți din somn, dumeriți prin cuvinte rătăcite pînă la dînșiĭ asupra chemăriĭ pămîntuluĭ ce locuiaŭ și amintirilor îngropate în el, dintre aceia apărură, în regulă generală, numaĭ tinerĭ foarte bine crescuțĭ, avînd însușirile și defectele nobilimiĭ austriace, cu care li-ar fi plăcut așa de mult să fie confundațĭ, exemplare fără greșală ale iuncărismuluĭ de provincie, pentru care lumea se rezumă în fidelitatea către tron și adorația titlurilor nobilitare, ce-ĭ ridică maĭ presus de oamenĭ.

Înseamnă oare aceasta că dintre coborîtoriĭ mazililor și unor boerĭ chiar din vremea «moldovenească» nu s'a ivit nicĭ unul care să simță în adevăr romînește, care să îndrăsnească a spune ce simte? Nu, și altă dată și acum, astfel de nobile excepțiĭ s'aŭ găsit, și cuvîntul lor de protes-

tare s'a auzit totdeauna în Bucovina. Dar putem spune că nici odata cuvîntul acesta n'a avut lămurirea și caldura ce am fi dorit'o și ce era de nevoie pentru a trezi țara morților pentru neam.

Uitați-vă astăzi. Lăsam la o parte pe «nobilii» romîni cari nu vreaŭ să audă de nația lor, carĭ vorbesc nemțește, carĭ une ori nu *pot* vorbi decît nemțește; eĭ nu ne aparțin decît prin nume, pe care li-l iertăm, și prin strămoșĭ, pe cari-ĭ uităm tot așa de deplin ca și dînșiĭ. Dar sunt alțiĭ, de la carĭ se aude din cînd în cînd cîte o vorbă care ne zgudue, dîndu-ne încredere și speranță. S'a găsit, zicem, un Romîn care sa spue adevărul în fața micilor tirani de cancelarie, cari-șĭ aŭ patria sălariuluĭ lor! Și ascultăm, cu dragoste, doar vom maĭ auzĭ asemenea accente rare. Dar pare că e un fapt, asemenea spuse nu se maĭ repeta, și cavalerul neamuluĭ săŭ se îneacă în mocirla oportunismuluĭ de salon saŭ de carieră.

Dar, se va zice, fraţiĭ Hurmuzaki... Numele lor, în adevăr, nu trebuie pronunțat decît cu o deosebită recunoscință de orĭ-ce bun romîn. Intîiŭ, pentru frumoasa muncă științifică romînească a unuia dintre dînșii. Al, doilea pentru ajutorul ce ne-a dat altul în luptele noastre de aicĭ pentru libertate și lumină. În sfîrșit, pentru că prin «Bucovina» lor dela 1848 s'aŭ spus întîiŭ acele lucrurĭ care trebue să alcătuiască și astăzĭ crezul unuĭ Romîn bucovinean.

Dar și la dînșii, pînă la dînșiĭ, se observă față de oare-care sfinte visurĭ, neapărate pentru viața noastră, oarecare rezerve. Patriotismul romîn se complică une-orĭ cu alte reminiscențe, cu alte deprinderĭ de spirit, și șovăește. Ce bucuros am citi noĭ un anume volum din Fragmentele de istorie romînească» ale lui Eudoxiŭ Hurmuzachi, dacă în ele furtul Bucovinei s'ar povesti cu maĭ puțină răceală voită, ca și cum ar fi vorba de un ținut oare care al unuĭ depărtat popor nenorocit! În asemenea cazurĭ vede cineva cît de puternic e acest spirit austriac, care nu pornește din nicĭ un sentiment înalt, din nicĭ o idee mare, din nicĭ o necesitate reală...

Să vedem acum ce aŭ fost pentru noĭ preoții bucovinenĭ, clasa preoțească de acolo.

V

Oare prin preoțĭ și familiile lor, copiĭ crescuțĭ în umbra bisericiĭ, era să se urmeze și să se desfășoare către conștiință și putere viața Romînilor din Bucovina, eraŭ să se prefacă smeriții «Moldovenĭ» deprinșĭ să asculte în Romînĭ statornicĭ și mîndri, pregătițĭ să reziste la cotropire?

«Biserica, scutul naționalității noastre», de cîte orĭ s'a pronunțat această frază de cine'șĭ

dădea seamă de importanța eĭ, de cine avea interes s'o spue saŭ de cine căuta o frază lapidară! De fapt, la noĭ Biserica ne-a adus marĭ serviciĭ, fiind, prin necesitatea timpurilor, singurul focar, care aduna, păstra și răspîndia lumina, și mănăstirile aŭ fost, și în principatele romînești, o școală, un atelier de copiare și traducere, altarul unde se depunea în scris amintirea sfîntă a trecutuluĭ. Trăind în această lege veacurĭ întregĭ, acelașĭ spirit a pătruns societatea și Biserica Romînească, și a o jertfi astăzĭ ar însemna să părăsim una din formele viețeĭ noastre naționale.

Dar, de și într'un grad mult maĭ slab de cît alte Bisericĭ creștine, Biserica ortodoxă nu poate fi națională înainte de toate, căcĭ misiunea eĭ este alta: a crește și a păstra într'o anume credință. Cînd o credință rivală, vrăjmașă, o altă definire a creștinismuluĭ a fost reprezintată printr'un popor rival, vrăjmaș nouă, cele două dușmăniĭ s'aŭ confundat, alcătuind un factor de o neînvinsă putere. În Ardeal, unde Romînul are în fața luĭ pe Sasul luteran, pe Ungurul calvin saŭ catolic, unde strămoșiĭ Romînimiĭ de astăzĭ s'aŭ găsit cu legea lor «grecească» înaintea ascultătorilor legiĭ romane, «letine», — ortodoxia a săpat și maĭ adînc șanțul de isolare, deschis prin deosebirea de limbă, de obiceiurĭ, de făptură fizică. Trecînd chiar la o altă dogmă, aĭ

noștri de acolo aŭ păstrat atîtea deosebirĭ cîte trebuiaŭ pentru ca să amintească separația națională, să oprească o confundare cu alte neamurĭ.

În principate, ortodoxia a fost o armă față de cotropirea austriacă, cu toate că biurocrația în care, împreună cu Casa domnitoare, se închee Austria, a știut să fie elastică și în chestiĭ de religie. Dar Cazaciĭ Țaruluĭ pravoslavnic aŭ fost totdeauna stropiți cu aghiazma de binecuvîntare a cleruluĭ moldovean saŭ muntean, și mitropoliții, episcopiĭ, arhereiĭ în odăjdiĭ și-aŭ făcut o datorie să stea la începutul drumuluĭ triumfal, străbătut de acești cuceritorĭ. În anumite împrejurărĭ, ne-am apropiat de moartea națională și prin pravoslavnicia noastră.

* * *

În Bucovina, Austriaciĭ n'aŭ găsit un cler ignorant, nicĭ o Biserică săraca. Doar acolo, în moștenirea celor d'întîiŭ Domnĭ ce-și închinaŭ biruințele luĭ Dumnezeŭ, se ridicase maĭ strălucitoare înflorirea de artă cuvioasă a mănăstirilor și bisericilor, și hrisoave seculare legaŭ de aceste vechĭ lăcașurĭ, în care flacăra glorieĭ maĭ tremura de-asupra mormintelor, întinse stăpînirĭ de pamînturĭ dăruite biruitoruluĭ din cerurĭ. Rasa cărturarilor nu se stinsese nicĭ odată în aceste mănăstirĭ bucovinene, unde, de curînd, un sfînt păstor al Bisericiĭ moldovene, Iacov, trezise o nouă

viață, ce se manifesta prin amintirea mișcată a timpurilor marĭ.

Austria, instalîndu-și generaliĭ în noua «cucerire», luă treĭ măsurĭ de căpetenie cu privire la Biserica noastră de-acolo, treĭ măsurĭ carĭ aŭ determinat toată dezvoltarea religioasă petrecută de atuncĭ în Bucovina.

Era un episcop de Rădăuțĭ, un Scaun vlădicesc, străvechiŭ, depărtat, modest, dar bogat în amintirĭ de întemeiare prin luptă. Vlădica din Rădăuți atîrna de mitropolitul din Suceava, strămutat la Iașĭ. După cîțĭva anĭ, s'a izbutit a se rupe această periculoasă legătură ierarchică, și Rădăușanul, un personagiŭ care iscălea rusește sub actele ce trebuia să dea în limba romînească, fu adus la Cernăuțĭ, capitala provincieĭ, și i se dădu cîrmuirea neatîrnată a Bucovineĭ.

În veacul luminilor», cînd stapînea de la Viena liber-cugetătorul Iosif, nu se putea îngădui ca imensa avere—imensă maĭ ales pentru viitor,—a clerului bucovinean sa rămîe, fără control, în mînile mitropolituluĭ. Daniile pentru veșnicie ale Voevozilor fură stricate prin confiscare, și se alcătuĭ din ele un fond religionar administrat cu scumpatate după toate regulele contabilității moderne, dar firește pentru scopurĭ ortodoxe generale și pentru interese politice special austriace. În zadar s'aŭ luptat pînă astăzĭ elementele bune

din clerul bucovinean pentru a se da Bisericiĭ ceia ce-ĭ aparține.

În sfîrșit, față de guvernul catolicilor, față de coloniștiĭ de aceĭașĭ lege, Poloniĭ de exemplu, ortodoxia ar fi fost o forță *romînească*. Dibaciĭ intriganțĭ carĭ fac politica mare pentru scopurĭ micĭ, în Statul vecin, se pricepură în ce direcție trebuia sprijinită colonizarea. Se aduseră pe furiș tot maĭ mulțĭ Rutenĭ, membri aĭ neamuluĭ aceluia rusesc care și-a făcut din pravoslavie un fel de patrimoniŭ particular, un domeniŭ rezervat și un mijloc sigur de încălcare și nimicire a coreligionarilor saĭ. Rușiĭ acești a se închinaŭ pînă la pămînt înaintea Scaunuluĭ episcopal ortodox, care era și al lor și pe care voiau a-l face maĭ al lor.

Episcopiĭ ce s'aŭ strecurat pînă la răposatul Arcadie — s'o zicem: de tristă memorie, ca episcop măcar — n'aŭ fost numițĭ de cîrmuire, căcĭ în Bucovina nu se alege episcopul. Aŭ fost toți de limbă romînească, dar neîncetat, cum și era natural, rutenismul a cîștigat teren. De uniĭ, ca de Silivestru Morariu, Romîniĭ îșĭ aduc aminte cu iubire și recunoștință.

Dar, cu bunăvoința unuia și a altuia, bunăvoință ce se oprea totdeauna la hotarul rescriptelor imperiale, ce se putea face? Aveam nevoe în împrejurarĭ așa de grele de un prelat de neam bun, cu o mare autoritate morala și cu

o energie de fer, pusă numai în serviciul romînismului. Acela singur ne-ar fi putut salva, și, dacă un asemenea om s'ar fi găsit în fruntea Bisericiĭ bucovinene, pe timpul cînd se discuta la Viena organizarea ierarhieĭ romîne ortodoxe în Statele Coroanei austriace, s'ar fi săvîrșit, măcar trecător, un act mare; unirea ierarhică a Romînilor din Bucovina cu ceĭ din Ardeal. Însă e evident că. întemeiarea dualismuluĭ austro-ungar ar fi sfărîmat frumoasa organizare.

Astăzĭ ce vedem? O Biserică pentru ortodoxi, dintre carĭ ceĭ maĭ mulțĭ nu sunt Romînĭ. Romîniĭ din clerul ei sunt une ori Romîni răĭ, și totdeauna oamenĭ fără curaj. Guvernul ar fi pentru un candidat rutean, și, iarășĭ, o alegere ĭ-ar da poate majoritatea. Cine se află maĭ aproape de Scaunul unde a păstorit Arcadie, e considerat, fără dreptate, de uniĭ Slavi, ca un Slav, de și nu știm sa fi scris vre-odată lucrurĭ de energie în romînește părintele Vladimir de Repta. Ca Mitropolit îl așteaptă o sarcină grea, și am dori s'o înțeleagă romînește și s'o îndeplinescă fără sfială.

Ar fi acum de spus ceva despre literatura romînă în Bucovina.

VI

Cînd Bucovina a fost anexată de Austriacĭ, Moldova nu era o țară de barbarie, cum trebue să creadă orĭ-ce străin, pentru că noĭ ceĭ d'întîĭ o credem, o declarăm, și maĭ facem și glume pe de-asupra. În această țara se desfășurase veacurĭ întregĭ o viață de cultură, în mînăstirĭ, în casele boierești, la Curte; se dăduse forma literară uneĭ limbĭ, ce se unificase în scris pentru toțĭ Romînii, se înălțase mărețe mănăstirĭ, vrednice de admirația cunoscătoruluĭ, se făcuse artă originală și cinstită de argintarul de icoane, de săpătorul în lemn, de meșterul zugrăvitor de slove, așa de meșter în cît caligrafia romînă e cea maĭ frumoasă înfățișare a scrieriĭ chirilice, de care obișnuesc a rîde proștiĭ ce n'o pot citi. Aveam o frumoasă literatură religioasă și istorică, pentru care aŭ un zîmbet de dispreț aceĭașĭ proștĭ. De curînd, în unele centre mînăstirештĭ moldovene începuse o mișcare de reformă monachală, care trebuia să aibă însemnate urmărĭ pentru literatura noastră. În sfîrșit, dincolo de munțĭ, nouăle școlĭ romînештĭ ale Bisericeĭ unite pregăteaŭ cărturarĭ, carĭ să spue în scris durerile și speranțele neamuluĭ robit. Nu, nu eram barbarĭ, nici cît astăzĭ, cînd nu ne cunoaștem trecutul, nu vrem

să-l cunoaștem, și-l insultăm pentru că ne-am înfruptat la ceva carte străină.

Dar de cultura noastră firește că nu voiaŭ sa știe nimic administratorii străinĭ aĭ provincieĭ anexate. Pentru dînșiĭ era o singură cultura, aceia pe care Franța o răspîndise asupra Europei și pe care eĭ o reprezentaŭ în varianta eĭ nemțească. Restul era barbarie : buchĭ, ceasloave, letopisețe, care trebuiaŭ înlăturate cu tîrnăcopul civilizațieĭ adevărate.

În gîndul lor, hotarele nouă trebuiaŭ să fie hotare de cultură, și neapărat că era tot atîta dorință de a le înainta tot maĭ adînc în barbarul pămînt moldovenesc pentru fericirea politică și culturală a Romînilor trecuțĭ în altă formă naționala de cît a lor. Această intenție n'ar fi fost îndeplinită, dacă în Bucovina ar fi rămas boerĭ, dacă mazilii ar fi avut încă energie și s'ar fi ținut îndărătnic de trecutul unde, maĭ mult de cît în coroneta de baron, le stătea gloria, dacă, în sfîrșit, ceĭ maĭ mulțĭ și maĭ harnicĭ dintre călugărĭ n'ar fi fugit de stăpînirea dușmanilor legiĭ pravoslavnice. Știm însă că deserțiunea s'a întîmplat și că elementele rămase aŭ fost prea slabe pentru ca în ele să-șĭ găsească țăraniĭ noștri conducătorĭ.

Așa în cît, din toate țările locuite de Romînĭ, se poate zice că, pînă foarte tîrziŭ, Bucovina a fost maĭ puțin stăpînită de spiritul

noŭ de mîndrie națională renovatoare, și că din acest pămînt cucerit pentru lumina europeană s'aŭ înălțat maĭ puține chemărĭ către viitorul de mărire al neamuluĭ. *Sterilizarea națională* s'a făcut cu o repeziciune și o desăvîrșire în adevăr vrednice de admirație. Pe cînd aiurea din mormîntul inteligenției neamuluĭ răsăreaŭ profețiĭ, carĭ anunțaŭ învierea celor ce nu murise pentru totdeauna, cĭ adormiseră numaĭ, așteptînd glasul Domnuluĭ, pe cînd graiul noŭ și sfînt străbătea Ardealul, șoptind din parochie în parochie, dintr'un bordeiŭ de învățător în altul, Evanghelia romînă, pe cînd cărturariĭ de la noĭ se opreaŭ în scrisul lor sec saŭ ușor și, ascultînd depărtata chemare frățească, se înfioraŭ de fulgerul spirituluĭ de viață și simțeaŭ venindu-le pe buze cuvinte pe care nu le înțelegeaŭ de o cam dată de cît cu inima, ce făcea Bucovina, unde se cîntase totușĭ: «Panegiricul luĭ Ștefan-cel-Mare»? Facea gramaticĭ și abecedare, bune pentru școalele stăpînilor, unde, în cele de jos, se maĭ îngăduia încă acel mormăit de sălbatecĭ, fraţĭ aĭ urșilor, artiștiĭ lor, care se chiamă limba romînă.

Am avut în veacul ce s'a închis, și vom avea-o și maĭ mult în acela ce se deschide, o mare mișcare istorică, ce a urmărit măcar, dacă n'a ajuns'o, cunoașterea trecutuluĭ, exagerat adesea. Dacă se va maĭ lucra cincĭzecĭ de anĭ

în acest sens, și într'o direcție maĭ bună, dacă ne vom deprinde a cumpăra maĭ bucuros o carte sănătoasă de cît icre proaspete pentru dejun saŭ un bilet la teatrul de varietățĭ pornografice, atuncĭ ne vom încredința cu toțiĭ că datorim ceva strămoșilor pentru ceea ce aŭ făcut în timpurĭ grele și nu facem noĭ adesea în vremurĭ atît de ușoare: mîndria noastră se va lămuri atuncĭ din știința adevărată a trecutuluĭ nostru.

Aŭ scris mult despre Romînii ce aŭ fost, și fraţiĭ din Ardeal și noĭ de aicĭ, de vre-o sută cincĭ-zecĭ de anĭ încoace. Despre viața tuturora, despre desvoltarea fiecăreĭ părțĭ a Romînimiĭ în deosebĭ s'aŭ alcătuit opere, pe care le-am dori maĭ multe și maĭ serioase. Avem însemnărĭ istorice, constatărĭ contemporane, poesiĭ populare, povestĭ, maĭ din fie-care unghiŭ.

De unde le puteam aștepta însă maĭ multe de cît din Bucovina, unde eraŭ cele maĭ glorioase amintirĭ, unde Biserica avea cea maĭ mare bogăție, unde guvernul era cel maĭ luminat? S'ar crede că într'un veac și jumătate, cît a trecut de la anexare, s'aŭ izvodit acolo, în forma duioasă în care scriŭ ceĭ cu jugul strein pe umerĭ, lucrărĭ de etnografie, care să ne lămurească numărul, felul de traiŭ al fraților de acolo, studiĭ istorice asupra provincieĭ, unde mînăstirile așteaptă încă oaspeţĭ cercetă-

torĭ, poeziĭ călduroase și narațiunĭ din vremurile bune.

Luațĭ acuma un «conspect» literar pentru Bucovina. Ce vețĭ găsi? Etnografia? Trebuie căutată, adesea în sens dușman nouă, prin lucrărĭ jubilare nemțeștĭ. Istoria? Cel maĭ meritos cercetător pentru istoria Bucovineĭ e, de sigur, Germanul autodidact Wickenhauser, apoĭ poate Germanul Schmidt, în fine Germanul Kaindl. Ceva a scris pentru noĭ Morariŭ; o culegere de documente s'a început și a rămas baltă. Hurmuzaki a scris nemțește părțĭ din istoria întreguluĭ neam. Nicĭ o revistă care să se fi menținut; gazetele maĭ energice dispar. Printre Romîniĭ rămașĭ acolo—și sunt mulțĭ, foarte bunĭ, carĭ aŭ plecat—avem de menționat doar pe părintele Marian din Suceava, un harnic adunător de prețioase materiale și un Romîn intransigent, și pe d. Sbiera, profesor la Universitatea din Cernăuțĭ, care a tipărit cursul săŭ de istorie literară a Romînilor. Uitam poesia: cel maĭ vestit poet bucovinean e Petrino, care n'are strămoșĭ din vremea luĭ Ștefan-cel-Mare și care a scris, maĭ mult la noĭ în țară, sentimentalitățĭ dulcege ca ale răposatuluĭ Grigorie Haralambie Grandea, cel d'întîĭ dintre poețiĭ romînĭ cu acest nume de Haralambie.

Acestea sunt constatările ce se impuneaŭ să le facem. Unele aŭ provocat protestărĭ. Am

dori ca toate să provoace o mișcare maĭ puternică romînească, maĭ mult avînt de lucru patriotic. Cultura romînă nu trebuie să se oprească la marginile subvențiilor ministeriale din Romînia și patriotismul nu se cuvine a fi pentru noĭ numaĭ o virtute de Stat.

SUPĂRAREA PATRIARCHULUI ECUMENIC

Bine informat ca totdeauna, cîntărind lucrurile cum se cuvine și spunînd pe acelea care, de și jignitoare petru mîndria noastră, trebue știute, cu toată delicateța patriotică necesară,—d. Tache Ionescu a vestit țăriĭ și neamuluĭ la un banchet politic, servit în Iașĭ, pentru d. A. D. Xenopol, ceva de o importanță incalculabilă. Impresia produsă a fost zguduitoare, și mesenii aŭ uitat, de sigur, în adînca durere ce i-a cuprins, ca Romîni, toate deliciile felurilor pe care le meritase în calitate de «conservatorĭ» intermitenți aĭ unor situațiĭ budgetare.

Presa independentă și desinteresată care și-a simțit totdeauna simpatiĭ neînvinse pentru chipul de a se manifesta al zisuluĭ d. Ionescu, a luat flacărĭ la această dezastroasă noutate, și literele de corp mare aŭ fost exhibate pentru a împodobi fruntea nerușinată a gazetelor de care e vorba. În scurt, a fost acolo la Iași o destăinuire

fulminantă, și e de mirare că pătrarele, de atîtea orĭ goale, nu s'aŭ făcut praf la proclamarea descopeririĭ.

Știți : Mane, Techel, Fares, cuvintele de prezicere teribilă apărute la sfîrșitul ospățuluĭ biblic. Pentru regimul de astăzĭ așa ar trebui să fie silabele prin care s'a exprimat că:

S'a supărat patriarchul ecumenic.

Da, Romînĭ așa este: s'a supărat. Abia știam că marele bărbat, acest Papă a-tot-puternic al Răsărituluĭ, și-a luat iarăși în primire dominația asupra tuturor ortodoxilor din lume, și iată că, neavînd nici o grijă maĭ urgentă, El se supără pe noi. Violent cum îl cunoaște d. Ionescu, fost ministru de Culte romîn și persoană, de sigur, competentă, Prea-Sfințitul Ioachim a și facut o scrisoare înflăcărată, în care fiece buche grecească e o picătură de foc, și a telegrafiat-o Mitropolituluĭ Primat. Bomba stilistică a căzut în plin Sinod, provocînd oribile scene de distrugere vulcanică. Iar guvernul..., ce maĭ poate fi dintr'un guvern care provoacă ast-fel de măsurĭ din partea «Patriarchuluĭ Nouăĭ Rome, al Constantinopoleĭ, și a toată lumea?» Se dă un premiŭ cuĭ ar descoperi un ministru pe aceste timpurĭ de panică.

În adevăr, guvernul e acela ce și-a atras strașnică lovitură, despre care s'a căpătat cunoștință în toate unghiurile lumiĭ, spre rușinea noastră.

Cine cunoaște pe d. D. Sturdza, știe că e un om pierdut pentru ortodoxie, care de mult a primit pe *filioque* și care, în subteranele ce se află sub locuința sa din strada Mercur, chiamă pe ascuns preoți catolicĭ, ce vin travestiți pentru a-ĭ spune liturghiĭ scandaloase. Rare orĭ lipsește de la masa sa Episcopul catolic Hornstein, care se ascunde însă într'un costum civil, ce înșală pe cine nu cunoaște taina. De la Presidența Consiliuluĭ aŭ pornit ordine severe către primariĭ comunelor rurale ca toți țăraniĭ să se răsboteze, făcîndu-se în cel maĭ scurt timp ceea ce poporul nostru obișnuește a numi «letinĭ spurcați». Mitropolitul Primat ar fi protestat, de sigur, dar dealul Mitropolieĭ e supt observare de jandarmĭ. O zi să fi trecut, și pămîntul ar fi înghițit bisericile ortodoxe. Dar atuncĭ... Scrisoarea patriarchuluĭ ecumenic, revelația d-luĭ Ionescu, fost ministru de Culte, *Mane, Techel, Fares*, zguduiturĭ electrice, tamtam și muzică desperată *de gongurĭ* flămînde...

* * *

Și acuma pentru oameniĭ carĭ judecă înainte de a țipa saŭ de a se aprinde pentru țipetele altora.

Ce ar fi fost catolicismul pentru noĭ dacă l-am fi primit cu veacurĭ în urmă, am spus-o: un mare bine de civilizație. Astăzi însă e altceva.

Catolicismul e una din formele influenţeĭ străine, ce caută să ne absoarbă, cu complicitatea claselor dominante. Propoveduitoriĭ şi reprezentanţiĭ, ca şi căpetenia catolicismuluĭ, sunt străinĭ. Aceasta judecă lucrul.

Propaganda ce se face, porneşte de la o organizare pe care noĭ aveam datoria să o recunoaştem, căcĭ există o întreagă populaţie de ţăranĭ catolicĭ în Moldova muntoasă, iar în Bucureştĭ se afla un foarte mare contingent de strainĭ, în parte catolicĭ.

Propaganda lasă de o parte pe ţăranĭ, carĭ sunt *ireductibilĭ* sub raportul religios şi care, afara de observarea unor forme, aŭ această credinţă pe care o împărtăşesc: ca divinitatea nu se poate defini, croi după tipare saŭ închide în saltăraşe, cum fac popiĭ cu barbă saŭ ceĭ fără barbă. Decĭ ţărănimea noastră nu va fi nicĭ odată atinsă de această propagandă.

Propaganda catolică se adreseaza claselor desnaţionalizate, boĭerimeĭ şi ciocoimiĭ noastre, care vorbeşte, citeşte, cugeta, simte, se îmbracă, se plimbă, se distrează, petrece şi, *din fericire*, se stînge franţuzeşte. Dacă s'o închina şi luĭ Dumnezeu franţuzeşte, nu e mare pagubă. Iar, dacă îşĭ va lăsa baniĭ institutelor catolice, tot e maĭ bine de cît să îmbogăţească femeile pierdute, modistele saŭ patroniĭ caselor de joc din străinatate.

D. D. Sturdza e cel maĭ intransigent ortodox pe care l-am cunoscut.

Patriarhul ecumenic nu e decît Mitropolitul Primat al Grecilor din Ţara Turcească. E un biet prelat pe care-l schimbă de azĭ pană mîine intrigile la Poartă saŭ luptele de ambasadă. Maĭ adese orĭ e o creatură rusească.

Neavînd nicĭ un rost în Bisericile autocefale de care e plin Orientul, sărmanul ecumenic» se mulţămeşte a-şĭ hiritisi colegiĭ la zile marĭ. Iar, dacă a scris scrisoarea, a uitat de sine, fiind-că toţĭ ecumenicĭ de pe lume n'au a se amesteca în daraverile noastre, ce nu-ĭ privesc cîtuşĭ de puţin.

Şi, în fine, e nesfîrşit de regretabil că după douăzecĭ şi cincĭ de anĭ de independenţă se găsesc personagiĭ politice carĭ să încerce o agitaţie, ameninţîndu-ne cu nemulţumirea străinuluĭ.

EPISCOPUL MIHAIL PAVEL

Se anunță din Oradea Mare moartea episcopuluĭ romîn Mihail Pavel, și progresul ce se realisează pe încetul în cunoașterea fraților noștri se constată și prin întinsul răsunet dureros pe care l'a întîmpinat în presa noastra de aicĭ moartea vredniculuĭ bărbat.

Episcopia romînă din Oradea-Mare e o episcopie unită, legată de biserica romana în dogmă și ierarhie, dar romînească în forma și limba cultuluĭ.

Fiind așa de numeroasa poporația de neamul nostru în aceste frumoase părțĭ roditoare din valea Crișurilor pînă la Mureșul din jos, de către Banat, în veacul al XVIII-lea s'a orînduit de guvern, vre-o cincĭ-zecĭ de anĭ după Unire, un auxiliar unit pe lîngă episcopul catolic din Oradea. După acest ajutor, un Sîrb de neam și un episcop titular de Tegea, s'a numit pentru Romînii dintre Tisa și hotarele Ardealuluĭ un păstor deosebit, fără atîrnare de catolicĭ, în persoana Ro-

mînuluĭ Moise Dragoș, un bun patriot și un om de ispravă, care-șĭ luă în primire Scaunul din noŭ întemeiat în Iunie 1777. Pe rînd aŭ păstorit apoĭ după dînsul aceia dintre clericiĭ uniți aĭ timpuluĭ carĭ, iubindu-șĭ neamul înainte de toate, luptînd pentru a chema lumina asupră-ĭ, adunînd supt aripele lor ocrotitoare pe ceĭ maĭ însemnațĭ din scriitoriĭ romînĭ aĭ timpuluĭ, și-aŭ lăsat un nume neperitor în istoria propășireĭ noastre culturale.

Cine ar putea scrie despre Șincaĭ, despre Klein, despre Petru Maior, fără a pomeni numele luĭ Ignatie Darabant și luĭ Samuil Vulcan, și ce am fi noĭ astăzi dacă n'ar fi răsunat atuncĭ în toată Romînimea, cufundată în somnul plăcerilor saŭ al mizerieĭ, graiul deșteptător al acestor apostolĭ? Supt acești doĭ marĭ episcopĭ, centrul cultural al Romînismuluĭ a fost maĭ adesea orĭ în Oradea de cît orĭ-unde aiurea.

Erdelyi, urmașul lor, fără să aibă aceleașĭ merite, a fost un zelos prelat și un bun Romîn, care-șĭ are partea în întemeiarea a doua diocese nouă pentru Uniții din Ardeal de limba romînă, *linguae romenicae*, scrie Papa în diploma de fundație. Doĭ alți episcopĭ se strecurară repede, apucînd cîrja cu mînile slabe ale unuĭ bolnav. După dînșiĭ, ca al șaselea episcop veni conductorul ce s'a stîns acuma: Mihaĭl Pavel.

Era un fiŭ de țăran din parțile Satmaruluĭ,

un harnic băiat de țară, răpuind greutățile prin sîrguința-ĭ neînvinsă, acea statornicie greoae a săteanuluĭ romîn care umple de invidie și admirație pe celelalte neamurĭ de acolo. Ajunse ca școlar pînă la Viena, de unde 'l goni marele an 1848. Preot, vicar în Maramureș, al episcopuluĭ de Gherla, episcop în această nouă diocesă, el trecu la Oradea, unde cîrmuirea slăbise, în 1879.

Aicĭ a stat peste douăzecĭ de anĭ, pîna la adîncĭ bătrînețe.

A văzut vremĭ frumoase și grele de redeșteptare națională, de lupte, de izbînde și de prigonirĭ. Nu era omul care să alerge între rîndurĭ saŭ care să spue cuvîntul ce îndeamnă, și cine știe viața grea a unuĭ episcop romîn de peste munți va înțelege cîtă necesitate a lucrurilor se adaogea la firea lui liniștită și retrasă, pentru a-l ținea în umbră. Dar vecinii noștri maghiarĭ aŭ proclamat odată la Oradea în Episcopie, nu s'a uitat încă lucrul — aŭ proclamat însușirea luĭ de bun Romîn în felul cavaleresc, care le este propriŭ: spărgînd geamurile reședinții episcopale.

Dar nu în acțiunea luĭ politică îĭ stă meritul de căpetenie, nu din ea i se alcătuește aureola în care va apărea strălucind din trecut vremurilor viitoare, care vor judeca și răsplăti. Țăran strîngător, ajuns în fruntea celeĭ maĭ bogate

din episcopiile romînești, el s'a facut vistier pentru Dumnezeul credinței și al luminei, vistier în numele luĭ pentru sărmanul săŭ neam nedreptățit. Din mîna luĭ deschisă totdeauna pentru binefacerĭ aŭ căzut sutele de miĭ de banĭ de aur și de argint, cu care a semănat în ogorul pustiŭ ce i se încredințase, și din acest prinos de harnic semănător aŭ ĭeșit biericĭ înfrumusețate, școlĭ falnice, internate, — temeiurĭ neclintite ale vieții romînești de acolo.

* * *

Acest episcop acoperit de toată cinstea lumiĭ acesteia, acest milionar, acest filantrop vestit în toată Romînimea de dincolo, era cel maĭ modest dintre oameniĭ. De departe se vede în Oradea jidovită strălucind turnul aurit al bisericeĭ lui episcopale, cea maĭ frumoasă, se spune, din cîte le aŭ Romîniĭ de peste hotare; palatul luĭ formează una din podoabele orașuluĭ, și în odăile-ĭ numeroase e adunată moștenirea pompoasă a unuĭ șir de episcopĭ bogațĭ.

Canonicĭ bine înzestrațĭ cu venituri îĭ încunjură tronul de stăpînire sufletească. Dar în tot acest belșug, în toată această strălucire, îĭ plăcea să se strecoare neobservat. Maĭ adesea era la «scalda» sa din Maramureș saŭ în căsuța modestă de pe unul din domeniile sale; cînd se afla în oraș, se încunjura de umbră și tăcere.

Eram în Oradea cînd «Măria Sa — și canonicii aŭ acest titlu acolo — era așteptată din Maramureș, dar nu se observa în palatul episcopal nimic din pregătirile ce premerg aiurea sosirii stăpînului. Un singur preot merse sa'l primeasca la gară. Trenul sosi, dar îl căutam în zadar cu ochiĭ. Era să se piardă în mulțime, cînd mi-l arătară. Un solid bătrîn, uscat și drept ca un stejar secular avea opt-zeci de ani—, se cobora dintr'un vagon de întiia clasă: purta pălăria și haina orĭ-căruĭ preot de sat, niște cizme mari, ca la țară, și-șĭ ține în mînă geamantanul. Așa vor fi fost pe alte tronuri Voevozii noștri din timpurile mari, și aceia înainte de toate țaranii romînĭ.

Acum muncitorul harnic și modest se odihnește între binecuvîntările de care s'a facut vrednic!

* * *

Pentru splendida orînduire materiala pe care a creat-o, se cere un urmaș cu alte însușiri, ca să știe a trezi sufletul: cel romînesc, nu cel catolic. Se va arăta oare părintele Lauran, învățatul și activul vicar, în care toți vedeaŭ pe succesorul designat al lui Pavel, se va arăta părintele Lauran superior reputației foarte rele pe care, pe drept saŭ pe nedrept, și-a creat-o printre Romînii ce'șĭ iubesc neamul?

„ROMÂNISMUL“ VECHIU ŞI NOUL NAŢIONALISM

Articolele de maĭ deunazĭ ale d-luĭ B. P. Hasdeŭ, care și-a amintit la bătrînețe de politica foarte puțin cumpănită pe care a făcut-o un moment, în timpurile sale de glorie, va fi amintit multora, dintre ceĭ ce aŭ trait acele vremĭ saŭ găsesc plăcere a răsfoi prin ziarele vechĭ, va fi chemat în amintirea acestora «romînismul», în care aŭ crezut atîția dintr'o generație ce se stînge.

D. Hasdeŭ își închipuie că asistă la o înviere a romînismuluĭ» aceluia de pe la 1870, care ar stapîni pe tineriĭ de astăzĭ, după ce încălzise pînă la cel maĭ bengalic ridicul pe tineriĭ de atuncĭ. La mijloc ar fi fost un interegn nenorocit de cosmopolitism junimist, care otrăvise literatura și viața politică a noastră.

Apoĭ s'a revenit prin forța împrejurarilor la vechile ideĭ mîntuitoare. Și, spoindu-le cu numele noŭ, batător la ochĭ, al «carlismuluĭ», bă-

trînul cugetător romantic se înfățișează tinerilor insufleţiţĭ de părerile sale ca șeful lor firesc, care trebuie din noŭ ridicat pe scutul de conducător.

Eĭ bine! e o iluzie, și între răposatul romînism și naționalismul de astazĭ, a căruĭ dezvoltare și răspîndire va aduce conștiința și puterea noastră ca popor modern, nu e cea maĭ mică asămănare. Între aceste doua doctrine, dacă voim să recunoaștem celeĭ d'intîĭ caracterul de doctrină e tot atîta deosebire ca și în felul de a simți și a gîndi al d-luĭ Hasdeŭ și acela de care se țin elementele cele maĭ bune ale tineretuluĭ de acum.

Ce era, în adevăr, «romînismul»? Temeiul săŭ era convingerea că noĭ suntem un popor fără pereche, menit să strălucească, să învingă, se domine orĭ-unde și orĭ-cînd. Eram o nație mică numaĭ din cauza înțelepciunii noastre modeste, cacĭ altfel ce plaiurĭ ar fi fost prea depărtate pentru avîntul cuprinzător al măreţuluĭ vultur romîn?

Veniam cu toţiĭ din Roma, și nicăirea maĭ bine de cît în noĭ nu se recunoștea această împărătească maică. Dacii dispăruse înaintea legiunilor, Slaviĭ nu cutezase nicĭ-odată să se ridice pînă la ambiția uneĭ înrudirĭ cu poporul ales, prin țara cărora eraŭ îngăduiţĭ să se strecoare, ca toţĭ ceĭlalţĭ barbarĭ, la biruințele trecătoare ale că-

rora priviam zîmbind de dispreț. Din cele mai vechĭ timpurĭ avusem State organizate aproape ca ale Europeĭ contimporane. Anumițe instituțiĭ moderne noĭ le descoperisem, cînd nimenĭ nu se gîndia la ele. Aveam pe timpul luĭ Mircea-Vodă o armată permanentă și un regim democratic desăvîrșit. Revoluția franceză era o palidă imitație a mișcărilor noastre țărănești, Goethe imitase pe Ienachi Văcărescu, de care se apropiase numai de departe, neavînd puterile trebuitoare pentru a-și ajunge modelul.

După un astfel de trecut d. Hasdeŭ l-a calificat cînd-va de imperial—aveam un prezent care putea să ne asigure. Virtutea romînă era admirată de toți vecinii: uniĭ învățaŭ de la noĭ și păstraŭ recunoștință; alțiĭ îșĭ aveaŭ civilisația lor, cum o aveam și noĭ pe a noastră. Mulțămită anilor 1821 și 1848, ajunsesem iarăș în fruntea neamurilor, Latinĭ vrednice de marea noastră origine. Și, îmbătațĭ de această glorie, proclamam în auzul tuturora însușirile noastre superioare, și maĭ ales pe aceia de a fi Romînĭ, însușire atît de hotărîtoare, în cît ne putea scuti de munca străduitoare a popoarelor de rînd.

Acesta era «Romînismul». Ne simțiam în stare să colonizăm planetele, și cu ochiĭ la dînsele, viitoare cuceririĭ romînești, mergeam veseĭ spre prăpăstia ignoranțiĭ și ruineĭ.

* * *

După 1870, a fost o reacțiune. S'a rîs, de foarte mult orĭ cu haz, de lucrurile care eraŭ considerate ca sfinte și nu meritaŭ această onoare. Uniĭ aŭ rîs prea mult, și aŭ uitat să maĭ facă altceva, pentru eĭ și pentru noĭ. Alțiĭ aŭ înțeles foarte greșit că noua direcție e negarea orĭ-căruĭ ideal, orĭ-căruĭ avînt, și și-aŭ zis că maĭ rămîne să se guste viața, care e scurtă. Mulțĭ din acești trîndavĭ aŭ păstrat însă cu sfințenie, pentru galeria care plătește, rodomontadele romantice, ce le țineaŭ loc de patriotism.

Dar tot din acest curent de realism vin credințele noastre de astăzĭ.

Știm ce suntem. Un popor de neam bun, fara îndoială, dar avînd și înrudirĭ maĭ puțin stralucitoare. Suntem aruncațĭ departe, pe un pămînt îngust, a cărui bogăție e o ispită pentru străin. Altă dată puteam privi drept în față primejdia, pe care eram siguri a o înlătura cu sabia viteazului. Dar vremurile s'a schimbat, și azĭ norocul e al popoarelor ce aŭ numărul, bogăția și cultura, însușirĭ ce ne lipsesc, saŭ pe care nu le avem cum am voi.

Venim dintr'un trecut greŭ și trăim într'un prezent de primejdie, între dușmanĭ și fără un singur adevărat prieten. Aiurea poate fi vreme de petrecut saŭ se iartă zăbava. La noĭ, trebuie lupta din fie-ce clipă, necontenita munca harnică sub arme, strîngerea la un loc într'un ma-

nunchiu, gata spre jertfire, a tuturor puterilor noastre. Căci din părăsirea acestor virtuți nu rezultă pentru noĭ numaĭ zăbava și afundarea în umbră, ci peirea. Alegerea e pentru noĭ aceasta: orĭ ajungem un popor model, orĭ pierim.

Și *nu voim* să pierim. Fiecare din noĭ simțim ca o misiune sfîntă de a împiedica aceasta, aceasta crimă de a distruge silințele grele ale atîtor generații chinuite și fără noroc. Căutăm pretutindenĭ un sprijin: în clasele ce n'aŭ fost chemate încă la viața în lumină, la fraţiĭ înstreinați, pe carĭ noĭ nu'i uităm, caci pentru noĭ «Romînia nu înlocuește Romînimea. Șarlataniĭ de orĭ-ce specie, ce-șĭ urmăresc folosul lor personal, sunt priviţĭ de noi ca niște dușmani de moarte, ca niște trădătorĭ de țară și de nație.

Acesta e *naţionalismul* noŭ, conștient, laborios și modest. Iar cine a represintat «romînismul» cu fanfare și focuri de artificiĭ, să facă bine a nu ne ofensa confundînd lucrurile.

PERICOLUL LICEELOR

Într'o buna dimineață, stradele Bucureștilor și ale altor orașe împodobite cu școlĭ secundare și speciale, aŭ fost agrementate prin circularea la anumite ceasurĭ a unor tineri cetățeni. cu șăpcĭ de forme și colorĭ necunoscute. Cine a dorit lămuriri în aceasta privință, s'a luminat că acești purtatori de uniforme noua sunt elevi, și aceasta le-a folosit maĭ pe urmă, pentru că tinerii de carĭ e vorba, nu lăsaŭ, prin purtarea lor, pe nimenĭ sa bănuiasca ocupațiile și chemarea ce aveaŭ.

Ca și înainte, cînd se puteaŭ pierde cu totul în mulțimea derbedeilor, cari 'și fumează, la o vîrstă neobișnuita, țigarile sub nasul trecatorilor, se ghiontesc asupra lumii, lovesc în geamurile prea imprudent expuse atenției stradei saŭ spun necuviinţĭ femeilor cinstite și celorlalte,—elevii cu șăpci aŭ rămas însă un element de frunte al desordineĭ și scandaluluí. Șapca nu'i oprea de la nici una din faptele ce de-

nota o creștere rea; din potrivă, ea-ĭ îndemnă la manifestațiĭ de destrăbălare printr'un fel de mică primejdie, care atrage totdeauna pe un tînăr generos. Pe cînd ceilalțĭ amatorĭ ai muziceĭ vocale de cafenea, cu plăcerĭ auxiliare, pe cînd ceilalțĭ vînătorĭ de dragoste ușoară și ieftină, îșĭ urmăreaŭ viațiul în tăcere, eĭ, eleviĭ cu șăpcĭ, țineaŭ să știe toată lumea cu cît pericol urmăresc înalteie lor scopurĭ. Cine vedea de departe o bandă cu chipiul pe o ureche, lăfaindu-se pe strada a lene și obrăznicie și o auzea proclamînd suma de care dispune, întrebuințarea pentru care o destină și altele ca acestea, într'un limbagiŭ particular, putea fi sigur că are înaintea sa viitorul țăriĭ, a cărui educație se face încă în familie și școală.

De curînd ministerul, îngrozit și el, după ce atîta lume se îngrozise, a căutat să ia altă măsură de disciplină școlară, care e și o măsura de apărare socială, date fiind progresele realizate de tinerimea de licee. S'a gîndit să îndemne pe eleviĭ bunĭ—maĭ sunt—să supravegheze în afară pe colegiĭ lor 'răĭ și să'ĭ denunțe. O măsură, care mi se pare și mie zadarnică, fiind-că se știe supt ce terorism a elementelor corupte trăesc ceĭ cîți-va rătăciți cu creștere bună din școala romînă.

A se îngriji de moralitatea și numele frumos

al claseĭ, ar fi însemnat, în adevăr, pentru aceștia din urma, a'șĭ pune pielea în primejdie.

De la un liceŭ s'a propus o altă născocire: numărul de ordine pe gulerul uniformeĭ. Astfel orĭ-cine ar fi fost supărat de expresiunile școlarilor, orĭ-cine ar avea să se plîngă de un geam spart, de un parete zugravit cu scene sugestive, de un ghiont înghițit, saŭ de o delicată apreciare estetică rostita la ureche dintr'un june bot cu fulgĭ, ar avea mijlocul de a'și căuta satisfacerea, pe care, de sigur, directorul ar fi avut bunăvoința și curajul s'o dea. Dar aș vrea sa văd în ce chip autoritatea școlară ar fi putut răspunde număruluĭ atît de mare al reclamațiilor, fără să întemeieze—știŭ eŭ?—vre-un biuroŭ special pentru aceasta și carcere de dimensiunĭ foarte încăpatcare.

Ministerul, care are atîta bună-voință pentru îndreptarea școalelor, maĭ ales sub acest raport, va primi orĭ ba această propunere, aceasta-l privește. Dar ea nu va folosi maĭ mult decît altele carĭ s'aŭ făcut și s'aŭ realizat.

Fiind-că starea aceasta de lucrurĭ deporabila, o adevărata primejdie socială, căcĭ aruncă necontenit în societate tinerĭ de cea maĭ proastă calitate, gata de orĭ-ce pentru a'șĭ împlini poftele, aceasta stare de lucurĭ are motive maĭ adîncĭ.

Familia romînă, alcătuita pentru petrecere,

nu'şĭ recunoaşte nicĭ o solidaritate: bărbatul nu se ruşinează de purtarea îndoelnică a femeiĭ, iar pentru un copil răŭ, care merge pînă la uşele temniţeĭ saŭ şi maĭ departe, nu se desnădăjduesc părinţiĭ, carĭ aŭ alte grijĭ. Se trimit copiiĭ la şcoală pentru a *scăpa de dînşiĭ*, şi de acolo înainte datoria celor de acasă e numaĭ să'ĭ hrănească, să'ĭ îmbrace şi să'ĭ bată, cînd atmosfera de familie e maĭ electrică. Din partea lui, profesorul e pus ca să-şĭ învețe carte elevii: cum se poartă eĭ, e treaba părinţilor.

Dar chiar judecînd altfel, profesorul de la noi, maĭ ales din oraşele marĭ, *nu poate* să se îngrijească serios de moralitatea elevilor. În adevăr, avem o frecventare şcolară *înspăimîntatoare* în şcoalele secundare, fiind-că pe aicĭ trebue să treacă orĭ-cine pentru ca să ajungă funcţionar şi nu e nimeni care să nu'şĭ poată face ceĭ şapte-ani cu ceva sprijin din partea unor parinţĭ dibaci. În avîntul lor spre prada bogată şi eftină, orăşeniĭ copleşesc liceele şi gimnaziile, unde băeţiĭ de la ţară, ce trebue ţinuţĭ departe, din baniĭ smulşĭ sărăcieĭ, sunt înca o minoritate infimă. Viţiile elevilor secundarĭ sunt viciile babilonice ale claselor noastre de exploatare.

* * *

Aşa însă nu maĭ poate merge, orĭ cît s'ar plăti de bine profesorul pentru misiunea luĭ de

victimă, ce poate fi insultată, lovită, amenințată cu arma. Trebue să se stîngă aceste focare de imoralitate. Și iată ce *va trebui să se facă odată.*

E o afacere de lege, de înțelegere și de curaj. Școlile secundare nu sunt pentru orĭ cine, dar încă maı puțin pentru cine are singurul merit de a fi bogat. Ele sunt școlĭ de elită, pentru cine se dovedește că are nevoe de ele.

Decĭ, la eșirea din școalele primare, un concurs serios și nepărtinitor pentru ceĭ ce ar voi să urmeze maĭ departe, ocupînd unul din locurile *fixate ca număr* ale liceelor și gimnazilor. Ciocoiul trufaș, saŭ fiul obraznic al funcționaruluĭ abuziv, dacă n'ar avea minte și sîrguință, ar rămînea de o parte; fără să poată cădea vre-odată sarcină statuluĭ cu vițiile și pretențiile luĭ. Iar copiĭ sănătoșĭ, cu mintea ageră, cu dor și chemare la muncă, ar face școala secundară, ar trece la universităţĭ și ar domina, cum merită, viața romînească. În școlı particulare, cu drept de diplome, ar merge cine are mijloace, dar nu fără examenul de intrare, trecut înaintea aceleiașĭ comisiunĭ.

Și cu toate că Romînia noastră e roaba intereselor meschine ale uneĭ minorităţĭ orășenestĭ incapabile și corupte, cu toate că e țara fantastică, în care un ministru poate fi judecat

de Cameră pentru că a izgonit pe un elev pornograf înainte de vreme — a fost cazul, îl știți — cu toate acestea, astfel de măsuri trebue luate contra bandelor de copii putrezi.

POLITICA LATINĂ

De cîteva zile a apărut la Paris cel d'întiiŭ număr dintr'o revistă, al careĭ titlu *La renaissance latine* — e afirmarea uneĭ credințe nouă față de viitorul popoarelor de rasă latină. Nouă adică în acel sens că pînă astăzĭ era obiceiul de a se vorbi, în ziare și în anumite lucrărĭ de cugetare ușoară, despre decadența latină», careia i-a consacrat romane curioase un decadent de meserie, oaspetele admirat al nostru, maĭ deunăzĭ, *sarul* Péladan. După descoperirea acesteĭ peirĭ încete, în istovire și conrupție a raseĭ», iată acum că se găsesc în Franța cugetătorĭ carĭ să afirme cu energie contrariul, trîmbițînd în lume că «Latinul nu piere» și că din învingerea luĭ aparentă, care e uu timp de pregătire numaĭ, iese biruințele viitoare.

Ceĭ ce vor fi citit acolo, în Franța, paginile de cald lirism, de frumoasă retorică optimistă ale fostuluĭ ministru de externe francez Hanotaux, care a ținut să fie cel d'întîĭ apostol al

reînoireĭ bătrîneĭ și glorioaseĭ semințiĭ de neamurĭ, vor fi luat lucrul drept ceia ce este: o manifestație romantică, visătoare, de patriotism francez, un îndemn dat de însemnatul scriitor și om de Stat compatrioților săĭ, cărora vrea să le inspire prin cuvintele sale speranța că în jurul suroreĭ maĭ marĭ ar putea să se găsească vre-odată, cînd minunĭ dorite s'ar săvîrși, națiile latine ce trăesc maĭ în umbră, saŭ a căror viață se ascunde aproape de privirile celor marĭ și puternicĭ. În Italia se va fi văzut încă o sfătuire spre o nouă orientație, care ar slăbi legăturile așa de strînse pînă astăzĭ cu monarhiile Europeĭ centrale, unde locuesc și guvernează popoare de altă origine. Iar în Spania și Portugalia saŭ în multele republice de creolĭ negri și mulatri ale Americeĭ de sud, acolo va fi fost tot atîta bucurie naivă ca și la noĭ.

Noĭ am răspuns, în adevăr, și cu acest prilej așteptărilor. La auzul cuvîntuluĭ de «latin», am tresărit de mîndrie și n'am știut cum să ne arătăm maĭ repede și maĭ zgomotos bucuria pentru marele eveniment. Gîndiți-vă numaĭ: în «orașul-lumină» al d-luĭ Ionescu-Gion, și-aŭ adus aminte încă odată de prezența unor Latinĭ sălbătăciți la Dunăre, și aceasta nu cu scopul de a-ĭ tîrî pe sub furcile de rușine ale arbitragiuluĭ străin la picioarele aventurierilor francezĭ, operînd pe la «porțile Orientuluĭ . O re-

vistă «pan-latină se va înființa: între colaboratoriĭ eĭ se vor număra cugetătorĭ și scriitorĭ romînĭ de faima și puterea d-luĭ Take Ionescu, avocat, și d-luĭ Nicolae Vaschide, student. Nu e de ajuns oare pentru ca tamtamurile să intoneze în sanctuarele preseĭ imnurĭ sfinte în onoarea solidarității latine? Și nu era de nevoe ca însuși d. Ionescu să declare că, în calitate de colaborator al «Renașterii latine, va căuta de-acum înainte să lucreze, la guvern saŭ în opoziție, în vederea imperialismuluĭ latin, pe care ar fi putut tot așa de bine să-l inventeze el însuși?

Nu, nu, orĭ cît de bine ar fi apreciate scrierile istorice ale d-luĭ Hanotaux și orĭ cît de importantă ar fi adesiunea dată *ideiĭ* de d. Take Ionescu, așa programe politice nu sunt serioase. Și orĭ cîte articole incoherente și incompetente ar «plasa» zelosul filo-romîn d. Vaschide, pentru a ne crea o reputație națională, mulțamită celebrității sale personale, — apropierea noastră de frațiĭ latinĭ nu va înainta mult. Precum, de sigur, n'a înaintat prin repetiția enervantă a vechiĭ parade de steagurĭ și fraze juvenile la Roma, al căruĭ drum îl arată exemplul păstoruluĭ Cîrțan.

Nu, nu. Politica de rasă nu e o politică în vremurile de astăzĭ. *Popoarele*, cu limba, cu

trecutul, cu alcătuirea lor particulara, acelea alcătuesc împărțirile firești ale omenireĭ: sub numele lor se daŭ luptele pentru înaintarea spre fericire. Ele se află însă pe pămînturĭ deosebite, ele aŭ trăit fiecare alte timpurĭ, care trăesc apoĭ în ele: ele-șĭ aŭ îndreptărĭ și nevoi care nu se împacă între ele. Oare de hatîrul politiciĭ de rasă Franța saŭ Italia și-ar jertfi interesele divergente în Mediterana, în Alpĭ, în Peninsula Balcanică? Și, dacă nu, ce fel de fraternitate de rasă e aceĭa care se vădește prin lupta ascunsă de fie-ce clipă? Rolul Francieĭ în chestia Dunăreĭ, în afacerea Hallier, prietenia eĭ neapărată cu Împărăția rusească, ce se va lăcomi totdeauna la micul nostru ogor de săracĭ, sunt ele semne ale viitoarelor vremĭ de colaborație latină?

Și apoĭ, cînd se vorbește de rasă din partea Germanilor, Anglo-Saxonilor, Scandinavilor, Slavilor, e altceva de cît atuncĭ cînd vorba e de Latinĭ. Ceĭ d'întîĭ sunt frînturĭ din același popor, rupte prin emigrațiĭ și lupte, foarte puțin schimbate prin altoirea cu alte neamurĭ: acolo, în adevăr, rasa e sîngele. Dar dincoace? Elementul puțin numeros al Italienilor din vremea anticeĭ Rome a ajuns să acopere țărĭ marĭ și depărtate cu stăpînirea politică și culturală, dar nu cu poporația predomnitoare. În aceste părțĭ au răsărit națiunĭ, din felurite amestecurĭ, în

care sîngele latin a fost numaĭ cel maĭ bun. Pînă și în Italia, barbariĭ aŭ venit, trăind mult timp într'însa, și amestecul s'a petrecut și acolo.

Dar, se va zice, e un spirit latin comun la națiunile neo-latine. Incontestabil că da, pentru că asămănarea de limbă apropie popoarele și ușurează împrumuturile de cultură, prin care se prefac sufletele cu timpul. Schimbul de ideĭ va fi maĭ viŭ între noĭ de cît între latinĭ și reprezentanțiĭ unor rase cu graiul deosebit. Dar aceasta se poate face ca și pînă acum fără reviste cu specialitate «pan-latină». Și reviste ca noua «Renaștere latină» simple încercărĭ trecătoare în literatura periodică europeană, n'aŭ nimic în ele care să ne inspire o mîndrie, ce e copilărească saŭ speranțe, care sunt zădarnice.

Un popor cinstit, ca și un individ cinstit, nu trăește prin rudele bune ce are saŭ prin binele ce se zice despre dînsul, ci prin munca sa proprie.

ATENEISMUL DE PROVINCIE

Mĭ-a căzut zilele acestea în mînă o cărticică destul de groasă, tipărită pe hîrtie velină, la o bună tipografie din Bucureștĭ și împodobită cu portrete lucrate cu o deosebită îngrijire. Pe zecimĭ de paginĭ se cuprindea în această lucrare expunerea documentată a instalăreĭ ca președinte de onoare al Ateneuluĭ din Dorohoiŭ a d-luĭ G. Gr. Tocilescu, profesorul universitar pe care toată lumea-l cunoaște așa de bine.

N'am de loc intenția să obosesc din noŭ lumea, amintind meritele neperitoare care aŭ făcut pe d. Tocilescu demn de onorurile capitoliuluĭ dorohoian, unde a fost primit cu musica specială instituțieĭ. Reputația ilustruluĭ archeolog, neobosituluĭ săpător de comorĭ, e prea adînc întemeiată, pentru ca să ridic slabul meŭ glas, ce s'ar pierde în puternicele imnurĭ de admirație, ce i se cîntă de credincioșĭ convinșĭ.

Nu voiŭ lăuda nicĭ frumosul discurs, plin de învățătură și de înțelepciune, care a cutremu-

rat de entuziasm păreţiĭ auleĭ ce avea cinstea nemuritoare de a-l adăposti: lumea ştia şi fără mine vorbesc de marele public european că Împăratul Wilhelm, căruia d. Tocilescu îĭ maĭ daduse pînă atunci neîndoelnice semne de simpatie, a fost proclamat de d-sa: un bărbat genial, luminată apreciare, din care ceĭ iniţiaţĭ pot să prevadă cu oarecare siguranţă alegerea distinsului suveran ca membru corespondent saŭ poate chiar cu toată vîrsta încă tînără a preţuituluĭ Împarat ca membru de onoare al Ateneului din Dorohoiŭ. Consideraţiĭ în această privinţă şi-ar găsi un loc potrivit şi vrednic numai într'o expunere întinsa, ştiinţifică, a relaţiilor actuale dintre regatul romîn, ce se mîndreşte cu d. Tocilescu şi Imperiul german, care-ĭ poate opune întru cîtva personalitatea genială a Împaratului Wilhelm.

Despre altceva vreaŭ să vorbesc: despre activul preşedinte de fapt al Ateneuluĭ dorohoian, d. avocat şi deputat Burghele, şi despre tactul deosebit cu care această podoabă a provincieĭ romîne a ştiut să descopere nevoia cea maĭ urgentă a «urbei» Dorohoiŭ şi a satisfăcut această nevoe, ridicînd ca din pămînt zidurile clasice ale unuĭ Ateneŭ şi dîndu-ĭ ca zeŭ tutelar pe d. Gr. Tocilescu.

Numele d-luĭ Burghele nu e necunoscut cititorilor asiduĭ aĭ ziarelor bucureştene fiind-că

Dorohoiul, care posedă un Ateneŭ, e lipsit încă — pentru moment numaĭ, așa e? de binefacerile uneĭ prese zilnice. Ne aducem cu toțiĭ aminte — și nu e nevoe să maĭ insist — de studiile frumoase și adîncĭ ale d-luĭ Burghele, ca cercetător științific, asupra poeziilor populare de provenienţă mai recentă și asupra luĭ Mihail Kogălniceanu. Academia Romînă a judecat atît de favorabil această din urmă operă, în cît a trimis autoruluĭ un certificat de asigurare și îndemn, care a și apărut în ziarele partiduluĭ liberal, de care se ține d. Burghele.

D. Burghele e, de sigur, cea maĭ marcantă personalitate din Dorohoĭ: un om activ, luminat și cu spirit de sacrificiŭ pentru tipărirea operelor sale. Dorohoiul, care se mîndrește cu d-sa, e un mic oraș, capitală de județ, în părțile despre granița; și din volumul privitor la instalarea de deunăzi aflu că această proximitate a hotaruluĭ îĭ impune o mare misiune culturala: ofensivă și defensiva. Dorohoiul va împiedeca patrunderea culturiĭ străine, și farul de lumină ce a aprins acolo d. Burghele, cu concursul d-luĭ Tocilescu, va trimite raze binefăcătoare la Romînii subjugațĭ din Bucovina și Basarabia. Ceĭ dintîĭ vor uita în curînd Universitatea din Cernăuțĭ, pentru a vedea numaĭ Ateneul din Dorohoĭ.

* * *

Propriŭ vorbind, acest Dorohoiŭ, noua patrie a științelor și artelor, e un «municipiŭ» ebraic. Odată aŭ fost romînĭ acolo, pe vremea cînd nu eraŭ Atenee, dar eraŭ oamenĭ serioșĭ. Aceștĭ Romînĭ făceaŭ comerț, industrie, fără reclamă, și ajutaŭ pe această cale modestă vieții înfloritoare a țării. Apoĭ s'aŭ schimbat vremile: noul compatriot Iț̆ic s'a *instalat*—cuvîntul vine de la sine la tejghea; Burăh, alt neocompatriot, la meșteșug, iar dintre puținiĭ compatrioțĭ vechĭ ce aŭ maĭ rămas în municipiŭ», Trohin stă la mahala și lucrează din greŭ un ogor cît o basma boierească de cele marĭ, Eduard saŭ Robinson, conaționalul saŭ cărturar, dă lecțiĭ la liceŭ, rezolvă petițiĭ saŭ pledează la tribunal pentru un Evreŭ și contra altuia, pe cînd chintesența inteligențiĭ locale se instalează la Ateneul pe care l'a creat și unde are modestia de a ceda locul d'intîiŭ, din nenorocire numaĭ onorific, unuĭ ilustru oaspe.

Sunt popoare care-șĭ așteaptă peirea și adorm liniștite, fără cutremurărĭ de conștiință și revolte ale vieții ce se stinge. Aiurea o situație ca aceĭa din Dorohoiŭ, unde garnizoana există poate pentru a împedica expulzarea elementuluĭ eterogen ce sînt Romînii, o astfel de situație rușinoasă și plină de primejdie ar provoca o luptă, nu de geamurĭ sparte, ci de silințĭ economice constante, de hărnicie combinată.

Romînii ar înțelege că la baza uneĭ dominațiĭ trebue să fie numărul și munca, iar nu o formă constituționala, ce se poate sfărîma altfel. Ar pricepe că ceĭ mulțĭ, cu banĭ mulți, aceia sunt orĭ unde stăpîniĭ de fapt, meniți să fie și stăpîniĭ de drept. Ar face atuncĭ ce fac, pentru apărare, frații noștriĭ din Ardeal și din părțile ungurești: Băncĭ populare, societățĭ de încurajare a munciĭ naționale, ligĭ economice, asociații de consum. Ar chema forțe romînești de aiurea pentru a organiza rivalitatea pe acest teren cu cotropitorii, și, avînd cu eĭ Statul, o mare putere, cînd o știe cineva întrebuința la ce se cuvine, ar învinge.

Uite, domnule vice-președinte Burghele, ce poate face și ce e dator să facă un om activ, ce'și iubește neamul. Alăturĭ cu această muncă, și-ar găsi alta, și aceea utilă: studiarea județuluĭ—aveți un liceŭ, unde nu sunt numaĭ școlari! — supt toate raporturile, acel județ pe care nu-l cunoaștem și nu-l cunoașteți, fiind-că toțĭ cîți sunteți acolo n'ați scris și nu voițĭ să scrieți nimic serios și util. Iar serbările, festivalurile, lăsați-le, ca și broșurile comemorative. D-voastra aveți fără îndoială «iarmaroace» anuale, unde se poate satisface pe deplin pasiunea pentru coloare și sgomot Iar d. Tocilescu are și d-sa destul de lucru cu lecțiile, studiile, săpăturile, conferințele, excursiile, oaspeții, so-

cietățile, revistele, statuile și procesele sale, pentru ca sa merite a i se cruța timpul, care-ĭ ajunge așa de puțin, în cît îl împrumută și de la alții.

NAȚIONALISMUL ROMÎN ÎN FORMĂ AUSTRIACĂ

În mijlocul preocupațiilor noastre de persoane, și de acțiunĭ mărunte ale acestor persoane, în tumultul tărăboiuluĭ iudaic din țară și din străinătate, s'aŭ pierdut din vedere unele lucrurĭ, care trebuiaŭ observate și judecate. Între ele e fără îndoială și apariția tocmaĭ la Brünn, unde sunt Romînĭ numaĭ pentru cercetătorul de «Valahĭ» desnaționalizațĭ de multă vreme în Moravia slavă, la Brünn, unde viața noastră de aicĭ e amintită numaĭ printr'un Ipsilanti sculptat într'o postură comodă de oriental de-asupra porții de la casa unde a fost închis —, apariția în acest unghiŭ austriac, așa de străin de noĭ, a uneĭ gazete romînești. Pe foaia trandafirie a titluluĭ se citesc versurĭ ale luĭ Eminescu, și din aceste versurĭ, în care se sfătuește privirea fără durere și fără milă, dar cu înțelegere, a lumiĭ, se scoate titlul publicațieĭ, care părea altfel traducerea vre-unuĭ «Beobachter» austriac: *Privitorul.*

Editorul acestui ziar-revistă e cunoscut la Brünn prin funcțiunea de Stat, o înaltă funcțiune, ce ocupa, iar noi îl cunoaștem prin studiile pe administrație pe care a bine-voit să le scrie în romînește pentru noĭ și care n'aŭ fost nebagate în seamă. E d. Aurel Onciul, care dacă nu ne înșelăm, are dreptul la un predicat nobiliar, pe care în graiul cu noĭ Romînii vedem cu placere că nu-l întrebuințează.

Aŭ eșit pînă acum patru numere și însemnatatea a tuspatru stă într'un singur articol: «Condițiunile existenței Romînilor», în care se cuprind, spuse într'o limbă destul de bună, observațiĭ patrunzătoare asupra stăriĭ de lucrurĭ aici și dincolo de munți, judecățĭ nepărtinitoare și cumințĭ asupra politiciĭ romînești de pretutindeni. Redactorul «Privitoruluĭ» notează toate suferințele noastre: încetineala avîntuluĭ din bunele vremurĭ romantice sincere (a nu se confunda cu șarlatania romantică ce a urmat), lipsa unei organizărĭ administrative serioase, împărțirea oamenilor politicĭ în partide ce n'aŭ nicĭ o rațiune de a fi și nu pot aduce astfel o mișcare continua spre mai bine prin luptele lor, ce nu sînt de cît zadarnice. În Ardeal și Ungaria, d. Onciul constată slabiciunea ca tactică — d-sa vorbește — a pasivitățiĭ pe care și-aŭ impus-o Romînii ca o protestare, ce nu și-a adus roadele. În toate părțile, va sa zică, popo-

rul nostru, frînt în bucăţĭ, tăiat de hotare, spîrcuit de duşmanĭ, nu'şĭ poate afirma în vederea celorlalte viaţa luĭ deosebită, puterea de creaţie ce zace într'însul maĭ mult de cît în multe neamurĭ fericite, maĭ puţin înzestrate însă, — printr'o mare şi originală civilizaţie, care să vie numaĭ de la dînsul. Silinţele izolate urmăresc stîngaciŭ, în împrejurărĭ nepriincioase, o ţintă ce se vede limpede şi, precum nu putem prinde timpul pierdut, aşa nu putem schimba spaţiul, precum ni l-a dat trecutul duşman.

Cam acestea le zice d-sa. Şi ca singură mîntuire, ne recomandă: confundarea tuturor în Austria, care nu e de cît forma firească de confederaţie a micilor popoare ameninţate. Noĭ, din Romînia, am jertfi puţin: maĭ mult podoabe ale mîndrieĭ, ale vanităţeĭ de Stat, de cît interese ale naţiuneĭ.

Am fi adică pentru Împărăţia din Viena cam ce e Bavaria pentru cea din Berlin. Fraţii noştri de peste munţĭ şi-ar scoate picioarele din lanţurile pasivităţiĭ, s'ar alege de-a valma cu Unguriĭ, ar cîştiga locurĭ de deputaţĭ, multe, foarte multe, şi ar schimba în bine rostul Romînilor de acolo prin discursurile lor ascultate, sfaturile lor urmate şi voturile lor preţuite în acel templu gotic al Nedreptăţeĭ, înnălţat pe marginea Dunăreĭ, care e Parlamentul din Pesta.

Așa am fi toți la un loc, toți mulțămiți, toți fericiți, toți culți: Austriacĭ și naționalĭ.

* * *

Da, da... Numaĭ cît noĭ știm unele lucrurĭ, de care trebue să ținem seamă, cînd gîndul ni s'ar duce spre acest Paradis. Noĭ de aicea, fiind-că pasivitatea saŭ activitatea de dincolo are o socoteală ce trebuie lămurită în deosebĭ.

Noĭ știm întîĭ ce a fost Austria pentru noĭ. Am așteptat-o odinioară ca pe o liberatoare: Mihaĭ Viteazul, Radu Șerban, Mateĭ Basarab, Constantin Brîncoveanu, uniĭ maĭ mult, alțiĭ maĭ puțin, aŭ crezut în Împărăția creștină a Nemților. Împrejurările ĭ-aŭ dat, în sfîrșit, Oltenia, și, pe urmă, Bucovina, ca să ni se arate în faptă binefacerile făgăduite. Și nu uităm ce a făcut acolo: ne-a aruncat în pulberea desprețuluĭ, ca pe niște sălbatecĭ incorigibilĭ, ca pe un material omenesc putred, și a clădit pe urmă pentru cultura nemțească, pentru administrația nemțească, pentru vistieria nemțească, cu elemente prețioase, cu vagabonziĭ și renegațiĭ, pentru carĭ zgîriam pămîntul cu unghiile ca să găsim banĭ. Că n'ar face astăzĭ acelașĭ lucru, — o credem, dar că Austria ar putea să fie numaĭ o firmă de asigurare comună, fără nimic din sistemul și spiritul austriac, ce o țin în picioare, și astăzĭ, — nu.

Și apoĭ, dacă ar fi numaĭ o firmă, ce folos am avea noĭ de la dînsa? Numele de confederație ar fi în stare să vrăjească împăciuirea în mijlocul celor ce se sfîșie? Slaviĭ din monarhie se voesc pe sine, deosebiți, saŭ ar primi fără neplăcere și epitropia fratelui Muscal, care zîmbește totdeauna rudelor ce 'l văd numaĭ de departe. Între eĭ înșiĭ nu se înțeleg adesea: ce casă frumoasă maĭ duc în Dalmația Sîrbiĭ și Croațiĭ, cu chirilica și latina, pravoslavia și catolicismul lor! Ungurul aiurează maĭ mult de cît orĭ cînd un viitor de stăpînire păgînă, nemiloasă asupra popoarelor învinse. Și s'ar zice de odată: confederație, Austrie nouă, manifestare comună a naționalităților; aderenți proaspeți s'ar grămădi supt steagul galben și negru, și fiarele ar umbla cu duhul blîndețiĭ ca în Raiul de înnaintea greșeliĭ?

* * *

Nu, noĭ nu dăm jos tricolorul. Pe vechia Austrie o știm: ea e pe lume pentru a strînge banĭ și a învăța noroadele carte nemțească. Ea se zbate de un veac aproape într'o nesfîrșită criză. Că va întineri după dînsa într'o nouă Austrie, nu suntem destul de optimiștĭ pentru a o crede.

Ci noĭ zicem așa. Romînia nu e un stat ca Belgia, pentru un tarif de vamă, orĭ ca Svițera

pentru fabrica de brînzeturĭ în linişte. Ea represintă un popor, un vechiŭ popor, măricel la număr, şi foarte deosebit de toate celelalte popoare. Ea are datoriĭ nu numaĭ faţă de supuşiĭ săĭ, ci faţă de toţĭ Romînii: peirea eĭ ar fi pecetluirea peiriĭ lor, căcĭ din cîmpiile eĭ libere vine aerul curat pe care-l respiră. Ea nu e creată printr'un decret imperial saŭ un articol de tratat, ci prin crearea eĭ s'aŭ răsplătit lungĭ veacurĭ de muncă grea şi tristă. Ştim bine că primejdia-ĭ veghiază continuŭ la hotare, dar ceĭ luminaţĭ şi bunĭ ştiŭ ce o poate înlătura maĭ bine de cît orĭ-ce înţelegere cu străinul ce ne vrea moartea. Ne putem asigura contra orĭ cuĭ — da, contra orĭ cuĭ: ca Olanda, ca Danemarca orĭ Ţările Scandinave, — prin dezvoltarea uneĭ conştiinţĭ exasperate. S'o dezvoltăm prin silinţele tuturora, şi atuncea vom trăi cum trăesc popoarele sănătoase şi cu viitor: «prin noĭ înşine», în hotare şi peste hotare, azĭ maĭ aproape, mîne maĭ departe.

O PĂRERE DE RĂŬ

Acum cînd juraţiĭ aŭ restituit societăţeĭ, care-l reclama cu nerăbdare pentru a se împodobi cu dînsul, pe tînărul literat romîn Constantin Alexandru Ionescu, cînd un bătrîn părinte de familie a putut strînge în braţe, fără frica de a şi'l vedea smuls de temniceri, pe fiul cu care se mîndreşte, astăzĭ cînd învinuirile zadarnice aduse acestuĭ talentat debutant s'aŭ împrăştiat, se impune manifestarea publică, fără reserve, a uneĭ adîncĭ părerĭ de răŭ, din partea unor judecătorĭ maĭ puţin luminaţĭ în afacerĭ literare de cît represintanţiĭ poporuluĭ, ce aŭ pronunţat achitarea. E vorba de profesoriĭ Facultăţiĭ de litere, de membriĭ Senatuluĭ Universităţeĭ din Bucureştĭ, carĭ aŭ votat, ce e dreptul pentru alte motive de cît acelea care aŭ înfăţişat publiculuĭ simpatica figură de artist a tînăruluĭ scriitor; excluderea studentuluĭ Ionescu, al căruĭ nume de războiŭ — pentru totdeauna glorios acuma — e Caion.

Se observă într'o zi că o revistă literară tipăreşte rînduri în care se descrie prea amănunţit aspectul dezbrăcat al unei june matroane, insistîndu-se şi asupra calităţilor de o ordine particulară, rezervată specialiştilor, pe care le-ar fi avut zisa matroană; în josul acelor rînduri stătea iscălitura, neapărat foarte competentă, a studentului, vai! a fostului student al nostru. Din mărturisirea unui profesor aflăm că în altă revistă s'a tipărit pentru mai marea glorie a lui Mircea cel Bătrîn, strămoşul atîtor contimporani ai noştri, un document istoric, în care persoanele deprinse a judeca asemenea lucruri văd un flagrant, un scandalos fals: fericitul patriot care a avut norocul de a face descoperirea e acelaşi activ student al Facultăţei de litere. Se dovedeşte prin scrisa unui profesor universitar din Iaşi că s'a înfăţişat acolo un tînăr, recomandat printr'o scrisoare îndoielnică, pentru a trece spre edificarea localilor, ce nu posedă asemenea forţe, examene ce ar fi vrut mai bine să le depuie în Bucureşti, unde a întîmpinat însă prigoniri cumplite din partea unei cunoscute clice de sălbatici nedemni de numele de profesori; interesante lucruri, fără îndoială, dar care apar ridicol de false: şi iarăşi călătorul ştiinţific, în căutarea dreptăţii sale, acest tînăr profet încă în mijlocul Hegireï e regretatul nostru student.

Mi se pare că a fost vorba şi de opere necunoscute nouă ale precoceluĭ autor, opere pe care le notează însă cu mîndrie pe broşurile sale: s'a spus pe urmă că ele există, s'aŭ aruncat pe o masă de apărare, şi aş ruga pe tutoriĭ saŭ prieteniĭ confrateluĭ nostru Ionescu să-mĭ facă plăcerea de a le depune la librăriĭ ca să le putem cumpăra şi aprecia noĭ, carĭ suntem torturaţĭ, cum am spus, de mustrărĭ de cuget. În sfîrşit, după toate acestea, un număr de oamenĭ de ştiinţă, bătrînĭ şi tinerĭ, staŭ împreună, se chibzuesc şi hotărăsc excluderea studentuluĭ de atuncĭ, care apoĭ prin votul juraţilor a făcut atîta carieră. Era, deocamdată, facultatea de litere, întreagă afară de d. Gr. Tocilescu, absent, un prieten intim al distinsuluĭ tînăr şi căruia hotărîrea Curţiĭ cu juraţĭ îĭ va permite acum în toată siguranţa să înnoade din noŭ, cu lacrimĭ de căinţă, relaţiĭ carĭ aŭ fost prea brusc întrerupte, spre părerea de răŭ a amîndurora. Apoĭ a venit Senatul, aleşiĭ tuturor Facultăţilor, care, cu un singur vot contra, a întărit decizia Facultăţiĭ de litere şi a pronunţat eliminarea.

Acum ştim, în sfîrşit, ce am făcut, cît de nedrept şi de simţitor am atins pe un tînăr lucrător zelos pe cîmpul literilor romîne, la ce pericole l-am expus, pe pragul carieriĭ sale, şi inima noastră de păcătoşĭ se frînge de durere. Staŭ şi mă gîndesc însă: cum se face că noĭ,

atîția dascălĭ, toțĭ avînd o oare-care vîrstă, multă experiență, ceva cunoștințĭ și o sinceră iubire pentru dreptate am putut săvîrși acea monstruozitate, atuncĭ cînd doĭsprezece oamenĭ din popor — poporul cel mare, în care ne confundăm toțĭ: — medicĭ, advocațĭ, negustorĭ, rentierĭ, bărbațĭ politicĭ, aparținînd clubuluĭ liberal (și celor conservatoare fără îndoială), aŭ lămurit atît de fericit lucrurile pe care noĭ le încurcasem în paguba reputațieĭ noastre? Cum?

Apoĭ iată de ce: aŭ vorbit avocațiĭ fostuluĭ nostru student, și eĭ aŭ adus lumina, aceĭ avocațĭ aĭ apărăreĭ pe carĭ doresc a-ĭ vedea introdușĭ de acum înnainte și în judecățile universitare, căcĭ nu pentru alta am scris acest articol. Asta e: aŭ vorbit avocații.

Întîĭ, d. Danielopol, decan al baroului și al Facultățeĭ de drept, un respectabil bătrîn, care, în cuvintele cele maĭ alese, potrivite cu înnalta sa situație și cu vîrsta înnaintată la care l-a ajutat Dumnezeŭ să ajungă, a atras atenția asupra maĭ multor puncte esențiale, ce ne scăpase din vedere. Dacă se gîndește cineva la faptul, exprimat de d-sa, că autorul acestui articol e «lung și subțirel, vaĭ de el», ceea-ce împedică pe orĭcine de a-și «pune mintea cu mine», și-mĭ procură astfel onoarea de a fi pentru ceĭ de astăzĭ și viitorime: «tot Iorga», dacă nu uită acel cineva că toată Universitatea plagiază ca d. Gr.

G. Tocilescu și toată Academia ca acelaşĭ, — atuncĭ se schimbă afacerea.

Cum maĭ poate fi vinovat de pornografie tînărul romancier și bărbat de știință Ionescu, și n'are dreptate d. dublu-decan Danielopol de a înfiera — cu o durere adîncă de coleg în inimă — înnaintea auditoriuluĭ de studenţĭ purtarea Senatuluĭ universitar, din care face parte ?

Dar să ascultăm pe d. Tanoviceanu, profesor universitar, bărbat cu aspectul foarte învățat, care a ținut cu această ocazie un curs foarte erudit și pe deplin gustat de auditoriŭ, afară poate de talentatul d. Ionescu, care se va fi crezut în stare să-l facă tot așa bine. D. Tanoviceanu, un om versat în chestiĭ penale, ni-a atras atenția asupra pericoluluĭ cenzureĭ morale: «dacă îngrădim calomnia prea de aproape», a protestat d-sa, «ce se maĭ face cu libertatea preseĭ ?» Un adevăr asupra căruia se cuvine să medităm cu toată seriositatea, păstrînd recunoștință aceluĭ care l-a emis.

Dar uit un alt d. avocat, care e maĭ puțin cunoscut cercurilor noastre literare, dar aceasta nu-ĭ scade valoarea. De la acesta ne-am luminat că plagiatul n'are a face cu furtul literar și nu dezonorează pe cît s'ar crede, că editoriĭ din străinătate editează zecĭ de miĭ de volume, și pun în cataloagele lor complete numaĭ pe cele maĭ importante, eliminînd sistematic pe

străinĭ, dintr'un spirit de șovinism explicabil; că o informație nu se judecă după persoana celuĭ ce a dat-o, ci după omul care a cerut-o și că este de ajuns ca acestuĭ om să i se *intenteze* un proces de calomnie, pentru ca orĭce vorbă a sa să nu maĭ aibă nicĭ o valoare; că poate fi Caragiale un mare scriitor, cu gloria adînc înscrisă în inimile tuturora, fiind totușĭ un plagiator; că d. Onciul e un învățat, — d. avocat a spus că lasă la o parte chestia competinței d-luĭ Onciul în materia pe care o predă la Universitate, — care se prea grăbește cînd spune că într'o cancelarie pontificală există un singur sistem de a se pune datele, sistem evident inadmisibil și pe care 'l înlăturĭ cu un zîmbet; că o hotărîre a Facultățiĭ se poate cita după ziare; că tineriĭ studenți fac în sfîrșit, un mare serviciŭ societățiĭ zugrăvind anumite viciĭ contra natureĭ, cu toată insistența de *gourmet*, care crește cu atît maĭ mult, cu cît voim să depărtăm pe alțiĭ de asemenea rătăcirĭ...

D. ministru de instrucție publică e avizat. Am păcătuit față de romancierul și istoricul de moravurĭ Constantin Alexandru Ionescu și o recunoaștem. N'am avut avocațĭ aĭ apărăriĭ luĭ. Cazurĭ de acestea se pot prezinta și pe viitor. Să ni se dea mijlocul de a le evita prin sfaturĭ competente. Și atuncĭ Consiliul Facultățiĭ și Senatul Universitar vor fi, în sfîrșit, la înnălțimea Curțiĭ cu juraț.

UN CONGRES DE REFORME

Sînt maĭ multe felurĭ de a se întreba opinia publică în privința drepturilor pe care le are un partid de a guverna țara. Se poate pofti lumea la serbărĭ, se poate da lupta pentru un om oare-care, într'o alegere oare-care. Cînd acest om are prin calitățile saŭ prin vițiile sale, orĭ prin unele și prin altele, o clientelă a luĭ deosebită, o aparență de aprobare se poate constata la socotirea voturilor.

Cînd se întrebuințează aceste mijloace, se are în vedere lauda cu numărul. Cutare partid e un partid mare, *decĭ* un partid puternic și, *prin urmare*, se cuvine să guverneze. Pentru că, precum se știe, într'o societate democratică, ceĭ mulțĭ aŭ cuvîntul și celor-l'alțĭ le rămîne să filosofeze și să se plîngă între dînșiĭ, ca uniĭ ce nu aŭ nimic de așteptat. Glorie decĭ aceluĭ care poate strînge luptătorĭ supt un steag de ispită: arvună în opoziție, pradă la guvern!

Dacă lucrurile ar trebui să se petreacă așa, n'ar rămînea oamenilor politicĭ cari mi-aŭ des-

chis coloanele ziaruluĭ lor decît să-şĭ iea rămas bun de la viaţa politică, să părăsească orĭ-ce speranţă de a vedea realizată măcar o parte din programul lor de reforme şi să se manifeste numaĭ prin protestărĭ fără răsunet într'un restrîns cerc de prietenĭ. Puterea ar reveni de drept, la plecarea liberalilor, d-luĭ Tache Ionescu, cel maĭ popular bărbat dintre cîţĭ îĭ posedă ţara. Şi, nu numaĭ că i-ar reveni, dar, de oare-ce d-sa are toate mijloacele oratorice şi artistice trebuitoare pentru a nu nemulţumi decît o coterie restrînsă de incorigibilĭ adversarĭ aĭ sistemuluĭ d-sale, n'ar fi nicĭ o raţiune pentru ca stăpînirea-ĭ să iea sfîrşit. Zi cu zi, an cu an, numărul afiliaţilor la organizarea sa politică ar creşte, recruţĭ noĭ ar alerga în rîndurĭ unde biruinţa nu e nicĭ odată sterilă, şi ast-fel am avea un fel de prim-ministru pe viaţă, un al doilea Ioan Brătianu, care n'ar avea, ca acesta, misiunea de a organiza ţara după fixarea situaţieĭ eĭ în afară. Cel ce scrie aceste rînduri s'ar exila atuncĭ pe un pămînt primitor, pentru a nu tulbura o armonie guvernamentală, ce nu s'ar mîntui decît prin anexarea ţăriĭ, săcătuită, stoarsă de forţe, de ideal şi de avînt, la posesiunile aceluia dintre vechiĭ prădalnicĭ, care ar alerga maĭ răpede.

Însă, din fericire, maĭ sunt lucrurĭ de careĭ trebuie să se ţie samă în prevederea viitoruluĭ.

Numărul, — e frumos numărul, trecerea în revistă triumfală a capetelor plecate și a gurilor deschise pentru hrană. «Majoritate» e un cuvînt care sună frumos și poate trezi la cine observă prea puțin viața omenireĭ, o mișcare de mîndrie. Dar fără motiv, căcĭ, de cînd e lumea, de cînd suflete omenești se zbat, fără voe și fără conștiință adesea, către inevitabilul progres al raseĭ, ceĭ puținĭ aŭ stăpînit, învingînd formele rebele, zdrobind toate piedicele neînțelegeriĭ și imoralității. Nu *fiind-că* eraŭ puținĭ, dar pentru că prin ceĭ puținĭ întîiŭ se manifestă ideia mîntuitoare, în puține inimĭ numaĭ se face liniștea curată în care ea poate să-șĭ coboare ființa dumnezeiască, pentru că nu din șesul în care așteapta mulțimea prea slabă ca să se înnalțe, ci de pe culmile, unde veghiază aleșii, se descopere maĭ întîiŭ raza vestitoare a vremurilor. Popoarele nu se conduc prin forța materială a unităților viețuitoare, ci această forță stă la dizpoziția puternicilor gînduluĭ. Forța spirituluĭ mișcă societățile și un cap superior poate vota prin miĭ de mîinĭ, care simt fără să-șĭ dea seamă că așa trebue să facă.

Se poate că altă dată resistența elementelor rele să fi fost în stare a se prelungi maĭ mult timp.

Dar nu e *acuma* momentul. Sunt oamenĭ slabĭ carĭ se simt atrașĭ la satisfacerea poftelor lor,

chiar știind că aduc în felul acesta oare-care răŭ țăriĭ și poporuluĭ lor. E maĭ bine ca funcționarĭ abusivĭ să nu existe, dar mulțĭ îșĭ vor fi zicînd că pentru cîte-va sute de leĭ ce-șĭ însușesc pe nedrept nu se prăbușește clădirea de Stat în care 'șĭ aŭ adăpostul. Dar cînd interesul particular urmărește într'un chip atît de răspîndit mulțămirĭ atît de monstruoase în dauna interesuluĭ patrieĭ, cînd vechile isvoare ale viețiĭ economice nu maĭ ajung și cînd nu suntem pregătițĭ a face să pornească altele, lovind pămîntul răsplătitor cu toiagul energieĭ noastre bine călăuzite, cînd dușmanul ne strînge hotarele, într'o vînjoasă și îndărătnică îmbrățișare, cînd el îșĭ află aliațĭ între locuitoriĭ străinĭ aĭ pămîntuluĭ nostru sărăcit, luxul conrupțieĭ nu maĭ e permis, și trebue pentru ca să urmeze cineva cu dînsul o perversitate extraordinară.

Nu orĭ-cine are infamul curaj al trădăriĭ, și trebue acest curaj pentru a persevera pe vechile drumurĭ de pierzare. Pe marginea prăpăstieĭ se urmează numaĭ călăuziĭ bunĭ, și nu ceĭ comozĭ.

Conștiința națională se va pronunța în curînd, grăbită de primejdie. Dar, înnainte de a lumina în adîncimĭ, ea se găsește adunată întreagă în acela care rezumă aspirațiile ideale ale neamuluĭ. La înălțimea luĭ supremă nu se ridică negurele intereselor de partid saŭ de persoane, și e o mîngîere pentru cine-șĭ simte temerĭ de

viitor siguranța că e undeva, de unde pornesc toate, judecarea totdeauna senina și înțeleaptă a împrejurărilor și a oamenilor. Oamenii de bine, dușmăniți cu învierșunare de ceĭ-l'alți, aŭ unde să privească pentru a găsi o recunoaștere și un îndemn.

Peste cîte-va zile fruntașii partiduluĭ de concentrare morală, de naționalizm reformator se vor aduna în Bucureștĭ. Uniĭ din spectatorĭ vor număra și vor zîmbi poate, gîndindu-se la majoritățile de care dispun. Dar alții vor cîntărĭ oameniĭ și vor judeca altfel această manifestație și urmările ce vor porni de la dînsa.

ÎNFRĂȚIRE ROMÎNO-MAGHIARĂ

Dincolo de munțĭ există, în regatul unguresc, această situație națională:

Maghiariĭ stăpînesc, — cu aliațiĭ lor, renegațiĭ de orĭ-ce origină, începînd cu aceĭ renegațĭ aparenți, pentru cîștig, carĭ sunt Evreiĭ, — majoritatea locuitorilor țăriĭ, carĭ vorbesc alte limbĭ, îșĭ aduc aminte de un trecut deosebit al lor și doresc dezvoltarea lor într'o cultură particulară. Supremația aceasta maghiară nu e nouă, și mileniul eĭ s'a serbat dăunăzĭ: cu maĭ multă saŭ maĭ puțină conștiință, cu întreruperĭ maĭ scurte saŭ maĭ îndelungate, cu piedecĭ maĭ puternice saŭ maĭ slabe, într'o formă saŭ alta, eĭ aŭ dominat tot-deauna: de la bîta luĭ Arpad pînă la legile luĭ Wlassics. Poporul acesta de cîrmuitorĭ născuțĭ are o tradiție foarte veche, o mîndrie nemăsurată resultînd dintr'însa; el îșĭ simte nevoia de a păstra, de a întregi supremația etnică ce s'a transmis din generație în generațĭ.

Astăzĭ maĭ mult de cît orĭ-cînd eĭ îșĭ mani-

festă aceste sentimente în toată cruditatea, în toată cruzimea lor. Odată le ajungea să îngenunche pe alții înnaintea lor, acum eĭ voesc maĭ mult: să-ĭ distrugă sufletește, să-și hrănească neamul din carnea și sîngele lor, absorbite. Vremea, o vreme de silinți economice și culturale uriașe, e a celor mulți. Și Maghiariĭ se simt puținĭ, așa că-ĭ străbat, gîndindu-se la aceasta, fioriĭ morțiĭ apropiate. *Trebuie* să fie mulți, fiind-că de la aceasta atîrnă toate; mulți nu prin creșterea naturală a unuĭ popor bine organizat, trăind în fericire, ci pe calea fulgerătoare, instantanee, prin escrocheria etnografică a cuceririĭ de rasă a elementelor străine ce li staŭ împrejur. *Maghiarizarea* nu e pentru dînșiĭ o chestie de ambiție, ci una de viață. A le cere să nu maghiariseze, înseamnă a-ĭ ruga să ni facă sacrificiul dispariției lor.

Între ceĭ amenințațĭ de maghiarizare e partea cea maĭ curată, maĭ sănătoasă, maĭ energică din străvechiul neam romînesc. Maghiariĭ vor fi vrînd să-ĭ capete pentru dînșiĭ din motivele de neaparată nevoe pe carĭ le-am arătat. Dar Romîniĭ de dincolo aŭ rasa lor superioară, trecutul lor nestrăbătut de îndepărtat și glorios fără pereche, aŭ datinele lor sfințite prin veacurile ce s'aŭ desfășurat respectîndu-le, aŭ limba lor de armonie, duiosul și dulcele lor graiŭ străbun, aŭ conștiința număruluĭ lor covîrșitor pe moșia de două

orĭ milenară a neamuluĭ. Peste munțiĭ ce, înnainte de a fi un hotar nenorocit, nĭ-aŭ fost un leagăn ocrotitor, trăesc milioane din aĭ lor, de carĭ nimic nu-ĭ deosibește de cît capriciul timpuluĭ vitreg. Frațiĭ răzlețițĭ nu aŭ numaĭ acelașĭ sînge, aceeașĭ limbă, departe de tot acelaș trecut politic, precum și, în tot-deauna, aceeașĭ viață culturală — viitorul chiar al nostru și al celorlalțĭ nu se poate despărți. Perim noĭ, — viitorul Romînilor de dincolo s'a închis pentru totdeauna și vrăjmașul îĭ va înghiți în scurtă vreme; pier eĭ, îșĭ pierd adecă puternica lor conștiință de astăzĭ, — noĭ rămînem un stătuleț fără alt razim, o buturugă în calea uriașuluĭ, care o înlătură cu piciorul. Așa fiind, Romîniĭ din Ardeal și Ungaria nu se pot maghiariza.

Decĭ frăție, înțelegere iubitoare între aceste două popoare nu poate exista, nu se poate înțelege. E în natura lucrurilor ca ele să-șĭ fie dușmane.

Dar anumite temerĭ față de acelașĭ vecin hrăpitor pot apropia în unele împrejurărĭ Statul unguresc, dominat de Maghiarĭ, monarchia austro-ungară, din care face parte regatul Sf. Ștefan, de Statul romîn. O alianță politică, răzimată pe interese trecătoare, poate să aibă ființă între regatul nostru și monarchia vecină, și ea se cuvine a fi observată în chip cinstit, de uniĭ ca și de alțiĭ. Dar dacă statele 'șĭ aŭ interesele

lor, popoarele 'şi păstrează sentimentele şi adîncile nevoĭ. Sunt două dezvoltărĭ de fapte deosebite, care nu se îndulcesc şi nu se ascuţesc unele pe altele.

Pe de altă parte există o ştiinţă universală, care se informează orĭ unde şi se ajută peste hotare. Maghiariĭ şi Romîniĭ doresc a şti lucrurĭ care'ĭ interesează pe uniĭ ca şi pe alţiĭ, rămîind ca rezultatul cîştigat să'l tălmăcească fie-care după firea sa.

Dar înfrăţirea nu poate resulta din cărţĭ schimbate, din informaţiĭ transmise, din visite de bibliotecĭ, archive şi musee, precum nu poate reeşi, nicĭ din tratate politice, orĭ cît de credincios urmate.

Lăsînd la o parte relaţiile diplomatice şi oprindu-ne la cele ştiinţifice, ele trebuie întreţinute cu o prudenţă deosebită, cu un tact fin. Căcĭ nu trebue să uităm nicĭ odată că asupra orĭ-căreia din faptele noastre de acest fel se opresc de dincolo ochĭ dureroşĭ, în care e păcat a face şi noĭ să se ivească lacrămile.

Dar slăbiciunea de caracter, iubirea pentru gloriolă, închinarea de sine, sunt viciĭ obişnuite în clasele noastre conducătoare, care daŭ profesoriĭ şi învăţaţiĭ — maĭ mult saŭ maĭ puţin discutabilĭ aceştia din urmă. Şi astfel înaintea unor complimente dibaciŭ învîrtite în jurul inimilor simţitoare pentru sine, hotărîrea slăbeşte, vede-

rea limpede a cuviinţiĭ naţionale se întunecă. Şi, socotind că facem un act de simplă politeţă, jignim pe aĭ noştri, ne înjosim înşine pentru a face bucurie străinuluĭ şi duşmanuluĭ.

E cunoscut casul de la Severin. Dascăliĭ unguri aŭ venit în escursie. Colegiĭ lor romîniĭ le datoreaŭ, poate, o primire la gară, nu le datoreaŭ de sigur însă, nicĭ banchet, nicĭ discursurĭ. Ştim totuşi că s'a mîncat împreună, frăţeşte, că s'aŭ măgulit în cuvîntărĭ uniĭ pe alţiĭ. Ştim iarăşi că din partea Maghiarilor s'a văzut o înfrăţire cu Valachiĭ liberĭ şi ştim că altfel de fraţĭ de cît ceĭ întru şampanie s'aŭ întristat adînc în inima lor.

Dar acolo să zicem că era scuza veniriĭ oaspeţilor din îndemnul lor însuşĭ. Iată însă casul de la Deva.

D. Gr. Tocilescu, care sufere de un neastîmpăr ambiţios astăzĭ unic în societatea noastră şi care'şĭ pierde vremea în care ar putea face cărţĭ cinstite, umblînd în lumea mare după tămîia naivilor saŭ interesaţilor, d. Tocilescu, închizînd un proces neplăcut, simte nevoia unuĭ noŭ botez de glorie. Prin ţară n'a lăsat locurĭ necercetate, şi nu maĭ poate găsi nimic noŭ în materie de reclamă. Pelerinul de la Atena s'a hotărît să facă atuncĭ un noŭ hagialîc cu credinciosiĭ ce aŭ examene de trecut la d-sa.

Anul trecut, a fost la Grecĭ, şi nu era răŭ: Greciĭ ştiŭ lăuda pe oaspeţĭ. Acum s'a dus la

Ungurí, și e și maĭ bine : cine-ĭ poate întrece în fraseologia elogioasă ?

S'a dus, a fost primit la gară de Unguri, Unguri 'l-aŭ condus la gazdă ungurească ; a făcut vizite la Unguri, a mîncat cu Ungurii ; a mers la țară să vadă pe un foarte distins învățat, care este străbătut de sufletul cotropitor al raseĭ sale și represintă în partea loculuĭ ideia de maghiarisare. A încheiat cu inima liniștită toate acestea, a pus în buzunar broșura «romînească» comemorativă despre antichitățile din comitatul «Hunyad» și apoĭ s'a întors în țară, pentru ca aicĭ, înfășurat în tricolor, să denunțe publiculuĭ iubitor de neam purtarea anti-națională a tineretuluĭ de azĭ, și a mea în special.

Eĭ bine, glorios coleg, eŭ, răul naționalist, am primit încă de la 30 Maiŭ stil noŭ, decĭ 17 Maiŭ stil vechiŭ, o înștiințare din partea unuĭ harnic și învățat profesor ungur de pe acolo, care-mĭ vorbea de ce putea să-mĭ dea aripĭ de drum : «treĭ pergamente de la Gavril și Alexandru-Vodă și un mitropolit al Ungro-Vlahieĭ, două de la Constantin-Vodă, treĭ de la Mihaĭ-Vodă, unul de la Mateĭ Basarab». Mi se maĭ spunea că, de nu viŭ să le văd, ele vor fi trimise la Viena pentru lectură și că în Iunie... va veni d. Tocilescu prin partea loculuĭ. Dar înnainte mi se pusese în perspectivă o bună primire, o visită unde a întins mîna de frăție gloriosul co-

leg... Și *nu* m'am dus și, să fi știut că unde-va sunt comorile comorilor pentru setea mea de a ști trecutul alor meĭ, și *nu* m'aș fi dus.

Fiind-că la oamenĭ lipsiți de simț național e înrădăcinat acest prejudițiŭ că nu se petrece în primblărĭ și discursurĭ acolo unde aĭ tăĭ sufăr și vor suferi și maĭ mult în urma acestor discursurĭ și primblărĭ.

ERA NOUĂ IN BUCOVINA

În Bucovina se întîmplă de cît-va timp lucrurĭ neobișnuite și neașteptate, și se poate zice că, dacă lucrurile se vor desfășura în acest sens, o eră nouă se va deschide pentru Romînii de acolo.

Se știe ce a fost până acum. Vechiĭ locuitorĭ, sărăciți, înstrăinațĭ, prigoniți, ajunsese a fi coborîțĭ printr'un șir de silințe combinate la treapta de al doilea popor în țară, menit să slăbească tot maĭ mult, cu cît se va depărta de trecutul unde-ĭ fusese gloria și supremația.

Toate cele-l'alte popoare îșĭ dădeaŭ mîna cu o cîrmuire neinteligentă și nedreaptă pentru a păgubi pe Romînĭ și a-ĭ arunca și maĭ adînc în umilință. Armeniĭ și Evreiĭ, carĭ le luase pămînturile, Poloniĭ, carĭ voise a preface în prelungire a teritoriuluĭ lor național această frunte a Moldoveĭ, Rutenii, carĭ nu voiaŭ să știe de nimenĭ ca vecinĭ și concurenți, carĭ nu doriaŭ alta de cît stîrpirea limbeĭ și aspirațiilor romînești,

toţĭ aceştia împingeaŭ şi maĭ departe administraţia germană în opera eĭ de prigonire saŭ aplaudaŭ sgomotos la loviturile ce se dedeaŭ necontenit compatrioţilor noştri. Cine nu-şĭ aduce aminte de era expulzărilor, cînd se gonea peste graniţă redactorul pentru a distruge gazeta, de era confiscărilor şi censureĭ, care făcea să se servească abonaţilor romînĭ ziare cu coloane albe din care se înţelegea maĭ bine de cît din articolul cel maĭ arzător şi maĭ revoluţionar, — dacă poate fi vorba de revoluţie, cînd un popor cere a i se da din baniĭ luĭ şcolĭ pe limba luĭ şi funcţionarĭ carĭ să'l înţeleagă — cîtă nedreptate se făcea în Bucovina neamuluĭ care o merită maĭ puţin.

Motivele acesteĭ politice fac parte din acelea, neaccesibile inteligenţiĭ omeneştĭ, care hotărăsc anumite direcţiĭ în Statul de rutină şi tradiţie al Austrieĭ. Rutenii, cu toate mutrele de sfinţĭ, cu credinţă împărătească în inimă, pe care şi le-aŭ luat şi le ieaŭ şi acuma, Rutenii eraŭ, fără nicĭ o îndoială, Ruşiĭ ceĭ marĭ, Muscaliĭ, în travestire inofensivă; stabilirea superiorităţiĭ lor numerice, stăpîniriĭ lor culturale nu putea să fie de cît prefaţa anexăriĭ către Împărăţia pravoslavnică. Administraţia, care privea răŭ pe Romînĭ şi-ĭ trata în consecinţă, se îndreptăţia însă prin visurile de reîntregire ale neamuluĭ nostru deşteptat dintr'un somn prea îndelungat; era cunos-

cutul daco-romînism, față de planurile și intrigile căruia orĭ-și-ce era permis.

Acuma, că orĭ-ce popor are ca suprem și ultim ideal să se afle în aceiașĭ formă politică, aceasta e natural: pentru noĭ *ca și pentru orĭ-cari alțiĭ.* Dar că noĭ am putea face alta de cît să ne pregătim pentru un viitor, pe care nu-l putem calcula; că, în gura Rușilor, cum suntem, noĭ am avea vederĭ lămurite și imediate față de Bucovina,—care ni se datorește totușĭ, precum ni se datorește Ardealul,—că ne-am gîndi, cu puterile ce avem, la o cucerire de azĭ pe mîine, — ce om cuminte — și oamenĭ cumințĭ sunt și printre funcționariĭ bucovinenĭ — ce om cuminte ar putea admite aceasta? Cît va fi o Austrie putînd să trăiască, vom fi, prin necesitatea lucrurilor, aliațiĭ eĭ, dar nu va fi nicĭ o lipsă de credință dacă la moștenire ne-am prezenta noĭ ceĭ d'intîĭ. Austria nu se poate crede eternă, precum eterne sunt numaĭ popoarele. Și e mult maĭ firesc ca o moștenire să fie lăsată aceluĭ care a avut-o întîĭ ca avere și de la care s'a luat pe nedrept, decît aventurieruluĭ care pescuiește, ca Rutenii, ce nu este al săŭ.

Cu toate acestea, mult timp, tot-d'auna până astăzĭ, s'a crezut acolo în Bucovina că e mult maĭ jignitor și maĭ periculos pentru Austria să lase în pace pe Romîniĭ răbdătorĭ, de și vechĭ stăpînĭ, *descălicătorĭ* aĭ țăriĭ, de cît a sprijini, a

majora la statistică, a îndemna la usurpărĭ și a crește în insolență pe Rutenii nerăbdătorĭ și avînd drepturile vagabondagiuluĭ norocos. Tocmaĭ ca în Dalmația, unde Italieniĭ sînt prigoniţĭ iarăşĭ pentru Slavĭ.

* * *

Printr'un mister, în sfîrșit, ochiĭ orbilor se deschid, și bunul simţ învinge astăzĭ prejudecățile. Primejdia cea adevărată a cotropiriĭ rusești prin Rutenĭ, pare a se fi ivit limpede înnaintea națiunilor nouă din Bucovina. Vechia asociație dușmană poporuluĭ nostru s'a sfărîmat și la sfărîmarea eĭ n'a lucrat nimenĭ cu maĭ multă energie de cît chiar Rutenii, prin cutezanța lor fără de marginĭ. În ultima dieta s'a văzut această minune binecuvîntată pentru noĭ: Romîniĭ, carĭ aŭ înfipt ceĭ dintîiŭ plugul în pustiŭ, staŭ alăturĭ cu Germaniĭ, din a căror cultură s'a folosit și se va maĭ folosi a noastră prin împrumuturĭ cuminţĭ; Poloniĭ, carĭ aŭ și eĭ un popor de păstrat și o patrie de redobîndit, o patrie destul de mare pentru a nu fi nevoie s'o lărgească printr'o fărîmă din moșia noastră străbună; Armeniĭ, buniĭ și harniciĭ negustorĭ aĭ orașelor noastre din miază-noapte, sprijinitoriĭ prin banĭ daţĭ din toată inima aĭ marilor lupte moldovenești,— aceste popoare nobile aŭ stat întîiașĭ dată alăturĭ fără gînd de a-șĭ lua unul altuia ceva din ce i se cuvine cu

adevărat. Iar Rutenii, găsind un nod în papură, aŭ eșit trîntind ușa și scrîșnind între dinți pravoslavnice blesteme.

În sfîrșit, pe cînd, atîta vreme, exclusivismul și bănuiala, de o parte și de alta, despărțise în două: un partid democratic și unul al nobilimeĭ, slabele puterĭ de care dispune neamul în Bucovina, astăzĭ cele două grupărĭ s'aŭ confundat într'una singură, și nădăjduim că vom auzi de acum înnainte de un singur partid romînesc, maĭ energic și maĭ conștient de cît fie-care din părțile ce l-aŭ alcătuit.

Decĭ nu maĭ există în Bucovina de cît un singur spirit al Romînilor, o singură convingere și o singură îndreptare a lor.

Uitam pe cine-va care a rămas de o parte, cînd toată lumea s'a înfrățit, pe cine-va care și-a ales clipa înfrățireĭ pentru a se izola cu zgomot de poporul săŭ. E d. Aurel Onciul, redactorul «Privitoruluĭ», din Brünn, cugetătorul politic cult și pătrunzător, de care am maĭ vorbit.

Într'unul din numerele din urmă ale revisteĭ sale, d. Aurel Onciul întinde un păhar de mîngîiere Rutenilor ahtiațĭ după puterea ce se duce la dînșiĭ. Eĭ bine, e adevărat, nu vor maĭ domni, dar eĭ vor găsi forțe nouĭ de luptă în conștiința că țara a fost din cele maĭ vechĭ timpurĭ a lor, și nu, cum se credea, a Romînilor. Aceștia sunt veneticĭ: 'ĭ-a adus în cea maĭ mare parte lumi-

nata administrație austriacă. De oare-ce, mulțămită descoperireĭ îmbucurătoare a d-luĭ Onciul, Ștefan cel Mare a colonisat *o sută de miĭ* de Rutenĭ în Bucovina și eĭ aŭ locuit maĭ mult provincia pînă la 1775.

Așa încît vedețĭ conclusia: ca să fie mulțĭ, civilisațĭ, mulțumițĭ Romînii din Romînia să facă azĭ de bună-voie ceea-ce de nevoie aŭ trebuit să facă «Moldoveniĭ» din Bucovina la 1775.

Pe cît ni pare bine de ceea-ce se petrece cu neamul nostru astă-zĭ, acolo, în Bucovina, pe atît ni pare răŭ că auzim în limba noastră, din gura unuĭ Romîn cult și inteligent, o neexactitudine istorică pe care ni-aŭ fost strigat-o în urechĭ dușmaniĭ, și pe care nicĭ unul dintre aceștia nu s'a încumetat s'o spuie într'o formă așa de exagerată.

Și totuși d. Onciul pare a voi binele nostru: în casul cînd această presupunere e întemeiată, trebuie să recunoaștem că d-sa începe răŭ, și maĭ ales în împrejurările cele maĭ nepotrivite.

CUGETĂRĬ ASUPRA UNUĬ BANCHET DE INTELECTUALI

Acum cîte-va săptămînĭ un partid politic a crezut că trebue să se înfățișeze țăreĭ, — celor mulțĭ ce staŭ de o parte, judecă și votează după judecata lor, — cu ideile pe care le susține și cu oameniĭ ce le împărtășesc. Pentru orĭ-ce om nepărtenitor și inteligent, ideile acelea sunt mîntuitoare pentru țară și pentru neam, sunt din cele maĭ largĭ și maĭ înnalte, care pot călăuzi o grupare de oamenĭ cinstiți și culțĭ; iar oameniĭ sunt în cea maĭ mare parte inteligențe de mîna întîia și caractere vrednice de tot respectul. Acesta e adevărul, și peste cîteva zecĭ de anĭ nu va protesta nimenĭ, cînd istoricul va pune în scris, în povestirea vremurilor noastre, această apreciere.

D-luĭ Tache Ionescu, distins avocat al baroului bucureștean, fost deputat și ministru, persoană avînd ambiția de a fi șef de partid și a conduce regatul romîn după sentimentele și ve-

derile sale, acestuĭ însemnat om politic al momentuluĭ, congresul din Iunie i-a făcut tocmaĭ această impresie. Găsindu-se însă la o parte, din incompatibilitate de caracter, și într'o situație de dușmănie adîncă, d-sa a văzut necesitatea de a răspunde prin ceva la afirmarea de superioritate, de conștiință și putere a adversarilor. S'a organizat atuncĭ într'o sală din Bucureștĭ o masă cu maĭ multe tacîmurĭ și gărăfĭ, spre care a pornit în birje triumfale un număr de domnĭ în haine negre și cu cilindru 'n cap. Eĭ și-au făcut datoria mîncînd și bînd și, ajunșĭ la un oare care grad de alimentație solidă și lichidă, aŭ vorbit, conform cu sentimentele lor statornice și în forma agravată pe care o dădea un început de digestiune încordată.

Între mesenĭ se observa lipsa d-luĭ Ioan Brătescu și a amicilor săĭ. În schimb, între fălcile care sfărîmaŭ maĭ energic alimentele, se observaŭ acelea ale d-luĭ Gr. Tocilescu. Dintr'un colț răsăria ca o floare învoaltă, dintr'un păhar, cunoscutul bust al d-luĭ Gheorghe Gion.

Rostul ospățuluĭ se înțelegea ast-fel de la sine. Era, nicĭ maĭ mult nicĭ maĭ puțin, un «symposion» clasic, o adunare de filosofĭ, de cugetătorĭ, de poețĭ și artiștĭ, strînșĭ în jurul unui Platon de club, ale căruĭ vorbe de miere venise să le soarbă, după ce bufetul va fi consumat întreg. Eraŭ, în sfîrșit, intelectualiĭ romînĭ, carĭ

'şi dăduse întîlnire pentru a sărbători pe acela care, făcînd cea maĭ discutabilă bucătărie demagogică, trăgînd lumea de mînecă pentru a o arunca în gloata cu care se vor ataca budgefele viitoruluĭ, — rămîne totuşi, — ceia ce a fost tot-d'auna înnainte de toate,—un mare intelectual, cel maĭ mare din toţĭ.

Şi, de atuncĭ, ziariştĭ a căror minte puţină nu s'a ridicat nicĭ o dată maĭ sus de cît injuria imbecilă, cuvîntul josnic şi nedrept, care înlocueşte înţelegerea senină şi dreaptă, aceştĭ profanatorĭ aĭ meserieĭ lor, aŭ crezut că sunt datorĭ să servească patronuluĭ în fie-care zi un număr stabilit de harababură în coloane, presărate cu «intelectualĭ», «universitarĭ», «oamenĭ de ştiinţă», etc. Da», se sucesc mîndri pe şoldurile făcute din subvenţiĭ, aceştı simbriaşĭ aĭ părerilor străine, da, ce vă maĭ furlandisiţĭ cu «aĭ voştri carĭ sunt aşa şi aşa, cînd gîndesc şi scriŭ, atuncĭ cînd avem noĭ pe «aĭ noştri», carĭ sunt maĭ aşa şi aşa, cînd scriŭ şi gîndesc? E peremptoriŭ, cum se vede.

Dar nu atît de mult, în cît adversariĭ să se fi închinat înnaintea laudeĭ trufaşe a buzelor pîngărite. Mulţĭ s'aŭ întrebat — şi avem dreptul să ne întrebăm cu toţiĭ, ca înnaintea orĭ-căreĭ pretenţiĭ cu surle şi trîmbiţe: Sunt în adevăr banchetivoriĭ din sala pe care o ştiţĭ, intelectualĭ? Pentru ceĭ ce nu-s, s'a încheiat discuţia. Dar

pentru ceĭ ce sunt, resultă manifestația lor dintr'o convingere adîncă și sinceră? Întrebărĭ tot așa de esențiale. Voiŭ răspunde și eŭ, cu o sinceritate absolută și cu o absolută nepărtenire.

Intelectual nu e orĭ-ce profesor, și nu e nevoie a fi cine-va profesor pentru a merita acest nume. Intelectual nu e o meserie, ci o distincție a fireĭ, pe care cultura o vădește și o afirmă. E intelectual, omul foarte inteligent, individualitatea bine respicată, care caută în viață mulțumirea superioară ce se dobîndește trăind în lumea nemuritoare a ideilor. Și ceĭ maĭ aleșĭ printre intelectualĭ sunt aceia carĭ aŭ energia trebuitoare pentru a-șĭ lamuri gîndurile prin scris, pentru a le închega sistematic și, răspîndindu-le, a face o operă binefăcătoare pentru țara și poporul lor. Iată ce sunt intelectualiĭ.

La ospăț însă aŭ fost de față maĭ mulțĭ profesorĭ de liceŭ, poate și institutorĭ, carĭ vor fi venit eĭ știŭ de ce, vor fi mîncat știm și noĭ de ce, vor fi vorbit înțelegem de ce, dar despre carĭ nu se poate pomeni nicĭ serios nicĭ în glumă, orĭ cît de multe sforțărĭ li-ar fi făcut limba, în sensul oratoric ca și în cel-l'alt. Uniĭ dintre eĭ sunt oamenĭ cum se cade, carĭ vor fi crezînd sincer că cine-ĭ ajută e și un om mare, dar, orĭ cît ar avea la alegerĭ o mînă ca să voteze, eĭ n'aŭ dreptul la reclamă și la tiparul numeluĭ

lor în alte ziare de cît ale politicianuluĭ sărbătorit. Doarmă în pace supt giulgiul insuficienţiĭ lor !

Dintre eĭ nu trebuie luat la o parte d. Gheorghe Gion, cu tot stilul şi aspectul de care dispune. Nicĭ odată acest personagiŭ, care se cunoaşte bine în fond, nu s'a visat intelectual romîn.

Aŭ fost însă «universitarĭ», *decĭ* intelectualĭ. Mă rog, nu: *decĭ*. Din nenorocire ştim cu toţiĭ cum se ajunge adese orĭ la Universitate, cum se ajungea în alte timpurĭ, de regulă. Învăţămîntul superior are meşteşugariĭ săĭ, şi între colegiĭ meĭ de la teologie sunt şi de aceştia, căcĭ nu e un intelectual omul care n'a avut, într'o situaţie ce-ĭ impune a scrie, puterea şi talentul de a concepe o singură carte serioasă şi originală. Suplinitorul de la facultatea de litere, care s'a rătăcit la banchetul intelectualilor înnainte de a-şĭ cuceri situaţia ştiinţifică pe care i-o dorim, s'a grăbit fără îndoială, şi o va recunoaşte însuşĭ.

Se citează atuncĭ numele a cincĭ persoa' care aŭ fost de faţă la banchet şi a altor două, care lipsesc, toţĭ profesorĭ universitarĭ cu reputaţie. Adică, incepînd de jos:

D. Gr. Tocilescu. E un om de ştiinţă? L'am *dovedit* plagiator şi ignorant. Reputaţia-ĭ în străinătate e şubredă: şi ea se datoreşte numaĭ fap-

tuluĭ că a făcut săpăturĭ în locurĭ necercetate de străinĭ și unde și orbiĭ, cu sute de miĭ de leĭ la îndămînă, ar fi găsit ceva. De ce a venit la banchet? Evenimentele se desfășură doar înnaintea noastră...

D. dr. Istrati, un om priceput, de sigur, în chimie și un învățat apreciat în străinătate. Nu numaĭ atît: în anume lucrărĭ ale sale de natură politică, s'a arătat un cugetător serios și un excelent patriot. Dar d. dr. Istrati a ajuns la vîrsta cînd oameniĭ ce nu sunt superiorĭ jertfesc multe pentru onorurĭ zadarnice. Și supt brațul d-luĭ Tache Ionescu, d. Istrati vedea strălucind un portofoliŭ ministerial pe care l'a avut de două orĭ, pentru a contrasemna rușinea Hallier și pentru a lăsa amintirea uneia din administrațiile cele maĭ puțin serioase la Ministerul Școalelor.

D. Vlădescu. Bun profesor, de și a tipărit puțin, om de inimă și un excelent coleg. Directorul grădineĭ botanice crede serios că prin zisul d. Ionescu se poate începe o eră fericită pentru țara pe care fostul președinte al Ligeĭ o iubește? Nu vede oare d-sa ce ușurică e cultura, ce puțin consistente sunt convingerile, ce indiferente, din punct de vedere moral, sunt soluțiile șefuluĭ săŭ? Poate un om cu o cultură științifică să se închine înnaintea idolilor zădarnicĭ, carĭ pot ispiti vulgul? Îl rog s'o spuie, să legitimeze în scris alegerea sa politică, pe care

noĭ nu o putem vedea pînă atuncĭ de cît cu durere, — cu durere pentru colegul Vlădescu, al căruĭ loc e, de sigur, maĭ mult între noĭ de cît între solitariĭ luĭ Brătescu și la baratca sofismelor.

D. Toma Ionescu. Un învățat care ne face onoare, întru cît poate judeca un om de știință din altă specialitate. D. Toma Ionescu e fratele d-luĭ Tache Ionescu, și pentru a combate cineva în politică pe propriul săŭ frate, fiind-că acesta urmează căĭ primejdioase, se cer însușirĭ deosebite de ale specialistuluĭ distins.

Și d. dr. Babeș. E un om a căruĭ laudă nu se maĭ face, și analfabețiĭ carĭ îĭ fac «reclamă» prin ziarele d-luĭ Tache Ionescu nu știŭ supremul dispreț pe care d. Babeș 'l-a avut și îl are pentru acest mijloc de acțiune. Rostul d-luĭ Babeș nu'l înțeleg, și d-sa ne datorește explicațiĭ: inteligența d-sale deosebită ne face să înlăturăm putința uneĭ convingerĭ «tachiste» (spun cuvîntul fiind-că d. Ionescu 'l-a adoptat la banchet). Laboratoriu are, mare cît sărăcia noastră și cît ambiția de specialist a d-sale; reputație are; în ministerul igieneĭ publice, o *boutade* de odinioară a d-sale, nu crede serios; direcția serviciuluĭ sanitar ca o pomană politică, stă prea jos pentru d-sa... Atuncĭ ce 'l-a putut îndemna să digereze lîngă d. Gr. Tocilescu?

Absențiĭ sunt doĭ: d. Hașdeŭ și d. Xenopol.

D. Hașdeŭ e carlist și nu tachist. Iar d. Xenopol, — se cuvine să întindem un văl de pietate asupra bătrînețelor sale.

Și acum, va striga stegarul Brătescu, împrăștiind vulgul: înlăturĭ, trece partidul intelectualilor! Din patru colțurĭ ale țăreĭ s'aŭ adunat pentru ideie... Puneți masa de azĭ și pregătiți pe cea de mîine!

ADVERSARII SCHIMBĂRII MORALE

I.

Cînd se scrie și se vorbește la noĭ de cîtăva vreme despre o reformă generală, sinceră și mîntuitoare a moralităţiĭ publice, despre nevoia neapărată și grabnică de a se distruge apetiturile personale, aducînd la pocăință pe ceĭ mînaţĭ de ele, saŭ distrugîndu-ĭ politicește cînd sunt incorigibilĭ, cînd se dă, de un partid politic, o atît de mare însemnătate acesteĭ opere de căpetenie, în cît se face dintr'însa un punct de program, pecetluit cu îndatoririle publice ale unor oamenĭ de o cinste desăvîrșită, — sunt mișcărĭ de împotrivire din partea acelor carĭ se folosesc de cealaltă stare de lucrurĭ, în care am putrezit pînă acum, saŭ din partea altora carĭ n'aŭ curajul uneĭ reforme periculoase.

Uniĭ, ceĭ maĭ puţinĭ, dar maĭ gălăgioșĭ, strigă tare pentru a părea mulţĭ și pentru a da ascultătorilor ilusia că eĭ îșĭ aŭ convingerile aiurea

de cît în purgă, care alimentează nevoile de animal ale ființeĭ omenești. Eĭ se ridică, nu pentru a dovedi că predicatoriĭ idealuluĭ și jertfeĭ se înșală mergînd către ele, nu pentru a susținea public că după alt ceva se poate îndrepta un Stat și un popor, pentru a trăi de sine, în siguranța liniștită a munciĭ acumulate, în cultura proprie care înflorește tot-d'auna într'însa. Nu, pînă acuma, acești cugetătorĭ, de o îndrăzneală care pune în uimire pe profan, n'aŭ ajuns să fixeze dogma că acolo va fi maĭ multă civilisație, unde ceĭ puținĭ vor stoarce maĭ strașnic fără nicĭ un drept pe ceĭ mulțĭ și unde între acești puținĭ se va face loc de cîrmă celor ce-șĭ văd necontenit înnaintea lor, nu steaua nemișcată și eternă a datorieĭ, ci focurile nebune ale ispitelor ce se zbeguiesc pe apele de primejdie, în care societățile cad la fund.

Eĭ judecă alt-fel, căutînd a da — prin aceea necesitate sublimă care impune și poftelor celor maĭ josnice a se îmbrăca în hainele cuviinţiĭ morale și logiceĭ — o aparență de dreptate uneĭ lupte condamnabile.

Un temeiŭ al societăților moderne e împărțirea cît maĭ egală a bunurilor și drepturilor între clase și indivizĭ: acesta e un principiŭ în potriva căruia nu se maĭ poate ridica fățiș nimenĭ, fie și cel maĭ «conservator» dintre «conservatorĭ».

Dacă așa e lucrul și dacă trebue să se ție orĭ-cine de această poruncă a vremeĭ, cum poate veni un om serios, un spirit practic, cu planurĭ de prefacere care, puse în aplicare, ar arunca pe stradă un așa de mare număr de cetățenĭ, ar răpi la atîția alțiĭ binefacerile luxuluĭ occidental și ale risipeĭ în care ni s'a deprins poporul? Cum adecă, pentru că un om ager și activ e atins de una saŭ maĭ multe slăbiciunĭ, pentru că minte, fură și conrupe, să nu i se dea o funcțiune publică, pe care se simte în stare a o îndeplini cu strălucire, în toate amănuntele eĭ profesionale? Cum adecă o întreagă populațiune orășenească, străină de orĭ-ce meșteșug și de orĭ-ce avere proprie, ciocoĭ sărăciți saŭ parveniți trîndavĭ și pofticioșĭ aĭ burghezieĭ, dezertorĭ aĭ tejgheleĭ saŭ atelieruluĭ părintesc, cum, oameniĭ fără capital și fără profesie, de carĭ avem așa de mulțĭ, să fie nimiciți, luîndu-li-se din gură singura pîne pe care o pot cîștiga, cu bîta, cu votul saŭ cu injuria scrisă? Evident că orĭ-ce om cu socoteală trebue să se revolte cînd se emit părerĭ de o desastroasă prefacere a moravurilor și cînd se daŭ chiar mijloace, ca stabilitatea administrativă, pentru a realisa excluderea incapabililor și imoralilor. Suntem democrați orĭ nu!

* * *

Există însă și alt sistem de a combate, cu toate aparențele sprijinuluĭ. Cînd vr'un adversar politic vine cu o idee, pe care n'aĭ găsit-o singur saŭ care intră atît de mult în lovitură cu interesele adîncĭ ale partiduluĭ tăŭ, în cît o strecorĭ într'un colțișor al uneĭ declarațiĭ, ca un om cinstit, dar fără chemarea eroică de a jertfi totul pentru un adevăr, — atuncĭ e un lucru dibaciŭ a nu lua arma și a nu sta în calea acelor carĭ din această vorbă în treacăt a dumitale, din acest punct de vedere pe lîngă multe altele, îșĭ fac o formulă sacramentală, o sfînta vorbă de înțelegere maĭ presus de orĭ-ce deosebirĭ, un *In hoc signo vinces* apărut în literele de fulger ale voințiĭ logice și bine-făcătoare a Realității. Zicĭ atuncĭ: «Da, e adevărat, domnii aceia spun lucrurĭ foarte bune și ne aducem aminte că le-am spus și noĭ odată și, dacă voițĭ, iată suntem gata a le spune și acum, odată, de două orĭ, de o mie de orĭ. O descoperire nu e, și dacă a fost una, a fost cînd ne-am gîndit și noĭ că așa ceva ne poate servi.

«Dar mijloacele de a ajunge această țintă comună ni se par în adevăr prea slabe: cum, prin stabilitatea administrativă, prin alegerea celuĭ maĭ bun funcționar, celuĭ maĭ priceput, maĭ luminat, maĭ harnic și maĭ integru și prin ținerea luĭ în afară de marèa partidelor, de fluxul guvernuluĭ și de refluxul oposițieĭ, pînă el se

va identifica pe deplin cu funcția sa, va represinta prin binefacere și bune sfaturĭ puterea publică, urîtă pînă atuncĭ fiind-că represinta obrăznicia și rîvna după averea altuia, prin aceasta voiţĭ să începeţĭ însănătoșirea acesteĭ țărĭ, care e bolnavă fără îndoială de imoralitate publică și privată, de lipsă de ideal, etc., etc.» «Și», va adăogi apoĭ, ca un politician prudent, pentru care e țara, de sigur, dar maĭ ales partidul, sfîntul, marele partid, menit să săvîrșească toate actele marĭ, scutit de toate greșelile, împodobit de toate darurile, «și asemenea lipsurĭ morale se observă în de ajuns, dar nu la orĭ-cine, ci numai la *ala* și la *ăla*, și la *cel-l'alt*, oamenĭ primejdioșĭ fiind că sînt imoralĭ și fiind-că ne sînt concurenţĭ și, pe carĭ, dacă voiţĭ, sîntem gata să ne înțelegem pentru a-ĭ distruge, *din ultimul motiv.*

«Aceasta da: adesiunea teoretică și acțiunea paralelă contra lui *ăla*, primim și aprobăm. Dar maĭ mult nu. Fiind-că, vedeţĭ, e o utopie, așa parigoriĭ de oamenĭ tinerĭ și prea deprinșĭ cu lucrurile scrise ca să vadă în adevăr pe acelea după care se scrie, reveriĭ interesante de bărbaţĭ romanticĭ, ce aŭ cetit prea multă literatură și caută colacĭ calzĭ în vîrful copacilor.

«Cu timpul, persoanele acestea interesante vor vedea maĭ bine cum staŭ lucrurile în adevăr, nu vor maĭ încerca să mute munţiĭ strivitorĭ ai

gnoranțeĭ și inconștiințeĭ, carĭ trebuie respectațĭ, cînd slujesc la ceva, și se vor preface în ceĭ d'intîiŭ ironiștĭ pe socoteala visurilor lor de tinerețe. Căcĭ, înțelegețĭ, cam așa am fost și noĭ cînd eram maĭ tinerĭ... Asta cu reforma morală e o nuanță a sentimentalismuluĭ de școlar, care a produs la noĭ odinioară socialismul, radicalismul, carĭ s'aŭ ridicat sus, sus, ca un fum subțire, și s'aŭ împrăștiat apoĭ în splendoarea frumosuluĭ cer albastru... Moda lor a trecut, și a venit acum o altă modă: în locul cravateĭ roșiĭ a revoluționaruluĭ e acum cravata pînă sub urechĭ a doctrinaruluĭ, dar din una ca și din alta se vede figura tînără și ochiĭ naivĭ aĭ copiluluĭ... Aĭ unuĭ copil ambițios, une-orĭ, care caută ministeriĭ, etc., etc. Dar, bine înțeles, reforma moravurilor cine o susține maĭ mult de cît noĭ, carĭ ceĭ d'intîiŭ, așa și pe dincolo? Însă găsim totușĭ în fond — și vorbind între noĭ, — că reforma aceasta nu e cam așa de grabnică și că printr'o cîrpitură meșteră a oamenilor de Stat, putem merge înnainte, cam așa cum suntem, evitînd cu totul revoluția în inimĭ, pe care o predică încrezătoriĭ copiĭ...»

Așa să fie? Să vedem.

II.

Reforma morală înseamnă, firește, alt ceva de cît ce se fac a înțelege unele persoane care și-aŭ tocmit inteligența pentru a vorbi în sensul celuĭ ce plătește. Nu e vorba numaĭ să se sfărîme situația nemeritată a cuiva care, împodobit cu aparența civilizațieĭ franceze, cu ușurința demonstrațiilor raționaliste, și cu un oare care *sans-gêne* în privința colaboratorilor săĭ și mijloacelor sale, înțelege să ne domine pentru a ne da de rîpă. Nu, reforma morală înseamnă schimbarea totală a direcțieĭ societățeĭ noastre, darea uneĭ îndreptărĭ nouă claselor conducătoare de la noĭ. Inseamnă prefacerea viețeĭ politice întîĭŭ, în care să nu se maĭ ducă de nas lumea cu făgăduelĭ de ospețe budgetare, de pomanagerie cu baniĭ săracilor saŭ cu scliviseala uneĭ oratoriĭ de mare paradă; în care să nu maĭ joace un rol predomnitor îndrăznețiĭ saŭ practiciĭ, ce așteaptă după dînșiĭ potopul care ne va înghiți; în care să nu ne maĭ poată amesteca, în întrunirĭ publice, în parlament saŭ în ziare, rebutul viețeĭ noastre sociale. Asta întîiŭ: *o aristocrație* de merit, în locul... *arivistocrațieĭ* de cutezanță. Apoĭ prefacerea administrațieĭ în această țară, în care o bună parte din funcționarĭ are budgetul noroculuĭ săŭ, budgetul vo-

tuluĭ săŭ pe lîngă leafa Statuluĭ; în care funcția e pentru funcționar, iar funcționarul pentru partid, — o criminală întoarcere a lucrurilor. Înseamnă moralizarea curagioasă a școaleĭ în care să nu maĭ dicteze băietul domnuluĭ prefect orĭ al domnuluĭ primar; înseamnă inspirarea pe această cale către un ideal noŭ de muncă și jertfă a generațiilor ce ne vor urma. Iată de ce e vorbă maĭ ales, iar nu de înfrînarea luĭ *ăsta*, care nu e simpatic nicĭ ziarelor liberale, dar peste care, învingîndu-l, trebuie a se trece către marea operă de reforme mîntuitoare.

Uniĭ îșĭ închipue că, dacă nu suntem o țară ireproșabilă din punctul de vedere al moralității, că dacă, fiind fără îndoială superiorĭ Grecieĭ saŭ Serbieĭ, unde se petrec lucrurĭ care ni se par o poveste de fantasie orientală, nu ne putem asemăna nicĭ pe departe cu țările adevărat culte și civilizate, — nu ne găsim totuși într'o stare desperată, cînd cu orĭ-ce preț trebuie provocată o crisă de reforme. Așa cum suntem, am maĭ putea merge; iar cine vrea mai mult, și maĭ ales acuma, e un ideolog. Căcĭ acum avem altele de făcut: conversiunĭ de împrumuturĭ, tratate de comerț ș. a. Avem răgaz să așteptăm, cîrpind doar icĭ și colo.

Eĭ bine, *n'avem* acest răgaz. Întîiŭ că, orĭ cît am închide ochiĭ ca să nu vedem și am căuta să oprim mersul gînduluĭ ca să nu atingă teri-

bilele conclusiĭ din urmă, noĭ suntem în fie-care clipă în mijlocul primejdieĭ de moarte, subt cuțitul care ne gîdilă din timp în timp ca să știm că poate și ucide. Dacă Gălățeniĭ văd lunecînd pe Dunăre, ca anul trecut, canoniere ruseștĭ împotriva tratatelor, dacă sistematic ni se șicanează funcționariĭ de graniță de către Bulgarĭ, dacă bandele ard în Macedonia, încălzită de stă să se sfărîme, dacă Unguriĭ întrebuințează cele de pe urmă mijloace pentru a încinge *neamul* romînesc cu granița *Statuluĭ* romîn, dacă vuește aerul în Europa de turbatele strigăte de ură evreeștĭ împotriva noastră, care spun că și *la noĭ* se cuvine să abdicăm, — aceste sunt un veșnic *memento mori*, ce ne îndeamnă să ne organizăm pentru o luptă eroică, pe care, de va fi să trăim orĭ ba, o datorim sentimentuluĭ moral al lumiĭ.

Și noĭ ce am face? Constatăm în corpul nostru social un netăgăduit început de cangrenă, și zicem: a! e numaĭ o ușoară negură neagră de care nu trebue să ținem seamă. Dar acea negură neagră, nu e altceva de cît moartea apărută în mijlocul viețiĭ și luînd în stăpînire punctul eĭ de plecare, și, odată ce-l are, moartea merge repede, și nu atuncĭ cînd amorțeala ne va fi cuprins, va fi venit vremea ca, înțelegînd, să luăm cuțitul, care ne va scăpa din mîinele slăbite. O clădire puțin crăpată poate ținea încă multă vreme; în ordinea lucrurilor neînsu-

flețite progresul distrugerii e mai încet: în corpurile organisate, cum e o societate, procesul de descompunere e uimitor de repede. Ai iertat astăzi pe un mare funcționar abusiv fiind-că socoți că el are un nume și că ne-am compromite toți pedepsindu-l, ai dat astăzi acest exemplu public de slăbiciune, de lipsă a curajului, — mîine acel om va putea fi ales președinte al clubului sincer de înnalți funcționari dilapidatori.

Și la urmă iată unde se va ajunge: Popoarele mari sunt tolerate și cu păcatele lor, a căror iertare o *impun*. Asupra celor mici însă apasă tot-deauna privirea bănuitoare a censorilor prădalnici, ce nu voesc existența lor. Nici o lipsă a unor astfel de popoare nu va fi privită cu indulgență. Și să ne închipuim că State ce rîvnesc de veacuri la desființarea noastră, vor îndura putreziciunea, otrăvitoare pentru lume, la care vom ajunge de sigur în mai puțin de o sută de ani dacă vom fi guvernați cu cinismul care provoacă imoralitatea saŭ cu ipocrisia care o încurajează pe tăcutele? Se poate admite așa ceva?! Dar vom găsi îndată cine să apuce cu cleștele această frîntură putredă de popor care i-ar infecta hotarele!

Și, dacă e vorba să ajungem acolo, de ce să mai pierdem vremea și să mai încurcăm lumea, de ce să începem a clădi o cultură, de ce să mai căutăm a desăvîrși o limbă, de ce să mai

provocăm suferințe și jertfe, care nu ar servi la nimic trainic! Un popor e lăsat doar, nu pentru a se tîrî de azĭ pînă mînĭ, de la un păcat la altul, ci pentru a face să strălucească tot maĭ sus, din mijlocul idealismuluĭ săŭ, o flacără de civilisație curată. Flacăra aceasta curată nu se aprinde însă și nu se hrănește din gunoaiele poftelor de banĭ saŭ poftelor de putere, ci din sfîntul unt-de-lemn al jertfeĭ de muncă, încredere și iubire de patrie a fie-căruia. Acesta nu ajunge astăzĭ, și de aceia abia licărește nesigură flacăra noastră de civilisație. Vrem să ne îndreptățim față de omenire prin lumina eĭ văzută pentru orĭ și cine? atuncĭ să înlăturăm fără deosebire de partid elementele nesănătoase din viața politică și socială. Iar aceste elemente, care se sbat așa de mult pentru a întoarce rostul adevărat și veșnic al lucrurilor, care pretind să răstoarne bunul simț în viața unuĭ popor, de ce n'ar ridica adevăratul lor steag? Politica aceasta duce la anexare. Eĭ bine, să proclame anexarea ca țintă ultimă a activitățiĭ lor și, dacă un blestem, ce pare că apasă asupra noastră, li va da biruința, îșĭ vor auri cu un titlu de cnezĭ, sovetnicĭ, cavalerĭ saŭ baronĭ numele lor învingătoare, atuncĭ cînd eĭ ne vor conduce legațĭ înnaintea străinuluĭ.

Numele partidelor s'aŭ prea învechit, și ar fi

foarte original să avem un partid al anexăriĭ,——ca în acea Polonie de a căreĭ soartă e ciudat că pomenește așa de des d. Tache Ionescu în «Discursurile parlamentare».

ÎN CHESTIA EVREIASCĂ.

Păreri libere.

I.

În starea noastră interioară, două întrebări de căpetenie trebue să ne preocupe ori cînd, să formeze baza cugetărilor politice ale partidelor noastre. Există în Romînia, pe care, după ce am stabilit-o, suntem chemați a o păstra, a o întări și a o crește, ca siguranță și prestigiu, dacă nu ca hotare, două mari probleme, de a căror dezlegare atîrnă ce vom fi în viitor și dacă vom mai fi într'un viitor mai îndepărtat. Una din ele privește viața în satele noastre de pretutindeni, iar ceailaltă traiul în orașele Moldoveĭ.

La sate, se găsesc ceĭ maĭ mulți și ceĭ maĭ bunĭ din Romînii liberĭ: astăzĭ încă, eĭ sunt, fără asămănare, și ceĭ maĭ nenorociți. Eĭ plătesc pentru ce nu le folosește, pentru o pripită civilizație de forme, care trece asupra lor fără bi-

nefacerĭ, lăsîndu-ĭ în sărăcia lor întunecată, în nemișcarea lor seculară: leneșĭ, fiindcă sunt cu mîinile legate, simpli la minte fiindcă însușirile lor firești nu pot străluci în lumina uneĭ culturĭ răspîndite cu înțelegere și cu dreptate.

Clasele superioare, așa cum ni le închipuim că vor fi și de acum înnainte, nu pot sprijini un Stat mîndru și vrednic de viață: ceĭ ce le alcătuesc sunt puținĭ, fără energie fizică, fără un avînt al spirituluĭ conștient. Țăraniĭ sînt mulțĭ, oțeliți în lupta cu nevoile ce le vin de la Dumnezeŭ și de la ceĭ maĭ marĭ de cît dînșiĭ, cumpăniți și stăruitorĭ, muncitorĭ și modeștĭ, oamenĭ de înțelegere și de omenie maĭ orĭ unde, și pe dînșiĭ se poate răzima o cultură și o formă de Stat trainice. A-ĭ ridica spre noĭ înseamnă a mîntui patria și neamul, și omul de inimă care va înlătura piedicile din calea lor printr'o administrație cinstită, umană, statornică, luminată, prin școala practică a lucrurilor folositoare, va fi cel maĭ mare bărbat de Stat al Romînieĭ contimporane, și în fie-care ogor de muncă răsplătită s'ar cuveni să se înnalțe o piatră care să-ĭ amintească numele din neam în neam, și în vecĭ de vecĭ.

Aceasta e chestia țărănească, ce n'are a face cu împărțirile de hrană din partea Statuluĭ, care n'a oprit întinderea mizerieĭ, saŭ ca nelegiuitul act de batjocură a nenorociriĭ pe care-l săvîr-

șește surtucarul ambițios, care, respins de partidele politice, cumpără de la săracii pămîntului romînesc prin întețiri și minciuni un mandat de «representant al națiunii».

Satele nu joacă un rol în viața noastră de cît prin gologanul lor muncit, care hrănește mișcarea Statului, saŭ prin flăcăii ce pornesc triști din căscioare saŭ din colibe ca să lupte supt un steag, al căruĭ rost n'aŭ fost deprinși să'l înțeleagă. Romînia e cîrmuită de orașe pentru orașe,—și acesta e un mare răŭ.

Dar viața orășenească n'a însemnat la noĭ mare lucru nicĭ odată, căcĭ Romînul e fiul ogoarelor și al munților. În trecut, nicĭ odată el nu s'a grămădit la meșteșug saŭ la tarabă, ci numaĭ uniĭ s'aŭ rătăcit acolo, unde aŭ găsit de tovarăș pe străinul din tot felul de neamurĭ. De la început, în tîrgurile și cetățile noastre producerea și schimbul bogățiilor s'a făcut maĭ ales de oaspele venit din alte părțĭ. Așezările noastre urbane sunt descălecate din Ardeal, din Polonia saŭ de peste Dunăre.

Eraŭ decĭ și atuncĭ străinĭ din belșug ca industriașĭ și negustorĭ, dar prezența lor între noĭ ne aducea numaĭ foloase fără nicĭ o primejdie. Lăsînd la o parte că popoarele în altă vreme eraŭ maĭ puțin primejduite, chiar sub stăpînirea unuĭ cuceritor, de cît astăzĭ în neatîrnarea lor onorabilă, dar fără garanție, — aceștĭ tovarășĭ

din alt sînge aĭ țăranuluĭ nostru de la cîmp saŭ de la Curte eraŭ atît de deosebițĭ între dînșiĭ ca origine, în cît n'aveam cuvînt să ne temem de o acțiune unită a lor împotriva noastră. Sasul, Neamțul, Ungurul, Armeanul, Grecul, Bulgarul, — numaĭ icĭ și colo Evreul — nu 'șĭ înțelegeaŭ graiul și sufletul, și puteaŭ lucra împreună numaĭ pentru că noĭ eram stăpînĭ.

Apoĭ ceĭ maĭ mulțĭ dintre acești tîrgovețĭ de altă origină nu-șĭ maĭ păstraŭ în curînd de cît în nume amintirea străinătățiĭ lor. Creștinĭ de altă confesie, eĭ o părăsiaŭ lesne pentru a trece la legea țăriĭ, și în aceĭași biserică, amestecînd rugăciunea lor cu a celorlalțĭ credincioșĭ, îngenunchind pe covorul mirilor lîngă o pămînteancă, eĭ se statorniceaŭ pentru totdeauna la noĭ și cu inima, uitînd cu totul drumul ce adusese pe strămoșiĭ lor la o încrucișare de drumurĭ de negoț.

De atuncĭ starea de lucrurĭ s'a schimbat cu mult, ajungînd pe încetul primejdioasă pentru noĭ. Cînd dincolo de Dunăre se află un Stat bulgăresc, neastîmpărat și trufaș, care nu ne recunoaște o iotă de superioritate, faptul că orășeniĭ de pe malul nostru sunt în unele locurĭ prea omogen, Bulgariĭ trebue să ne neliniștească. Dar cu cît maĭ mult trebue să fim stăpînițĭ de îngrijire, cînd întreaga burghezie moldovenească

e pe cale de a ajunge în curînd numaĭ ovreiască.

Statisticile noastre, făcute de agenţĭ carĭ ştiŭ să numere maĭ bine pe alegătorĭ la o zi de luptă pentru putere, de cît contribuabiliĭ ce se ascund de recensămînt, nu spun lucrurĭ tocmaĭ sigure. Dar nu se depărtează cine-va prea mult de adevăr cînd admite că vr'o 400.000 de evreĭ locuesc pe pămîntul îngust al uneĭ ţărĭ sărace şi puţin culte alăturĭ de vr'o 5 milioane de Romînĭ, dintre carĭ cîteva zecĭ de miĭ se zbat după lefĭ şi gloriole politice, pe cînd restul doarme somnul greŭ al inconştienţiĭ. Jumătate de milion de evreĭ, dintre care nu e unul care să nu cunoască, pe lîngă ceva romîneşte, şi un jargon al uneĭ limbĭ de civilisaţie, limba germană, care, vorbită de dînşiĭ înnaintea ebraiceĭ uitate şi limbeĭ romîne *dispreţuite*, formează o puternică legătură a lor cu un vecin, care speră să maĭ trăiască şi să maĭ cucerească «barbarĭ». Jumătate de milion de oamenĭ harnicĭ şi foarte cumpătaţĭ, pentru care fie-care clipă are preţ, fie-care fărîmă de aramă e roditoare, orĭce coaje de pîne uscată astîmpără foamea — lîngă o populaţie romînească, stricată în privinţa vieţeĭ economice prin prea mult belşug nemeritat saŭ prea multă mizerie, tot aşa de puţin meritată. Jumătate de milion de spirite pe care prigonirea le-a făcut agere, pe căĭ de cinste saŭ necinste, jumătate de mi-

lion de creaturĭ omenești rafinate printr'o lungă și dureroasă experiență de rătăcire între neamurĭ, carĭ aŭ urechĭ de pîndit și ghiare de sfîșiat — alăturĭ de aĭ noștri, trăind în voia Domnuluĭ, de la care uniĭ așteaptă vecĭnicia binefacerilor, iar ceĭ-l'alțĭ sunt deprinșĭ să nu primească de cît mămăliga mucedă a zilelor amare de muncă numaĭ pentru altul.

Și această jumătate de milion de Evreĭ nu sunt singurĭ pe lume, ci cea maĭ strașnică solidaritate națională îĭ leagă cu milioane răspîndite în toată lumea, unde stăpînesc cea maĭ mare bogăție și țin frîiele de aur prin care se strunesc saŭ să lase să alerge în avîntul lor de civilisație popoarele. Suveraniĭ împrumuturilor și împărațiĭ Băncilor găsesc încă timp ca să descopere suferința adevărată saŭ închipuită a celuĭ din urmă fiŭ al luĭ Israel prăpădit în pustia depărtăriĭ și 'șĭ simt datoria de a'l răzbuna.

Multă vreme acești domnitorĭ de fapt peste jumătate din țara noastră aŭ tăcut, adunînd agonisita, cu care se cumpără pe urmă toate. Astăzĭ maĭ mult decît orĭ cînd, eĭ se agită, protestă, se plîng străinuluĭ, îșĭ cer pe toate căile dreptul la cîrmuire. Împrejurărĭ triste, venite dintr'o risipă și nebună și neghioabă, dintr'o neglijare a organisăriĭ munciĭ naționale, îĭ ajută și ne impun să ne strecurăm înnaintea unor

insulte ce ne lovesc în inimă. Şi necontenit sgomotul acesta se ridică, necontenit se aude tot maĭ tare, glasul ofensător al străinuluĭ din ţară, care nu ne maĭ vrea supremaţia exclusivă.

Şi noĭ ce facem? Ce curente s'aŭ determinat în cugetarea claselor noastre conducătoare prin noua crisă a chestieĭ evreeştĭ?

II

Antisemitismul romînesc

urnalele marĭ din străinătate, care apără, din întîmplare maĭ mult prin mînĭ ebraice, principiĭ sfinte şi veşnice de libertate, egalitate şi înfrăţire între oamenĭ, ziare de progres în toată puterea cuvîntuluĭ, pentru care binele tuturor neamurilor, tuturor raselor, tuturor coloniilor umane preţuieşte cu mult maĭ mult de cît interesele secundare şi trecătoare ale uneĭ singure grupărĭ după sînge, limbă, origină saŭ coloarea feţiĭ, asemenea ziare, mîndria veaculuĭ, anunţă adeseaorĭ lumiĭ, cu energia cuvenită, crimele pe care le comite marele, puternicul şi hotărîtul partid antisemit, ce desonorează Romînia. Maĭ propriŭ vorbind, din frumoasele articole ale acestor ziare resultă că întregimea claselor conducătoare romîneştĭ se desonorează prin antisemitismul lor

sălbatec, și vre-un călător european, străbătînd cu scopurĭ umanitare această «Halb-Asien», această pe — jumătate — Asie a noastră, ajunge abia să descopere vre-un suflet nobil, luptînd desinteresat pentru dreptate, la taraba imaculată a uneĭ gazete omogen saŭ quasi-omogen evreeștĭ.

Antisemitismul romîn cîștigă, evident, să fie văzut de departe, căcĭ deaproape cam iată ce se vede.

Avem întîiŭ antisemiți *sentimentalĭ*, dacă voiți, antisemiți din motive de preferințe personale saŭ delicateță estestică. Crezul lor s'ar putea rezuma în două cuvinte, pe care le dăm în dialectul romîn în care e firește ca ele să se pronunțe maĭ des: *jidan parșiv*. Da, «jidan parșiv» e un adevăr: Evreul moldovenesc tipic trăiește în murdărie, și, țiind samă de faptul că-ĭ prieste de minune și că în asemenea condițiĭ înmulțirea națiuniĭ e fabuloasă, se poate zice că trăiește *din* murdărie. Împrejurările materiale ale vieții înrîuresc numaĭ puțin această pornire asiatică în potriva curățîriĭ corpuluĭ și hainelor: am văzut în centrul evreesc al Lembergului un tînăr frumos, bine pus în costumul național, care după ce-și ștergea nasul fără batistă, trecea cu gravitate degetele-ĭ subțirĭ și albe printr'o splendidă barbă de aur.

Și nu numaĭ că Evreul e murdar — căcĭ, maĭ la urmă, nu poate fi maĭ murdar de cît Țiganul,

pe care nimenĭ nu se gîndește a-l ținea la o parte pentru acest motiv, — el e și urît. Tipul curat semitic, amintind prin liniile-ĭ fine, idealisate, tipul de luptător cavaleresc al Arabuluĭ, acest tip se întîlnește numaĭ în rare excepțiĭ. În colo, din haina acoperită de crasa intangibilă, răsar capete răŭ croite, cu gura lacomă, cu nasul prădalnic, cioc de pasăre răpareță, cu ochiĭ bolnavĭ, injectațĭ de sînge. Evident un urît și murdar exemplar al specieĭ omenești e Evreul înnainte de a putea să apară, prefăcut, la ghișetul uneĭ case de bancă saŭ de a ajunge să îmbrățișeze o profesie liberă, ce-l strămută în alt mediŭ.

Din sentimentul acestor lucrurĭ derivă antisemitismul romîn cel maĭ răspîndit. Cum poate trăi cineva între atîția oamenĭ cu o ast-fel de înfățișare, va spune impresionabilul antisemit. Uniĭ vor maĭ adăuga aprecierĭ tot așa de generale, supt un alt raport, cel moral. Evreul, murdar și urît, e, pe lîngă acestea, și înșelător, șiret, «șafăr» cum se zice în Moldova. Marfa luĭ de negustor, lucrul luĭ de meserias e maĭ prost, de și maĭ ieften, decît la alțiĭ; vorba luĭ nu are credință. E aplecat să facă un negoț neîngăduit, camăta, cu banul cîștigat pe căĭ necinstite. În învîrtirea afacerilor sale, el nu se oprește înnaintea vreunuĭ scrupul de moralitate saŭ de omenie: datornicul luĭ poate să fie sigur că va fi urmărit

pînă la moarte, și ast-fel prosperitatea obraznică a unuĭ bancher evreŭ se razimă pe ruina de întregĭ familiĭ, înșelate, exploatate, nimicite.

Dar acest om are și el o lege, se va zice. El crede într'un Dumnezeŭ, care e și al nostru. Biblia luĭ stă alăturĭ, în creștinism, cu Evanghelia noastră, pornită, cu spiritul eĭ de admirabilă caritate, tot din vechiul mediŭ religios ebraic. Antisemitismul romîn va spune însă, informat din izvoare străine, că așa este, dar pe lîngă Biblie e legislația de egoism național, de intoleranță, de exploatare sălbatică între alte neamurĭ, a Talmuduluĭ, cartea de sînge și de lacrimĭ pentru «goĭ». Evreul are o lege și o moralitate, dar numaĭ pentru el și pentru aĭ luĭ. Se consideră față de orĭ ce alt popor, ca alesul luĭ Dumnezeŭ, binecuvîntatul în deosebĭ de la începutul raseĭ, fiul cel maĭ mare și maĭ iubit al aceluĭ ce a așezat oameniĭ pe pămînt.

Și disprețul luĭ pentru pleava de națiĭ inferioare, între care trăiește pentru a domina fără arme, fără sceptru și coroană, acest dispreț nemărginit nu se preface nicĭ odată în milă. Omul e pus pe pămînt ca să se folosească de munca, de carnea și sîngele celor-lalte vietățĭ, și între oamenĭ asemenea drepturĭ suverane revin evreuluĭ, întîiul născut al luĭ Iehovah, stăpînitor al lumilor.

Așa în cît, ce e de făcut, întreabă cine-va pe

antisemitul romîn? Şi atuncĭ intervin maĭ multe soluţiĭ, absolut inofensive şi aĭ căror descoperitorĭ şi sprijinitorĭ ar merita credite deschise pînă la o sumă potrivită cu însemnătatea lor, la băncile iudaice saŭ o rubrică perpetuă de reclamă în «Dorobanţul» saŭ în «Patriotul».

După uniĭ trebue o organizare solidă prin cluburĭ, preşedinţĭ de onoare saŭ... desonoare, vice-preşedinţĭ, secretarĭ, casierĭ, maĭ ales casierĭ, decoraţiĭ distinctive ce se pot purta măcar în familie, pe partea stîngă a halatuluĭ, iniţiale fatidice, poate steagurĭ. Un întreg masonism ridicul, fără alt profit de cît acel, material — moral, o nu! — al întemeietorilor luĭ. Căcĭ la acestea se opreşte acţiunea, la ideia naivă saŭ şireată că înnaintea triunghiuluĭ groaznic al buchilor M. C. A. (marele comitet antisemit) saŭ A. B. C. saŭ az-buchi-glagore, înnaintea insemnelor decorative, înnaintea numelor teribile ale d-luĭ Grigore Tocilescu saŭ d-luĭ dr. Istrati, Evreiĭ, în desperare, se vor arunca *in corpore* în apele botezătoare ale Dunăriĭ saŭ vor înfunda străinătatea cea maĭ depărtată. Căcĭ nicĭ o organizaţie serioasă n'a izvorit din existenţa Ligeĭ antisemite, nicĭ o armă de luptă, demnă, civilizată modernă, nu s'a făurit pentru apărarea economică a neamuluĭ nostru, acolo.

Ceva maĭ violent e altfel de antisemitism, care nu raportează însă de cît ceĭa ce s'ar putea

numi glorie. Îmĭ aduc aminte din copilăria mea de un tînăr și frumos ziarist bucureștean, antisemit fanatic, care străbătea provincia infectată de Evreĭ, plasînd versurĭ răsboinice și conferinți înflăcărate, înfierînd înnaintea damelor simțitoare și fragezilor elevĭ de liceŭ pe «dușman», și recomandîndu-le la plecarea luĭ, să fie antisemiți, dar cuminți, prudenți, fie-care la vatra sa, pe banca sa de elev. Și dușmanul va dispărea de la sine, dacă prăjiturile și dulcețile vor fi bine reușite saŭ profesorul va fi mulțumit de lecțiunea recitată.

Dar sunt tot prin provincie persoane femenine capabile de entusiasm național, actorĭ carĭ țin a juca rolurĭ tragice și în viață, poețĭ cu imaginația lugubră, carĭ scot ziare de atîtare; sunt studenți, carĭ n'aŭ răbdare de a-și termina studiile înnainte de a voi să ne îndrepte în viața noastră națională, și, adăogîndu-se la aceste crunte exerciții de stil, la aceste ambiții precoce vre-o manifestare evreiască maĭ puțin mascată, vre-o cerere de drepturĭ maĭ energic exprimată, și, iarăși, anume nevoĭ ale cutăruĭ partid politic, se întîmplă acel lucru neauzit, de care se cutremură Europa, revoltată: că se sparg geamurĭ. S'a întîmplat de maĭ multe orĭ — precum s'a întîmplat pe *Unter den Linden* din Berlin, ca magazinele să fie devastate de anarchiștĭ eșiți ca din pămînt, precum în Paris studenții

aŭ ars nevinovate chioșcurĭ de ziare; — da: spargerea de geamurĭ a fost. Civilisat nu e, dar nu e criminal. E și maĭ rușinos pentru noĭ: e imbecil. Va să zică astfel, prin ușoara muncă materială ce se cere pentru a sfărîma o fereastră, se găsesc Romînĭ patrioți carĭ cred că-și pot salva neamul de peirea economică, a căreĭ neapărată urmare, măcar în zilele noastre, e dispariția politică a Statuluĭ?!

Într-un alt articol voiŭ vorbi de manifestarea, pînă acum din nenorocire fără urmărĭ practice, a doctrineĭ de apărare antisemite și de singurul eĭ representant, economistul și profesorul universitar A. C. Cuza.

III

Doctrina de apărare economică

Iașiĭ sunt un oraș locuit în mare parte de Evreĭ, carĭ aŭ deschis, printr'o înceată și biruitoare pătrundere, dughenĭ și ateliere, și-aŭ instalat meșteșugul și negoțul triumfător în umbra nenumăratelor bisericĭ și mănăstirĭ, care întrupează un trecut maĭ puțin bogat în strălucitoare aparențe, dar maĭ bun pentru neamul nostru. În orașul din întreaga țară unde vremile străbune trăiesc maĭ mult, unde ele se ridică înnaintea călătoruluĭ cu puterea uncĭ tainice și înnăl-

ţătoare vrăjĭ, pe acest pămînt care a tresărit de atîtea orĭ de bucuria alaiurilor triumfătoare şi de durerea zilelor de fugă, de ruină şi de moarte, în acest al doilea şi maĭ tînăr printre oraşele sfinte ale Moldoveĭ eroîce în luptă şi suferinţă, un neam străin domină de fapt, prin număr şi banĭ. Nu un altul din neamurile care aŭ ajutat la alcătuirea templuluĭ amintirilor noastre, ci acela care înfăţişează modernismul nivelator, neamul care lucrează maĭ mult pentru contopirea tuturor oamenilor în asociaţiĭ pentru stoarcerea bogăţiilor lumiĭ, acea naţiune, care, fără să fie una, stînge maĭ sigur pe celelalte, putrezindu-le în luxul nevolnic de sus şi în lenea sărăcieĭ fără nădejde de jos.

Cine vrea să vadă zidirĭ de închinăciune creştină de o frumuseţe deosebită şi adunate maĭ mult, maĭ aproape una de alta de cît orĭ unde, să vie la Iaşĭ, unde se ajunge, de sigur, maĭ lesne de cît la cutare loc strein, unde se găseşte un aer bun, care nu e unic, şi monumente ce nu ne privesc. Drumeţuluĭ întîmplător, pornit în acest pelerinagiŭ spre trecut cu toată evlavia şi cu destulă cunoştinţă a oamenilor şi timpurilor pentru a putea preţui comorile Iaşuluĭ, i se recomandă înnainte de toate a căuta să se isoleze de timpul de faţă, a nu privi la stradele prin care trece, a nu asculta accentele ce-ĭ răsună la urechĭ, a se strecura nevă-

zut și fără să vadă, mut și fără să audă. Căcĭ contrastul între ce este și ceia ce a fost și *ar trebui* să fie, e prea mare și i-ar tulbura seninătatea de suflet, cu care se apropie cineva de moaște sfinte ca acestea.

Iașiĭ aŭ însă mahalalele, unde trăesc și Romînĭ, aruncațĭ însă din ce în ce maĭ mult spre margine, unde se maĭ poate oploși barbarul sărac. În anumite părțĭ ale orașuluĭ, reservate oare-cum, locuesc apoĭ și aceia dintre barbarĭ, carĭ exercită în numele Statuluĭ romîn, în care s'a contopit Moldova, o biată dominație efemeră asupra acestuĭ centru de populație evreiască. Sînt funcționarĭ de toate treptele, și, pe lîngă dînșiĭ, avocațĭ, medicĭ, profesorĭ romînĭ.

Mulțimea streină se simte una singură și lucrează umăr la umăr pentru a înnainta: toțĭ se ajută unul pe altul pentru a cîștiga, și cel maĭ sărac dintre evreiĭ ce aŭ trecut abia granița acestuĭ Pămînt al Făgăduințeĭ îșĭ simte un îndemn și o mîngîere în greaua luptă pentru viață, cînd privește palatele în care stăpînesc saŭ aŭ stăpînit bancheriĭ din poporul săŭ, aristocrațiĭ luĭ Israel. Cînd bîlbîe abia cîte-va silabe ce tind a exprima romînește cea dintîiŭ chemare către banul nostru, el găsește un colț de adăpostire, un punct de plecare, și e înconjurat din capul loculuĭ de aĭ săĭ, ca în cealaltă «patrie» creștină

de unde l-a gonit nevoia. Între evreĭ nu sîn clase, nu sînt partide, nu sînt clientele.

Uitați-vă acum în micul lagăr al stăpînilor de drept istoric. Misiunea pe care ar trebui s'o îndeplinească e mare și folositoare pentru neamul lor; să iea înnapoĭ prin muncă ceia ce s'a pierdut prin lenea în care aŭ trăit eĭ și pe care aŭ impus'o, apăsînd și storcînd, celor-l'alți, săracilor. La un popor fără pretenții marĭ de cultură, de educație, de superioritate etnică, și încă s'ar pricepe fruntașiĭ să iea măsurile neapărate pentru a împedica peirea desăvîrșită, expropriarea economică absolută, prin care trec ceĭ ce închină, la urmă, și steagul, pe care n'aŭ știut să-l apere, lucrînd. Aĭ vedea alcătuindu-se asociațiĭ pentru a sprijini munca națională, societățĭ pentru îndemn la ocupațiĭ folositoare, biurourĭ de mijlocire între micul producător de la țară și acel care are nevoe de produsele luĭ, ligĭ pentru ruinarea străinuluĭ, așa de primejdios, prin *boicotare*, prin distrugerea clienteleĭ luĭ. Isolațiĭ ca popor s'ar isola și în calitate de consumatorĭ; ar trăi eĭ între eĭ și eĭ pentru eĭ, — ceĭa ce nu poate împiedica nicĭ o lege și ceĭa ce impune cel maĭ elementar simț al datorieĭ. Pentru a crește conștiința națională s'ar întemeia bibliotecĭ populare, s'ar da representațiĭ, cu prețurĭ scăzute, a unor bucățĭ luate din viața noastră de odinioară, s'ar răspîndi cunoș-

tinţa trecutuluĭ prin conferinţe cu totul populare, ţinute pentru binele tuturora şi nu pentru setea de reclamă a unuia şi altuia. Ar apărea în acest loc de necontenită luptă cinstită broşurĭ de lămuririĭ şi sfaturĭ pentru umiliĭ aceia carĭ, acolo ca şi orĭ unde, formează temelia clădiriĭ.

În loc de aceasta se pot comtempla în Iaşĭ cele maĭ straşnice lupte de partid, cea maĭ înînverşunată ură de coteriĭ, bisericuţe şi tarabe politice, cea maĭ spasmodică încăerare de ambiţiĭ personale. Monumente noĭ, înnălţate din banul ţăranuluĭ, sfînt prin mizeria din care a fost smuls, din această pîine ruptă din gura omuluĭ, monumentele acelea de zădarnică trufie babilonică mucezesc în bălăriĭ de codru fără cărărĭ, şchele putrede atîrnă de pereţiĭ răzăluiţĭ, într'o reparaţie de mult întreruptă, a bisericilor şi mănăstirilor măreţe; o duhoare de ciumă străbate adesea orĭ aerul oraşuluĭ otrăvit de o murdărie, în potriva căreia nu e cine să lupte. Stăpînirea evreĭască se întemeiază din ce în ce maĭ mult. Ce-ĭ pasă scîrbosuluĭ politician care-şĭ molfăieşte a lene cornul saŭ prăjitura la cofetărie, ascultînd cu aerul fericiţilor din raiŭ infectele înjuriĭ ce aruncă prin ziare asupra partidelor şi persoanelor jidănaşĭ localĭ, pe carĭ îĭ ţin în simbrie Romîniĭ pentru a le face «politica»! De ce sunt eĭ acolo de cît petru pradă şi gloriolă, şi ce

li e lor Evreul, Romînul, Turcul saŭ Iaponezul dacă d. Bădărăŭ saŭ d. Igrec va găsi meșteșugul de a avea mîne grăunțe pentru prietenĭ!

* * *

Ar părea de necrezut, dar de acolo din Iașĭ a apărut o carte groasă de economie politică, în care un om, care e un cugetător și un învățat, a spus adevărurĭ bine întemeiate asupra nevoilor adîncĭ ale poporuluĭ nostru. E profesorul Cuza, care în urma studiilor sale a ajuns la alt antisemitism de cît al dilentaților, fanfaronilor și secăturilor. Acest antisemitism — pe care aș prefera să-l numesc alt-fel, această doctrină de apărare economică — poate fi îmbrățișată și de un partid de guvern, și în congresul de deunăzĭ ca și în discursurile maĭ vechĭ saŭ maĭ nouĭ ale d-luĭ Carp s'aŭ exprimat aceleașĭ ideĭ mîntuitoare ca și în cartea d-luĭ Cuza «despre poporație».

În orĭ-ce timp, dar maĭ ales astăzĭ, viitorul e al popoarelor numeroase. Nu însă a orĭ-căreĭ asociațiĭ de unităţĭ omenești rupte dintr'o rasă saŭ din alta și cutezînd a se întitula națiune, ci a popoarelor, care represintă aceiașĭ limbă, acelașĭ sînge, aceleașĭ amintirĭ și acelașĭ speranțe. Ceĭ mulți și omogenĭ învingș și aŭ dreptul de a învinge pentru folosul civilisațieĭ omenirii.

Un popor cu viața normală trebue să-și aibă

din sine toate ramurile de ocupație și toate clasele sociale. Lucrătorul de pămînt, proprietar saŭ țăran, meșteșugarul, negustorul, cărturarul și omul politic trebue să aibă acelaș tip etnic: sufletul lor, maĭ puternic saŭ maĭ slab, maĭ ales saŭ maĭ de rînd, trebuie să dea la atingerea împrejurărilor acelașĭ timbru de rasă.

Dacă aceasta se întîmplă, toate luptele interioare sînt mijloace spre reînoire și întărire. Evoluția ambițiilor personale, desvoltarea partidelor, înaintarea doctrinelor constitue *circulația socială, individuală saŭ intelectuală* într'un corp sănătos.

Cînd însă o clasă aparține altuĭ popor, viața se turbură și organismul întreg e sguduit. Elementul străin trebue înlăturat pînă ce el încetează de a fi primejdios, și înlăturarea aceasta nu se face în societățĭ cu focul și cuțitul, cu nedreptatea și prigonirea, ci cu pregătirea poporuluĭ pentru rolul ce l'a părăsit și a fost luat de alțiĭ.

Așa e la noĭ. Cîțĭ sunt și cum sunt Evreiĭ, nu'ĭ putem ținea, dar nu suntem destul de tarĭ nicĭ destul de neumanĭ pentru a'ĭ goni cu jandarmul saŭ cu... antisemitismul. Toate reflecțiile asupra uriciùniĭ, răutățiĭ, egoismuluĭ «Jidanuluĭ» sunt o metafisică zădarnică: nu există popoare blestemate, și Israel n'a adunat în sine toate viciile omenești. A urî pe Evreŭ pentru că n'a avut norocul de a fi altceva, e și copilăresc și barbar.

Dar, dacă, în loc de Evreĭ, îngerii din jurul celuĭ Prea Înalt s'ar fi coborît pe pămînt pentru a forma o burghezie romînă ereditară, am fi datorĭ a-ĭ combate.

Cum? Făcîndu-ĭ inutilĭ. Prigonitul se întoarce înapoĭ cînd îl chiamă rolul său, ce nu poate fi indeplinit de altul. Cînd rațiunea de a fi a cuĭva dispare însă, — el pleacă de la sine.

Cîțĭ însă și carĭ dintre Evreĭ pot pleca? Și ce trebue de făcut cu ceĭlalțĭ?

IV.

Tipurile evreeștĭ: proletarul

Există la noĭ maĭ multe tipurĭ de Evreĭ. Nu în sensul acela că Bercu e brun și Burăh blond, că unul are trăsăturile caracteristice ale vechiĭ și vestiteĭ rase, iar altul le-a pierdut, căpătînd, în hasardurile relațiilor întîmplătoare cu alte neamurĭ, o mască etnică deosebită. Tipul de care vreaŭ să vorbesc e acel social, și deosebirile în condiția socială aduc după sine altele, de cea maĭ mare însemnătate, pentru eĭ și pentru noĭ, în felul de cugetare asupra împrejurărilor în care trăește poporul, în sentimentele ce aŭ pentru veciniĭ lor din aceiașĭ țară și planurile ce-șĭ alcătuesc pentru viitor. Aceste tipurĭ seamănă așa de puțin între ele, în cît politica

noastră ca popor și Stat față de Evreĭ trebuie neapărat să varieze după aceste tipurĭ.

Avem întîiŭ: Evreul, mic negustor saŭ meșteșugar, proletarul evreŭ, i-am putea zice. Apoĭ Evreul ce s'a ridicat pînă la o situație comercială saŭ financiară, orĭ la o profesie liberă, fără să fi venit cu ele din străinătate: acesta e un burghez, de origine străină, al Romînieĭ. Și, în sfîrșit, marele om de afacerĭ și ajutoarele sale, agenți și funcționarĭ, care s'a strămutat la noĭ ca într'o colonie de exploatat.

Să vedem de-o-camdată întîiul tip, care e maĭ curat și maĭ bine reprezintat în Moldova.

Îl cunoștĭ de departe, și se mărturisește, chiar fără aceasta, de la cel dintîiŭ cuvînt. Haina luĭ e a Evreuluĭ polon: caftan lung de materiĭ anumite, legat la brîŭ cu un șal; pe capul tuns scurt, o tichie pe care o acopere pălăria de catifea. În zilele de sărbătoare se împodobește cu o tichie maĭ luxoasă, încunjurată cu blană de vulpe. E portul «jidanuluĭ», de care rîde toată lumea și pe care nu l'ar purta nimenĭ: nicĭ țiganul îmbrăcat în pielea luĭ maĭ mult de cît în sdrențe, nu l'ar purta, să i-l dea noŭ-nouț, de geaba.

Vorbește stricat romînește, cu Romînii, iar acasă la el — fie și elev în cursul superior al unuĭ liceŭ — se înțelege cu aĭ luĭ în nemțeasca pe care o vorbește stricat. Și alțĭ străinĭ, din

rea voință saŭ necunoaștere, daŭ sunete neobișnuite graiuluĭ romînesc; dar aicĭ, la Evreĭ n'avem a face cu toane individuale, cu aplecarea fie-căruia de a schimba cutare sunete cu altele. Precum nemțeasca lor are un caracter bine hotărît, sub care o aud uniĭ de la alțiĭ, așa în cît formează pe deplin un dialect pentru un anume fel de străinĭ, al limbiĭ germane, așa romîneasca Evreilor nu e romîneasca unuia saŭ a altuia dintre Evreĭ, ci a tuturora; e o contrafacere generală a limbiĭ noastre, o creațiune trainică a oaspeților semiticĭ. Un Leiba novice, abia strecurat peste graniță, supt ochiĭ funcționaruluĭ romîn ce e ocupat a vedea ce i-a căzut în palmă cu prilejul întrevederiĭ, un ast-fel de Leiba sosit de supt ceruri vecine saŭ îndepărtate, se statornicește între conaționaliĭ săĭ de așezare maĭ veche, învață de la dînșiĭ «romînește» și ajunge, după un număr de anĭ, să fie deplin stăpîn și pe acest dialect. Naiviĭ și necunoscătoriĭ se miră fără dreptate, cînd îl văd că nu înaintează de la chine» saŭ «cuine» spre «cîne», de la «pune» saŭ «puine» spre «pîne»: dar el nu maĭ are nimic de învățat în sensul luĭ; școala de «romînește» a isprăvit-o! Îĭ trebuia să cunoască limba, nu pentru a ceti cărți — căcĭ nu le cetește, nu pentru a ținea cuvîntărĭ saŭ a-șĭ spune cuvîntul la întruniri, cluburĭ și adunărĭ — căcĭ n'are drepturĭ, nu e primit acolo și ce se

petrece în asemenea locurĭ, cu «buierii», nu-l interesează, în genere — ; nu pentru a-şĭ schimba felul de vorbă cu neamul şi prieteniĭ săĭ. Îĭ trebuia să deprindă «romînește» pentru a precupeți, pentru a împrumuta pe alțiĭ, pentru a le vinde saŭ a primi de la eĭ comande ca meșteșugar: jargonul», pe care-l înțelege perfect toată lumea noastră, îĭ ajunge. Ba încă, de oare-ce «băiațĭ» de aĭ luĭ scriŭ în ziare însemnate din Bucureștĭ şi din provincie, gîndindu-se neapărat şi la consîngeniĭ lor, eĭ pot înțelege şi cuprinsul uneĭ ghizete» ce a dus limba literară romînă pînă la nivelul lor. Şi, ca sintaxă, de sigur că «graiul evreo-romîn» se poate studia din ziarele noastre, şi chiar din operele științifice ale d-luĭ Lazăr Şaineanu.

Sentimente de familie foarte desvoltate, în curs de maĭ multe generațiĭ, o amintire care să străbată departe în trecut, n'aŭ acești oamenĭ, săracĭ, cu toate meșteșugurile lor de cotropire. Aŭ numele poetice, fiind-că sunt alese după voe, pe care le-aŭ luat Galițieniĭ cînd le-a impus aceasta administrația austriacă, la crearea stăriĭ civile: concetățeanul nostru se chiamă Rosenberg, saŭ Honigberg, saŭ Blumenthal, ca şi aceia carĭ joacă un aşa de mare rol în monarhia vecină, unde aŭ dominat multă vreme capitala însăşĭ, Viena, şi unde, în mare parte, domină şi astăzĭ spiritul public, prin ziarele li-

berale și socialiste. Dar Blumenthal, ca și Honigberg, sunt oamenĭ maĭ răsăriți ceva saŭ visitatorĭ maĭ noĭ: există atîția alțiĭ, ceĭ maĭ mulțĭ chiar, carĭ n'aŭ avut în Romînia, răŭ administrată în forme nepotrivite cu dînsa, a suferi botezul — vorba merge — impus dincolo pe vremea luĭ Iosif al II-lea. Avem a face atuncĭ cu purtătorul unuĭ nume ebraic, care-șĭ amintește și de numele ce purta tatăl săŭ: Strul sin Burăh, Bercu sin Ghidale, etc. Un fenomen de nomenclatură familiară care îșĭ are însemnătatea pentru deslegarea unor întrebărĭ de căpetenie.

De urît, nu-l urăște nimenĭ pentru neamul saŭ pentru legea sa: țăranul ar admite chiar, în judecata luĭ blîndă și supusă, că e firesc lucru ca la cîrciumĭ să i se dea otravă eftină și să i se crească datoriile de băutură pînă la ruină; fie-care, zice în gîndul săŭ acest mărinimos, trăește cum poate, și pe «Jidan» așa l'a lăsat Dumnezeŭ să facă răŭ, precum l'a lăsat și pe boer, și pe «fonționar», și ciuma, și holera, și lăcustele, semne ale mînieĭ luĭ Dumnezeŭ asupra bietuluĭ creștin. Tîrgovețul sărac are nevoe de tejgheaua mică și meșterul ieftin, cari-ĭ prețuesc gologanul muncit, iar funcționarul, o! funcționarul bine-cuvîntează pe Dumnezeŭ că există Evreul, care pune la mînĭ pe hrăpitor pentru fie-care gheșeft, în loc să țipe în potriva luĭ, cînd se întinde puțin la cîștig; Evreul care ese

cu poclonul înainte de a se ascuți ghiara ca să înhațe! Ce s'ar face ciocoiul moldovean sărăcit, care nu e bun de nicĭ o profesie, și trăește din slujbă saŭ din împrumuturĭ, după cum «partidul» e la putere saŭ nu, dacă n'ar fi Evreul ispititor, uitător și tăcut, care i se asociază în prada districtelor din Nordul țăreĭ?

Dar se rîde de Evreŭ... Da, foarte mult. E desprețuit: da, și țăranul nu-șĭ calcă pe inimă pentru a-ĭ zice «domnule», în loc de «jupîne», de cît cînd Evreul are o moșie la discreția luĭ, și nicĭ atuncĭ n'ar zice «cocoane» unuia care nu e dintre boeriĭ luĭ, ci o «liftă». Însă cam așa se întîmplă cu toțĭ străiniĭ. chiar cu țiganiĭ, vechiĭ tovarășĭ de suferință aĭ țăranuluĭ și de carĭ va rîde totușĭ, pînă se vor boeri cu toțiĭ, — și după aceia. E păcat că «zeflemea» e un cuvînt străin, căcĭ aplecarea spre dînsa e firească neamuluĭ nostru. Iar adevărata «zeflemea», împrăștiindu-i-se norul strălucitor al glumeĭ, nu lasă picătura de otravă. *Ura de rasă contra Evreuluĭ nu există la noĭ.*

Să vedem acum carĭ sunt sentimentele Evreilor din această clasă față de noĭ și întru cît rezultă ele din împrejurările în carĭ eĭ aŭ venit la noĭ.

V.

Vechimea Evreilor în ţară.

Cît de vechĭ sunt Evreiĭ în ţară, Evreiĭ din cea maĭ numeroasă categorie, a micilor negustorĭ şi meşteşugarĭ carĭ aŭ luat în primire, peste puţin aproape exclusivă, oraşele Moldoveĭ şi înnaintează pe tăcutele pentru a îneca şi restul regatuluĭ romîn?

Un străin n'ar crede, în adevăr, aceasta, dar pentru o chestie de atîta însemnătate, noĭ n'avem nimic scris, studiat bine şi cinstit, iscălit de un om de autoritate, pe care să se poată răzima în consideraţiile, propunerile şi măsurile sale ziaristul şi omul politic. În chestia evreiască sunt, în tot, cîte-va broşurĭ serioase, cu puncte de vedere personale şi folositoare; în colo un potop de cărţuliĭ pătimaşe şi neroade, din care nu te poţĭ alege cu nimic alta de cît încă maĭ multă scîrbă pentru halul cultural în care ne găsim. Chiar în cercetările maĭ de seamă însă, şi chiar în cele care se pot numi bune, întrebarea vechimiĭ conlocuitorilor noştri Evreiĭ nu e măcar pusă în chip serios. Şi, totuşĭ, rostul pe care 'l poate pretinde într'o ţară un popor străin, care vrea să trăiască şi maĭ departe în această calitate de străin prin limbă şi obiceĭurĭ, acest rost atîrnă în chip hotărîtor de vre-

mea petrecută pe acest pămînt, de numărul de jertfe ce s'aŭ îngrămădit din parte-ĭ pentru creșterea bogățieĭ, pentru înălțarea luminiĭ și pentru apărarea hotarelor moșieĭ.

Însă această chestie a vechimeĭ se impune așa de firește tuturora și așa de mult orĭ-cine trebue să înțeleagă urmările ce decurg din soluția ce capătă, în cît, în treacăt, foarte multă lume o atinge, mulțămindu-se cu biete răspunsurĭ de o naivă falșitate, care trec de la unul la altul și par a căpăta astfel o oare-care valoare.

Întreabă pe Evreul însușĭ, de la cel ce poate scrie pentru partidele noastre pînă la acela ce nicĭ nu poate ceti. Ți se va afirma saŭ îngăima numaĭ, după pudoarea personagiuluĭ, că Evreiĭ sunt foarte vechĭ, că orĭ-ce familie de «pămîntenĭ» îșĭ amintește de două generațiĭ în urmă, așa încît, ținînd seamă de faptul că memoria oamenilor simpli nu e maĭ lungă, am ajunge, cu această veșnică amintire a celor două generațiĭ, la descălecare, la colonizarea romană, la Sciți și la preistorie, — da, la niște Evreĭ preistoricĭ altfel de cît aceĭ ce ne luminează preistoric prin ziare bucureștene și ieșene. Ce? ! Evreiĭ sunt, s'ar putea zice de un semit maĭ gascon decît ceilalțĭ, Evreiĭ sunt... maĭ vechĭ decît țara, decît pămîntul eĭ, sunt dintr'un timp, cînd nu era decît doar... granița Galițieĭ.

La această afirmație a modestuluĭ Leiba sin

Burăh saŭ a scriitoruluĭ obraznic Leon Burăchescu, se răspunde cam așa: Evreiĭ, domnule, sunt noĭ. În Țara-Romînească maĭ dăunăzĭ nu era nicĭ unul. Iar în Moldova să te fi uitat bine, acum o sută de anĭ, și abia tremura icĭ și colo cîte un perciun. Dar a venit Mihaĭ Sturdza, care voia banĭ, banĭ mulțĭ, prin orĭ-ce mijloace și el a pus Evreilor vamă de un galbăn, lăsîndu-ĭ liberĭ pentru această contribuție să împoporeze Moldova. În sunetul plăcut al vechilor galbenĭ și-a făcut intrarea marea oștire a Evreilor de astăzĭ. Iar economistul va spune: cînd s'aŭ introdus în viața noastră modele nemțeștĭ, atuncĭ a venit Evreul ca să ne fericească cu ele...

Nicĭ una, nicĭ alta nu e adevărat. Ca totdeauna, adevărul e maĭ complicat cu mult.

Cînd credețĭ că s'aŭ scris aceste rîndurĭ, pe care le-ațĭ crede tăiate dintr'un ziar antisemit al timpurilor noastre: «Evreiĭ vin în țară de împrumută cu dobînzĭ marĭ, ce nu le pot plăti. Contra datornicilor cer sprijinul cîrmuiriĭ. Săracĭĭ sunt silițĭ a împrumuta de la eĭ. Așa s'a săvîrșit ruina populațieĭ sărace de la țară. Evreiĭ se deosebesc esențial de ceĭlalțĭ locuitorĭ, pentru că ieaŭ prin camătă sîngele raielelor (locuitorilor creștinĭ), etc. ?» Ele se află într'o scrisoare din *Octombre 1568* a Sultanuluĭ, ce se razimă de plîngerile Domnuluĭ muntean de atuncĭ.

Decĭ pentru întîia oară Evreiĭ veniră în nu-

măr mare prin țările noastre, căutînd afaceri rentabile dincolo de marginile omenireĭ, în această epocă depărtată. Năpădirea lor a fost o urmare a dominațieĭ Turcilor, al căror Constantinopol a fost totdeauna plin de Evreĭ.

Dar acești Evreĭ puteaŭ fi o primejdie economică numaĭ; una etnografică nu eraŭ. Fiind că puterea nu li stătea în număr.

Evreiĭ numeroșĭ, mulțimea omenească săracă s'a abătut asupra țăriĭ noastre sărace din Polonia, înnainte chiar ca Polonia vecină cu noĭ să fie Galiția anexată de Austriacĭ. Evreiĭ din Moldeva, coloniștiĭ din Calea Văcărești lor, sunt Evreĭ polonĭ, dar nu sunt toțĭ Evreĭ austriacĭ din Galiția.

Relațiile noastre de odinioară cu Polonia eraŭ foarte dese și strînse: de acolo ne-aŭ venit familiĭ boerești, sate de Rusnecĭ — și Evreĭ. Cînd un Domn moldovenesc, vestitul Vasile Lupu, și-a măritat fata cu un fiŭ de Hatman cazac, oameniĭ acestuia «făcură multă pagubă locuitorilor din Iașĭ; pentru care Evreiĭ se ascunseră». Urmașul luĭ Vasile Lupu arendează la un Evreŭ heleșteul ce confiscase de la un mare boer din partida învinsă. Cu cît înaintează cine-va către veacul al XVIII-lea, cu atît găsește maĭ multe știrĭ despre Evreĭ. În acest veac al XVIII-lea, călătoriĭ streinĭ nu uită să vorbească, trecînd prin orașele Moldoveĭ, de acest element străin și de

insecta națională, ce-l întovărășește în excursiunile luĭ contropitoare.

Roasă de cangrena economică a Evreimiĭ, Polonia se prăbuși. Galiția căzu în mîna Austriacilor, cari complectară prada cu Bucovina noastră. Curentul de emigrare către Moldova, din prisosul enorm al populațieĭ evreeștĭ din Polonia, continuă, și, în Bucovina smulsă de la noĭ, eĭ cîștigă o sală de așteptare, unde deprind cîtă «moldovenească» trebue pentru a luneca la graniță. Nordul Moldoveĭ e luat în stăpînire sistematic. Pînă într'atîta, în cît, cînd, după 1821, dar înnainte de Regulamentul Organic, se dădu Botoșanilor printr'un hrisov drepturĭ nouă orășeneștĭ, se alegeaŭ tot cîte doĭ epitropĭ dintre boierĭ, tîrgoveți romînĭ, tîrgoveți armenĭ și tîrgoveți evreĭ, carĭ, împreună, administraŭ orașul. Evreiĭ știaŭ bine puterea lor, și, față de unele dărĭ, eĭ strigaŭ tare și amenințător.

Aceasta e origina Evreimiĭ noastre: sunt, ceĭ maĭ vechĭ, veniți din Turcia, Evreĭ spaniolĭ, de carĭ se află în Muntenia; apoĭ o avalanșă enormă de Evreĭ polonĭ, veniți din vechia Polonie întîiŭ și apoĭ din Galiția austriacă. Acest din urmă curent continuă.

Ce simt eĭ acum față de țara noastră, unde sunt maĭ noĭ de cum se cred, dar maĭ vechĭ de cum îĭ judecă mulți?

VI.

Ce cred Evreiĭ săracĭ despre poporul nostru.

Care sunt sentimentele și ideile luĭ Iț̦ic saŭ Burăh, cismar mic, croitor eftin, negustor de mărunț̦ișurĭ deochiate, pentru oamenĭ săracĭ, saŭ simplu «haine-vechĭ» pămîntean.

Iată o întrebare care se va părea multora zădarnică, ridiculă chiar. Dar cînd sunt atîtea lecturĭ și petrecerĭ interesante pentru un cugetător romîn, cînd acesta poate face așa de bogate pescuirĭ în viața practică, cînd poate să aibă tovărășia atîtor oamenĭ bine crescuț̦ĭ și curat îmbrăcaț̦ĭ, ce să-șĭ bată cineva capul cu sentimentele saŭ ideile unuĭ «haine-vechĭ» ?.. Să se cerceteze Jidaniĭ între dînșiĭ, dacă-ĭ interesează! Pentru creștin, pentru Romînul de viț̦ă veche, saŭ ceva maĭ veche, orĭ și maĭ nouă, Evreul e pe lume pentru meșteșugul, pentru negoț̦ul luĭ, pentru bacș̦ișul saŭ pentru împrumutul luĭ, și atît. Supt nicĭ un alt raport de cît al intereselor saŭ nevoilor ce poate mulț̦umi nu există Evreul.

Lăsăm la o parte faptul că adevărata civilisațiе a unuĭ popor se măsoară după curiositatea, după dorința luĭ de a cunoaște și după însemnătatea obiectelor asupra cărora se îndreaptă

această curiositate. Asupra Evreilor noștri am putea trece așa de repede, ne-am putea desinteresa așa de absolut de sufletele lor, numaĭ dacă eĭ, toțĭ cîțĭ sînt, ar fi un fenomen trecător, o nenorocire de o clipă în viața noastră. Un vînt dușman i-a adus, un altul prielnic îĭ va îndepărta de asupra noastră. Dar nu e așa cazul: că mulțĭ se vor duce din prisosul lor e sigur, și această siguranță se preface zilnic în realitate prin emigrarea elementelor ce n'aŭ prins rădăcină saŭ pe care le-a desrădăcinat sărăcia și nenorocul.

Ducîndu-se acești: miĭ, zecĭ de miĭ cu timpul, va rămînea totuși la noĭ, prin natura lucrurilor, maĭ puternică de cît dorința noastră de a ne simți «în sfîrșit singurĭ», va rămînea o destul de numeroasă poporație israelită.

Și despre acești tovarășĭ neapărațĭ trebue să avem alte cunoștințĭ de cît acelea pe care le pot da statisticile sub-comisarilor carĭ numără capetele de jidanĭ din pragul tainițelor înciumate, unde se frămîntă o nenorocită vermină omenească.

Dacă decĭ te uițĭ la Iț̆ic ca la un om ce-șĭ are sufletul luĭ, cu lucrurĭ bune și rele într'însul, ca orĭ-ce suflet de om, și maĭ ales de om simplu, vezĭ multe ce te pot interesa.

E netăgăduit, de pildă, că Iț̆ic, care în șesul Dunăriĭ e în fond tot Semitul de pe malul rî-

pilor uscate ale Palestineĭ, un oriental care filosofează asupra rostuluĭ celor ce-l încunjoară, e netăgăduit că el are despre viață o noțiune mult maĭ serioasă și maĭ înnaltă de cît ciocoiul și guleratul nostru. El știe, din cărțile luĭ sfinte și din mucenicia seculara a neamuluĭ sau prigonit, ca omul nu e pe pamînt pentru a petrece, ci pentru a lupta. El luptă decĭ, în singura direcție în care unul ca dînsul poate ajunge la lumină, poate răzbate dincolo de cercul săŭ blestemat, poate deveni, nu Iț̆ic cu perciuniĭ batjocoriți, ci domnul Iț̆ic, înnaintea căruia d. copist scoate palăria cînd nu-l vede nimenĭ. El caută banul, pe căĭ rele saŭ bune: banul care e rațiunea luĭ de a fi și din aurul căruia îșĭ faurește o pavăză contra insulteĭ și persecuțieĭ, banul care va face pe aĭ saĭ să nu înceapă ca dînsul tîrîndu-se în adîncimile necurate ale uneĭ plebĭ vagabonde.

Dar noĭ, poporul nostru, cum i se înfățișează acestuĭ îndărătnic săpător de comorĭ?

Unde vedem noĭ, saŭ unde, din patriotism saŭ interes, voim să vedem un singur popor romîn, sprijinind și conducînd Statul, el, Evreul, care n'are nicĭ sentimentele, nicĭ convențiile noastre de ipocrisie și egoism de clasă, el vede... ceia ce și este, din nenorocire: două *nați*ĭ, ce nu seamănă și nu se iubesc între ele. «Romîn» e un cuvînt pe care nu-l prea întrebuințează E-

vreul, fiind-că nu vede tocmaĭ limpede noțiunea care trebue să i-l explice. Precum el e Evreul cu tichie, cu perciunĭ, cu dialect, așa e *boierul* de o parte, cu hainele pe care în Moldova i le croiește Evreul, cu limba luĭ prefăcută prin năvălirea neologismelor, prin orînduirea după o sintaxă desăvîrșit străină; iar, de alta, țăranul, care-și are portul și limba luĭ vechĭ, și veșnice.

Ițic represintă între stăpîn și rob un al treilea tip național. Și el ține cu atît maĭ mult la dînsul, cu cît el nu se găsește în fața unuĭ popor normal organisat, în care necontenit cele maĭ bune puterĭ ale satuluĭ să cucereasca orașele și elementele decăzute ale orașuluĭ stăpînitor să se piardă în clasele de jos. Iar unde o clasă mijlocie romînească există și se întărește, în ea se confundă maĭ mult și maĭ iute Evreul sărac, precum Evreul din profesiile libere, din comerțul și industria mare, se asimilează ca aparență cu camaradul săŭ de activitate creștin.

În locurile însă unde fenomenul acesta al cotropiriĭ evreeștĭ e maĭ puternic, Evreul e reținut în starea luĭ de la început prin deosebirile prea marĭ ce-l despart de cine e socotit de dînsul ca maĭ mare saŭ maĭ mic față de condițiunea sa. *Boier* nu poate ajunge, *țăran* nu vrea.

Pentru săteanul nostru, Evreul n'are de cît despreț: i se pare o făptură cu totul inferioară, un barbar brutal și prost. Și disprețul acesta e

așa de puternic, încît el esclude putința compătimiriĭ și a miliĭ chiar, legitimează asprimea împlinirilor de banĭ și crima băuturilor falșificate. O astfel de viață ordinară înveșmîntată în pînză aspră, sumane și cojoace i se pare Evreuluĭ că poate fi jertfită pentru ca el și aĭ săĭ să-șĭ poată avea cămașa murdară, dar supțire.

Și nu trebue să ne gîndim fără remușcare la faptul că nimenĭ nu-l întărește maĭ mult în această judecată de cît noĭ înșine. Dacă el ar vedea în această țară boierĭ patriarhalĭ, domnind prin bine facerĭ pe moșiile lor, administratorĭ știind să ocrotească această bogăție neprețuită a țăriĭ care e poporația rurală, medicĭ străbătînd satele ca niște dătatorĭ fără argint aĭ sănătățiĭ, dascălĭ cu inimă și preoțĭ pentru suflete, — și el Evreul ar înțelege ce se cuvine țăranuluĭ. Dar așa, cum să-ĭ pretindem a respecta acolo unde toțĭ răspîndesc batjocura?

Boierul, — de acesta Evreul are frică: boierul e răzbunător, trufaș, lacom, un zeŭ răŭ, de care trebuie să te apropiĭ îndoind genunchiĭ, plecînd ochiĭ și întinzînd ofranda spre ghiarele luĭ sfinte. Față de Evreŭ ca și față de țăran, *boierul* are o conștiință specială, și puține lucrurĭ nu și le-ar crede îngăduite față de acest substrat fără apărare, aruncat poftelor sale.

Dar Evreul, care se teme, care lingușește și cumpără pe *boier*, rămîne în sufletul săŭ mora-

listul și filosoful, care cîntărește pe oamenĭ. Boierul acesta care-l insultă și-l despoaie, care nu i-ar întinde mîna de cît pentru a o trage înapoĭ maĭ grea, acesta nu e un om bun, așa cum îl vrea Dumnezeu: e un conrupt, un putred, dintre aceia pe cari-ı atinge, în el saŭ în urmașiĭ saı, pedeapsa dreptățiĭ, — pe care se razima lumea.

Și ce vor maĭ fi rîzînd Evreiı cînd sînt între eĭ cu ușile închise de domnul secretar», de «domnul polițaiŭ», de «domnul vameș», care e așa de poruncitor și mîndru față de aceĭ ce-ĭ hrănesc slăbiciunile...

Și Evreul stă și se gîndește: direct saŭ indirect, toate din jurul săŭ sînt conduse de acest țăran greoiŭ și de acest boier conrupt. Eĭ aŭ voturĭ, eĭ aŭ funcțiĭ, eĭ aŭ puterea. Și el care-și simte o minte maĭ iute de cît unul și poate o moralitate maĭ delicată de cît altul, de ce n'ar face pe micul Strul un prefect, pe micul Ghidali un deputat, iar pe Leibușor un... un ministru! De ce el să nu poată face asemenea visurĭ de părinte pe carĭ le fac atîția săracĭ lîngă dînsul? Și pe încetul ura se îngrămădește în sufletul luĭ, o ură care e pentru noĭ una din marile primejdiĭ.

VII.

Emigrările.

De vre-o doĭ-treĭ anĭ de zile atenția publică a Europeĭ, care nu se opria tocmaĭ mult asupra noastră, pentru că la noĭ nu se fac comploturĭ și lupte civile, schimbărĭ neașteptate și primejdioase pentru liniștea lumiĭ, ca la uniĭ vecinĭ aĭ noștri, așa de interesanțĭ pentru aceste motive — atenția publică a luminateĭ Europe ne-a descoperit și pe noĭ, undeva, la dreapta saŭ la stînga Dunăriĭ, pentru ceva neobicĭnuit și noŭ, — cum se zicea, — care ar fi început a se petrece aicĭ. Anume din vălmășagul evreesc al orașelor Moldoveĭ, din furnicarul acesta abătut asupra uneĭ fărîmĭ de pîne muncite din greŭ, se desprindeaŭ micĭ pîlcurĭ, cărora hrana nu li se părea îndestulătoare, și plecaŭ spre cerurile unde cu maĭ puțină muncă se poate dobîndi maĭ mult.

Și nu plecaŭ, — precum nu pleacă nicĭ acum alt-fel, — cu sufletul peste masură de amărît al omuluĭ ce lasă în urmă pămîntul în care se odihnesc aĭ săĭ, bine-cuvîntînd ogorul sărac ce i-a hrănit părinții, moșiĭ și strămoșiĭ, și nu-ĭ maĭ poate da hrana luĭ, urmașuluĭ ce se înstrăinează; nu plecaŭ cu ochiĭ plinĭ de lacrimĭ și cu gura mută, fără a îndrăzni să se uite în urmă. Ajunșĭ

într'un noŭ pămînt, ce nu se putea preface de o dată într'o nouă patrie, eĭ nu ascundeaŭ, cu pietatea unor fiĭ, păcatele ţăriĭ în care neamul lor, pînă în depărtărĭ ce nu se maĭ pot urmări, ar fi gustat bucuriile şi suferinţile vieţiĭ.

Nu, aceştĭ pribegĭ se ridicaŭ batjocurind şi blestemînd ţara unde ospăţul nu maĭ putea să fie mulţămitor şi unde în vremĭ grele se cerea de la cine voia să trăiască şi s'o vadă trăind o muncă grea, producătoare, născocitoare de bogăţiĭ nouă. Tipăreaŭ şi răspîndeaŭ apelurĭ, încălzeaŭ spiritele şi zgîndăreaŭ suferinţele, milogeaŭ cu zgomot de la ceĭ ce împart cu dînşiĭ legea deosebitoare, banul înstrăinăriĭ. Se adunaŭ împreună pentru a se întipări maĭ puternic în amintirea vecinilor ce ne caută, de cînd i-am căpătat lîngă noĭ, nod în papură.

Se îmbracaŭ în hainele cele maĭ potrivite spre a atrage o compătimire pentru eĭ, care era o osîndă pentru noĭ, şi se spălaŭ şi maĭ rar pentru a da să se înţeleagă că nicĭ apă nu se dă îndestul Evreilor europenĭ în acea asiatică Romînie, care e o pată în soarele civilisaţieĭ moderne. Părăsiaŭ trenurile pentru a călători ca barbariĭ din timpul migraţiilor, în căruţĭ, purtînd borfele, copiiĭ şi femeile lor. Cîntaŭ ariĭ de jale, ca şi cum eĭ ar fi părăsit un noŭ Egipt de tiranie, asupra cărora chemaŭ plăgile ce pot arunca, din înnălţimea lor, bancheriĭ, diplomaţiĭ şi filantropiĭ

civilisațieĭ. La cea dintîiŭ căutătură întrebătoare limba li se deslega, și în jargonul care-ĭ face pe jumătate înțeleșĭ de locuitoriĭ întregiĭ Europe centrale, eĭ proferaŭ imprecațiunĭ vrednice de mariĭ lor proorocĭ de odinioară, găsiaŭ un neoprit bielșug de vorbe, o fierbinte revărsare de ură pentru a povesti ce îndură în Romînia, rușinea Statelor, bieții Evreĭ, ce n'aŭ altă vinovăție decît religia lor. Din gura lor, atîta timp hrănită cu pînea muncită de barbarul Romîn, izvoraŭ acele legende, strașnice pentru cine nu știa, infame și ridicule, în acelaș timp, pentru noĭ, care-șĭ găsiaŭ apoĭ în ziare iubitoare de omenire un adăpost sigur.

Și Francesul, rămas romantic, gata să se arunce fără cercetare unde întrevede o umbră de dreptate nerecunoscută saŭ călcată în picioare, Germanul de origine semitică ce stăpînește presa, maĭ ales în monarchia vecină, Englesul, filantropicul Engles, care execută pe rînd, în lupte și încăerărĭ, în lagăre de concentrare, cu arme perfecționate și cu bolile, în grămădirĭ de miserie, o întreagă poporație creștină, nobilă între neamurile nobile și șterge un Stat, cucerit în numele luĭ Dumnezeŭ și al luminiĭ, în curs de lungĭ veacurĭ de sfîntă luptă neobosită,—toate aceste exemplare superioare ale raseĭ omenești, ce n'aŭ cucerit și n'aŭ apăsat pe nimenĭ, ce nu-șĭ aŭ nicĭ Poloniĭ lor striviți, nicĭ Irlan-

desii lor, ce-și țin sufletul din cartofĭ, nici indigeniĭ din colonii, fericiți peste măsură, toți plîng cu lacrimĭ de sînge asupra nenorociriĭ Evreilor din Romînia. Auzi Domnule, în plin veac al XX-lea să se poată vedea în Europa luminată și morală strabătînd drumurile, în toiul veriĭ, aceste stafiĭ în zdrențe ale veaculuĭ de mijloc, acești izgoniți prin legi speciale , carĭ, în întunecimea minții, în care aŭ fost lăsați, bejbăiesc orbește prin lumea largă, căutînd pămîntul unde pînea muncita poate satura foamea celui ce a cîștigat-o... Și, din inimi în adevăr mișcate, din spirite sincer zguduite, se înnalță în toate limbile de căpetenie ale lumii blestemul asupra noastră.

Și aceĭ carĭ cred că sîntem vrednici de a fi arătaţĭ cu degetul de orĭ-cine judecă drept și simte nobil, își înfățișează în părțile acelea dunărene, peste care rătacește amintirea ciobanului luĭ La Fontaine, în acele regiunĭ fără drumurĭ, fara școlĭ, fără nici una din binefacerile timpului, această priveliște. Un popor fanatic pentru religia lui ortodoxă și care, înnainte de a schimba două vorbe cu cineva, îĭ pretinde să-și facă cruce, iar înnainte de a-i întinde o mîna de ajutor, îi cere certificat de spovedanie la fie-care post. Poporul acesta, cufundat în vechì deprinderi de barbarie, e pe atît de leneș, pe cît e de împietrit la suflet, și trufașiĭ indigenĭ staŭ de se uită

la cerul Răsăritului cu mînile încrucișate pe piept. Boierii de același sînge conduc pe acești sălbateci. Între dînșii, element european ratacit, traesc harnicii Evreii, mulțamiți cu puțin.

Grîul acela frumos și ieftin ce se preface în pîne pentru orășanul din Londra, din Anvers, din Berlin, acest grîŭ nu s'ar ridica pe holde, daca n'ar fi Evreul care. supt soarele strașnic, să-l culeagă. Meșteriĭ și negustorii sînt Evreĭ: așa în cît toată bogația acesteĭ țarĭ ticăloase vine de la eĭ. Și tocmai de aceasta eĭ sînt prigoniți, fiind-că sînt un adevărat model pentru aborigenĭ. Prigonirea se manifestă în formele cele maĭ odioase: stradele sînt stropite din cînd în cînd cu vechiul sînge ebraic, și se vede une orĭ la fereasta uneĭ cladirĭ umbrită de steagul țarii suveranul însuși care asistă la împuținarea supușilor săi.

Decĭ trebue o luptă energică de răzbunare și îndreptare silită. Dar cum? Pe ce cale să se oprească emigrările ofensătoare pentru sufletele simțitoare, cum să se asigure Evreilor fericirea desavîrșită în «patria romînă», cum să se prefaca «sălbatica Valachie» în Canaan și rîurile nelegiuite de sînge în rîurĭ hrănitoare de lapte și miere? Eĭ bine! e foarte simplu: să li se dea drepturĭ. Cum știe ilustrul ziarist vienes, care a venit la d. Sturdza pentru a face apoi zeflemele civilizate pe socoteala d-sale și a noastra,

prin «drepturĭ» — cuvîntul are acest înțeles minunat de vre-o sută de anĭ, — se săvîrșesc cele maĭ uimitoare schimbărĭ: prin ele piatra se face pîne, Romînul prigonitor devine un bun frate, gata să se îmbrățișeze cu nevinovatul Evreŭ, pe care de atîtea orĭ a vrut să-l zugrume; unde se hrăneaŭ înnainte zece oamenĭ, se vor hrăni o sută, pămîntul se va deschide și-șĭ va da la iveală bogățiile, ploaia și căldura vor veni după un program fixat la școala de agricultură, și — cea maĭ mare minune, — cînd d. Ganz de la *Neue Freie Presse* va veni la Bucureștĭ, se va simți ca în Leopoldstadt din Viena. Ce ți-e și cu cuvintele la bărbatul isteț și care nu-șĭ maĭ încape în piele de civilisație!

Firește că astfel de soluțiĭ sînt cum vețĭ binevoi dumneavoastră să numițĭ maĭ politicos lucrul. Dar ce rost aŭ *în adevăr* emigrările și ce valoare să li se atribue?

VIII.

De ce emigrează Evreiĭ?

Dar sîntem noĭ oare un neam de sălbatecĭ prigonitorĭ, niște rămașĭ în urmă cu obiceiurĭ crunte din veacul de mijloc, cum ne zugrăvesc așa numitele «monitoare ale emigrațiilor» din țară saŭ tovarășul lor «The Roumanian Memo-

rial», care spune pe englezește, în auzul cuĭ înțelege această limbă, exclusiv nelegiuirile noastre față de neamul ales aĭ luĭ Iehovah? Dacă e în adevăr așa cum ne descriŭ aceste persoane generoase și desinteresate, care nu știŭ că există fondurĭ ale Alianțiĭ Israelite — o prejudecată orientală și această alianță, cum a lamurit ilustrul d. Ganz pe d. D. A. Sturdza, prim-ministru în Orientul mîncător de Evreĭ, — dar nu pot să mistue nicĭ să adoarmă de jalea prigoniților ce-șĭ iaŭ vechiul toiag de rătăcire al luĭ Israel, dacă am căpăta și noĭ această încredințare de vinovăție, cine știe? poate sîntem în stare a ne pocăi, a ne îndrepta și a merita ast-fel laudele filantropilor ce ne tîrăsc în gunoiŭ pe o parte și pe cealalta?!

Pleacă decĭ Evreiĭ de răul nostru, saŭ de *alt-ceva?* Și sîntem oare în măsură să remediăm noĭ acel alt-ceva? Pe lîngă care, din punctul nostru de vedere național, se adaugă și întrebarea: avem noĭ chemarea s'o facem, ne impune moralitatea vecĭnică și dreptatea răzbunatoare această jertfă?

De cînd, în larga lume, poporațiĭ întregĭ aŭ ajuns să se deslipească dintr'o țară pentru a-șĭ căpăta aiurea un adăpost, emigrațiile miilor, zecilor și sutelor de miĭ, milioanelor, aŭ avut numaĭ motivele ce urmează. Începînd cu cel maĭ de căpetenie și maĭ poruncitor:

Gloatele rătăcitoare pleacă din lipsa de hrană. Nu mai e pîne în pămîntul săcătuit saŭ bătut de Dumnezeŭ prin secete îngrămădite, prin norii de lăcuste, prin revărsări de ape. Oamenii fug atunci înaintea foametei. O țintă anume n'aŭ, se duc pînă acolo unde ogorul rodește și ei pot fi primiți la munca luĭ și la împartașirea folosului. Anumite emigrații germane de la sfîrșitul lumii vechĭ aŭ avut acest motiv.

Dar, cum îi trebue unui popor hrana trupului, așa-ĭ sînt de nevoe, în puterea unei vechi deprinderĭ, ce consfințește, legea sa, limba sa, obiceiurile sale strămoșeștĭ. El trăiește în ele și, cu sufletul, din ele. Cînd cine-va se atinge de dînsele, poporul se împotrivește cu îndăratnicia, ce păstrează sau cu armele, ce răzbună. Cînd nicĭ una, nici celelalte nu izbutesc, și cotropitorul e prea hotărît și prea puternic, atuncĭ prigoniții se duc aiurea, peste primejdiĭ și peste întinderea apelor, pentru a căuta țara de libertate care li îngadue a fi ce sînt din adîncimea secolelor. Acest motiv e mai puțin hotărîtor de cît cel d'intîiŭ, și de dînsul n'ascultă de cît popoarele nobile, cari nu se umilesc a trăi orĭ cum.

Și ceia ce se întîmplă cu un popor, se poate întîmpla cu părțĭ dintr'o națiune, ce trec la un noŭ crez religios pentru care sînt gata a părăsi toate, dacă el nu li se îngădue. Astfel, Englesiĭ de alt protestantism decît cel oficial, în

secolul al XVII-lea ; astfel anumite secte din Statele-Unite, care aŭ căutat pustiul, pentru a trăi în pace. Saŭ, iarăşĭ, un neam deprins a stapîni pleacă atuncı cînd stăpînirea îı e luată din mînı de împrejurărĭ vrajmaşe. Aşa s'a întîmplat cu Turcii noştri din Dobrogea, carĭ la început plecaŭ în aşa de mare număr, şi cu toată dorinţa noastră de a-ĭ păstra, pentru a căuta regiunı, unde crucea nu stralucea maı sus de cît turnul umilit al giamieĭ.

Se maĭ strămută un popor din lăcomie. Se spune că unde-va bunurile lumiı sînt răŭ aparate de aceia la carĭ s'aŭ îngrămadit în timpurĭ maĭ bune, aşa încît ele pot fi smulse printr'o năvălire cuceritoare. În timpurı maĭ nouă, ispita îmbracă altă înfăţişare şi spune altfel de îndemnurı lacomilor. Vorbind către aceia carĭ culeg din greŭ o pîne neîndestulătoare, ea le povesteşte de patria lefurilor fabuloase, a salariilor măreţe, unde fie-care cusutură de ac, fiecare învîrtitură de roată aduce aur ieften, şi, fermecate, miile de familiĭ se ridică din miseria lor şi pleacă pe drumul de suferinţe, luminat de făcătoarea de minunĭ Ilusie.

Şi, în sfîrşit, sînt neamurĭ, şi indivizĭ din ele, pe care-ĭ vîntură pe faţa pămîntuluĭ instinctul vagabondagiuluĭ, nevoia de a fi astă-zĭ aicĭ, mîne dincolo.

De care din aceste motive sînt mînaţĭ Evreiĭ,

carĭ ne-ar fi părăsit anul acesta, după statistica unuĭ ziar nepărtenitor, în număr de vre-o zece miĭ, ce ar fi să se adauge la alte zecĭ de miĭ din aniĭ precedenţĭ ?

Foamea ? Şi aceia de sigur. De două veacurĭ Evreimea ne năpădeşte, ne colonisează tîrgurile şi oraşele moldovene, părăsind Galiţia, Rusia pentru barbaria noastră. În tot acest timp s'a vorbit la hotarele noaştre de bogata ţară dunăreană unde se cîştigă bogăţia răpede supt un cer bine-cuvîntat, între oamenĭ simpli şi generoşĭ, ce daŭ bucuros şi se lasă înşelaţĭ lesne. Ceĭ ce aŭ venit întîiŭ aŭ găsit în adevăr bielşugul : s'aŭ făcut cîrciumarĭ prin sate, arendatorĭ adică saŭ *orîndarĭ* aĭ vinuluĭ şi rachiuluĭ pe care boierul singur avea dreptul să-l vîndă; aŭ continuat la noĭ unele meştesugurĭ, reservate popoarelor din adevăratul Orient: argintăria, de exemplu. Aŭ dat banĭ cu camătă boieruluĭ cheltuitor şi ţăranuluĭ prăpădit de birurĭ. Maĭ tîrziŭ — notaţĭ bine : numaĭ după cît-va timp, — cînd modele apusene aŭ pătruns la noĭ, Evreĭ austriacĭ aŭ venit pentru a se îndeletnici cu unele meşteşugurĭ. Împreună cu foarte mulţĭ Nemţĭ şi Polonĭ, pe carĭ i-am înghiţit de atuncĭ, aŭ venit aceştĭ Evreĭ, cunoscătorĭ aĭ feluluĭ de viaţă în Europa, pentru a ni croi hainele noĭ, pentru a ne coase ghetele de «fason» străin, pentru a ni fabrica mobila de curînd introdusă.

Dar eĭ aŭ fost numaĭ ucenicĭ tîrziĭ și nedibacĭ aĭ Nemților, — precum aŭ rămas pînă astă-zĭ.

Din micul lor negoț, și micul lor meșteșug, nu putea să răsară însă o nouă bogăție pentru țară. Bogățiile noĭ eraŭ și sînt și astă-zĭ aiurea: în ogoarele lucrate neîndestulător și răŭ, în derivatele producțiilor pămîntuluĭ, pe care le lăsăm să le scoată alțiĭ, în adîncimile geologice, în creșterea vitelor și toată activitatea industrială ce poate resulta din această cultură fără cută în sens modern. Evreul nu era însă nicĭ plugar, nicĭ văcar, și nu poate să fie, fiind-că sufletul luĭ e de sute de anĭ pecetluit alt-fel. Evreul venia între ignoranțĭ tot așa de ignorant el însușĭ; unde trebuia puterea banuluĭ, eĭ a venit sărac între noĭ săraciĭ. Inițiativa, pe care o are atît de minunat rasa anglo-saxonă și care a fost deprinsă de poporul care învață și asimilează maĭ mult, Germanul, îĭ lipsea aiurea de cît în combinațiile, sterpe pentru bogăția generală, ale banuluĭ.

Evreul venia, nu ca un tovarăș la munca grea, ci *ca un parasit comercial și ca un cîrpaciŭ...*

Vom vedea că, adăogîndu-se și alte motive, acesta trebuia să-l scoată după cît-va timp din hotare; ceia ce se întîmplă astă-zĭ.

IX.

Supranumeriii evrei.

Sașii din Ardeal sînt un neam care, de cînd aŭ fost adușĭ în țara, au fost maĭ ales orășenĭ, făcînd cultură agricolă numaĭ în măsură mica, în jurul cetăților lor, și îndeplinind în cuprinsul zidurilor aceiaș funcțiune economica de negustorie și meșteșug. În alte timpurĭ eĭ cutreieraŭ marile drumurĭ de negoț care duceaŭ spre Răsărit, dar fara să se depărteze prea mult de vatra lor. Sfioșĭ, prin numărul lor mic, prin viața periculoasă pe care o dusese de la început, între dușmanĭ, eĭ n'aveaŭ, și n'aŭ avut nicĭ odată, un mare avînt spre bogățiĭ îndepartate și nu și-aŭ simțit nicĭ energia trebuitoare pentru a mișca eĭ toată desvoltarea de producție și schimb a provincieĭ în care-ĭ adusese regiĭ colonisatorĭ. Aicĭ, din unele puncte de vedere, — lăsînd la o parte trăinicia și cinstea lucruluĭ, sufletul neasemănat superior al Sasuluĭ — eĭ se aseamănă cu Evreiĭ noștri. Se poate zice că prin Sașĭ n'a crescut în chip însemnat bogăția generală a Ardealuluĭ, pe care o ajutaŭ numaĭ în circulația eĭ comercială saŭ o întregiaŭ întru cît-va prin meșteșugul lor.

Sașiĭ însă aŭ păstrat și astăzĭ vechia lor situație între celelalte națiunĭ, cu toată căderea

formelor constituționale de altă dată. Nicĭ o nație din Ardeal nu e maĭ legată de provincie decît dînșiĭ, nicĭ chiar Romînul, fiul văilor și cîmpiilor acelora. Cu toate schimbările petrecute, Sasul rămîne meșteșugarul și negustorul neînvins în cuprinsul țăriĭ, și concurența, trezită maĭ tîrziŭ, a celorlalte neamurĭ nu-l supără prea mult. Dar maĭ ales nu se supără eĭ între eĭ, nu-șĭ răpesc de nevoe, maĭ puternică de cît orĭce solidaritate de sînge saŭ de religie, pînea cîștigată prin muncă. *Alțĭ*Așĭ de cît ceĭ vechĭ n'aŭ maĭ venit, și din familiile colonisate n'aŭ răsărit lăstare prea multe.

Ceia ce a dus și duce din ce în ce maĭ mult pe Evreĭ la foame nu e încă o puternică concurență a Romînilor: aceștia încearcă abia ceĭ d'intăĭ pașĭ și, orĭ-cît i-ar sprijini Statul-părinte, li maĭ trebue timp pînă să se poată lua la întrecere din fugă chiar cu eĭ; așa de răŭ alergător cum e Evreul. Nu e iarășĭ lupta cu alțĭ străinĭ, ce vin la noĭ cu atît maĭ mulțĭ — și nu ne pare răŭ de aceasta, fiind-că, dacă maĭ avem energia de altă dată, îĭ vom romanisa —, cu cît dispar, în ușurința călătoriilor și în răspîndirea noțiunilor adevărate, vechile legende,dăunătoare, ale «barbarieĭ valache». Nu, aceștĭ noĭ emigranțĭ nu stingheresc așa de strașnic pe Evreĭ, fiind-că ceĭ maĭ mulțĭ dintre dînșiĭ vin cu o putere de banĭ pe care n'o are Evreul, cu cunoștințĭ in-

dustriale, care lipsesc acestora, și întemeiază industriĭ saŭ ramure de comerț, la care Evreul din mulțime nu putea aspira nicĭ-odată. Ceia ce jignește pe acesta și-l aruncă acum peste graniță, e incapacitatea luĭ de a fi alta de cît precupeț, cîrpaciŭ, samsar — toate meseriĭ sterile într'o țară sărăcită — și înmulțirea neobișnuită a număruluĭ lor propriu.

La alt popor, ramurile de prisos ce se îngrămădesc la fiecare avînt al vegetațieĭ, se pot strămuta în solul alteĭ ocupațiĭ economice și sociale. La Evreĭ aceasta e cu neputință. Țăran nu poate fi și nu vrea să fie, atît e de mare desprețul săŭ pentru acest scormonitor de țărînă, această furnică omenească a ogoarelor: decît să frămînte și el lutul pentru a înmulți grăuntele sămînțiĭ, maĭ bine iea toiagul strămoșilor și se duce, cerșind și blăstămînd, spre țara unde, la tejghea saŭ în atelier, se maĭ poate agonisi hrana. Boier, adică alegător și ales, funcționar și agent politic, — nu-l lăsăm să fie: și, în adevăr, ce teribilă calamitate ar fi pe această țară stoarsă pînă la ultima-ĭ picătură de sînge de gulerațiĭ din administrațiĭ și biurourĭ, dacă s'ar maĭ adăugi lipitorile supranumerare ale ciocoilor jidovĭ ?

Lucrător industrial, nu prea are unde, pînă la întemeiarea uneĭ industriĭ nebudgetare romîne maĭ fiind drum; și apoĭ avem dreptul să ne în-

doim foarte, după exemplele de aiurea, dacă Evreimea săracă de la noĭ s'ar îngrămădi la munca istovitoare a fabriciĭ, bună pentru rasele inferioare care aŭ descoperit pe Hristos, fiind-că nu se bucură de favoarea luĭ Dumnezeŭ Tatăl. Un popor care se adaptează după împrejurărĭ, cedează înaintea lor și se preface, aceia poate învinge multe greutățĭ; neamul însă care n'are nimic de părăsit, nimic de schimbat, care se înmormîntează în anumite forme vechĭ, poate fi silit la o întorsătură a vremilor să-șĭ caute aiurea o nouă locuință trecătoare.

Evreiĭ săracĭ se duc, fiind-că nu maĭ pot găsi la noĭ singurul lucru de care sînt capabilĭ, fiind-că sînt prea multe cîrciumĭ pentru bețivĭ prea săracĭ, pentru că prea multe mînĭ slăbite de miserie se întind pentru a prinde o gheată ce trebue tălpăluită saŭ un palton ce reclamă să fie întors pe dos. Aceia dintre agitatoriĭ și advocațiĭ prin condeiŭ aĭ Evreilor de la noĭ, carĭ se uită cu o mîndrie maĭ mult saŭ maĭ puțin mărturisită la numărul imens al coreligionarilor lor și visează poate, mulțămită torturiĭ împrumutului refusat ce ni s'ar aplica, marĭ alegerĭ evreo-romîne, din care să resulte deputațiĭ și senatoriĭ de origine semitică declarată, aceia ar trebui maĭ curînd să privească cu tristeță la această nenorocită mulțime, care îșĭ face rău,

se flămînzește ea însăşĭ pe sine, prin îmbielşugarea eĭ.

Se face o socoteală foarte amănunțită a Evreilor ce pleacă astăzĭ cu pașapoarte, și la fiecare mie ce trece, strigăte de durere iese din piepturile profeților modernĭ aĭ națiuniĭ, *alias* jurnaliștĭ europenĭ.

O statistică lipsește însă, și s'ar putea alcătui numaĭ pînă la un punct, prin spoveduirea funcționarilor noștri ce se chemaŭ a fi pușĭ pentru paza polițienească și fiscală a graniții. Cîțĭ s'aŭ strecurat dintre emigranțiĭ de astăzĭ fără să fi văzut în viața lor semnalarea timbrată a prețuiteĭ lor persoane! Ceĭ ce trăesc saŭ aŭ trăit în Moldova să-şĭ amintească numaĭ figurile căzute din norĭ, exemplarele galițiene cu limba legată, carĭ apăreaŭ așa de des pe stradele orașelor noastre din Nord...

Noĭ nu-ĭ chemasem, de sigur, și e clar pentru cel maĭ răŭ dușman al nostru, că n'aveam nevoie de lucrul lor de parasiți, de contribuția lor de vagabonzĭ. Evreiĭ vechĭ din țară nu-ĭ doriaŭ fără îndoială, cu toate că se credeaŭ datorĭ să-ĭ ajute. Și ast-fel se întinse tejghea după tejghea, se așeză o masă de cîrpaciŭ lîngă alta, se țesu o ață de păianjen în vecinătatea alteia. Sărăcăciosul substrat nutritiv nu maĭ ajunse parasiților ce se călcaŭ în picioare năvălind uniĭ

asupra altora; și ceĭ veniţĭ pe o graniță se duc pe alta.

Adăogiţĭ darul prolific, fără păreche, înmulțirea de insecte, cu care sînt înzestraţĭ Evreiĭ săracĭ, familiile acelea de o neîngrijire ce le apropie de animalitate, care răsar în stradele de suferință, de lucru, de zgomot și infecție, unde și-aŭ făcut cuibul oaspeţiĭ noștri, gîndiţi-vă la numărul și la pregătirea candidaților de meșteșug saŭ de negoț pe cari-ĭ aruncă în lume, an după an, o păreche, aproape muritoare de foame, de proletarĭ Evreĭ, — și veţĭ înțelege, fără nicĭ o explicație de persecuţiĭ, cum nu maĭ putem hrăni din singura muncă în adevăr grea și cinstită, ce se face în Romînia, a celor patru milioane de țăranĭ, această masă de parasiţĭ, crescînd, spre nenorocirea lor și a noastră, prin strecurarea fugarilor din țările vecine și prin minunea de înmulțire firească a binecuvîntatuluĭ Israel!

X.

Prigonirile ca motiv al emigraţiilor.

Prigonitorĭ pentru deosebire de lege, aceasta e o mare vinovăție pentru Europa liberală din zilele noastre, care ar putea începe o eră nouă de la Revoluția francesă, de unde-ĭ por-

nesc toate ideile conducătoare. Acum, că se poate ca un om bine încredințat de adevărul, superior tuturor celorlalte, al religieĭ luĭ, să nu se uite tocmaĭ prietenește la acela care o tăgăduește saŭ o insultă, acesta e un lucru ce nu se maĭ poate înțelege, cînd e bine admis de toțĭ că religia e o măsură de Stat pentru a face clasele nenorocite maĭ maniabile; mulțămită aceluiașĭ spirit binefăcător al Revoluțieĭ francese, toată lumea civilisată ar huidui asupra noastră dacă s'ar dovedi în toată forma că am închis școlile evreeștĭ pentru că învățămîntul religios ce se dă acolo l-am fi judecat periculos intereselor majorității din locuitoriĭ țăriĭ: ce ar maĭ ajunge predicatoriĭ pentru Orient, filantropiĭ cămătarĭ și liberaliĭ — ce cred că există totușĭ popoare ce trebuie să muncească și popoare ce merită să fie hrănite de-a gata! Dar cînd jandarmiĭ merg la porunca unuĭ comisar de poliție pentru a închide școlĭ creștine, pe carĭ majoritatea locuitorilor uneĭ țărĭ foarte civilisate le judecă, prin învățămîntul religios ce se dă acolo, periculoase intereselor sale, — atuncĭ toată Europa cu cugetul liber și cu sentimente moderne aplaudă guvernul curagios care a știut să pue pe călugărĭ și popĭ la locul lor! Spiritul vremilor nouă are curiosităţĭ de acestea: se cuvine să crezĭ în intrigĭ iesuite, în cabale de călugărițe, în acaparare de averĭ pentru scopurĭ ticăloase, din partea pretinșilor sluj-

bași al luĭ Hristos, — dar ia fă-te a spune că este o Alianță Israelită, că «Dorobanțul» are cunoștință de dînsa, că sînt multe alte persoane ce o apreciază, și d. Ganz te va trata de minte obscură, rămasă în urmă, chiar dacă aĭ fi prim-ministru undeva și aĭ fi primit cu multă gentileță pe inchisitorul în chestia evreiască.

Așa dar noĭ prigonim pe Evreĭ. O spun redactoriĭ de la ziarele filosemite ce apar în țară, o spun confrațiĭ lor puternicĭ din Europa, o spune, dacă-l întrebĭ, și «pămînteanul» care nu și-a scos încă pașaportul de emigrare și stă prea bine, în această afurisită de țară, ca să și-l scoată vre-odată. Mergeam dăunăzĭ cu trăsura — firește o trăsură evreiască, fiind-că era în Moldova — de la Tîrgu-Frumos la Cotnarĭ, și am crezut că e interesant să aflu ce crede despre unele lucrurĭ Evreul, foarte neglijat în înfățișare, care mîna doĭ caĭ bunĭ din grajdurile sale. În multe birjarul meŭ avea părerĭ foarte bune și, ca majoritatea celor de neamul săŭ, era un om isteț, iute la răspuns și aplecat spre meditare asupra celor ce vedea în viața luĭ. Cînd i-am vorbit de persecuțiĭ, a tresărit de mînie: persecuțiĭ, cum nu, sînt! Și mi-a vorbit de bătăile petrecute acum cîțĭ-va anĭ la Iașĭ, după îndemnul maĭ multor secăturĭ locale. I-am adus și eŭ aminte că, dacă s'aŭ spart capete evreieștĭ, mulțĭ dintre vinovațĭ aŭ mîncat, la rîndul lor, memorabile bătăĭ din partea adversari-

lor lor... religioşĭ, şi că dreptatea românească a fost, la judecată, tot aşa de bună ca orĭ unde în lumea civilisată: luĭ însă nu-ĭ ieşea din minte că Evreiĭ luĭ sînt persecutaţĭ şi că-ĭ aşteaptă în viitor zile rele din causa uriĭ noastre înverşunate.

Cine se ocupă de trecutul nostru de ierĭ măcar, maĭ ştie casurĭ ca acela din Iaşĭ, şi printre ceĭ carĭ le-aŭ denunţat aŭ fost totdeauna şi deputaţĭ saŭ gazetarĭ romînĭ carĭ, de şi aparţin uneĭ rase inferioare, aŭ totuşĭ acele însuşirĭ ale inimiĭ care îndeamnă pe cine-va să iea apărarea nedreptăţituluĭ fără să se gîndească la alte consideraţiĭ. Vă aduceţĭ aminte de Evreiĭ expulzaţĭ acum vre-o treĭ-zecĭ de anĭ şi pe carĭ stîngăcia şi rutina celor însărcinaţĭ cu trecerea lor peste Dunăre i-a făcut să piară într'un chip vrednic de milă, nelăsîndu-ĭ, după poruncă, să se întoarcă la malul nostru... Cine spicueşte cu atenţie şi ură poate găsi împrejurărĭ, fapte diverse, vrednice de a fi puse alăturĭ cu incidentul petrecut maĭ dăunăzi într'un oraş american — America dom'le — unde, dintr'o fabrică, pompe aŭ fost îndreptate asupra unuĭ convoiŭ funebru, ce întovărăşia rămăşiţele venerate ale unuĭ mare rabin. E adevărat că aceste manifestaţiĭ de antipatie ale minorităţiĭ romîneştĭ exploatate din oraşele romîne nu se pot pune alăturĭ cu prigonirea sistematică a concurentuluĭ evreŭ ce se întîmplă supt civilisatul guvern al Franciei anti-clericale

în Algeria, unde, în adevăr, fiind prea multă Evreime, în mijlocul uneĭ mulțimĭ creștine prea sărace, învidia de rasă și setea de răzbunare a făcut să se verse și sînge, fabricat în jocul normal al organelor unor ființe omenestĭ, și nu în graba anormală de informație sensațională a unor ziare bestiale.

Dar «Memorialul» din Londra, care chiamă asupra noastră blestemele lumiĭ civilisate, enumeră, după informațiĭ luate la izvor sigur, legĭ făcute anume pentru a strica Evreilor romînĭ. Decĭ nu maĭ e vorba de excesele isolate ale populațieĭ, ci de o serie de măsurĭ prigonitoare ale Statuluĭ...

Legĭ? Doamne, le știm și noĭ. Sînt așa de naive, așa de răŭ observate, încît nicĭ nu face a vorbi mult despre dînsele. In adevăr:

S'a crezut cînd-va că, interzicînd comerciul ambulant, acel *Hausieren* de care fac atîta haz ziarele umoristice germane, se va da un caracter maĭ curat stradelor noastre și se va scoate din vederea lumiĭ drojdia evreiască flămîndă. De fapt, toată lumea știe însă că nu e oprit la noĭ comerțul ambulant.

S'a decretat că Evreiĭ nu se pot așeza la sate, fiind-că se constatase că în scurtă vreme Evreul, ce nu poate fi de cît cîrciumar, scotea tot satul dator pe băutură și se îngrijia așa de puțin de calitatea acesteia, încît țăraniĭ noștri-și

revedeaŭ maĭ răpede strămoșiĭ. Se știe ce s'a întîmplat: cîrciuma a fost a proprietaruluĭ de acum înnainte, dar cine-l poate împiedecą pe acesta de a vinde prin Evreĭ?

Taxele școlare pentru străinĭ, între carĭ aŭ fost cuprinșĭ și Evreiĭ. E unul din resultatele doctrineĭ de Stat față de Evreĭ, doctrină de care ne vom ocupa în urmarea acestor studiĭ și care are defectul principal de a fi neclară și neconsecventă.

Biata lege a meseriilor, care ar cuprinde în articolele eĭ anodine, atît de mult cumpănite ca să nu se supere nimenĭ, strașnice intențiĭ prigonitoare. Nimenĭ din ceĭ ce aŭ atacat-o, n'aŭ citat texte precise. Și nimenĭ n'aŭ așteptat s'o vadă... neaplicată.

Persecuțiĭ... Pentru Dumnezeŭ! Unde sînt ele în țara care premiază la școlĭ — premiul al doilea în Moldova e tot-deauna al Evreilor —, care preferă la tîrguelĭ, care favorisează la licitațiĭ pe Evreiĭ, carĭ s'aŭ grămădit din toate unghiurile lumiĭ, firește pentru a fi... persecutațĭ. Nu cu treĭ fapte diverse, cu o interpretație iudaică, cu o mie de minciunĭ din condeie plătite, se condamnă cel maĭ răbdător dintre popoarele ce sufăr pe lume.

XI.

Aţĭ observat un lucru? Cui-va care scrie despre Evreiĭ de la noĭ, îĭ e îngăduit să spuie tot răul, adevărat, născocit saŭ exagerat, în privinţa lor, să-ĭ înfăţişeze ca pe o rasă inferioară şi rea, ca pe nişte cămătarĭ din naştere, ca pe nişte lipitorĭ din mila luĭ Dumnezeŭ. Li poate tăgădui toate însuşirile ce aŭ, fără îndoială, şi li poate dărui, din rea credinţă şi patimă, păcate pe care nu le-a săvîrşit rasa prigonită. Poate să propoveduiască ura împotriva «Jidanuluĭ», fiind-că nu s'a întîmplat să se trezească într'un leagăn bine-cuvîntat de preotul creştin, să îndemne lumea la acte de violenţă în potriva urgisiţilor, vrednicĭ de urgia ce se revarsă asupra lor. Aceluĭ scriitor duşman al Evreilor nu i s'ar spune nimic dacă ar lăuda ca un obiceiŭ pios şi plăcut Ceriuluĭ antropofagia supt forma specifică a mîncării de Evreĭ.

La toate aceste învinuirĭ şi aţîţărĭ presa care începe a represinta la noĭ într'un chip statornic durerile şi aspiraţiile «pămînteniłor» fără străbunĭ rămîne cu desăvîrşire rece saŭ răspunde cel mult prin glume de acelea nesărate, pentru care există de o bucată de vreme un robinet anume în fie-care redacţie românească. Să te ferească Dumnezeŭ însă să te atingĭ de un

lucru, care e pentru scriitorii evreĭ din ziarele ce apar în Romînia, ca și pentru connaționalii și coreligionariĭ, botezațĭ saŭ ba, din străinătate, un punct de dogmă, de care nu e îngăduit a se atinge îndoiala profană: să nu pîngărești emigrările, saŭ, în limbagiu sentimental, să nu rămîĭ nesimțitor la suferințele, etc. etc.

Și iată anume ce trebue să crezĭ despre zisele emigrărĭ, ca să meriți a fi privit ca un om modern, luminat și cu inimă bună:

Că Evreiĭ se duc în mase enorme ce nu pot încăpea în nicĭ-o statistică de pașapoarte eliberate, că se duc numaĭ oameniĭ carĭ aŭ treĭ rînduri de înnaintașĭ îngropațĭ în pămîntul de la care se numesc «pămînteni», că aceasta e o calamitate economică pentru Romînia și un motiv perpetuŭ de indignare a «Europeĭ» — și a Americeĭ — în potriva eĭ, și că totușĭ există un mijloc de salvare pe care l-aŭ descoperit, după o îndelungată frămîntare a creeruluĭ lor valoros, alde redactoriĭ Dorobanțuluĭ: anume să se dea Evreilor *drepturĭ*. Adecă drepturĭ *electorale*. Dar să nu te facĭ a crede cum că există altele de cît acestea, fiind-că Evreiĭ trebue să treacă, pentru ca să reușească naiva combinație, ca niște iloțĭ apăsațĭ, pentru carĭ în Romînia înnapoiată și crudă sînt toate sarcinele și nicĭ-un drept.

Și să maĭ spuĭ încă un lucru pentru ca să nu

rămîĭ în afară de civilizație: să spuĭ că numaĭ din Romînia emigrează Evreiĭ și că eĭ n'aŭ maĭ emigrat altă dată, ci numaĭ acum, cînd aŭ căpătat toată conștiința nedreptățiĭ ce sufăr și sînt goniți în lume de puterea revolteĭ ce i-a cuprins...

Un bun sistem, noŭ, cum am spus; o combinație și proastă și șireată, dar bună pentru minți slabe și inimĭ filantropice în casa vecinuluĭ,ca acele pe care le pregătesc școlile timpurilor de «lumină pentru toțĭ». În combinație intră ceva adevărat: caracterul nenatural, nelogic, izvorît din lipsa de curaj a oamenilor politicĭ de la noĭ, pe care-l are situația Evreilor din Romînia, soldați carĭ nu sunt alegătorĭ și nu pot fi funcționarĭ, nicĭ nu pot învăța fără plată în școlile maĭ înnalte ale țăriĭ, supt drapelul căreia se gătesc de... ce ar fi în stare a face la un războiŭ. Dar în combinație e mult, foarte mult neadevăr.

Evreiĭ nu emigrează numaĭ de la noĭ. Cetiți numaĭ ziarele romînești din Ungaria, paradisul Evreilor, țara în care Te-Deumurile zilelor marĭ naționale se celebrează maĭ ales în havra evreiască, dacă se întîmplă ca ea să se ridice maĭ sus de cît biserica creștină: și de acolo, din «Arpadia ferice», și de acolo fuge lumea în toate părțile, cu corăbiile, cu trenurile, cu căruțele, pe jos, umplînd drumurile lumiĭ. Se duc Slovacĭ, carĭ nu maĭ aŭ unde «lega cu sîrmă»,

se duc Romînĭ, carĭ nu maĭ încap în bordeiŭ și sărăcie, se duc Unguri neaoșĭ, stîlpĭ aĭ țăriĭ, dar pentru carĭ nu maĭ sînt lefĭ, se duc Evreĭ, da Evreĭ din neamul celor ce împart pînă și puterea în Stat. Uite peste graniță, în Bucovina, unde caftanul soios al Evreuluĭ e în sate, în tîrgușoare și tîrgurĭ haina stăpînuluĭ banilor și moșiilor, care dă deputați și înnalțĭ dregătorĭ: ia întrebațĭ, nu cum-va din mănoasa provincie se maĭ rătăcesc uniĭ și în America?

Și Evreiĭ n'aŭ pornit-o de la noĭ numaĭ de acuma. Încă din copilăria mea se vorbea, cu un suspin de ușurare, în orașe vechĭ, care nu maĭ sămănaŭ cu dînsele însășĭ, unde «omida umpluse corniĭ» prea de tot, secîndu-ĭ, — de «jidaniĭ ce merg în America». Și se duceaŭ, dar nimenĭ nu plîngea lacrămĭ de sînge pentru acești fiĭ aĭ sărăcieĭ *neapărate*, carĭ plecaŭ spre mirajul depărtat al noroculuĭ...

Încă un lucru, o filantropĭ pentru interesele voastre: de ce se duc acești Evreĭ, prigoniți de noĭ, tocmaĭ în America, pînă unde e drumul lung, scump și unde țara e prea de tot străină pentru acești oamenĭ simpli? În Rusia se înțelege de ce nu ar trece: acolo pravoslavnicia e neîngăduitoare și Statul e de o strașnică putere, ce-șĭ bate joc de opinia «lumiĭ civilisate». Dar iată Bucovina, dar iată Ungaria, locurĭ fericite, iată Bulgaria, Serbia, unde nu sînt Evreĭ de-

cît icĭ-colo. Maĭ mult, iată o parte din Țara-Românească, iată toată Oltenia, toată Dobrogea, unde e loc pentru Evreiĭ doritorĭ de muncă. De ce America, peste adîncul Oceanuluĭ?

De ce alta, decît pentru că la urechia săracilor Evreĭ ce nu maĭ încăpeaŭ... de eĭ, a ajuns legenda minunată a *țăriĭ de aur*, unde munca e scumpă și banul ieften. Întîiŭ, pentru punerea în mișcare a emigranților, *conquistadores* moderni aĭ traiuluĭ maĭ bun, aŭ fost numaĭ spusele ce se răspîndesc, scrisorile de îmbogățire care circulaŭ și circulă. Apoĭ societățile filantropice evreeștĭ s'aŭ pus în acțiune, exportînd prin făgăduelĭ și înlesnirĭ materialul lor național... Și, ca și în trecut, jertfele sărăcieĭ, împreună cu ale lăcomieĭ — de care eram tot așa de nevinovațĭ — aŭ luat toiagul strămoșilor, și nomadul a înviat iarășĭ în Israelul modern.

Și, fiind-că afacerile ne mergeaŭ răŭ și seceta ne bîntuise, și împrumutul ne strîngea de gît, filantropia națională ebraică și-a adus aminte de ceia ce cam uitase de la 1878 încoace și a prins iarășĭ să reverse ieremiadele înfocate asupra Evreilor romînĭ, carĭ fug saŭ pier de foame, fiind-că n'aŭ, ca să-șĭ sature foamea..... drepturĭ electorale.

O istorie foarte simplă, foarte naivă și foarte imorală aceasta a groaznicelor emigrărĭ din Romînia.

XII.

Clasa superioară evreiască.

Maĭ dăunăzĭ văzuĭ la cutia cu scrisorĭ a uneĭ folicule din Iașĭ o plîngere pe care un biet birjar evreŭ de acolo — birjar cu un cal: 50 de banĭ cursa — o îndrepta împotriva unuĭ mușteriŭ, care-l purtase tot orașul, nu voise să-ĭ dea ce i se cuvenia, îl amenințase cu bătaia și-șĭ chemase și rîndașiĭ pentru un început de execuție. Va să zică e unul din obicĭnuitele cazurĭ în care Romînul barbar nedreptățește, umilește și terorisează pe pacĭnicul săŭ concetățean evreŭ, îndreptîndu-l ast-fel spre emigrare ca spre singurul luĭ mijloc de mîntuire? Nu tocmaĭ așa, pentru că brutalul personaj, care se lăcomia la banul muncit al săraculuĭ, era însușĭ un Evreŭ: nu-mĭ maĭ aduc aminte, dacă avocat, medic saŭ mare negustor. În sfîrșit un boer evreŭ.

M'am maĭ uitat prin zisa foliculă, pe care un prieten din Iașĭ mi-o trimisese pentru ca să văd oare-care apreciațiĭ competente, de și foarte puțin favorabile, privitoare la persoana și activitatea mea. În deosebitele articole din care se compunea acest «ziar», foarte puțin redactat și abia tipărit, se deosebia o nobilă vehemență, un avînt de pasiune, pe de o parte și, pe de alta, o neînțelegere continuă cu oare-care regule ale fraseĭ romînești, unele nesiguranțe în întrebu-

inţarea cuvintelor, care trădaŭ în scriitorul saŭ scriitoriĭ acesteĭ bucăţĭ de literatură politică un străin. Ce fel de străin se înţelege, un străin romîn cu o pereche de «pămînteni» în spiţa sa genealogică, un descendent al profeţilor de la carĭ avea energia în a «combate». Deci, pe lîngă boierul evreŭ, care caută bolnaviĭ, care lămureşte înnaintea judecăţiĭ saŭ în cancelaria unuĭ adevărat avocat neînţelegerile dintre oamenĭ, saŭ vinde *en gros*, ceia ce proletarul evreŭ desface *en detail* saŭ se necăjeşte a fabrica în chip primitiv, se maĭ găsesc şi alţĭ *boierĭ* evreĭ, carĭ trăesc din ce cugetă: cum s'ar zice intelectualĭ evreĭ.

Se maĭ vorbia acolo, la Informaţiĭ, cu un titlu în litere groase — subiectul fiind deosebit de atrăgător — despre o regretabilă neînţelegere ce ar fi izbucnit între doĭ domnĭ cu numele sincer ebraice, carĭ s'ar fi insultat într'o polemică de presă, şi-ar fi trimis martorĭ şi nu s'ar fi putut bate pe această cale cavalerească, din cauza refusului celuĭ provocat. De aicĭ se putea deduce, ca şi din cazul birjaruluĭ evreŭ, că *boieriĭ* evreĭ n'aŭ sentimentele de solidaritate naţională şi religionară ale evreilor săracĭ, din mijlocul cărora s'aŭ ridicat, că eĭ n'aŭ nicĭ aceleaşĭ ideĭ fundamentale, nicĭ aceleaşĭ sentimente dominante, ci umblă cu susceptibilităţĭ politice, cu dueluri şi alte mofturĭ cu totul creştine.

Așa și este: de o bucată de vreme un fel de aristocrație evreiască s'a alcătuit la noĭ, «aristocrație» de care ar trebui să se ție seamă în cîntărirea chestiuniĭ. Ea s'a format pe două căĭ. Pe de o parte, Evreul muncind, nu numaĭ pentru sine, ci și pentru aĭ luĭ, capitaluri s'aŭ îngrămădit pe încetul la miciĭ meseriași și negustorĭ din acest neam, și după un timp acest proces economic de strîngere zilnică a gologanuluĭ prin jertfa nevoilor celor maĭ puternice ale omuluĭ, a aruncat la suprafață marĭ negustorĭ și bancherĭ, în carĭ se pot vedea fruntașiĭ în bogăție aĭ Evreimiĭ de la noĭ. Capitalurĭ strașnice, prin care să se poată deschide calea izvoarelor ascunse încă ale avuțieĭ generale, nu se află la acești Evreĭ bogațĭ, dar, în sfîrșit, banul lor veșnic în mișcare e de nevoe pentru a hrăni schimbul de toate zilele, fie între noĭ, fie cu străinătatea.

Pe de altă parte, cînd școlile noastre s'aŭ deschis în toate formele moderne, pentru o frecventare școlară maĭ puternică, nimenĭ nu s'a grăbit maĭ mult decît Evreul să-și trimeată copilul la școala cea mică, de unde se capătă cunoștințele neapărate, la școala maĭ mare, unde se începe specialisarea pentru ramurile socotite ca maĭ nobile ale activitățiĭ sociale, și la școala cea mare a Universității. Ceĭ maĭ săracĭ dintre Evreĭ n'aŭ cruțat nicĭ un sacrificiu pentru ca

să pregătească ast-fel un viitor maĭ bun copiilor lor.

Și aceștĭ elevĭ evreĭ în generalitatea casurilor aŭ știut să răsplătească maĭ bine de cît ceĭ maĭ mulțĭ dintre tovarășiĭ lor de băncĭ creștinĭ suferințele îndurate pentru dînșiĭ de părinții lor. Ca școlar și ca profesor, n'am întîlnit încă pe elevul evreŭ cu totul nul, din rea voință, din lene și perversitate, — cum, slavă Domnuluĭ, — sînt atîția de aĭ noștri, maĭ ales din «clasele bune», cum merge vorba. Evreiĭ se laudă între dînșiĭ — și sînt și alții cari-ĭ laudă așa — că sînt deștepțĭ, agerĭ: am întîlnit foarte mulțĭ școlarĭ dintre aĭ lor, carĭ ar fi avut, fără îndoială, de ce să se deznădăjduiască, și să arunce cartea, din care nu pricepeaŭ maĭ nimic. Și nu: s'aŭ îndărătnicit, s'aŭ pironit nopțĭ întregĭ asupra slovelor moarte pentru înțelegerea lor, și le-aŭ întipărit în mintea rebelă, aŭ repetat pe de rost lecția și aŭ cucerit prin persistență examenele. *Premianțĭ* evreĭ aŭ fost și sînt totdeauna, corigențĭ poate, din cînd în cînd; repetenți, nu știŭ. Ceĭ maĭ slabĭ, maĭ luațĭ în rîs dintre colegii meĭ evreĭ sunt încă astăzĭ, după o eroică luptă contra lor înșișĭ, medicĭ, ingineri sau alt ceva, în profesiile libere.

Ce sentimente aŭ cu privire la noĭ aceștĭ oamenĭ?

Prin tip, prin înrudirile pe care nu le pot as-

cunde, prin limbă, pe care n'aŭ avut grija s'o învețe cum trebue, fiind-că dascălii noștri de romînă aŭ avut deșteptăciunea să-ĭ învețe numaĭ gramatica pe de rost, eĭ se simt alții de cît noĭ. Legile îĭ asigură despre aceasta: bacalaureatul evreŭ face oaste în condițiile celor ce aŭ diploma luĭ, ajunge sub-ofițer al armateĭ romîne, și totușĭ nu e cetățean. Medicul servește în aceiașĭ armată, primește une-orĭ îngrijirea sanitară a uneĭ plășĭ, dar nu poate trece concursul, fiind-că nu e romîn. Absolventul de liceŭ nu poate intra la drept, fiind-că avocațiĭ și magistrațiĭ sînt neapărat romînĭ. Un loc de profesor nu-l poate cîștiga Evreul, orĭ-cît ar fi de chemat pentru aceasta. Pentru toate trebuie împămîntenirea, și ea nu se capătă ușor, precum se știe.

Decĭ inteligența evreiască — și ea există și se înmulțește necontenit — e întîiŭ crescută nu se poate maĭ răŭ în școlile noastre, care n'aŭ nicĭ un scop național și daŭ Evreuluĭ acelașĭ capitol mort de cunoștințĭ ca și celorlalțĭ elevĭ. Din frecventarea lor, el nu capătă măcar stăpînirea desăvîrșită a limbiĭ. După aceasta, Evreul cu diploma noastră de liceŭ saŭ Universitate e despărțit de colegiĭ săĭ, nu se poate împărtăși de ce aŭ ceĭ maĭ leneșĭ și incapabilĭ dintre dînșiĭ și e aruncat pentru toată viața luĭ așa între cer și pămînt: nicĭ Turc, nicĭ Turleac, nicĭ Ro-

mîn, nicĭ străin, nicĭ adevărat Evreŭ, nicĭ cu totul de aĭ noștri, nicĭ cetățean, nicĭ necetățean, nicĭ cu jargonul luĭ de acasă, nicĭ cu graiul nostru curat, — așa o minune, o dureroasă minune a firiĭ.

Uniĭ, ce-șĭ simt puterĭ și banĭ, se duc și ajung în străinătate scriitorĭ prețuițĭ, în specialitatea lor, cum i-am fi văzut maĭ bucuros la noĭ. Alțiĭ îșĭ caută întîiŭ rostul la noĭ, se svîrcolesc în tot felul, îșĭ istovesc puterile în rugăciunĭ și protestărĭ, se pîngăresc prin botezurĭ nesincere, de care se spală pe urmă pînă la sînge, se umilesc în zadar și pleacă blestemînd,— cazul Șăineanu, care, trebue s'o spunem, nu ni face maĭ multă onoare nouă decît luĭ. Pe cîțĭ-va i-am gonit fiind-că nu ne iubeaŭ și ne-aŭ iubit și maĭ puțin, făcîndu-ne din însemnate situațiĭ peste hotare și maĭ mult răŭ. Ceĭ maĭ mulțĭ se resignează: fac gazetărie, medicină, afacerĭ, închizîndu-se din ce în ce maĭ mult în singura emulație ce li se îngădue: a strîngeriĭ banuluĭ. Sînt printre eĭ carĭ ne uresc, sînt carĭ n'aŭ nicĭ o părere despre aceasta și nu se gîndesc de mult la așa ceva: dar sînt — și încă destuĭ — carĭ din școala făcută la un loc cu noĭ, din prieteniile păstrate de atuncĭ, din relațiile zilnice cu societatea romînească maĭ mult decît cu vechia Evreime intransigentă și obscurantă, aŭ prins o sinceră simpatie pentru țară și poporul romîn.

Și nu mă sfiesc a spune că acestor oamenĭ,

pe carĭ i-am putea cîștiga și asimila și maĭ mult, pînă la botezul, care ar fi pentru eĭ o renegare, — li se face o mare nedreptate.

XIII.

Evreul străin așezat în țară.

Cine n'a avut prilejul să călatorească de la Predeal la București cu o companie de străinĭ, împodobițĭ în mare parte cu favorite retezate după moda din Budapesta, carĭ apreciaŭ cu foarte puțină indulgență slăbiciunile noastre adevărate saŭ păcatele pe care nu le-am avut nicĭ odată? Trenul merge prea încet — «ăsta e accelerat, domnule!» «Da, în Romînia —, oprirea la stațiĭ era prea obositoare pentru grăbițiĭ oaspețĭ, carĭ aveaŭ de îndeplinit lucrurĭ de cea maĭ mare însemnătate de la nouă ceasurĭ de seară înnainte; vagoanele erau prea micĭ pentru mărețele lor persoane. Ajungînd la afacerĭ, eĭ se plîngeaŭ, cu strigăte de indignare și zîmbete de milă, de piedecile ce se pun străinilor carĭ vin să scotocească bogățiile pamîntuluĭ romînesc saŭ să-ĭ ușureze schimbul productelor, își amintiaŭ unul altuia drumurile rele, administrația neîndestulătoare și conruptă, cutare scenă cu un ministru căruia i s'a bătut din picior, în numele civilisațieĭ europene, saŭ i s'a strecurat în buzunar o

sumă menită să-l aducă la sentimente maĭ bune pentru samsariĭ luminatuluĭ Apus.

Aceste lucrurĭ, pentru care Ungurul șĭ-ar da pe fereastră cu capul în jos oaspetele nepoftit, aventurierul obraznic și gheșeftar, noĭ, popor politicos și blînd, noĭ le ascultăm cu durere, cu mînie, dar fără să facem pe bădăranul cu favorite retezate ca la Buda-Pesta să înțeleagă, în singura limbă potrivită pentru dînsul. Și, dacă se amesteca cine-va dintre aĭ noștri, pentru a rectifica unele exagerărĭ saŭ a da neapărate lămurirĭ, judecătoriĭ se aruncă și asupra luĭ, îndată ce a părăsit vagonul: «ăsta? Dar nu știĭ că e acel care în cutare afacere»... Și așa maĭ departe.

Clevetitorul în casă străină, care ne fură și și ne înjură — și, într'un fel face bine, fiind-că și merităm, lăsîndu-ne furațĭ și înjurațĭ — vorbește ungurește, nemțește — maĭ ales nemțește —, franțuzește destul de adese-orĭ. Ațĭ crede că înnainte vă stă un Maghiar, un German, un Frances... Priviți-l însă maĭ bine: acești ochĭ strălucitorĭ de vicleșug, acest nas încovoiat ca un plisc de pasăre prădalnică, această osătură a fețiĭ cu liniile nelămurite, fugare, șerpuitoare... E un ales al luĭ Dumnezeŭ; și Maghiarul și Germanul, și Francesul, sînt Evreĭ cu toțiĭ...

Uniĭ vin pentru afacerĭ, le încheie, strîng baniĭ și se duc de unde am fi dorit să nu fi venit nici

odată pentru a ne onora cu visita domniilor lor. Cînd afacerile însă aŭ o însemnătate și o durată maĭ mare, atuncĭ representantul Europeĭ îșĭ iea domicĭliul în sălbătăcia noastră și se acomodează cum poate, bietul om supțire, care e deprins cu strade largĭ, cu case de cîte șase rînduri, cu tramvae electrice supt pămînt, cu plățĭ exacte, cu funcționarĭ impunătorĭ și toate avantajele civilisațieĭ. Va fi fiind în acest colț blăstămat al lumiĭ, care e țara noastră, și alt ceva de cît «frumosul cer al Orientuluĭ , care se proslăvește obicĭnuit de acești criticĭ cu simțul fin : vor fi fiind și unele lucrurĭ bune, dar asupra lor el nu află vreme să se oprească, și pentru atîta nu și-ar îndulci osînda. Trăind cu noĭ, el ni înseamnă zi cu zi păcatele, le notează, și se gîndește la vremea cînd le va putea da în vileag pentru a ne înfiera astfel. El va spune atuncĭ, ca un oare-care director al uneĭ societățĭ pentru exploatarea petroluluĭ, că nicĭ un om care ține la integritatea sa corporală nu trebuie să se risce în Romînia, unde ar fi într'o primejdie neapărată; și cîte de acestea...

Omul ne urește și ne desprețuește în acelaș timp. Ca Evreŭ, el ne urește pentru, că ținem la o parte de viața noastră politică pe coreligionariĭ și conaționaliĭ săĭ, de situația umilită a cărora el sufere, în puterea admirabileĭ solidarităților evreeștĭ.

Iar, ca unul ce e născut într'o țară de civilisație veche, saŭ, orĭ-cum, maĭ veche decît a noastră, el zîmbește la cît puturăm și noĭ înnainta pe calea străbătută pînă la capăt de cel de al doilea popor al săŭ.

Mulțĭ dintre eĭ nu pot spune ce cugetă și simt, saŭ nu sînt în stare să o facă în scris. Dar maĭ tuturora li zac în inimă sentimentele caritabile pe care le-a exprimat și le exprimă față de Romînia... asiatică... Europeanul Bernard Lazare, socialistul franco-iudaic, a căruĭ filantropie, vrednică de un închinător al luĭ Hristos, are, pentru a trăi, nevoia de a desgropa cîte un Dreyfus pe zi și a-l spăla înaintea lumiĭ de nedreptatea îndurată. Și, fiind-că e vorba de Lazare-ul rătăcitor, cine să fi adunat oare în calea nouluĭ Mesia noroadele luĭ Israel, care muncesc fără de răsplată în Egiptul modern al Romînieĭ? Am văzut mulțimea ce se întorcea aicĭ în Bucureștĭ după primirea Mîntuitoruluĭ: eraŭ, în cea maĭ mare parte, Evreĭ săracĭ, foarte săracĭ, cari-șĭ caută numaĭ de meșteșugul și micul lor negoț și n'aŭ nicĭ timpul, nicĭ curajul manifestațiilor. Eĭ se adunară decĭ tot așa de spontaneŭ ca și «meseriașiĭ» d-luĭ Ioan Brătescu, tribunul mahalalelor bucureștene și amicul intim al d-luĭ Tache Ionescu, fruntaș «conservator» romîn. Să-ĭ fi adus aceĭ ce aŭ încununat cu ghirlande geniala frunte a luĭ Lazare?

Saŭ trîmbițele Adevăruluĭ» pasionat pentru umanitate? Saŭ îndemnul să vie maĭ de departe?

Un lucru e sigur: că dintre Evreiĭ ce sînt la noĭ ceĭ maĭ marĭ dușmanĭ ni sînt acești Evreĭ bogațĭ, culțĭ, pe carĭ-ĭ trimite Europa pentru a descoperi bogățiĭ într'o țară neexplorată; carĭ sosesc cu conștiința că vor fi colonisatoriĭ stăpînĭ, și carĭ găsesc în loc neamul lor coborît în situația de nație maĭ puțin îndreptățită.

Aceștia vor maĭ mult să domine, și nu individual numaĭ, ci prin tot poporul lor ce se află la noĭ. Din oficina lor pornesc cele maĭ otrăvite minciunĭ, cele maĭ nemernice insinuărĭ; eĭ predică prin scris și graiŭ cruciata umanităţiĭ în potriva noastră.

Față de dînșiĭ, carĭ se cred în satul pustiŭ, trebue paza cea bună, observarea necontenită. Și, dacă vor înțelege adevăratele lor interese, Evreiĭ născuțĭ în țară se vor feri de a maĭ ațița spiritele în potriva lor, organisînd alaiurĭ pentru mîntuitorĭ falșĭ și archangheli de gazetă, după îndemnul unor aventurierĭ fără scrupul.

XIV.

Soluțiile curente.

În chestia evreească lucrurile sînt așa cum aŭ fost zugrăvite, fără patimă și fără părtenire, în articolele precedente. Sînt lucrurĭ știute de

toată lumea, dar care nu se spun bucuros nicĭ de o parte, nicĭ de alta.

Dacă multe se ascund cu intenție în ceia ce privește elementele însemnateĭ probleme, nu e maĭ multă sinceriĭate nicĭ în enunțarea soluțiilor.

În această privință sînt două păreri, dintre care una e zilnic recomandată, cu mustrărĭ și strigăte de indignare contra noastră, în presa evreiască din țară și din străinătate. Iar cealaltă se gasește numaĭ în adîncul cugetuluĭ celor maĭ mulțĭ din bărbați de Stat aĭ Romînieĭ.

Fără a vorbi de a treia soluție, naivă fără îndoială și cruntă numaĭ în aparență, fiind-că aceĭ carĭ vorbesc pentru dînsa n'ar merge nicĭ odată maĭ departe decît o improvizație de cafenea. E gonirea Evreilor peste graniță, gonire pe care am putea-o îndeplini dacă la hotarele noastre ar sta cîte-va sute de miĭ de înlocuitorĭ romîni aĭ străinilor alungațĭ și dacă, pe lîngă aceasta, am avea o putere cam ca a Rusieĭ, care ne-ar pune maĭ presus de opinia publică europeană și de urmările eĭ. Despre această părere decĭ, să nu maĭ vorbim: ea va trăi încă multă vreme, teribilă și inofensivă, ca atîtea alte visurĭ romantice, de care nu scapa nicĭ inteligențe de elită.

E indiscutabil că vom avea totdeauna Evreĭ în mijlocul nostru că, orĭ ce am face, eĭ vor forma o parte însemnată din poporația orășe-

nească și că din silințele economice, pe care trebuie să le facem, nu poate resulta decît recîștigarea supremației noastre numerice, dominației noastre ca bogăție privată, în orașele pe care le-am perdut.

Dar cum poate fi tovărășia, neplăcută, dar inevitabilă, a noastră cu Evreiĭ în viitorul pe care trebuie să începem o-dată a-l pregăti în această privință?

Evreiĭ de la «Dorobanțul» și «Adevărul», exprimînd părerea coreligionarilor lor cu ambiție politică, judecă astfel: Cînd Romînia și-a cîștigat cu sabia învingătoare independența, ea maĭ avea nevoie și de recunoașterea Europeĭ, aĭ căreĭ diplomați se adunaseră la Berlin pentru a pune din noŭ lucrurile la cale, în urma războiuluĭ din 1877. Pe atuncĭ, ca și astăzĭ, aveam reputația, tot așa de puțin îndreptățită, că sîntem un popor fanatic, în stare să smulgă viața celor ce cred în Dumnezeŭ și i se închină supt alte forme, că prigonim sistematic pe Evreĭ, din carĭ am făcut o clasă de *paria*. Între representanții Puterilor în congres, eraŭ și Evreĭ, și asupra lor ca și asupra colegilor lor creștinĭ s'aŭ exercitat cele maĭ marĭ presiunĭ pentru a-ĭ face să supuie pe Romînĭ la condiția desființăriĭ piedecilor «religioase» înnainte de a li se face loc între popoarele libere. Toate protestările noastre aŭ fost zădarnice: în numele liberalismuluĭ tre-

buia să se facă o schimbare constituțională în această privință. Am izbutit numaĭ să zăbovim soluția, plătind zăbava aceasta cu zilnice și dureroase umilințe. La urmă, cînd atenția europeană obosise, am strecurat schimbarea într'o formă maĭ ușoară pentru noĭ. Ni se cerea a primi în cetățenia noastră pe toțĭ Evreii, de o dată saŭ pe categoriĭ marĭ, prin carĭ în scurtă vreme să poată pătrunde toți la drepturĭ. Noĭ am admis principiul că un Evreŭ poate fi deplin cetățean al Romînieĭ, dar n'am părăsit ideia că pînă atunci Evreul e un strain. Decĭ trebuie pentru a-l primi între noi un vot de naționalisare al Camerilor, care vot nu poate privi decît pe un singur individ. Votul poate ieși însă negativ, și Camerele aŭ și alt-ceva de făcut decît să se ocupe de indigenate. Era de așteptat decĭ ceia ce s'a și întîmplat: încetățenirea unui număr infim de Evreĭ.

Israeliții de la «Dorobanțul» și «Adevărul» ne amintesc însă că alta era intenția congresuluĭ de la Berlin și că, acest congres determinînd încă starea de lucrurĭ la noĭ și în vecinătatea noastră, noĭ trebuie să-ĭ executăm prescripțiile în chip sincer și desăvîrșit. Decĭ, să adunăm o Constituantă și să satisfacem umanitatea, tratatele și adevăratele noastre interese, făcînd din toțĭ Evreiĭ așezațĭ de cît-va timp în țară cetățenĭ romînĭ: alegători, aleșĭ și funcțio-

narĭ de tot felul. Atuncĭ am fi în sfîrșit în rînd cu lumea și vrednicĭ de a trăi într'un veac de dreptate și lumină.

Din aceste ideĭ, cu loquacitatea obicinuită a fiilor luĭ Israel, se pot face miĭ de articole, marĭ și micĭ, de fond și de formă, cu care se poate alimenta o gazetă de propagandă evreiască, saŭ două. Fără a maĭ pomeni de prelungirea campanieĭ în presa streină.

Dar chestia cu tratatul din Berlin, întîiŭ, nu e așa de simplă. În privința malurilor Dunăriĭ, în privința vaselor de războiŭ în acest rîu și în Marea-Neagră, în privința hotarelor sudice ale Bulgarieĭ, tratatul nu maĭ represintă nimic. Schimbărĭ s'aŭ întîmplat în potriva luĭ și, odată ce Puterile care aŭ alcătuit tratatul, s'aŭ învoit cu acele schimbărĭ, ele înlocuiesc articole respective din tratat. Recunoscîndu-ni însă independența, acreditîndu-șĭ represintanțĭ pe lîngă Curtea noastră, încheind cu noĭ tratate și convențiĭ, Puterile aŭ recunoscut, cu orĭ-cîte reserve, că prin măsurile luate în 1878 noĭ am înțeles bine și îndeplinit în de ajuns clausa privitoare la Evreĭ. Decĭ de tratat, de intervenția Europeĭ, — nu ni se poate vorbi, și orĭ-ce tentativă diplomatică în acest sens s'ar termina ridicul, dacă s'ar găsi cine s'o încerce.

Dar sa zicem că printr'o împrejurare saŭ prin alta, am putea fi aduși să dăm drepturĭ tuturor

Evreilor, ar fi urmările, desastroase pentru noĭ,— favorabile pentru dînșiĭ?

Evreiĭ ar avea drepturĭ la funcțiunĭ, dar numirea funcționarilor, înnaintarea lor, distribuția lor, acestea sînt lucrurĭ care nu se pot fixa prin lege decît într'un chip general, și puterea executivă are toată latitudinea în ce privește persoanele. Această putere însă ar fi și după schimbarea pe care o cer Evreii, maĭ mult în mîna noastră, carĭ avem o imensă majoritate, carĭ am da tonul în Stat, orĭ-ce s'ar petrece și preface. Moravurile, sentimentele, prejudecățile, acelea nu se pot schimba printr'un vot și, cîtă vreme ele ar rămînea, împărtășirea Evreilor la funcțiunĭ ar rămînea mică și nedreaptă față de numărul și însușirile lor.

Evreiĭ ar deveni un element în corpul electoral. Un mare folos, s'ar zice. Să vedem: De secole eĭ sînt deprinșĭ să tremure înnaintea Cîrmuiriĭ, și aceasta nu s'ar șterge lesne din sufletul lor umilit. Zestrea guvernamentală ar deveni și maĭ mare prin cuprinderea Evreilor săracĭ între alegătorĭ.

S'ar alege poate Evreii, cum se aleg în Bucovina, de și relativ puținĭ și acolo? Icĭ și colo, un fruntaș maĭ guraliv, maĭ bogat, maĭ darnic, maĭ îndrăzneț ar pătrunde în Cameră. Îșĭ închipuie cineva însă ce rost ar avea el acolo, și chiar de ar avea cîțiva tovarășĭ? Gîndiți-va

numaĭ la impresia pe care ar produce-o un discurs cu cunoscutul accent cîntător și cu sintaxa articolelor din «Dorobanțul»? Incidentul comic al presenției socialiștilor ieșenĭ în parlamentul romîn, n'ar fi nimic pe lîngă aceste debuturĭ ebraice.

Să zicem însă că ar ieși din alegerĭ maĭ mulțĭ Evreĭ, că eĭ ar avea curajul de a lupta pe terenul lor național și religios, că s'ar organisa o partidă evreiască.... Știm noĭ bine ce înseamnă încă o luptă electorală pătimașă în Romînia. Fantasmagoriile sîngeroase ale frunțașilor de la gazetele evreieștĭ din străinătate ar deveni atuncĭ o realitate.

Ar folosi ceva Evreiĭ din aceste scene de războiŭ civil?

XV.

Oameniĭ de Stat romînĭ și chestia evreiască.

Prudența nu se deosebește totdeauna lesne de lipsa de curaj și, cînd «prudența» se manifestă la orĭ-ce prilej, atuncĭ bănuiala că avem a face în realitate cu alt ceva se întărește. Cînd maĭ ales omul «prudent» păstrează toată îndrăzneala sa — care merge une orĭ pînă la cinism — pentru lucrurile micĭ și de tot micĭ, atuncĭ nu maĭ poate fi decît prea puțină îndoială.

O astfel de prudență e a politicianilor noștri,

cu foarte rare excepţiĭ, de care se lipesc, pentru a le discredita, calificative injurioase. Sînt totdeauna oamenĭ pentru o alegere violentă, pentru o cabală ambiţioasă şi, pentru a atinge scopul meschin de a înlătura un duşman, saŭ chiar un prieten, un bun prieten care supără, se întrebuinţează silinţĭ neobişnuite de inteligenţă reală, se alcătuiesc organisărĭ de interese şi patimĭ carĭ sînt nespus de dibace. Dar înnaintea marilor întrebărĭ, de care atîrnă toate mărunţişurile viitoruluĭ nostru, înnaintea lor, scamatoriĭ şi matadoriĭ carĭ fac aşa de minunate salturĭ mortale înnaintea publiculuĭ obişnuit, la ceasurile fixe ale comedieĭ parlamentare, se fac micĭ de tot, şi glasul straşnic, deprins a îndemna pasiunile, se face slab de tot. Cîteva frase stereotipe, care nu resultă din nicĭ-o cugetare serioasă şi din care nici-o măsură hotărîtoare nu poate izvorî, şi politicianul îţi scapă din mînă, bucuros că nu ţi-a spus nimic şi că nu e astfel întru nimic îndatorit prin mărturisirile sale.

În chestia evreiască, se observă acest sistem de laşitate ca în toate celelalte.

Fiecare grupare politică ar avea datoria să-şĭ spuie neted părerea în această privinţă, ca să n'avem a face cu surprinderĭ şi ca să avem dreptul de a aştepta măsurĭ care ar apropia-o de resolvirea necesară pentru viaţa liniştită a Statuluĭ. Să ştim dacă înnaintea noastră se găsesc fi-

losemiţĭ saŭ antisemiţĭ, partisanĭ aĭ încetăţeniriĭ saŭ ba, şi în ce măsură se doreşte de dînşii această încetăţenire. Avem doar, în regimul nostru constituţional, votul nostru, şi s'ar cădea să ni dăm seama totdeauna de ce-l dăruim cutăruĭ candidat al unuĭ partid anumit. Şi după ce am judeca maĭ bine decît după felul cum partidele înţeleg tocmaĭ asemeneă chestiunĭ esenţiale ?

Nu e însă nimic maĭ greŭ decît să capeţĭ un răspuns cît de puţin clar din partea politicianuluĭ romîn tipic, în această chestie evreiască. Se aduc înnainte casurĭ isolate, se zugrăvesc înnaintea ascultătoruluĭ perspective neguroase, în care fiecăruia-ĭ e îngăduit să vadă ce-ĭ place, se face paradă de umanitarism şi naţionalism, de liberalism de modă veche şi conservatism tradiţional, — şi din toate nu se alege nimic. Cutare pare a fi pentru starea de astăzĭ, cutare ar fi aplecînd la o oarecare schimbare, în unele împrejurărĭ şi dacă, bine înţeles, aşa şi pe dincolo, căcĭ un om politic..., în sfîrşit, înţelegeţĭ. Adecă nu înţelegeţĭ nimic, şi politicianul nostru, care, cu toată limbuţia luĭ, vrea tocmai aceasta, e încîntat, căcĭ i se pare că a atins culmea măestrieĭ în asemenea împrejurărĭ. Fireşte că, după instrucţiile primite, presa de partid face şi ea acelaşĭ joc, pe atît de copilăresc pe cît de complicat, cu colorĭ şi contururĭ clar-

obscure: șireți oameni, domnule: bărbați de Stat!

O nu, bărbați de Stat, căci în toate timpurile, cei ce au meritat acest nume, nu s'au folosit de astfel de mijloace ale slăbiciunii, nesiguranții și nepriceperii, ci, întemeiați pe credința că în sufletul lor a încolțit o hotărîre sănătoasă și binefăcătoare, au răspicat-o în fața tuturora, luînd răspunderea pe umerii lor, pe umerii lor puternici. Dacă numai oameni meșteșugiți ar fi făcut în lume politică de oportunism, în cugetare și în faptă, am culege încă bureți de pe pereții peșterelor și am roade carne stricată de pe oasele dobitoacelor vînate. Îndrăzneții cuminți duc înnainte viața popoarelor.

Și adecă, în adevăr, printr'o cîrpeală ici și una dincolo, printr'o învîrtitură de limbă falșă și de condeiu meșter, crede cineva că poate ținea pentru totdeauna o situație ca cea de astăzi? Dar cînd oare a putut sta în picioare mai multă vreme o stare nelogică ce nu se desface măcar din dezvoltarea îndelungată, pe drumuri normale, a unei societăți?

Cum e astăzi cu Evreii la noi, nu poate fi multă vreme. Ca o buruiană sălbatecă, ei au copleșit pămîntul lăsat sterp de lenea noastră. Ogorul rămas slobod de dînsa se îngustează din ce în ce mai mult. Noi privim asemenea împrejurări cu o resignație stupidă, ce nu-și mai are pereche în istorie. Nu ne gîndim la nimic,

și nu lucrăm nimic. Cu un fatalism oriental asămănător cu al Turcilor saŭ al neamurilor asiatice menite peiriĭ, lăsăm să se desfășure în voe puterile oarbe care năvălesc să ne înghită. De ce ni-am tulbura micile noastre dușmăniĭ, micile noastre ambițiĭ, micile noastre pofte, cînd avem încă atîtea clipe de putere și de plăcere înnaintea noastră și cînd doar copiiĭ noștri vor fi aceia pe cari-ĭ vor acoperi apele?

Dacă n'ar fi fost întîmplările neașteptate de la 1877-8, nu s'ar fi făcut nicĭ așa o prefacere ca împămîntenirea individuală prin îndoitul vot al Camerelor. Am fi lăsat lucrurile în haosul desăvîrșit, care nu s'a organisat mult prin acea modificație formală a Constituțieĭ. Evreiĭ pot veni, se pot duce; pot purta hainele Galițieĭ saŭ ale Rusieĭ, pot păstra dialectul lor evreo-german, pot merge la școala lor, pot învăța romînește în licee și universităților, saŭ pot stîlci cum le place limba țeriĭ; pot sta în orașe, pot merge în sate, de și e oprit; pot vinde în magazine saŭ pe stradă, cu toate că legea zice altfel; ba, dacă ar avea ceva îndrăzneală tăcută, ar putea vota chiar, ar ajunge în funcțiĭ, ar face ce li-ar trece prin gînd. Numaĭ toate încet, fără scandal, căcĭ altfel se turbură som-

nul de agonie al oportunismuluĭ, care ar peri, dacă ar fi silit să deschidă ochiĭ și să voiască.

Acestea sînt părerile celor maĭ mulțĭ bărbațĭ politicĭ romînĭ în chestia evreiască.

XVI.

O soluţie [1].

Se va întreba acum cetitorul: care e soluția cu care se încheie aceste studiĭ critice. Ea reiese din cele spuse pînă acum, și cîteva cuvinte vor ajunge pentru a o precisa.

În numele umanităţiĭ, care nu poate tîrî nicĭ un popor la sinucidere, în numele contribuțieĭ plătite unĕ orĭ, iar de cele maĭ multe orĭ invocate în zadar cu prilejul reclamațiilor, nu pot cere locuitoriĭ străinĭ aĭ unuĭ Stat național drepturĭ politice, amestec în conducerea afacerilor. Cu jalba la ceĭ marĭ și puternicĭ carĭ nu se maĭ pot amesteca de-adreptul în casa noastră, cu tînguirĭ nedrepte și nerușinate insulte, cu intrărĭ triumfale pregătite proorocilor de pe malul Seineĭ, veniţĭ să ne însemne păcatele și să ceară urgia Ceruluĭ asupră-ne, nu se folosește nimic. Slavă Domnuluĭ, la noĭ nu e ca în Turcia, și nu trăim în Republica ambasadorilor stră-

1. Această parte din studiu n'a apărut și în «Epoca».

inĭ. Cine are ceva de spus, să spuie aicĭ, și cu toată cuviința, ca unuĭ oaspete bun, care a suferit multe pe urma bunătățiĭ sale.

E limpede iarășĭ că tovărășie cu dușmaniĭ nu se poate, nicĭ frăție cu cine are alt suflet și vorbește altă limbă. Decĭ, cînd Evreiĭ ceĭ bogațĭ, cărturarí și ambițioșĭ cer drepturĭ electorale în numele lor și al celor ce emigrează pentru motive cu totul altele, trebuie a li se da acest răspuns: *pregàtiți-vă...*

Pregătiți-vă părăsind, nu legea cu care n'are nimenĭ nimic de împărțit, ci portul, exclusivismul social, maĭ ales limba, care nu e măcar a voastră. Nu ni dovediți în fiece clipă, ca pănă acum, că sînteți alțiĭ, că din neam în neam tot alțiĭ voiți a fi. Asămănați-vă din ce în ce maĭ mult cu noĭ, și, cînd veți fi Romînĭ de religie mosaică, veți căpăta și întregimea însușirilor ce sînt asigurate în Statul nostru Romînilor. Iar, dacă nu se poate..., eĭ bine veți fi ceiace sînteți: locuitorĭ nesupărațĭ aĭ pămîntuluĭ nostru, dar *străinĭ.*

Din partea noastră, avem însă greșelĭ de îndreptat. Și anume:

Străinul de o parte, Romînul de alta, ca două categoriĭ legale cu totul deosebite, se poate înțelege. Dar între ele nu poate fi o stare mijlocie: starea aceluĭ străin care servește Regeluĭ supt steagul țăriĭ și rămîne totușĭ străin. S'a presintat odată o legè, care scutia pe Evreĭ de serviciul

militar și prevedea în schimb o taxă. Și așa nu era drept: scutirea de serviciul militar fără taxă se impune, fiind-că prin această taxă plătită numaĭ de Evreĭ ne întoarcem iarăș la situația particulară a Evreuluĭ, fiind-că e Evreŭ.

Experiența a arătat de ajuns în toate timpurile că Evreiĭ n'aŭ virtuțĭ războinice așa de marĭ, încît să nu ne putem lipsi de dînșiĭ, atuncĭ cînd avem supt arme pe mîndriĭ flăcăĭ aĭ munților noștri. Oastea multă costă mulțĭ banĭ de întreținere, și un războiŭ ce abia s'a încheiat a dovedit că numărul nu hotărește cînd o oaste îșĭ apără țara. Să ne mulțămim cu o oaste de Romînĭ.

Dar se va zice: atuncĭ din toate părțile lumiĭ vor năpădi aicĭ Evreiĭ, ca în raiul scutirilor. Nu numaĭ decît. Putem primi pe străinĭ în țară la noĭ saŭ nu; și putem, cu o poliție maĭ bună decît ceà de astăzĭ, să descoperim cine ne visitează nepoftițĭ, pentru a-ĭ îndemna să meargă maĭ departe.

Din vechiĭ Evreĭ ce avem e sigur însă că, orĭ ce vom face, vor rămînea totușĭ mulțĭ, maĭ mulțĭ de cît am vrea. E interesul nostru ca acești Evreĭ pe carĭ nu-ĭ putem scoate să ne fie cît maĭ puțin dușmanĭ. Trebue să ne gîndim la dînșiĭ, să ne îngrijim în ce fel de alcătuirĭ religioase trăiesc, în ce condițiĭ economice se află,— aceasta pentru buna înfățișare a țăriĭ și pentru sănătatea tuturor.

Acelor ce ar voi să se apropie de noĭ cu inima sinceră, nu li putem răspunde printr'o împotrivire ce nu se poate îndreptăți. Școala românească e, de sigur, întăiŭ pentru copiiĭ romînĭ, dar, cînd maĭ rămîne loc și pentru alțiĭ, nu e în interesul nostru să-l facem plătit prea scump. Școlile evreieștĭ pentru Evreĭ, care se tot înmulțesc și întăresc, nu ni aduc de sigur tocmaĭ marĭ serviciĭ.

În sfîrșit, aș crede că pentru orĭ ce străinĭ, decĭ și pentru Evreĭ, sistemul încetățeniriĭ prin îndoitul vot al Camereĭ și Senatului ar trebui părăsit. O cercetare serioasă asupra presentuluĭ și trecutuluĭ omuluĭ care cere să fie primit Romîn nu se poate face: toțĭ Grecii trec doar, cum știe toată lumea, ca «frațĭ din Macedonia»! Din nenorocire, rasa speculanților cu împămîntenirea se zice că nu s'ar fi stîns încă. Anumite condiții foarte aspre, cît de aspre voițĭ: cîteva generațiĭ în țară, cunoașterea desăvîrșită a limbiĭ, și ce garanțiĭ ar maĭ putea găsi un om de meșteșug, ar prinde maĭ bine. Cercetarea ar putea-o face o instanță judecătorească, așa încît minunata noastră administrație n'ar avea să se amestece, în paguba tuturora.

Și cu multă, foarte multă muncă din partea noastră ca să ni ajungem nouă înșine în toate, mult dezbătuta chestie ar fi resolvită.

STUDIĬ ASUPRA PARTIDULUI LIBERAL

I.

O remaniare ministerială.

Ultima remaniere, întregire și permutare ministerială a atras toată atenția asupra partiduluĭ care ne guvernează și a dat naștere la un foarte mare număr de considerațiunĭ, în cea maĭ mare parte interesate, adecă pătimașe și nedrepte, în critică, asupra acestuĭ noŭ ministeriŭ și viitoruluĭ în cîrmuire al liberalilor.

Pentru uniĭ, e un mare ministeriŭ, un fel de concentrare ministerială a partiduluĭ, care se înfățișează adversarilor, țerii și străinătățiĭ cu toțĭ fruntașiĭ săĭ necontestațĭ. Pentru alțiĭ, e o reclamă zadarnică făcută cu oamenĭ fără talent și fără autoritate morală. Supt deosebite condeie, muiate într'o subvenție de guvern saŭ în una de oposiție, aceste două părerĭ așa de deo-

sebite, se repetă zilnic, de la o coloană de ziar la alta, în forme cu oarecare variațiĭ.

Mi se pare că acesteĭ premeniri ministeriale, ca și tuturora la noĭ, i se face prea multă onoare. În adevăr, cu săptămînĭ și lunĭ de zile înnainte se semnalează publiculuĭ prin titlurĭ cu litere enorme, în sumarele ziaruluĭ, probabilitatea, posibilitatea saŭ numaĭ bănuiala uneĭ astfel de schimbărĭ. Fel de fel de conjecturĭ, de presupunerĭ asupra lucrurilor ce ar fi să fie, se anunță și se combat. Ziarele de oposiție forțează nota, daŭ un zvon de cafenea drept o împărtășire oficioasă, desfid, — ce des se întrebuințează acest cuvînt în polemicele noastre, așa de puțin sigure și sincere totuși! — să se tăgăduiască prognosticul; în schimb, înfășurîndu-se în toată morga potrivită, ca niște oracule ale cîrmuitorilor, ziariștiĭ guvernamentalĭ zîmbesc la asemenea presupunerĭ neîntemeiate și mîntuie totdeauna spunînd că, dacă va fi o remaniere, aceasta se va vedea la cutare dată, și, în orĭ-ce cas, nu va fi așa de simplă cum se așteaptă necunoscătoriĭ, ci va forma un mare eveniment politic cu neobicĭnuite urmărĭ.

Trece vremea, lupta de informațiĭ și notițe continuă, tonul se ascuțește, se deschid tot maĭ jos saltarele în care se păstrează în redacțiĭ calificativele profesionale; injuria de mare calibru e scoasă la lumină și întrebuințată. Nerăbdarea

publiculuĭ, încălzit sistematic, prin trîmbițile de vestire ale unora și prin fioriturile de ușoară destăinuire ale altora, începe să se vădească. În sfîrșit, cortina, în dosul căreia se petrec de mult agitațiĭ febrile, schimbărĭ de decorurĭ, travestirĭ de persoane, aplicărĭ de mustățĭ, barbe și favorite false, lupte cîinoase pentru îndeplinirea rolurilor prime, cortina aceia, spre care sînt ațintițĭ ochiĭ spectatorilor, ce pîndesc cea mai mică tremurare pe întinderea eĭ împodobită cu faptele de glorie ale partiduluĭ: defilărĭ pe stradă în opoziție, statuĭ, procesiunĭ panatenaice înnaintea deosebitelor ghișete de plată la guvern cortina se ridică. Iată ceĭ șeapte noĭ!

O lumină orbitoare de apoteosă, plătită din fondurile reservate preseĭ amice, încunjură noul areopag ministerial de azĭ saŭ de mîine. Din locul pe care-l cunoaște toată lumea și spre care se îndreaptă toate privirile, după ce aŭ admirat gloria ce răsare, — pornesc atunci șuierăturile, de o forță ce atîrnă după hrana ce s'a dat oposanților cu orĭ ce preț, indivizilor ce nu deosebesc, în toată imensa lume a luĭ Dumnezeŭ, decît două colorĭ, carĭ fară îndoială cunosc florĭ liberale și florĭ conservatoare, buruiene așijderea, stele guvernamentale și luceferĭ de oposiție și carĭ, în nopțile de insomnie spirtoasă, combat elementele din cerul înstelat și pămîntul înflorit, care păgubesc clubul. Aplause,

caută să covîrșească fluierăturile, și publicul, deprins cu această luptă, e încîntat, și mulțămește vitejilor gladiatorĭ.

Dar nu e de ajuns. În Berlin, în Viena, în Paris, în Geneva, în Constantinopol, în Meca, în Haiderabad și în Ceylan, unde sînt așa de hazliĭ maimuțe, există persoane carĭ aŭ îmbrățișat meșteșugul de a publica zilnic părerĭ asupra politiciĭ universale. Aceste persoane sînt bine lămurite asupra oamenilor și lucrurilor din țara lor și văd ceva și peste hotare, într'o vecinătate maĭ mare saŭ maĭ mică. Dacă sînt oamenĭ inteligenți și sincerĭ, părerile lor în privința celor ce se ivesc și se schimbă în acest restrîns cerc de visiune, are o importanță. Însa eĭ sunt plătiți pentru a scrie despre orĭ-ce savîrșește neamul omenesc orĭ-unde, și decĭ o schimbare de ministeriŭ în Romînia are timp de două-zecĭ și patru de ceasurĭ un oare-care interes pentru dînșiĭ. Trebuind să aprecieze oamenĭ, ale căror nume li ajung din cînd în cînd la ureche, eĭ se căznesc a-șĭ aduna rămășițile lăsate în amintirea lor de cetirea altor articole, răsfoiesc prin dicționare biografice, unde politicianiĭ noștri nu uită a-șĭ trimete expunerea carieriĭ, cu o fotografie surîzătoare și indicația suplementară că eĭ sînt bunĭ prietenĭ statornicĭ aĭ Francieĭ, Germanieĭ, insuleĭ Ceylan (după dicționar), și ajung astfel la un fel de «părere .

Alte orĭ părerea vine gata făcută de la cutare agent în străinătate al partiduluĭ, care nu uită să remunereze pe marele redactor străin pentru cetirea, remanierea și publicarea proseĭ exotice. Și articolele, în pagina întăia saŭ a doua, încep să apară și cad, la sorocul poșteĭ, în foarfecele lacome ale redactorilor noștri, ce le desfac frumos, le traduc și le comunică publiculuĭ, cu neapăratele recomandațiĭ. A! dumneavoastră contestațĭ, va să zică, marile concepțiĭ politice ale d-luĭ Paladi, distincțiunea de cugetător a d-luĭ Stoicescu: eĭ bine, iată ce zice cunoscutul Izigsohn saŭ Lazare Vierfuss, în marele ziar european cutare... Și adversarul răspunde, desprețuitor, cu judecata absolut contrară, dar firește competentă și nepărtenitoare, pe care se întîmplă așa s'o aibă ilustrul Teufelfuchs, Bernard Tausendfuss saŭ alt miriapod din alt însemnat organ al preseĭ universale.

Onorațĭ domnĭ Vier- și Tausendfuss, ne pare bine că vă ocupațĭ de noĭ în mijlocul cugetărilor ce va năpustesc, dar să ni dațĭ voie să știm noĭ maĭ bine cît cîntăresc oameniĭ pe carĭ îĭ vedem, îĭ auzim și supt cîrmuirea cărora trăim.

Pe urmă, nu maĭ puțin onorațĭ scriitorĭ romînĭ, carĭ ne lămuriți ce e cu ministeriul noŭ, iată și o altă părere ce se poate avea asupra luĭ. Un partid se judecă *după forțele luĭ și după scopurile pe care le urmărește prin ele.* Dacă

printr'o schimbare ministerială se anunță cîștigarea de forțe nouă, aceasta e foarte însemnat,— și astfel ar fi în casul de față dacă, să zicem, numele d-luĭ Panu s'ar fi găsit în locul aceluĭ al d-luĭ Stoicescu. Dacă printr'o schimbare ministerială, se aduce în fruntea unuĭ departament o persoană al căruĭ nume e un cunoscut program, cum a fost și este prezența d-luĭ Sturdza la Războiŭ, da, acesta e iarăș un lucru vrednic de apreciat. Dar că se fac oare-care schimbărĭ la fațadă, trecîndu-se statuia din dreapta în stînga și aducînd din salon, unde se stabilește o veche statuie de fronton, o alta, care fusese în reparație saŭ nu se credea să poată suporta zguduirile stradeĭ ce se mișcă, — pentru atita lucru nu face să se vorbească mult.

Dar despre partidul însușĭ, numeros, hotărît, împodobit cu aureola succesuluĭ financiar, încrezut peste măsură în soliditatea-ĭ cu totul aparentă, despre acesta se cuvine a se vorbi, nu cu cățuia în mînă saŭ cu injuria pe buze, ci istoricește și cu nepărtenire.

II.

Ceĭ ce fac politică și se gândesc la rostul eĭ — căcĭ ceĭ mai mulțĭ dintre politicianiĭ noștri sînt pentru o direcție saŭ pentru alta numaĭ

din causa foloaselor ce li pot veni, și nu cugetă maĭ departe,— îșĭ fac, în cea maĭ mare parte, această socoteală în privința partidelor noastre, unitare saŭ, cum se zice de cine nu pricepe, «dezbinate» (cam ca «dezbinarea» ce se observă adese orĭ între sergentul de stradă și clienții săĭ obișnuiți). Decĭ iată acea socoteală, pe atît de comodă, pe cît de falșă:

Întîia concepție asupra trecutuluĭ și rațiuniĭ de a fi a partidelor. Ea vine de la liberalĭ, carĭ zic așa: «La început... a fost Cuvîntul, și Duhul luĭ Dumnezeŭ se purta pe de-asupra apelor.» Actul al doilea a fost Fanarioțiĭ, carĭ sînt conservatorĭ (pe cînd eĭ, săracĭĭ, eraŭ. de nevoie, revoluționarĭ în buzunarele noastre). Atuncĭ a venit Tudor Vladimirescu, care a început curentul liberal. «Boieriĭ» s'aŭ coalisat cu... ceĭlalți Grecĭ, și l-aŭ omorît. Țara a suferit pe urma lor vre-o două-zecĭ de anĭ. Pe urma a venit O Mie Opt Sute Patruzecĭ și Opt: salutațĭ, domnilor! El a învins în sfîrșit pe «boierĭ», carĭ aŭ plecat, blestemînd, din cetățuia lor de nedreptate. «Partidul liberal» era biruitorul: el a fost însă înlăturat de Turcĭ și de Rușĭ, carĭ intervenira, de la conducerea în sens mîntuitor, prin reforme, a afacerilor. S'aŭ întors însă, atuncĭ cînd Napoleon al III-lea a smuls Țarului dominația în Răsărit. «Partidul liberal» s'a înfățișat din noŭ ca Arhanghelul cu sabia minunată: el

a făcut Unirea principatelor. Ca Domn peste întregul neam românesc aproape liber, prin voința «liberalilor», s'a ales Cuza. Dar Alexandru Ioan I-iŭ, care a făcut și unele reforme bune, s'a demoralisat răpede, devenind așa un fel de Milan de veselă memorie. Atuncĭ «partidul liberal» a adus principele străin. Peste cîțĭva anĭ din Domnia luĭ Carol I-iŭ, cerul din Răsărit s'a înnegrit a războiŭ : aveam prilejul să ni cucerim neatîrnarea prin sabia noastră. Atuncĭ a venit iarășĭ, firește, partidul liberal, care a făcut și Războiul. Țara era încă, după Războiŭ, nedeplin organizată, în desordinea începuturilor pripite: partidul liberal a făcut organisarea patrieĭ. Niște ambițioșĭ aŭ săvîrșit apoĭ lovitura de stradă din 1888, și eĭ aŭ dobîndit astfel puterea. Dar, neputînd guverna, partidul liberal li-a luat locul. Ce a făcut data aceasta, — nu e bine să se spuie. Conservatoriĭ aŭ venit iarășĭ, saŭ, cum se zice: «aŭ ridicat iarășĭ capul». Incapacitatea lor i-a trîntit din noŭ la pămînt. Națiunea a adus iarășĭ la cîrmă pe încercatul «partid liberal». Eram pe pragul ruineĭ, și agențiĭ sechestruluĭ plecase acum către insolvabilitatea noastră; partidul liberal a resolvat prin economiĭ criza, și a salvat astfel din noŭ patria.

Conclusia nu poate fi decît aceasta; partidul liberal e cel maĭ mare — ceia ce se și vede — cel

maĭ vechiŭ, cel maĭ meritos. El aduce recolte bune, fericire, glorie. E adevăratul partid al țăriĭ, al «națiuniĭ», al luĭ Dumnezeŭ. Adversariĭ sînt niște fantoșe mișcate în parte de străinĭ, sînt o umplutură, niște vechilĭ fără putere și inițiativă, pe carĭ partidul îĭ lasă în fruntea trebilor cînd simte nevoia de a se odihni, cînd i se impune oare-cum să simtă această nevoie.

Idealul? Apoĭ care ar putea fi altul decît ca toate mințile să se lumineze în privința inevitabileĭ superioritățĭ, atît de îndelungă vreme documentată, a partiduluĭ liberal și să se înscrie la club?! Atuncĭ marea operă de unitate politică ar fi îndeplinită, și s'ar săvîrși un eveniment vrednic de a figura alăturea cu Unirea din 1859. E adevărat că trebuie să fie două partide, prin analogie cu ziua și noaptea, cu focul și apa, cu otrava și antidotul: dar se poate înlătura această mică greutate. Cum se numesc verificatorĭ aĭ socotelilor Statuluĭ, carĭ nu verifică nimic decît plata exactă și punctuală a diurneĭ lor, cum se aleg inspectorĭ administrativĭ cu domiciliul fix și carĭ nu inspectează nimic, așa s'ar numi, cu o diurnă convenabilă, oposanțĭ carĭ să nu facă oposiție și să nu vie nicĭ odată la guvern. În locul luptelor între sătuĭ și flămînzĭ, carĭ daŭ un caracter tragic timpurilor noastre de transiție către fericirea liniștită a raiuluĭ omogen liberal, ar fi ușoare jocurĭ de floretă între

bine-nutriţiĭ, ce şi-ar împărţi roluri de aceste luptătoare, carĭ uşurează digestia.

Acum, —un alt fel de oposanţĭ tot s'ar găsi: ceĭ ce ar vedea lucrurile cum sînt şi n'ar putea să fie cumpăraţĭ prin nimic ca să mintă saŭ să tacă. Dar aceştia ar fi probabil oamenĭ săracĭ şi, dacă ar vorbi prea mult, ar muri de foame în cîmpia cu rîurile de lapte, prin care ar rătăci oameniĭ şi animalele partiduluĭ liberal fără adversarĭ. Ar maĭ fi, e drept, şi oare-care milioane de ţerănime, la care e periculos să se gîndească prea mult un om politic serios, fiind-că i-ar zdruncina sănătatea de spirit trebuitoare pentru a cîrmui bine. Nişte oposanţĭ carĭ ştiŭ să întrebuinţeze unelte agricole şi pentru alte scopurĭ decît acela, firesc, de a scormoni pămîntul pentru baniĭ de buzunar aĭ boieruluĭ respectiv. Dar faţă de aceştia există mijloace corective într'o societate modernă, care asigură armonia netulburată între leneşiĭ răsplătiţĭ şi harniciĭ peritorĭ de foame.

Aceasta e concepţia despre trecut a partiduluĭ liberal-naţional şi resultatele ce par a decurge dintr'însa.

Adversariĭ, — trebuie să recunoaştem — aŭ fost totdeauna adînc impresionaţĭ de această istorie, maĭ *ad hoc* decît orĭ-ce Divanurĭ de pe lume. Pe cînd liberaliĭ aŭ expus lucrurile de la Facerea Lumiĭ până astăzĭ cu convingerea pătimaşă a Evreilor din alte timpurĭ, cînd vorbiaŭ

de poporul ales și de neamurile păgîne, conservatorii au presintat totdeauna certificatele lor de serviciu către țară cu oare-care șovăială și nesiguranță, ca niște oameni carĭ ar avea în trecutul lor lucrurĭ ce se cuvine a fi ascunse. La catastiful de date al liberalilor, eĭ nu găsiaŭ decît una pentru a o opune: data cînd Domnul, dezgustat, era să plece, și, cum știțĭ, un fruntaș conservator a intervenit, luînd răspunderea situațieĭ. Ca temeiŭ al apărăriĭ se lua apoĭ administrația financiară a luĭ Mavrogheni. De atuncĭ s'aŭ adăogat reformele sociale și financiare ale cabinetuluĭ Catargiu-Carp. Dar ce sînt acestea pe lîngă Facerea Lumiĭ, 1821, 1848, etc., etc.?!

Limbile și condeiele se mișcă pentru enunțarea acestor ideĭ și, cu cît ele se spun maĭ des, cu atît prejudecata se sapă maĭ adînc în mintea tuturora.

Eĭ bine, nu! De o parte și de alta, avem a face cu o istorie absolut falsificată și, dacă, în realitate, partidul condus de d. Carp e partidul noŭ — *aceasta* trebuie să-ĭ fie gloria — al mîntuiriĭ prin reforme curagioase, partidul liberal e *de tot noŭ* și el. «Faptele marĭ», acelea aŭ cu totul alt rost, cum se va vedea; și de la unii ca și de la alțiĭ nu se încape altă recomandație decît prin ceia ce sînt ca valoare umană și ceia ce vor să realiseze printr'însa.

Decĭ, fără a tulbura jocul nevinovat al persoanelor ce vreaŭ să petreacă cu o mască acoperită de străvechiul mucegaiŭ «liberal» saŭ «conservator», să ne fie permis a vorbi, nu de grandele de Spania saŭ de dominul roz, ci de domnul X și de domnul Y, persoane foarte bine cunoscute.

III.

Iată ce e cu «faptele marĭ» pe carĭ nu se cuvine să le confisce nimenĭ pentru a face reclamă electorală și la pomenirea cărora, fără deosebire de partid, se poate descoperi orĭ-ce Romîn, ca la trecerea unor steagurĭ biruitoare, sprijinite prin munca și jertfa tuturora.

1821? O răscoală de țăranĭ în părțile unde era maĭ multă viață într'înșiĭ și unde era maĭ greŭ să-ĭ ție supt jugul biruluĭ și hrăpirilor. O *jacquerie*, așa cum o poate face țăranul romîn, aproape fără vărsare de sînge, cu vorbe de înțelepciune bătrînească pe buze, atuncĭ cînd la «civilisațĭ» în asemenea împrejurărĭ se înneacă în sînge dreptatea și nedreptatea, ce e bun și ce e răŭ. Tudor pandurul nu s'a gîndit, în viața luĭ de cugetător tăcut și întunecat asupra suferințelor țărănimiĭ, între carĭ trăia ca un boierinaș, nu s'a gîndit că din el va face un stră-

moș partidul liberal ce era să fie în țara sa. De la răscoala luĭ n'a pornit nimic, cum s'a vădit limpede în progresul cercetărilor istorice: Turciĭ aŭ văzut tot-d'auna în el un hain ca și în Ipsilanti. Greciĭ s'aŭ înlăturat singurĭ de la Domnia noastră și de la orĭ-ce dregătorie turcească, prin revolta *lor*, și la Constantinopol s'a ținut seamă, nu de *cărțile* luĭ Tudor, ci de jalbele boierilor moldovenĭ maĭ micĭ în ranguri. Aceștia formaŭ o grupă cu aspirațiĭ liberale — nu *un partid!* — și eĭ vedeaŭ în Tudor, cum vedeaŭ toțĭ șlicariĭ și călugăriĭ de atuncĭ, feudaliĭ romînĭ, un «răzvrătitor», un «înșelător» etc., așa un fel de deputat socialist al sătenilor romînĭ adecă.

1848? L-aŭ făcut ucenicii luĭ Lazăr, cu Heliade în frunte, ce se visa un fel de Voevod al Revoluțieĭ; l-aŭ făcut foștiĭ studenți la Paris și aceia carĭ nu-șĭ isprăviseră încă studiile, ci alergară în țară, îndată după evenimentele parisiene din Februar, aducînd revoluția, caldă încă, pentru ca și compatrioțiĭ lor să guste din binefacerile eĭ liberatoare. Aceștia aŭ luptat o luptă pe care nu trebuie să ni-o închipuim strașnic de grea și care s'a terminat cu o înfrîngere; toată lumea cu sentimentele nobile a aplaudat în țară acțiunea lor. Pînă ce s'a svonit de împărțirea moșiilor, în urma alcătuiriĭ unuĭ oarecare comitet. numaĭ puținĭ boierĭ prea bătrînĭ

și prea simțitorĭ la sgomot aŭ fost contra împlîntătorilor tricoloruluĭ egalitar pe acest vechiŭ pămînt de privilegiĭ. Toțĭ aŭ făcut loc paradeĭ, ce a defilat ca între prietenĭ, și cine știe? dacă Vodă Bibescu n'ar fi fost pe tronul de sub biuroul consululuĭ rusesc și n'ar fi ocupat un așa de înnalt loc în încrederea acesteĭ Maiestățĭ fără coroană, cele două mînĭ domnești ar fi aplaudat ca și toate cele-lalte mînĭ, unele cu mătăniĭ boierești, altele maĭ aspre de tejghea saŭ de meșteșug. Acesta e «anul 1848», pe care trebue să-l prețuim după intențiile ce l-aŭ adus și după urmările ce aŭ pornit de la dînsul, iar nu după faptele îndeplinite, căcĭ acestea nu există. Cum se vede, O Mie Opt Sute Patru-zecĭ și Opt, cu maiusculele sale roșiĭ, ce se perindează așa de impunător, nu e decît caricatura, produsă maĭ tîrziŭ, în mintea «luptătorilor» de atuncĭ saŭ a urmașilor, din deosebite motive de interes.

Unirea a făcut-o toată inteligența românească, și nu numaı acești cărturarĭ, ci, împreună cu dînșiĭ, simpliĭ țăranĭ, carĭ, așezațĭ — pentru intîia oară după închiderea epoceĭ eroice, cînd înfrățiaŭ arcul și sabia — lîngă boieriĭ din acelașĭ sînge, nu s'aŭ mirat, nu s'aŭ sfiit, ci aŭ spus, în frumosul graiŭ nestrămutat de-a lungul veacurilor, în maĭ puține vorbe decît alții, dar smulse din bietul lor suflet amărît de nevoĭ, aceleașı gînduri de iubire pentru țară și neam. Contra

Uniriĭ, afară de imbecilii ce nu vreaŭ să înțeleagă măcar cu mintea altuia, aŭ fost numaĭ candidațiĭ de Domnie, carĭ nu eraŭ nimic prin meritele naționale saŭ popularitatea lor, ci aveaŭ numaĭ anumite drepturĭ asupra unuĭ singur principat. Eĭ aŭ fost împotriva mareĭ opere de întărire, fiind-că rostul lor era tăiat odată cu granița Milcovuluĭ.

Războiul? Cine l-a făcut, aceasta o știm bine, cu toate că uităm totdeauna a o spune: marele biruitor tăcut, care a trecut prin triumful generalilor și politicianilor pentru a se întoarce la sărăcia pluguluĭ, cu mînĭ acoperite de glorioase rane. De-a lungul frumosuluĭ bulevard ce despică înghesuiala vechiuluĭ Bucureștĭ de încălcărĭ și hatîrurĭ s'aŭ așezat pietrele ce vor susținea statuile luĭ C. A. Rosetti și I. C. Brătianu, carĭ le merită fără îndoială, — maĭ curînd din partea țăriĭ, decît a partiduluĭ. Dar cine s'a gîndit — măcar ca la Bulgarĭ — să ridice din bronzul cules în pungile sărace ca și în casele de fier ale milionarilor marele monument comemorativ al războiuluĭ, din priveliștea căruia să se mîndrească orĭ-cine va trece[1]?

Și, dacă vre-o dată ni-am simți solidaritatea *națională* și nu aceia, de treĭ orĭ nemernică,

[1]. Astazi exista un vot a Camerilor pentru ridicarea monumentului... din darnicia budgetului patriotic.

de clasă, partid, gașcă și familie, s'ar gîndi oare cineva la adevărata icoană ce trebue să înfățișeze monumentul? Nu steaguri și tunuri și trofee și penaje de strălucițĭ ofițerĭ superiorĭ, ci un dorobanț cu opinca țăranuluĭ în picioare și milenara căciulă a țăranuluĭ pe cap, întinzînd din mocirla sîngeroasă a cîmpuluĭ de luptă coroana de fier a neatîrnăriĭ regaluluĭ săŭ Domn. Convingerile cu simbrie să tacă: Războiul l-a început Regele Carol I-iŭ și l-a săvîrșit țăranul!

Organisarea țăriĭ? a făcut-o, nu partidul liberal care, cum vom vedea, *fusese* numaĭ, o clipă, și nu maĭ era, ci Ioan Brătianu. E o foarte mare deosebire.

Conservatoriĭ veniți la putere în 1888 n'aŭ căzut din alt motiv decît al criseĭ de curățire și alegere, al selecțieĭ după inteligență și moralitate, ce începea între oameniĭ politicĭ aĭ noștri.

Partidul liberal ce li-a luat locul a căzut din causa uneĭ crise interioare, crisa de *șefie*, care s'a mîntuit numaĭ acum. Noul guvern conservator a căzut fiind-că procesul de sélecțiune se urma, fiind-că nu puteaŭ sta în acelașĭ ministeriŭ și în acelașĭ partid Petru Carp și Tache Ionescu. Iar, la intoarcerea liberalilor, crisa financiară a temperat-o — fără a fi resolvit-o definitiv — d. Dimitrie Sturdza. Adecă «partidul liberal»? De loc, — ci *contra* partiduluĭ liberal.

IV.

Cînd tonul grav se iea în articole de fond masive de gazetariĭ și gazetărașiĭ maĭ mult evreĭ, pe carĭ îĭ cunoaștem bine cît și cum sînt de convinșĭ de ideile liberale, —«partidul»— un fel de «grande armée» — e înfățișat ca pornind din adîncimile trecutuluĭ pe care l-a creat, dominînd prin puterea-ĭ de pricepere și prin superioritatea indiscutabilă a număruluĭ momentul de față și privind viitorul ca o cucerire sigură. Acesta e singurul partid trainic, pe care nu-l poate amenința nimic, și decĭ cine are nevoe de o societate de asigurare cu toată garanția necesară, să vie și el în rîndurile unde «toate numerele sînt cîștigătoare», ca la cea maĭ bună din loteriĭ.

Eĭ nu! partidul liberal e *noŭ*, și nu poate să nădăjduiască decît o durată de cîțĭ-va anĭ de zile, pînă vor apărea pretutindenĭ la suprafață semnele de prefacere ce zgudue orĭ unde, în viața noastră, adîncimile. Dacă oameniĭ politicĭ, cărora li aparține acest ziar, vor avea tăria trebuitoare pentru a înlătura ispita de pierzare a adesiunilor interesate și a promiscuităților ce se alcătuesc pentru guvern, dacă, în loc să se amestece din noŭ cu aceia de carĭ abia s'aŭ despărțit, se vor ținea puținĭ în cetatea lor de

convingerĭ, înnălțîndu-se prin isolarea în mijlocul conrupției, nevoia lucrurilor va aduce la dînșiĭ, nu numaĭ conștiințile oneste ce sînt încă ținute supt un farmec răŭfăcător în cealaltă organisare «conservatoare», dar și pe ceĭ maĭ bunĭ dintre liberalĭ, carĭ vor înnota, în clipa naufragiului, din răsputerĭ către această corabie sigură.

Căcĭ partiduluĭ liberal îĭ lipsește orĭ-ce elemente de trăinicie, dintre acelea care se pot mărturisi.

În adevăr, un partid tare, cu sorțĭ de durată în viitor, trebuie să represinte una din două: saŭ o clasă socială conștientă, cu interese și aspirărĭ bine definite, saŭ un avînt de ideĭ neobișnuit de puternic și pentru aducerea la îndeplinire a cărora să trebuiască silințile maĭ multor generațiĭ aprinse de entusiasm și de rîvnă desinteresată, saŭ, în sfîrșit, o tradiție istorică deosebit de veche și trăind puternic în inimile oamenilor.

De exemplu, în Franța de astăzĭ, sînt, într'o mulțime de grupe, ce reprezintă nuanțe, prietenii, clientele, alcătuirĭ ministeriale, treĭ partide, carĭ aŭ fiecare unul din acele temeiuri de care am vorbit. Partidul monarchist — regalist saŭ imperialist—nu maĭ represintă o clasă socială bine hotărîtă, de cînd urmașiĭ stegarilor crinuluĭ și vulturului au deprins căsătoriile cu fetele bancherilor evrei și de cînd tonul îl daŭ în comitetele re-

galiste persoane cu totul lipsite de strămoşĭ. Dar îl ţine în picioare, şi-l va ţinea încă multă vreme, faptul istoric că veacurĭ întregĭ un suveran a condus patria francesă pe drumurĭ de prosperitate şi glorie şi că trăesc încă, fără alt punct de raliare de cît amintirea şi speranţa, urmaşiĭ acelora ce aŭ încunjurat odată persoana regală. Pe de altă parte, cînd e viŭ încă în Franţa sentimentul că o înfrîngere nerăzbunată pătează, fără prescripţie, onoarea unuĭ popor, cum să nu se găsească oamenĭ carĭ să aştepte pe biruitorul de mîne şi întregitorul hotaruluĭ din învierea Împărăţieĭ cuceritoare, care cu un veac în urmă a uimit lumea?

Republicaniĭ statuluĭ-quo înfăţişează interesele burghesieĭ, pentru care maĭ mult s'a făcut Revoluţia cea mare, ce a cules cele maĭ multe foloase, pe carĭ nu e bucuroasă să le împartă cu cine stă maĭ jos de cît dînsa: presidenţia Republiceĭ e o suveranitate burghesă la nivelul oricareĭ ambiţiĭ dibace. Dar masele populare ridică şi ele pretenţiĭ de bună stare economică şi de împărtăşire la conducerea Statuluĭ, pe care le merită şi una şi alta, prin munca necontenită, în condiţiĭ de strigătoare nedreptate; şi un partid, partidul socialist — care samănă numaĭ ca nume cu partidul socialist german saŭ engles — s'a format în chip firesc pentru a exprima aceste nevoĭ şi aspiraţiĭ.

Aceasta e o viață politică normală, partidele acestea sînt partide naturale, pe care nu le-a impus nicĭ-o imitare zadarnică a străinătățiĭ, nicĭ o anglomanie ridiculă. Cît se va păstra aiurea decît în cărțĭ amintirea mariĭ legende regale, cît spiritul de răzbunare va străbate granița mutilată din Răsărit, cît vor fi burghesiĭ hotărîțĭ să nu primească pe nimenĭ la masă ca să le schimbe talerele, cît timp, în sfîrșit, robiĭ din ateliere — căcĭ acolo țăraniĭ, micĭ proprietarĭ economĭ și cumpăniți, fac parte maĭ mult din burghesie — vor să fie alt-ceva, atîta timp Franța îșĭ va avea partidele de care vorbirăm.

Dar la noĭ care e legitimarea socială a unuĭ partid «liberal ?

Clase avem și noĭ, maĭ distincte decît orĭ unde, așa de distincte încît formează «națiĭ» deosebite și vrăjmașe, în generalitatea locurilor. E clasa boierilor, a Evreilor și a țăranilor, clase aproape ireductibile și la o apropiată contopire a cărora nicĭ nu se poate gîndi cineva. Aceste clase îșĭ aŭ limba lor: boierul vorbește franțuzește, citește în orĭ-ce cas franțuzește; Evreul vorbește un fel de nemțește; barbarul țăran singur *trăiește* în limba românească, pe care cele două «națiĭ» o cunosc și o întrebuințează maĭ mult saŭ maĭ puțin. Ele îșĭ aŭ partea lor deosebită: boierul ce se îmbracă european, Evreul ce păstrează costumul galițian al părinților, mo-

ș ilor și strămoșilor săĭ; țăranul a căruĭ falnică îmbrăcăminte de libertate și luptă e înscrisă în neperitoarea marmură a Coloaneĭ de biruință, veche de două miĭ de anĭ. Ele îșĭ aŭ legea lor deosebită: boierul e liber-cugetător saŭ inclină spre catolicismul franțuzesc; Evreul are legea neamuluĭ săŭ, iar creștinul răsăritean rămîne să fie numaĭ țăranul, ca și veciniĭ noștri puternicĭ de la Răsărit.

Sărbătorile acestor clase nu sînt aceleașĭ, hrana lor se maĭ deosebește; fondul de ideĭ al fiecăreia îĭ este propriu. În Stat fiecare din «națiĭ» îșĭ are rostul eĭ distinct, și s'a creat chiar o situație particulară, în ceia ce privește dreptul electoral, fiecăruia: boierul votează direct, țăranul indirect, iar Evreul de loc.

Eĭ bine, care din aceste clase e represintată de partidul liberal, în care și-ar fi pus toate speranțele?

V.

Răspunsul nu poate fi decît acesta: partidul liberal, marele, trainicul, minunatul, nu represintă nicĭ o clasă. El represintă doar «națiunea», precum se știe, și de aceeia se și chiamă «partid național», dar, cum nu poate tăgădui nicĭ un om nepărtinitor, există cele treĭ «națiĭ» și,

prin urmare, iubindu-le pe toate, cum face, de sigur, partidul liberal, nevoia lucrurilor, maĭ tare decît orĭ-ce considerațiĭ sentimentale, îĭ impune să-șĭ recunoască de sprijinitoare pe una din aceste clase. Căcĭ apărătorul boieruluĭ, acel care l-ar ținea în gelatina grasă a budgetelor de împrumut, nu poate fi și apărătorul țăranuluĭ, căruia toată această alimentație parasitară desăvîrșită nu-ĭ folosește, ci-ĭ strică; și, cînd cineva se înfățișează în numele Romînuluĭ artificial, combinat de la orașe, el nu poate fi și mandatarul luĭ Iehovah, zeul național, pentru ocrotirea deosebită a «națiunii» evreeștĭ în Romînia. Articole sforăitoare se pot fără îndoială scrie de oamenĭ plătițĭ bine, carĭ văd, prin urmare, toate lucrurile într'o aureolă de aur roșiatec, dar nu e maĭ puțin adevărat că, în toată desvoltarea istorieĭ universale, interesele puternice și durabile de clasă aŭ format principala rațiune de a fi și cel maĭ sigur temeiŭ al partidelor politice.

Boierimea nu e represintată de liberalĭ, în întregimea eĭ. Această boierime e incapabilă, așa cum se găsește astăzĭ, să aibă o singură conștiință, o singură îndreptare, și să se adreseze, pentru ocrotirea unor interese unitare, bine văzute și studiate, unuĭ anume partid. Pînă la Unire și la viața noastră nouă se maĭ putea vorbi încă de o castă boierească, aĭ căreĭ membri, adesea

cu numele străin, eraŭ înrudiţĭ însă în fel de chipurĭ, dintr'o generaţie în alta, cu cele maĭ vechĭ familiĭ boiereştĭ băştinaşe. Boier era atuncĭ fiul saŭ ruda altuĭ boier; el avea moşiĭ şi case, se ocupa cu agricultura, cu creşterea vitelor şi cu gospodăria caseĭ. Interesul de clasă stătea într'aceia ca negustorimea, meşteşugariĭ, ţăraniĭ să nu se amestece nicĭ-odată în trebile Statuluĭ şi ca nimenĭ să nu turbure stăpînirea asupra teritoriuluĭ ţăriĭ, pe care locuiaŭ, în sate, oamenĭ ce-ĭ eraŭ supuşĭ boieruluĭ, neavînd pămîntul lor, şi trebuiaŭ să lucreze în orĭ-ce condiţiĭ pe pămîntul boieresc.

Cînd liberaliĭ visătorĭ de la 1848, carĭ eraŭ întreaga generaţie tînără de atuncĭ, aŭ luat România cea nouă, pe care n'o creaseră numaĭ eĭ, în primire, revoluţionariĭ maĭ statornicĭ în vechile lor principiĭ aŭ mers maĭ departe în opera lor de imitaţie, singura în care, afară de foarte puţine excepţiĭ, s'aŭ dovedit chemaţĭ şi destoinicĭ; la «patru-zecĭ şi opt» eĭ dorise «Revoluţia» pentru că Francesiĭ avuseră o adevărată revoluţie, cu adîncĭ motive de desvoltare normală. Burghesia francesă ieşise biruitoare din toate aceste lupte şi încercărĭ cu partisaniĭ vechiului regim aristocratic, şi ea pusese stăpînire pe Stat încă supt forma monarhică a Împărăţieĭ luĭ Napoleon al III-lea, chemat înainte de toate pentru a apăra de socialiştĭ interesele burghese şi

pentru a hrăni noua clasă domnitoare cu pînea națională a glorieĭ în războaie; cu atît maĭ mult dominația eĭ exclusivă s'a văzut, de toată lumea, cînd decorul imperial a căzut, făcînd loc ocîrmuiriĭ prin președinți de Republică, în redingota și fracul orĭ-căruĭ cetățean.

Oameniĭ noștri aŭ judecat că e scris în ceruri ca și noĭ să avem un regim burghes.

O greutate era: n'aveam aproape de loc în Moldova o burghesie, iar dincoace burghesia aceia, fără avere, cultură, prestigiu și amintirĭ de luptă, era ca vaĭ de dînsa, și numaĭ pentru a înlocui pe boierĭ nu era făcută. Dar, fără să se uite la aceasta, partidul liberal și-a dat toate silințile, în această epocă de speranță nouă, ca să fabrice o burghesie politică. De aicĭ a resultat, nu o înlocuire de clasă, ci o contaminare de clasă, amestecul vechiĭ aristocrațiĭ cu tot felul de elemente pe carĭ le judeca odinioară inferioare: camaraderia la alegerĭ și în funcțiĭ cu băcaniĭ, pielariĭ saŭ cavafiĭ și, pe urmă, printr'o dezvoltare naturală, înrudirea cu aceiașĭ cavafĭ, pielarĭ și băcanĭ. Cîțĭ-va băețĭ de la țară, boieriți cu totul prin învățătura în școlĭ secundare alcătuite după noima liceelor francese pentru copiiĭ oamenilor înstăriți, s'aŭ adaus în acest amalgam social. În sfîrșit, străiniĭ carĭ n'aveaŭ nenorocirea de a se fi născut Evreĭ, înnotară în curînd în aceleașĭ ape liberale, și, neapărat, cu-

rat naționale. Astfel se alcătui una din cele maĭ puțin vrednice de stimă ce se poate închipui dintre clasele dominante: fără tradițiĭ, fiind-că boieriĭ adevărațĭ le uitase, fără aspirațiĭ, fiind-că elementele nouă burghese nu venise ca o forță care răzbate, reînnoind, ci tîrîțĭ de poftele lor, care măresc conrupția; fără adevarată solidaritate, fiind-că, totuși, în adîncul inimiĭ lor, eĭ nu se iubiaŭ între sine, ci căutaŭ să se utiliseze uniĭ pe alțiĭ.

Clasa aceasta era neapărat o clasă *boierească*, pentru că privilegiul și guvernul nu se puteaŭ înțelege, după atîtea secole de dominație prin boierĭ, de cît ast-fel: funcția, notorietatea politică înlocuiaŭ *caftanul* de odinioară, care ridica pe cineva din rîndurile simplilor muritorĭ. Vechile familiĭ păstrară morga lor de odinioară și văzură și de acum înnainte, în această parodie de democrație constituțională, toate lucrurile din punctul de vedere al trăsuriĭ și al salonuluĭ; parveniții, capabilĭ de insolența lor obișnuită, se întrecură cu vechiĭ boierĭ în a face pe ciocoiul: în vorba franțuzească, în distincția impecabilă a îmbrăcămințiĭ și mobilăriĭ, în evitarea orĭ-căreĭ relațiĭ maĭ strînse cu cine nu se avîntase încă sus, și în *ignorarea* țăranuluĭ.

Regimul favorisa tot maĭ mult această îmbogățire a boierimiĭ de budget prin parveniți din burghesie. În curînd, eĭ fură așa de mulțĭ, încît,

cu emigrările unora în țărĭ de civilisație superioară, care-ĭ reclamaŭ, cu înmulțirea monstruoasă a funcționarismuluĭ, eĭ încă nu-și puteaŭ afla rostul. Se organisară atuncĭ în maĭ multe clientele, iar acestea în societățĭ de exploatare. Partidul liberal-național, marele partid al programuluĭ și neamuluĭ, cu tremolo și lacrămĭ, n'a fost și nu este, supt raportul rostuluĭ săŭ social, decît una din aceste asociațiĭ, și tot așa de străin ca și partidul d-luĭ Tache Ionescu, ridicat pe scutul alteĭ bande de budgetivorĭ, de adevărata și mare democrație.

Ceia ce vom arăta studiind legăturile partiduluĭ liberal cu țărănimea.

VI.

Partidul liberal-național sună bine și pare a resuma ce e maĭ înnalt în dorințele, în aspirațiile unuĭ popor fără stăpîn. Lăsînd la o parte, pentru un moment, naționalismul, calificația de liberal are o origine de împrumut, o marcă de fabrică străină, pe care toată lumea o cunoaște. Revoluția francesă, devenită, prin molipsire și prin cuceririĭ, o revoluție europeană, dacă nu o mișcare de prefacere universală, a sfărîmat legăturile de tradiție ale societăților omenescĭ, pretinzînd să pue în locul lor, pe temeiul Dumnezeuluĭ

modern al Rațiunii, *libertatea* de desvoltare, de înnaintare în măsura puterilor sale, a fiecăruia. După dictatura revoluționară însă, a urmat o perioadă de reacțiune neapărată, în care popoarele și-aŭ ridicat iarăși, pe altarele pustiite ale autorității istorice, zeii aruncați jos. Atunci, pentru ca să apere ce mai rămăsese din izbîndele fericite ale Revoluției, pentru ca să se readucă ea, Revoluția, și să se întregească, s'a alcătuit, în Franța și în unele țări ale Apusului, mai asemenea cu dînsa, un partid al libertății umane, un partid liberal. Acest partid, care cuprindea pe dictatori maziliți, — rămași fanatici într'o bătrînețe care nu le atingea și inima, și, alături cu entusiasmul lor nesecat pentru vidul filantropic, pe tinerii ce se ridicaŭ într'un timp meschin, sfios, supus, peste stagnația moleșitoare a căruia sufla însă, din timp în timp, trezind viață în cei ce mai eraŭ capabili de dînsa, vîntul marilor amintiri, ce alcătuiaŭ și marile speranțe ale viitorului. Partidul acesta a zguduit tronurile monarchilor absoluți la 1830, le-a sfărîmat în 1848, a trebuit să asiste la noua lor ridicare spoită cu constituționalism sarbăd și zadarnic, saŭ mascată în roșii draperii republicane. Burghesia, pe care se răzimase liberalii, s'a împăcat cu mai puțin decît marile lor visuri de acțiune fără stavilă a puterilor omenești: luînd masa în primire saŭ făcîndu-și un

loc larg la dînsa, ea nu s'a maĭ ocupat de anarchismul poetic, de metafisica mîntuitoare a marilor apostolĭ ce smulsese pentru dînsa împărtășirea la putere saŭ stăpînirea eĭ exclusivă. Liberalismul a dispărut pe alocurĭ, de oare ce nimenĭ nu maĭ avea nevoie de doctrina, fraseologia și steagul luĭ veșted, și burghesia a fost de acolo înnainte represintată prin grupărĭ oportuniste, care se înțelegeaŭ între dînsele în respectul pentru forme constituționale care asiguraŭ acesteĭ clase sociale situația ce o dobîndise. Iar alte clase, organisîndu-se în lumina culturiĭ pentru toată lumea și conștiinții nedreptăților îndurate, și-aŭ creat nouă direcțiĭ politice, socialiste saŭ anarhiste.

Cînd, împreună cu restul parodieĭ, am luat la 1848 liberalismul frances, puținĭ dintre importatoriĭ ce credeaŭ că aduc un talisman de progres pentru neamul lor, și-aŭ dat seamă că noĭ n'avem și nu putem inventa o clasă pentru doctrina liberală a concurențiĭ neoprite între capitalurile de orĭ-ce fel. E în adevăr înduioșător de ridicol să se vadă silințele patriotice și umanitare ale tinerilor carĭ răscoleaŭ tejghelele pentru a găsi iubitorĭ aĭ Drepturilor Omuluĭ, dușmanĭ învierșunațĭ aĭ aristocraților între chir Trufandachiĭ, Tachiĭ, Lachiĭ și alțĭ oaspețĭ transdanubienĭ, și se întorceaŭ apoĭ cu deznădejdea chinuitoare că n'aŭ găsit în acești demnĭ Greco-

Sîrbo-Armeno-Bulgarĭ nişte purtătorĭ vitejĭ aĭ tricoloruluĭ ameninţat de reacţiune. Şi, dincolo de păcătoasele tîrgurĭ ale timpuluĭ, pe cîmpiile binecuvîntate, adevăratul neam românesc, străvechiul cîştigător al luptelor pentru viaţă şi mărire, neobositul muncitor, care îşĭ ţinea presentul şi îşĭ asigura viitorul, scormonind, răbdător, ţărîna din care răsăria pînea noastră cea de toate zilele, — acela se trudia ca şi înnainte pentru alţiĭ, neştiutor de steagul libertăţiĭ ce se ridica pentru jupînii de la oraşe şi coconaşii ce venise să le «sfărîme lanţurile».

De ţăranĭ aŭ vorbit în 1848 numaĭ uniĭ, şi aceasta pentru a face teoriĭ şi fără cea maĭ mică idee de chipul cum s'ar putea începe chemarea lor la conducerea Statuluĭ, printr'un şir întreg de reforme sociale şi printr'o îndelungată acţiune a şcoliĭ. Dacă Revoluţia» ar fi durat, s'ar fi sădit prin sate arborĭ aĭ libertăţii, s'ar fi înnălţat în parĭ căciulĭ frigiene, de miel tricolor, s'ar fi bătut în ţinte de aceiaşi coloare «Drepturile Omuluĭ» care stă la oraşe şi votează direct, s'ar fi învăţat în şcolĭ pustiĭ, fiind-că n'ar fi fost serioase, catechismele cetăţeanului, care începuse a se redacta în cea maĭ mare grabă, cerută de împrejurările grele. S'ar fi uitat numaĭ un singur lucru: anume că ţăranul romîn n'are nevoe nicĭ de căciulile Frigiei şi nicĭ de Drepturile jupînuluĭ Lache, care votează la

colegiul întîiŭ din Jidovimea saŭ Bulgărimea unuĭ «municipium», că, fără să aibă aceste podoabe ale poporuluĭ, el a cîștigat biruințele, care se cereaŭ într'una, an de an, pentru a ne păstra neamul, pentru a ne da un nume și a ne întemeia un drept de traiŭ. Și aceste lucrurĭ marĭ le-a îndeplinit țăranul *atuncĭ*, pînă la o vreme numaĭ, și nu *după* această vreme. fiind-că biruitorul se luptà pentru moșia cea mică a luĭ cînd apăra moșia cea mare a tuturora, pentru că și el era unul din domniĭ pămîntuluĭ, peste care nu suferia să se întindă pietrele de hotar ale nimănuia, ci împlînta tot maĭ adînc pe ale sale în brazda de sabie, stropită de sîngele cald al biruințelor. Trecutul nostru n'are o altă taină decît aceasta: însoțirea țăranuluĭ cu țara, moșneanuluĭ cu moșia, într'o vecĭnică rodire de bogăție și de eroism.

Boierul trăia atuncĭ, în 1848, mulțămit cu munca străină a cîmpiilor hrăpite, și luĭ nu-ĭ maĭ trebuia decît siguranța și înmulțirea mijloacelor de a cheltui. Tejghetarul de alt sînge decît noĭ avea destul norocul găsit fără trudă în țara care-și dezmoștenia muncitoriĭ. Dacă ar fi fost înțelegătorĭ și sincerĭ, liberaliĭ reformatorĭ i-ar fi lăsat și pe uniĭ și pe alțiĭ în plata luĭ Dumnezeŭ, ca pe un amestec conrupt de rase, din care s'ar fi desfăcut de la sine ceĭ bunĭ și folositorĭ. Unde se cerea munca și unde chema

datoria, era la mîntuirea țărănimiĭ, pentru dreptate, pentru neam și pentru progresul omeniriĭ.

Liberalĭ și naționalĭ?

Dar unde aiurea decît la sate eraŭ robiĭ, unde înțepeniaŭ mînĭ gata de lucru, care nu-șĭ găsiaŭ ogorul, și în ce altă parte se putea răscumpăra neamul rămas curat ca în timpurile marĭ? *Aicĭ* reformatoriĭ trebuiaŭ să-șĭ prefacă în steag sfințit prin luptă cinstită peteca pestriță ce flutura în vîrful prăjiniĭ nouă-noute?

Și cum s'a întîmplat că partidul «liberal-național» n'a ajuns să fie maĭ liberal și maĭ național decît partidul conservator, care poate să se cheme tot așa, fiind însă — de acum înnainte — liberal și național?

VII.

Decĭ datoria unuĭ partid liberal, liberal pentru *noĭ*, și nu pentru că aiurea era, în alte împrejurărĭ, un partid liberal pentru *alțiĭ*, — era să facă din țărănime elementul dominant în viața noastră pe toate terenurile, să dea în Stat, în economia națională, în viața culturală o icoană cît maĭ desăvîrșită a săteanuluĭ romîn. Pentru aceasta se cădea ca milioanele cufundate de veacurĭ în întunerec, ducînd viața dobitoacelor și a buruienilor părăsite ale cîmpuluĭ, să capete o

conștiință prin luminarea înțeleaptă și chibzuită a gînduluĭ lor. Și pentru aceasta trebuia început de aiurea: prin întemeiarea din noŭ a moșnenilor, prin *restituția pamîntuluĭ*, smuls cu sila, cumpărat cu șiretenie și cedat de aceĭ carĭ-l avuse, cu durerea inimiĭ.

Dacă partidul liberal ar fi îndeplinit această misiune, dacă am vedea astăzĭ în sate înfloritoare țăranĭ sănătoșĭ și mulțămițĭ, carĭ șĭ-ar administra în voie gospodăria tuturor și ar putea să-șĭ facă auzite pînă sus dorințele, dacă acești oamenĭ, carĭ sunt adevărata Romînie, ar fi stăpînii Romînieĭ prin votul lor conștient, ce ar domina luptele electorale, — atuncĭ pe cea maĭ frumoasă din piețele capitaleĭ regatului s'ar cuveni să se înnalțe o statuie simbolică, în marmura saŭ arama căreia să se veșnicească recunoștința noastră a tuturora față de oameniĭ energicĭ și capabilĭ carĭ ni-ar fi asigurat viitorul țariĭ și viața neamului. Pe lîngă acest partid, în adevăr național, ce figură tristă ar face partidul conservator din acest sistem politic, care partid ar fi o simplă grupare de interese egoiste, de răĭ patrioțĭ plinĭ de părere de răŭ pentru toate progresele îndeplinite!

Ce a fost însă în adevăr, știm cu toțiĭ, de și nu ne lămurim de o potrivă.

În *chestia țărănească* — avem din nenorocire una, după cincĭ-zecĭ de anĭ aproape de «libe-

ralism», una care strigă la cer, aproape ca în cea cîntîiŭ zi a eliberăriĭ de sub jugul străin, — în această chestie de căpetenie, s'aŭ făcut pînă acum: o revoluție și un număr de cîrpelĭ.

Revoluția înseamnă luarea unuĭ drum noŭ în viața unuĭ popor, tăierea uneĭ cărărĭ prin stîncă, după împrejurărĭ: cu dinamita mulțimilor sfărîmătoare, saŭ cu lovitura de cazmà răbdătoare și necontenită a omuluĭ de Stat patriot. La noĭ, din depărtatul veac al optsprezecelea, cînd un Grec a decretat, în numele dreptuluĭ imprescriptibil al omuluĭ la libertate, desființarea șerbieĭ legale, care lega pe țăran de acela care-ĭ rapise moșia, — de atuncĭ s'a făcut o singură revoluție socială. Ca popor, nu eram în stare s'o facem noĭ: uniĭ, ceĭ puținĭ, n'aveam destulă inimă pentru aceasta; iar celor mulțĭ le lipsea conștiința și organisarea, care presupun la început o cultură generală. Țăranuluĭ, care o ceruse numaĭ muncind și rugîndu-se altuia decît oamenilor nedrepțĭ, i s'a dăruit pămîntul prin actul cel maĭ îndrăzneț și maĭ binefăcător, prin hotărîrea cea maĭ binecuvîntată ce s'a luat în istoria noastră constituțională din timpurile moderne. Cuza-Vodă și Mihail Kogălniceanu aŭ împroprietărit pe țăranĭ, fără să se verse o picătură de sînge în acea zi de mare răsplată.

Mihail Kogălniceanu — va să zică partidul liberal ... A nu! Partidul liberal n'avea atuncĭ o

organisație vrednică de acest nume, și lupte constituționale în înțelesul de acum nu se dădeaŭ încă. Mihaĭ Kogălniceanu era atuncĭ, cum a fost totdeauna, de fapt, numaĭ Mihaĭ Kogălniceanu, ceia ce l-a făcut să piardă după moarte statuia ce i se cuvine, cu atît maĭ mult cu cît n'o are încă. Oameniĭ ce aŭ represintat maĭ pe urmă partidul liberal, eraŭ, ca și viitoriĭ șefĭ aĭ partiduluĭ conservator, în oposiție față de guvernul personal, de fericitul guvern personal al principeluĭ. Și uniĭ și alțiĭ voiaŭ Constituția, lupta partidelor pentru alternarea la Putere, guvernul prin popor, represintat de clicele, gașteie și meșteriĭ electoralĭ.

Măsura luată era folositoare, și făcea maĭ puternică România, dar ea nu era întreagă decît pentru momentul trecător al uneĭ generațiĭ de împroprietăriți. Proprietatea mică trebuia *asigurată,* după ce ea fusese *stabilità* prin lege.

Asigurată față de sfărîmarea eĭ în petece, care sînt maĭ mult o piedecă, o încurcătură, decît temeiul uneĭ gospodăriĭ sigure. Se cădea ca transmiterea eĭ la copiĭ să fie supusă unor anumite regule, cu atît maĭ mult, cu cît în trecut, în cea d'întîiŭ decădere a poporațieĭ noastre agricole, se afla o învățătură pentru cine cetise și meditase ca s'o poată pricepe.

Dreptul abstract și rațiunea pură juridică sînt frumoase lucruri, dar înnaintea lor trece pentru

orĭ-ce om politic serios binele unuĭ popor, care poate cere alt ceva de cît principiĭ consacrate și deducțiunĭ logice. O oprire a zestreĭ în pămînt, un majorat țărănesc — nu eraŭ soluțiĭ de înlăturat, fiind-că altfel ar fi scriind în cutare cărțĭ, pe care ministrul saŭ deputatul X le-ar fi citit cînd învăța la Paris înțelepciunea practicînd nebunia.

Și proprietatea mică trebuia asigurată față de nevoia ce pîndia pe țăran la fiece an de recoltă neîndestulătoare. Boierul, fostul stăpîn, îĭ stătea în preajmă, ca să-l îndatorească cu o mînă, iar cu cealaltă să-l încătușeze. Între nevoia unuia și ajutorul interesat al celuĭlalt trebuia să se găsească Statul, care, cu banul tuturora și cu banul bine îndreptat al țăranilor chiar, să-ĭ mîntuie fără alte gînduri.

Partidul liberal a cîrmuit lungĭ anĭ de zile, după 1866. A făcut multe lucrurĭ în acest răstimp. Dar întru cît țăranul a folosit pe urma luĭ? Și întru cît a folosit pe urma tuturora?

În cîteva rînduri, după răscoala săracilor cîmpuluĭ saŭ în preajma eĭ, li s'a aruncat ceva din ce se putea împărți încă, în anumite locurĭ adecă, ajunse ale Statuluĭ. Cînd trebuia să se facă inutilă tocmeala între țăran și proprietar, pînă la cultivarea inimiĭ acestuia, s'a *reglementat* tocmeala. Și... s'a vorbit, și la vot, de o Casă Rurală, despre care de mult timp ne lipsesc știrile.

Cîrpelı adeca, expediente, trăgănare de azĭ pînă mînĭ, într'o chestie de viață. Și, maĭ ales, măsurĭ luate din vînt, fără prealabila anchetă generală a stăriĭ de lucrurĭ, fără un lung studiu pregătitor.

Și de ce aceasta, de la un partid liberal și național? E limpede de tot. Partidul acesta lăsase la o parte pe țăranĭ din calculele sale, inventase o altă clasă pe care să se razime, și această clasă, amestec fără nume, etnic și social, era... eraŭ tocmaı marii feudatarĭ aĭ timpurilor nouă!

Cînd un partid nu represintă o clasă socială, care să-și fi cîștigat prin luptă însemnătatea, el se poate legitima — alt-fel de cît prin interesele comune ale unor oamenı puternicĭ și bine organisațĭ — prin faptul că el conduce lupta pentru realisarea unor reforme ce privesc un întreg popor, și nu numaĭ anumite strate din el. Aceasta s'a întîmplat în America de Nord, cînd chestia daca sclăvia neagră trebue încă tolerată, saŭ se cuvine să se înlăture, potrivit cu creștinismul, cu civilisația și cu dreptatea, a împărțit pe cetățeniĭ Statelor-Unite în două tabere, ce s'aŭ întîlnit cu armele în mînă. În Franța, deosebitele nuanțe republicane s'aŭ înțeles întru cîtva și aŭ dat mîna cu o parte din socialiștĭ pentru a sfărîma pregătirile reacțiuniĭ monarchice și clericale.

Pentru a îndeplini oarecare transformărĭ maĭ mult saŭ maĭ puțin adîncĭ în compunerea boierimiĭ conducătoare și orînduirea Statuluĭ, liberaliĭ s'aŭ putut răzima pe foarte multe simpatiĭ: eĭ aŭ fost fără îndoială în curent cu timpul, cu aspirațiile, care frămîntaŭ acum vre-o jumătate de veac noua generație. Dar de atuncĭ acele reforme aŭ fost îndeplinite, și dincolo de ele partidul n'a maĭ deschis nicĭ o perspectivă, în care alte vremurĭ să descopere alte ideale și să meargă deci în urma acelor ce ar proclama necesitatea atingeriĭ lor.

În afară de presa interesată și de membriĭ partiduluĭ, în numele cărora ea vorbește, nu se poate zice că liberaliĭ-naționalĭ servesc astăzĭ, prin acțiunea lor de oposiție saŭ de guvern, o direcție ce ar stăpîni spiritele uneĭ părțĭ însemnate din Romîniĭ ce se gîndesc la țara lor fără a face însă politică militantă. Supt raportul ideilor, ca și supt raportul claselor sociale distincte și desvoltate în chip natural, partidul liberal nu e *representativ*, și nu-șĭ găsește legitimația, necesară în una din aceste două categoriĭ, orĭ la ce popor de cultură.

Cînd însă un partid e numaĭ o asociație, în care pot intra, de altmintrelea, și oamenĭ de talent, mînațĭ de cine știe ce nevoĭ și dorințe, — și cînd i se poate aplica, precum s'a făcut li-

beralilor, calificativul injurios de *colectivitate*, acest partid n'are sorţi de durată, nicĭ garanţiĭ de viitor. În mijlocul luĭ, lupta surdă de ambiţiĭ, viermuirea murdară a poftelor materiale, se întețesc tot maĭ mult, și nimenĭ nu se maĭ gîndește de la o vreme la cortina împodobită cu nobile și zadarnice alegoriĭ, ce trebuie să înșele așteptarea publiculuĭ, care plătește și are dreptul să judece. La un anume moment, prin spărturile vechiĭ pînze, apar mișeliile reale ale vînătoriĭ de banĭ străinĭ și de gloriolă nemeritată. Și, pe cînd lumea șuieră pe actoriĭ ce și-aŭ uitat rolul, aceștia pleacă în toate părțile, ocărîndu-se fără rușine uniĭ pe alțiĭ.

De ce nu s'a întîmplat așa cu partidul liberal, în care, slavă Domnuluĭ, n'aŭ lipsit oameniĭ ce și-aŭ făcut afacerile : case marĭ, moșiĭ întinse, capitalurĭ îmbielșugate, prin politica națională a poporuluĭ romîn, nicĭ de aceia pentru carĭ rostul vieţiĭ stătea în privilegiul ca să poată tipări cărţĭ de visită cu «ministre» saŭ «ancien ministre», ce orbesc pe proștĭ?

Salvarea liberalilor a venit dintr'aceia că în mijlocul lor s'a găsit cineva care să-ĭ confisce : pentru sine, pentru politica sa patriotică și desinteresată, pentru entusiasmul săŭ nobil de a căuta să facă binele, fie prin orĭ-ce oamenĭ și pe orĭ-ce cale. Se poate zice că de la 1877 pînă

pe la 1890 n'a existat un partid liberal, și că abia se maĭ păstrase, un timp, la inițiațĭ, amintirea ființiĭ unuĭ partid conservator. Cîte puterĭ eraŭ în țară, le-a luat în mîna sa puternică și dibace Ioan Brătianu, și a făcut cu ele ce n'ar fi putut îndeplini vre-o dată un bărbat politic maĭ consecvent, un mînuitor de oamenĭ cu sentimente maĭ delicate în alegerea colaboratorilor săĭ. Cu liberaliĭ, pe cari-ĭ organizase altădată, dar și cu orĭ-cine altul se oferia saŭ consimția să lucreze cu dînsul, pentru toată viața saŭ pe un timp anumit, a întemeiat Brătianu o parte din instituțiile fundamentale ale Românieĭ moderne.

Și partidul, care-ĭ ridică astă-zĭ statuie, pentru sine, maĭ mult decît pentru dînsul, și care face pelerinagiile știute cu mulțimĭ nepioase, în care i se vădește însă puterea, acel partid ar face bine să nu reclame prea mult pentru el pe marele mort, care aparține, de fapt, memorieĭ sale propriĭ și țăriĭ, pe care a servit-o așa cum s'a priceput, prin binefacerĭ și greșelĭ. Dar binefacerile ar fi întrecut cu mult maĭ mult greșelile, căcĭ priceperea luĭ de om practic, de pătrunzător al împrejurărilor a fost maĭ mare decît cum s'ar desface numaĭ din opera luĭ, — dacă el ar fi avut pe lîngă sine numaĭ ajutoare și sprijinitorĭ cu aceleașĭ însușirĭ de suflet și de inimă ca dînsul.

Dar știm că n'a fost așa. Și anume Ioan Brătianu a întîmpinat la aĭ săĭ o îndoită piedecă, din care a resultat micșurarea, umilirea luĭ în taină și apoĭ căderea «dictatoruluĭ», după ceĭ zece anĭ de putere și de luptă.

Uniĭ, știindu-se folositorĭ saŭ chiar indispensabilĭ, aŭ abusat de aceasta, și-aŭ învîrtit daraverele în marginile legii, saŭ în acelea maĭ largi ale iertăriĭ ce se dă acoliților. Cine nu-și aduce aminte de anumite vorbe ale luĭ Brătianu, care aŭ fost răŭ interpretate, căcì ele nu erau numaĭ sincer adevărate, ci și adînc dureroase în gura luĭ, fiind, de fapt, un țipăt de desperare al omuluĭ cu mînile legate în groapa cu leĭ? Vă aduceți aminte de «butoiul fără fund» și de «asasinatele și procesele scandaloase», pe care atot-puternicul în aparență striga lumiĭ, în mînia luĭ, că a fost silit să le tolereze pentru a guverna, pentru a guverna bine, în sensul luĭ saŭ în al tuturora?

Dar păcatele «liberalilor» față de Ioan Brătianu nu se opresc aicĭ.

IX.

Brătianu era fără îndoială ambițios, de ambiția nobilă a faptelor, ca și de ambiția vulgară a puteriĭ, și, maĭ ales la bătrînețe, îĭ plăcea să

aibă mîna la cîrmă, chiar dacă ar fi ca ea să ruginească în stăpînirea luĭ fără energie. Dar nu era, de sigur, dintre aceia, carĭ, în potriva bunuluĭ simț și în ciuda ridicululuĭ, de care orĭ-ce om inteligent are cuvînt a se teme, se cațără sus ca să rămîie veșnic, cu ghiarele încleștate de ramura atinsă. Știa cum se ajunge la guvern, știa cum se guvernează, dar îĭ era cunoscut și chipul cum se părăsește cu demnitate un portofoliu ministerial.

Dar uniĭ din vechiĭ săĭ tovarășĭ de luptă în tinerețe și foarte mulțĭ dintre recruțiĭ noroculuĭ, talentuluĭ saŭ prestigiuluĭ săŭ nu înțelegeaŭ să vadă închisă era Brătianu decît atuncĭ cînd eĭ s'ar sătura de profiturile în avere și strălucire, adică într'un viitor așa de îndepărtat, în cît se confunda cu nicĭ o dată.

Șeful *lor* — în acest ton se cuprindea și o afirmație de proprietate — trebuia să le asigure situația dobîndită, chiar dacă el s'ar fi simțit bătrîn, lăsat în urmă de vremurile nouă ce venise, ajuns la capătul misiuniĭ sale. Și, ca să se perpetueze «viziratul», acelaș șef, din mînile căruia începuse a luneca frînele de fier ale despoticilor partisanĭ, trebuia să ducă corabia în ape dulcĭ, liniștite, moarte, fără să înfrunte vre odată primejdioasa, răsplătitoarea luptă cu valurile turburate ale criselor marĭ. Se putea oare — chiar dacă ar fi vrut el, și nu știŭ dacă a

vrut saŭ ba, — se putea oare, ca o chestie ca acea țărănească, de exemplu, să fie adusă în discuție, cînd atîtea interese eraŭ să fie jignite, cînd atîtea nemulțămirĭ puteaŭ să izbucnească, aducînd un vot neplăcut al Camerelor, o manifestație cutezătoare de stradă și — retragerea Ministeriuluĭ, uciderea cloșteĭ cu ouăle de aur.

Nu, maĭ bine guvernul aparent, oportunist, stagnant, anĭ prețioșĭ, pierduțĭ pentru dezvoltarea unuĭ popor: așa a fost silit să guverneze Brătianu în ultimiĭ anĭ înnainte de cădere.

Și această cădere n'aŭ adus-o oare în mare parte — să zic: în cea maĭ mare parte? — înșișĭ liberaliĭ, pretorieniĭ rebelĭ, carĭ nu maĭ găsiaŭ destul loc la împărțirile de pîne și la jocurile de circ ale ministeriilor schimbătoare? Răsfoiți întîiul volum din *Discursurile Parlamentare* ale d-luĭ Tache Ionescu, și veți vedea sub cea mai desăvîrșită transparență de frase ușoare și de scuse zadarnice tipul tînăruluĭ liberal de la 1888, care ar sta bucuros la dreapta... șefuluĭ și ar consimți cu plăcere să-l moștenească, în întregime saŭ în parte, dar, găsind cercul întîiŭ închis și un scaun de așteptare numaĭ în anticamera unde se uitaŭ candidațiĭ, — s'a ridicat într'o admirabilă mișcare de revoltă pentru a înfiera pe șeful de odinioară, ce nu putea să facă minunea Mîntuitoruluĭ cu cele cincĭ pînĭ și cei doĭ peștĭ aĭ demnităților și funcțiunilor superi-

oare. Șefiĭ acelor generoșĭ debutanțĭ eraŭ numaĭ niște nemulțămițĭ din ambiție; maĭ mulțĭ eraŭ aceia carĭ găsiaŭ porțile prea micĭ la marele restaurant național gratuit al budgetuluĭ. Nicĭ uniĭ, nicĭ alțiĭ nu puteaŭ să ierte, și conservatoriĭ ce luptaŭ contra luĭ Brătianu n'aŭ avut nicĭ-odată energia, într'un fel admirabilă, a acestor ferocĭ energumenĭ aĭ răsturnăriĭ.

Brătianu căzu, și, deprins să conducă toate, el muri din căderea sa politică. Aceia dintre foștiĭ liberalĭ carĭ nu-l iertară nicĭ după aceasta, ci voiaŭ să împingă spre temniță pe această umbră glorioasă a luĭ însușĭ, i-aŭ otrăvit și cele din urmă zile triste, după ce-ĭ pricinuise cea maĭ dureroasă înfrîngere.

Pe urmă? Imensa clientelă, scăzută numaĭ în parte prin desertărĭ, cerea din noŭ puterea. Biruitoriĭ fostuluĭ lor șef găsiră din noŭ drumul la partid, prin declarațiĭ de pocăință saŭ prin parade de sentimente nobile cu prilejul propuneriĭ de dare în judecată. Acuma era, în adevăr, cu totul altă situație: eĭ veniaŭ cu siguranța de a-șĭ avea portofoliile, după ce dovediseră cît răŭ sînt în stare să facă și, apoĭ, prin retragerea, compromiterea, moartea unora dintre bătrînĭ se deschisese locurĭ în față. Lipsi la apel doar talentatul Y, care descoperi și maĭ bune locurĭ în primul rang la noul partid conservator ce se organisase și, avînd nevoe de oamenĭ, maĭ închi-

dea ochiĭ une orĭ cînd deschidea ușa la o bătae discretă.

Ce eraŭ să facă acum liberaliĭ împăcațĭ, înfrățițĭ, resărutațĭ între sine? Natural, să facă oposiție pentru a guverna și să guverneze pentru a guverna maĭ departe. De legitimarea lor ca partid, prin orientarea socială saŭ prin devotarea către o ideie, n'aveaŭ habar ceĭ maĭ mulțĭ.

Rămînea atuncĭ o soluție: un noŭ șef, o nouă confiscare din partea unuĭ om care să aibă corectitudine personală, energie și iubire de țară, treĭ însușirĭ care scusă multe defecte și trebuie să dea neapărat autoritatea supremă într'un partid alcătuit din cine se alcătuiește partidul liberal romîn.

Dintre ceĭ rămașĭ în viață, dd. Stătescu și Aurelian n'aveaŭ, din deosebite motive, mîna de fier și puterea de lucru ce trebuia pentru a domina pe vînătoriĭ de cîștigurĭ și locurĭ, și pentru a face munca altora, ce nu înțelegeaŭ să muncească.

Pe de altă parte, generația nouă nu adusese cu sine oamenĭ cu însușirile neapărate. Dintre bătrînĭ rămînea d. Sturdza, și cea maĭ elementară pricepere politică cerea recunoașterea luĭ imediată, subordonarea absolută către dînsul din partea unuĭ partid, care, altfel, trebuia să se macine, să se sfîșie, să dispară în rîsul lumiĭ.

În loc de aceasta, s'a dat în public șefia d-luĭ

Sturdza, și i s'a contestat în particular, chiar pe vremile de oposiție. O împrejurare neașteptată a adus pe liberalĭ la putere, și atuncĭ jocul de odinioară față de Brătianu se începu, cu neasămănat maĭ mult curaj, față de noul șef. Aceiașĭ ridicare a steaguluĭ «adevărat» liberal, aceiașĭ paradă zadarnică cu un «drapel» de pe care vremea ștersese vechia inscripție, în locul căreia nimănuĭ nu-ĭ dădea mîna să afle o alta nouă, aceiașĭ alianță, pentru a-șĭ doborî șeful, cu adversariĭ politicĭ, cu adversariĭ de «principiĭ», dacă se poate vorbi de așa ceva. Deosebirea față de trecut sta numaĭ într'aceia că, mulțămită alteĭ întîmplărĭ, liberaliĭ «drapeliștiĭ» guvernară cîteva lunĭ ca ministeriŭ provisoriŭ, și aveaŭ decĭ în reclamarea puereĭ un precedent, în care le plăcea să vadă, cu totul fără logică, un drept. D. Sturdza a căzut, și după căderea luĭ, întîmplările din 1888, cu întoarcerea oilor la staulul, vaĭ! cu ieslele goale, s'aŭ repetat.

Peste cîțĭva anĭ, d. Tache Ionescu, fost liberal și rămas în toată viața sa un «liberal» clasic, în interesul post-brătienist al cuvîntuluĭ, aduse lucrurile așa încît d. Sturdza ajunse din noŭ la putere.

Data aceasta, experiența trecutuluĭ, maĭ mult decît strașnica nevoie a țărĭĭ de a fi scăpată de cea maĭ grea crisă economică pe care o înfruntasem — hotarĭ pe liberalĭ să fie ceia ce,

fără altă legitimație, trebue neapărat să fie: oameniĭ cuiva. Dacă un gest de chemare n'ar fi venit din partidul conservator, acest *cineva* ar fi putut să fie d. Tache Ionescu. Din fericirea țăriĭ, era d. Sturdza, și, în fața partisanilor săĭ desolațĭ, bătrînul om de Stat făcu tot ce putea face: o energică chirurgie în parasitismul și supra-alimentația funcționarilor, și evită pentru moment ascuțișul crizeĭ. Meritul rămîne însă, bine înțeles, al omuluĭ care a avut acest curaj, și nu al acelor ce aŭ trebuit să i se plece, pentru a se împărtăși la putere.

Dar d. Sturdza, la vîrsta sa, ar putea reclama, după ce va maĭ da ce are să maĭ dea, odihna pe care nu și-a îngăduit-o pînă acuma. Ce va face atuncea *marele* partid, care trăește și guvernează acum numaĭ prin această personalitate?

Ar putea să devie... un partid liberal, supuindu-se direcțieĭ tinerilor ce aŭ venit de curînd la dînsul, după ce aŭ cam îmbătrînit în stagiul romantic inutil al socialismuluĭ uvrier. Acești tinerĭ par a voi reforme pentru țărănime, începînd și urmînd pe o cale ce le e proprie: votul universal și altele, în folosul cărora noul partid conservator nu poate crede. Atuncĭ ar fi o organisație politică de care să se poată ținea samă, altfel decît supt raportul număruluĭ supt care poate concura și tribunul bucureștean d.

Brătescu. Un partid și cellalt ar înfățișa atuncĭ țăriĭ adevărate soluțiile sale, și ar lăsa-o să judece. Unul ar controla și completa poate pe celălalt în marea operă de reforme ce s'ar deschide. Dacă totușĭ e nevoe de două partide, și nu de nuanțe în acelaș partid de reforme...

Dacă însă tineriĭ ar fi prea obosiți, prea puținĭ tinerĭ, prea redușĭ la număr și prea puțin uniți între sine, ca să se poată impune, atuncĭ s'ar petrece de bună seamă acest lucru. Liberaliĭ s'ar descompune: individualitățile culte, corecte, cu spirit de jertfă și energie în convingerĭ ar veni aicĭ; iar cealaltă gloată ar alerga la părintele eĭ natural, în felul de a vedea al cărŭia ar recunoaște pe deplin pe al săŭ.

INTERVENȚIA AMERICANO-ENGLESĂ

I.

O poveste biblică

Se știe că o Alianță Israelită există numaĭ în mintea imaginativă a celor ce nu iubesc poporul ales între toate celelalte, și nimenĭ nu se îndoește, iarășĭ, că Evreiĭ noștri, cu acte de naștere locale saŭ internaționale, fără deosebire, sînt printre ceĭ maĭ credincioșĭ prietenĭ aĭ noștri, printre ceĭ maĭ devotațĭ fiĭ aĭ patrieĭ romîne și că eĭ sufăr, fără a găsi în inima lor curagiul de a se plînge, toată părtenitoarea nedreptate ce cade necontenit, fără nicĭ o vinovăție, asupra lor din partea rudelor vitrege.

Dar Dumnezeul tutelar veghiază și acum, ca în zilele de aur ale Vechiuluĭ Testament, asupra urmașilor direcțĭ aĭ patriarchilor, profeților și aristocraților printre neamurĭ din semințiile

luĭ Israel și Iuda. Eĭ, buniĭ Evreĭ, iartă și uită toate, ca regretatul coleg Șăineanu, ce a plecat binecuvîntînd pe «romînește» și înjurînd pe franțuzește patria ce l-a prigonit; dar la zeĭ dreptatea hotărește maĭ mult decît compătimirea și bunătatea, și la zeiĭ d'innaintea Nouăĭ Legăturĭ cu atît maĭ mult. Iehovah și-a ridicat dreapta răzbunătoare pentru a pedepsi pe neascultătorul popor romîn, care lăsase în sărăcie și suferință pe întîiu născuțĭ aĭ Domnuluĭ și-ĭ legase în lanțurile uneĭ nouă robiĭ a Egiptuluí.

Duhul luĭ Dumnezeŭ se coborî ast-fel asupra unuĭ om din neamul, saŭ maĭ bine din neamurile Republiciĭ Americiĭ de Nord, unde toate popoarele sînt îngăduite a munci în voie, în numele sfînt al Cîștigului și al Plăceriĭ. Acel om se chema Mister Hay și avea în îngrijirea sa toate legăturile cu popoarele maĭ vechĭ, ce îmbătrînise în trîndăvie și în întunecimea minții. Și alesul lui Iehovah, Mister Hay, merse la acela, care, în numele Atotputerniculuĭ, stăpînea pe un număr de ani asupra miliardarilor, milionarilor, rentierilor, lucrătorilor, anarchiștilor și vagabonzilor, și-ĭ vorbi ast-fel: Domnule President. Se află într'un unghiŭ al păcătoaseĭ Europe muribunde cîteva fărămăturĭ de miez omenesc, ce-șĭ daŭ numele de popor romîn și aŭ întemeiat un Stat ce se chiamă Romînia și care, vorba talentatului savant Vaschide, student la

Paris, se poate deosebi cu oare-care silință numaĭ pe suprafața tărcată a uneĭ hărțĭ geografice de dimensiunĭ maĭ marĭ. E țărișoara aceia, în care o mare societate a noastră a vrut să cumpere petroleul din pămînt, ca să nu-l scoată nicĭ-o-dată și, ca să vorbim de lucrurĭ maĭ apropiate, peste un rîŭ ce se numește Dunărea, și e mare pentru acest mic continent, se află altă țărișoară de sălbatecĭ, Bulgaria, care e cunoscută Domnieĭ Tale și mareluĭ «popor» american pentru că acolo o misionară a civilisațieĭ noastre a fost prinsă de representațiĭ oficialĭ aĭ Macedonieĭ revoluționare și noĭ ne-am arătat puterea împărătească răzbunînd ofensa adusă Statelor-Unite prin plata, în aur fără greș, a sumeĭ pe care a fixat-o presidența ministeriuluĭ din peșterile munților macedonenĭ.

Cu acea Romănie nu prea avem legăturĭ: grîul, porumbul nostru răspinge doar grîul și porumbul lor, și noĭ hrănim porcĭ de o nuanță sanitară maĭ aleasă, și tăiem vite a căror carne o punem în poloboace și miluim cu dînsa pe înnapoiațiĭ Europenĭ; e, adecă, un fel de concurență economică între nĭ și acest adversar infinitesimal. Și atît.

Dar iată că, de un timp, pe corăbiĭ umbrite de toate steagurile, vin vagabonzĭ și de acolo, mulțĭ, tot maĭ mulțĭ, cu baniĭ eforiilor, cu baniĭ lor propriĭ și, maĭ des, fără nicĭ un ban.

Toţĭ poartă întipărit în figura lor tipul romîn: nasul de vultur, ochiĭ roşiĭ de şoarec, zulufiĭ ce le atîrnă la urechĭ. Poartă costum naţional romîn: fesurĭ, ştreamăle de blană de vulpe, şalurĭ, anterie de «pielea Draculuĭ», papucĭ tîrîiţĭ; vorbesc în cea maĭ mare puritate graiul romîn, care se ştie că e un dialect al limbiĭ germane, aşa cum se vorbeşte în Galiţia şi Polonia rusească. De secole, strămoşiĭ lor locuiesc solul îngust al Romînieĭ, la daspărăgenirea căruia aŭ lucrat maĭ mult decît orĭ-carĭ alţiĭ. Sînt oamenĭ însufleţiţĭ de cele maĭ bune sentimente, lucrătorĭ harnicĭ aĭ pămîntuluĭ, deschizătorĭ de civilisaţie în cel maĭ deplin înţeles al cuvîntuluĭ. Vin mulţĭ, tot maĭ mulţĭ, şi sîntem aşa de bucuroşĭ de dînşiĭ, încît pe toţĭ i-am trimete înnapoĭ.

Eĭ pleacă din România fiind-că sînt prigoniţĭ: insultaţĭ, bătuţĭ, tăiaţĭ, spînzuraţĭ. Ogoarele acolo nu se îngraşă decît cu sîngele lor, care se vinde foarte ieften. Întrebaţĭ despre motivul suferinţelor lor, eĭ răspund — de necrezut! — că e numaĭ religia lor deosebită. Eĭ sînt de vechia lege a luĭ Moise, iar «ceĭ-lalţĭ» Romînĭ sînt ceĭ maĭ turbaţĭ pravoslavnicĭ.

Eĭ bine, noĭ nu maĭ putem suferi aceasta.

Sîntem cel maĭ sensibil dintre popoarele lumiĭ şi, la basa tuturor trusturilor, Tamany-hallurilor, comitetelor electorale, asasinatelor anarchiste şi

lynchagiurilor noastre e tot ideia umanitară. Ce n'a făcut predecesorul tău, stăpîne, pentru izbînda civilisației și întărirea iubirii dintre oamenii? Cuba suferea de reaua administrație spaniolă, Cuba, frumoasa insulă, căreia-i doriam așa de bune tarife vamale și tratate de comerț. Ne-am ridicat atunci, am silit pe Spanioli la războiu, am făcut praf corăbiile și am tras la țintă în soldații lor: astăzi Cuba, liberată, are o rea administrație *cubană*. Aceiași Spanioli oprimau pe nobilii locuitori ai Filipinelor: am mers și acolo pentru civilisație; am împușcat pe Spanioli întîiu, pe indigeni în urmă, și astăzi liniștea domnește în înfloritorul archipelag.

Căci noi sîntem poporul liber între cele libere. Romînii au desființat robia numai zece ani înnaintea noastră. La dînșii, cei mai mulți din proprietarii de robi, fiind niște sălbatecĭ, n'au primit despăgubirea guvernului liberator; la noi proprietarii, umanitari convinși, au făcut un războiu civil, pentru a ținea lanțul de gîtul de vită al negrului. La Romîni, Evreul găsește oricĕ ușă deschisă înnaintea lui și nu e răspins nici de la căsătorii mixte; la noi, poporul-model, negrul care insultă pe o albă, e ars de viu de mulțimea sensibilă, la noi restauratorii eleganți nu vînd o bere unui client fără să nu se asigure de albeața absolută a feții lui, la noi Evreul e îndepărtat de locuința ori-căruĭ cetățean

ce se respectă. Noĭ sîntem libera, umanitara Americă!

Să intervenim, stăpîne. Ce costă o notă diplomatică pentru o țară bogată, și ce mă costă pe mine, specialist în materie, redacțiunea eĭ? Să învățăm minte pe barbarĭ, să le vorbim de libertate, de umanitate, pe care se razimă moralitatea noastră! Alegerile se apropie, și voturile vor merge de la sine către representantul principiilor superioare ale civilisațieĭ moderne. Și, maĭ la urmă, nicĭ Romînilor nu le poate face nicĭ o pagubă: va fi pentru dînșiĭ o somație venită din planeta Mars, date fiind relațiile noastre cu dînșiĭ, respectul pe care-l aŭ pentru noĭ, mijloacele de constrîngere ce ne staŭ la îndemînă și răsunetul pe care cuvîntul nostru-l are de obiceiŭ în Europa, unde nu e așa ceva ca doctrina luĭ Monroe.

Presidentul Roosevelt avuse un accident de automobil și ținuse cîte-va sute de miĭ de discursurĭ pe platforma trenurilor, tronul săŭ democratic. În dispoziția de spirit, în care se găsea, el ascultă, firește, de rugămintea luĭ Hay, omul luĭ Dumnezeŭ, nota fu scrisă, trimeasă — și voia luĭ Iehovah se îndeplini.

Povestea biblică urmează în alt număr al acestuĭ ziar.

II.

Apelul făcut omeniriĭ de guvernul care represintă civilisarea Cubeĭ și a Filipinelor, trusturile, Tamany-hallurile, consorțiile imorale pentru captarea voturilor, mărfurilor, beneficiilor de Stat și particulare, trebuia să găsească răsunet măcar într'un unghiŭ privilegiat al Europeĭ în ruină. Acolo măcar, pentru onoarea bătrînuluĭ continent, se maĭ păstrează o simțire deosebită, foarte fină, pentru dreptatea fără hotare, pentru umanitatea ce îmbrățișează toate neamurile. Nu e numele Anglieĭ pe buzele tutulor celor ce se gîndesc la o patrie a drepturilor omeneștĭ?

Anglia avea datoria față de sine, față de trecutul și presentul eĭ, de a protesta alăturĭ de generoasa Americă împotriva suferințelor la care Romîniĭ fără inimă aŭ osîndit pe frațiĭ lor de religiunea mosaică.

Uniĭ se vor fi gîndit, la vestea acesteĭ de a doua intervențiĭ, la politica pe care Anglia o urmează de multă vreme în Orient, și vor fi găsit că actul de dojană nemeritată pentru noĭ nu se potrivește cu această politică tradițională, de la care ne-a venit și mult bine. Cîte popoare trăesc la miazăzi de Carpațĭ se află supt vecĭnica amenințare a uneĭ cuceririĭ ruseștĭ, a uneĭ nimicirĭ adecă a ființiĭ lor: acesta e aicĭ norul

de plumb ce apasă vecĭnic asupra sufletelor îngrijorate de viitor. Dacă Austria se împotrivește acestor tendinţĭ brutale și crude, ea însăşĭ n'are mînile tocmaĭ curate, și abia aŭ trecut vre-o treĭ-zecĭ de anĭ de cînd a ocupat cu gloanțe și ghiulele Bosnía sîrbească, — pentru «civilisație». Ştim bine că, dacă diplomația muscàlească găsește în Anglia altă piedecă, cel puțin tot așa de puternică și de neclintită, explicația stă în anumite interese de comerț pe care le-ar jigni nespus încununarea Sfinteĭ Sofiĭ din Constantinopol cu o căciulă de başchir. Dar asemenea motive nu se văd așa de limpede ca acelea ce se țin de planurile cuceritoare, și Anglia putea să apară în Răsărit ca apărătoarea desinteresată și nobilă a libertăţiĭ popoarelor.

Și acum pălmuirea noastră prin cunoscuta notă, care întreba pe celelalte Puterĭ dacă n'ar fi timpul să se iea împreună măsurĭ de constrîngere împotriva sălbătăcieĭ îndărătnice a Romînilor... Și aceasta fără a ne face caritatea de a lua oare-carĭ informațiĭ prealabile, de a răsfoi, să zicem, cel puțin cartea englesă recentă, în care se cuprind și ideile, așa de cuminţĭ și de drepte, pe care le avea în privința Evreilor noştrĭ sir White, fostul ambasador engles la Bucureştĭ, care, ce e dreptul, se născuse în Polonia și putea prețui maĭ bine decît alţiĭ rasa ce sufere pe urma noastră...

Dar mirarea încetează cînd consideră cineva ce a făcut Anglia ierĭ încă și ce urmează să facă și pînă astăzĭ.

Înnainte de a interveni la noĭ în numele civilisațieĭ, umanităţiĭ, dreptăţiĭ, noua Anglie a luĭ Chamberlain, *Kraftmenschul* după cerințele secoluluĭ de energie, a făcut să triumfe această dumnezeiască Treime pe cîmpiile arse cu foc și scăldate cu sînge ale Africeĭ de sud. Se știe că trăiaŭ acolo, organisațĭ în republicĭ a căror orînduire nu privia pe nimenĭ, niște eroicĭ țăranĭ, carĭ chemaseră ei întîiŭ roada din pămîntul pustiŭ al Cafruluĭ. Îșĭ lăsaseră o țară înfloritoare și căutaseră un țărm îndepărtat, plin numaĭ de primejdiĭ, — ca să-și poată păstra legea în care credeaŭ și pe care puterĭ maĭ marĭ decît a lor căutase să li-o smulgă din suflet. Lucrînd cea maĭ grea muncă și cea maĭ puțin răsplătitoare, eĭ izbutise a păstra de-a lungul veacurilor în acest colț al Africeĭ o scînteie din civilisația Europeĭ creștine a veaculuĭ al XVII-lea.

Eĭ stăteaŭ însă în drumul Angliei, și, oamenĭ pașnicĭ, eĭ se dădură înlăturĭ, tot maĭ adînc cu plugul în zarea sălbătăcieĭ. Nenorocirea lor făcu ca plugul acesta să descopere alt aur decît al grîielor coapte, și spre minele de metal prețios, pe care nu eraŭ în stare să-l scoată singurĭ, se năpusti pleava lumiĭ, zgîriind cu unghiĭ lacome pămîntul ce ascundea marea bogăție gata făcută.

Se înfrăţiră în numele sfînt al cîştiguluĭ aceştĭ vagabonzĭ închiaburiţĭ, se organisară, şi limbile îngreuiate de osînză începură să ceară drepturĭ, egalitatea constituţională între aventurierul căzut din cer şi coborîtorul a cincĭ generaţiĭ de lucrătorĭ cinstiţĭ aĭ ţarineĭ.

Nu vedeţĭ o oare-care asemănare între aceştĭ sălbatecĭ de Burĭ şi noĭ sălbateciĭ, între «uitlanderiĭ» lor, ce muriaŭ fără drepturĭ, şi Evreiĭ noştri, ce nu pot trăi fără a vota deputaţiĭ şi senatoriĭ romînĭ?

Anglia vecină nu putea tolera apăsarea acestor interesanţĭ străinĭ, fiĭ aĭ civilisaţieĭ veaculuĭ, de grosolaniĭ păstorĭ şi ţăranĭ aĭ raseĭ primitive. Ea somă decĭ, în numele umanităţiĭ, pe care nimenĭ n'o poate represinta maĭ bine decît Hay şi Chamberlain, în numele dreptăţiĭ şi al culturiĭ, pe Burĭ să facă jertfa proprieĭ lor fiinţĭ, să îmbrăţişeze pe Evreiĭ, Englesiĭ, Germaniĭ, Ruşiĭ, etc., etc. din Johannesburg şi astfel să se arăte vrednicĭ de timpurile de lumină în care trăesc. Somaţia nu fu primită, fiind-că nu putea fi primită, şi atuncĭ începu războiul binefăcător. Printr'o ciudată logică a lucrurilor, simbriaşiĭ englesĭ, tocmiţĭ, cu haine roşiĭ şi biftecurĭ gustoase, pentru a-şĭ vărsa sîngele pentru patrie, fură bătuţĭ de ţărănimea Burilor, carĭ aveaŭ o puşcă şi ştiaŭ de ce trag cu dînsa. Atuncĭ banĭ tot maĭ mulţĭ fură puşĭ în mişcare, mulţimĭ nenumărate

fură aruncate de pe corăbiĭ; în numele civilisațieĭ satele periră în flacărĭ; prinșiĭ pe cîmpul de luptă dreaptă fură împușcațĭ ca hoțiĭ, femeile și copiiĭ fură măturațĭ din toate părțile, în toiul iernii, către lagărele de concentrare, unde foametea și boalele rămaseră să se lupte cu dînșiĭ.

Iar «braviĭ» soldațĭ se puseră pe goana celor care-ĭ ofensaseră învingînd, și se grămădiră zece asupra unuia: de mila țăriĭ lor pustiite eroiciĭ fruntașĭ aĭ Burilor coborîră în sfîrșit steagul, și Anglia-ĭ asigură de munificența imperială cu care va căuta să aline suferințele pricinuite de dînsa. Astăzĭ însă generaliĭ burĭ merg cerșind în Europa o pîne de milă pentru neamul lor... Anglia e pe atît de generoasă pe cît e de dreaptă...

Și cum adecă de acolo să auzim noĭ cuvinte de mustrare fiind-că nu sîntem umanĭ? Ajunge oare ca un popor să fie mic și un Stat slab pentru ca să admită cea maĭ scandaloasă întoarcere a rolurilor? Saŭ Evreiĭ, carĭ prin colaborarea Gasterilor cu Șăineniĭ aŭ pus la cale această comedie diplomatică, aspiră la viitorul civilisat, engles — și american nu maĭ puțin al caselor aprinse și lagărelor de concentrare pentru omorul în masă al femeilor și copiilor?

ŞIPCA ŞI PLEVNA

Prin pasul de la Şipca, unde aŭ găsit cadavrele mutilate ale soldaţilor lor, Ruşiĭ aŭ trecut în 1877 Balcaniĭ pentru a lua în primire pe generalisimul turc, ce-şĭ aştepta soarta în cîmpia Rumelieĭ. Sultanul nu maĭ avea nicĭ o oştire la îndămînă şi din trîmbiţile biruitoare ale năvălitorilor se anunţă Europeĭ acel tratat revoluţionar din San-Stefano, care *bulgarisa* Turcia şi în locul căruia diplomaţiĭ de la Berlin aŭ izbutit să înscrie în dreptul internaţional o cîrpeală neîndestulătoare, nedreaptă şi plină de urmărĭ tumultuoase în viaţa politică de la sudul Carpaţilor.

Bulgariĭ, al căror Ţarat medieval înviase un moment din mila Împăratuluĭ rusesc, n'aŭ uitat nicĭ luptele de atuncĭ, care i-aŭ chemat la viaţa de sine stătătoare, nicĭ speranţele grandioase pe care le trezise tratatul de o clipeală. Cînd al două-zecĭ şi cincilea an a venit pentru a chema serbarea uneĭ aniversărĭ, eĭ aŭ dat festivităţilor

proporţiĭ marĭ, cît patriotismul lor fanatic şi provocator pentru vecinĭ.

La războiŭ participaŭ, undeva, la o parte de atenţia lumiĭ, bandele bulgare, ceva în genul eroilor carĭ ard acum satele din Macedonia, nişte representanţĭ mediocri aĭ uneĭ ideĭ drepte şi aĭ unor sentimente nobile. Bandele căutase şi înnainte de 1876 să atragă atenţia celor puternicĭ asupra suferinţelor pe care Bulgariĭ le înduraŭ din partea Turcilor; cînd oştirile liberatoare veniră dincolo de Dunăre, ele dădură un minuscul loc în umbră acestor colaboratorĭ pe carĭ nicĭ o armată luptînd supt steagul unuĭ Stat nu-ĭ poate recunoaşte.

Fireşte însă că pentru actualiĭ oamenĭ politicĭ şi patrioţĭ din ţara vecină, «concursul» bandelor e peste măsură de însemnat şi, în actele de vitejie isolată ale acelor ce făceaŭ parte din ele, se vede o manifestaţie de viaţă, o legitimare a drepturilor căpătate după lupte, în care neamul bulgăresc s'ar fi amestecat în chip visibil şi apreciabil. Sîrbiĭ s'aŭ luptat atuncĭ, fie şi pentru ca să se pomenească de urmaşĭ înfrîngerile lor; Greciĭ aŭ grămădit ostaşĭ la hotare; Romîniĭ aŭ scos pe Osman-Paşa din Plevna, care tăia drumul creştinilor. Bulgariĭ sînt prea mîndri pentru ca, în orĭ ce lucru, eĭ să nu pretindă măcar paritatea cu veciniĭ lor; şi iată de ce isprăvile bandelor s'aŭ prefăcut într'un strălucit

capitol de istorie militară, pe care l-a admis, după cît se vede cu acest prilej, presa și opinia publică europeană.

Manevrele a 35.000 de oamenĭ de trupe bulgărești s'aŭ desfășurat, de bine, de răŭ, în pasurile memorabile ale Balcanilor, spre amintirea luptătorilor fără steag din 1877. Aceasta nu se făcea însă pentru a jigni pe liberatoriĭ veniți din marea, sfînta Rusie pravoslavnică, ocrotitoarea Slavilor nedreptățiți. Din potrivă, invitațiile către străinĭ aŭ apucat singura cale care ducea spre această țară. În prezența Rușilor carĭ săvîrșise marea operă de acum douăzecĭ și cincĭ de anĭ trebuia să se dovedească însușirile tinereĭ armate bulgare, alcătuită pe temelia vitezelor bande de atuncĭ, și era permis publiculuĭ bulgăresc să vadă în această priveliște militară neobicĭnuită o comemorare a «colaborațieĭ» din 1877—8 pentru cucerirea independențiĭ.

Invitația a fost primită cu bucurie și grabă. Fiul Mareluĭ-Duce Nicolae — cunoscut la noĭ prin telegrama în care principele Carol era rugat să vie, «în orĭ-ce condițiĭ», pentru a ajuta pe Rușiĭ în primejdie, — o numeroasă suită de bătrînĭ generalĭ și ofițerĭ aŭ primit la Șipca defilarea trupelor bulgare. Aceasta era Rusia oficială, care merse apoĭ la Constantinopol să asigure pe Sultan că toate cele întîmplate nu priviaŭ decît îndepărtatul trecut, nu aveaŭ

nicĭ-o legătură cu presentul și nu pregătiaŭ cîtușĭ de puțin un viitor de năvălirĭ, cotropire și mutilare. În acelașĭ timp, pentru ca și cealaltă notă să nu lipsească în războinicul concert, cunoscutul ambasador al panslavismuluĭ, Ignatiev, — al căruĭ chip figurà după al Țaruluĭ și ale Marilor-Ducĭ în albumele ce se împărțiaŭ gratis la noĭ pe timpul războiuluĭ, — bătrînul Ignatiev a venit ca neoficial, ca mare apostol slav nerecunoscut, care tutușĭ se coboară în Sofia la Agenția rusă și face parte din suita Altețeĭ Sale Imperiale Nicolae Nicolaevicĭ. Și în acelașĭ timp, pentru a distra pe înnaltul oaspete, Cehiĭ, carĭ, după cît se știe, n'aŭ luptat în 1877, aŭ venit la Șipca cu coroane și panglicĭ naționale iar, pentru ochiĭ bunuluĭ bătrîn Ignatiev, colonelul Iancov a făcut oare-care focurĭ de artificiĭ în Macedonia, focurĭ a căror explicație festivă se va fi dat la Constantinopol în chipul cel maĭ mulțămitor.

* * *

Dar vremea înaintează și lunile ce se strecoară deșteaptă și alte amintirĭ decît eroismul bandelor bulgare și defilarea sîngeroasă de la Șipca.

Nu știŭ, poate că mă înșel — și în adevăr prosa ziarelor marĭ din Europa nu întărește conjecturile mele. — dar mi se pare că înnainte de

triumful mare de la Șipca ar fi fost marea primejdie de la Plevna, un foarte neplăcut eveniment pentru mîndria rusească. Cu această ocasie s'ar fi descoperit și faptul că Romînia nu e numaĭ vechia Moldovă plus Țara-Românească, adică un loc pe unde se trece și se petrece, ci un Stat modern, avînd o armată pregătită, gata să înfrunte focul, și un Domn ce nu doria nimic maĭ mult decît să dovedească lumiĭ însușirile poporuluĭ săŭ, ale luptătorilor ce eraŭ opera sa. Iarășĭ mi se pare că din lagărul rus ar fi venit o invitare foarte călduroasă și grabnică, apoĭ că maĭ multe zecĭ de miĭ de ostașĭ ar fi trecut Dunărea și, într'un avînt vrednic de timpurile legendare, ar fi sfărîmat zidul de oțel ce apăra pe Osman, învingătorul, umilitorul Rușilor. Văd iarășĭ în acest trecut cuceririĭ, triumfurĭ, răsunet de aclamațiĭ în jurul voinicilor...

Dar nu, trebuie să mă fi înșelînd. La Șipca nu s'a vorbit de așa ceva, și în comemorarea liberăriĭ n'a fost vorba decît de bande și de armata rusească: nicĭ-o telegramă recunoscătoare n'a venit către acela în mînile căruia Osman și-a dat sabia...

Dar, dacă totușĭ ar fi adevărate acele lucrurĭ, nu s'ar cuvenĭ oare ca o deputație din toate regimentele românești ce aŭ luptat la Plevna să meargă în apropiata zi aniversară pentru a serba modest și pios victoria de altă dată? Vecinii

noştri Bulgariĭ ar fi încîntaţĭ că după Şipca li se dă prilejul de a serba şi Plevna, — după uniĭ liberatorĭ şi pe ceĭlalţĭ [1].

---

[1]. Represintanţiĭ oştiriĭ romîne aŭ mers în adevăr la Plevna, avînd în fruntea lor pe regele Carol. Şi cu acest prilej veciniĭ noştri aŭ aratat că-şĭ aduc aminte de ajutorul romanesc ca şi de al Ruşilor, — dar tot pe rînd, nu de toate la olalta.

NILUL ŞI EDICTUL DE NANTES

O însuşire superioară la un bărbat politic e aceia de a resuma într'un moment dat o întreagă situaţie, de a cuprinde un întreg şir de lămuriri, de a face să fulgere înnaintea ochilor o soluţie minunată, — în cîteva cuvinte numaĭ, într'o figură retorică saŭ într'o amintire a unuĭ fapt asămănător bine cunoscut. La noĭ, nu se pot cita mulţĭ fruntaşĭ saŭ şefĭ de partid carĭ să fi fost înzestraţĭ cu acest dar, ce provoacă admiraţia maĭ mult decît orĭ-care altul şi face minunĭ într'o sală de întrunire ca şi într'o cameră de prietenĭ. Toată lumea care e capabilă de o apreciare dreaptă, va recunoaşte însă că această calitate, — *şi* această calitate, — a fost dată de natură celuĭ maĭ simpatic dintre viitoriĭ conducătorĭ aĭ destinelor ţăriĭ, — aceluĭ pe care partisaniĭ luĭ îl urmează, sărutînd în ţărîna saŭ în mocirla drumurilor politiceĭ zilnice urmele-ĭ minunate.

* * *

Era un banchet, un banchet de recunoștință, la care luaŭ parte numaĭ intelectualĭ, — în mare parte cu cefile stacojiĭ și înveliți cu osînza pe banĭ de împrumut saŭ pe gratisul Statuluĭ, care distinge pe aceĭ ce se consacră vieții înnalte a gînduluĭ, pe martiriĭ cugetăriĭ ce se răsplătește prin ea însăși. Frunțile înguste ale acestor filosofĭ broboniaŭ de prisosul licvidului cerebral, scos la suprafață de căldura luĭ Iunie. Din paharele închiriate, vinurĭ dăruite — intelectualul e sărac și merită băutura aproapeluĭ — se scurgeaŭ pe gîtlejurĭ ce se mișcaŭ fără voe, așteptînd momentul în care li se va permite, conform programuluĭ, a scoate sunete oratorice. Acelaș bielșug de licvid, de apă... clocotită, se observa în cuvîntările acvatice ale înțelepților, ce cîntaŭ pe rînd imnul lor de adorație către patronul tuturor meritelor. Și, cînd îĭ veni rîndul, în această atmosferă umedă, în mijlocul acestuĭ bielșug suggestiv, în fața acestor ochĭ ce cerșeaŭ lacomĭ pentru viitorul pe care l-ar fi smuls cu dinții, ce nu se tociaŭ nicĭ-odată, — sărbătoritul, amintindu-și de politica financiară pe care o făcuse cînd era la putere, aruncă o vorbă, care resuma totul, trecutul, presentul și viitorul: Eŭ sînt Nilul, rîul cu fecunda revărsare, care risipește pentru a îmbogăți (saŭ așa ceva).

Nilul?... Acesta era în adevăr: Nilul, și ascultătoriĭ, uimiți de adevărul acestuĭ cuvînt, ca și

de frumusețа luĭ suggestivă, văzură înnaintea lor mocirla budgetuluĭ revărsîndu-se, și se visară forfotind într'însa unul lîngă altul, dînd acestuĭ lut, așa de vulgar în aparență, o viață pe atît de bogată, pe cît de respingătoare. Așa, cu fracurile și cămășile lor albe, s'ar fi aruncat orbește în revărsarea, ce hrănește atît de bine pe cine e deprins a trăi în noroiul budgetar. Toțĭ: crocodiliĭ, ichneumoniĭ, ipopotamiĭ, broaștele și simpliĭ viermĭ de Nil...

Și Nilul va rămînea pentru totdeauna ca o genială figura represintînd triumful parasitismuluĭ politic în apele îndoielnice al vistierieĭ prădate.

* * *

Trec cîteva lunĭ de zile, și domnul Hay are curiositatea de a vedea cum se poartă aceĭ antropoizĭ din Romînia semi-asiatică, peste carĭ voința Dumnezeului amînduror Testamentelor l-a făcut gardian responsabil. Ce a aflat, trebuia să-ĭ provoace indignarea. Omorurile din Filipine nu eraŭ nimic pe lîngă ceia ce se petrecea în odiosul Bucureștĭ însîngerat. Anume, guvernul decretase acolo moartea tuturor Evreilor. Lucrul fusese pregătit în cea maĭ mare taină, și nicĭ-una dintre nefericitele victime, închinîndu-se seara înnainte de a se odihni de greaua muncă a «funcționariuluĭ comercial», nu se gîn-

dise că soarele nu va maĭ răsări a doua zi pentru dînsul.

Cînd se făcu miez de noapte, clopotul de la Mitropolie începu să sune lugubru, și celelalte clopote ale bisericilor din vale îl urmară, într'un îngrozitor concert, al căruĭ rost îl știaŭ numaĭ calăiĭ ce-l ordonase. Aceștia, urmațĭ de o mulțime de pravoslavnicĭ, turbațĭ de fanatism, se aruncară în bande asupra cartierelor evreeștĭ, înnecîndu-le în sînge. Nu numaĭ atît; puterea publică, fără sfială, participa la măcel: soldațĭ, ofițerĭ, pînă la cele maĭ înnalte trepte, trăgeaŭ cu pușca în bieții osîndițĭ pentru lege. Se spune chiar că din casa umbrită de steagul țăriĭ, ar fi pornit focurĭ asupra fugarilor, ce nu știaŭ în ce unghiurĭ de lume li se poate ierta crima de a se închina luĭ Dumnezeŭ altfel decît ucigașiĭ. Era noaptea Sfîntului... Tărăbuță, pe care Israel a însemnat-o cu negru în analele sale. Iar Hay denunță crima, și chemă pe vinovațĭ înnaintea tribunaluluĭ Umanității.

Aceștia refusară, împietrițĭ și neatinși de căință, să se înfățișeze; ba uniĭ rîseră cinic la cuvintele de mustrare, trimețînd pe represintantul civilisațieĭ la o plimbare salutară. Emulul Niluluĭ însă nu putea cugeta și lucra ca un vulgar politician. Stăpînit de ideĭ înnalte de dreptate, pătruns de idealurĭ superioare, el făgădui, la venirea sa din noŭ la putere, dacă nu

să răzbune trecutul, cel puțin să răsplătească, să asigure pe aceĭ carĭ suferise. Romîniĭ ar fi atacat și maĭ departe pe Evreĭ, dacă aceștia n'ar fi avut la îndămînă orașe întărite—Dorohoiul, Botoșaniĭ, Iașiĭ,— armata lor națională, parlamentul lor în Nordul Moldoveĭ. Acestea trebuiaŭ să le aibă, a zis făcătorul de dreptate, și sîntem siguri că așa va fi într'un apropiat viitor.

Dar trebuia cuvîntul, care să resume nobila făgăduială. El a fulgerat iarășĭ înaintea cetitorilor ziarelor conservatoare de nuanța demagogică și hebreogogică: dacă e o noapte de măcel și, dacă vor fi cetățĭ de siguranță,—eĭ bine va fi... Edictul de Nantes!

Așa a apărut de supt tipar vestirea Edictuluĭ de Nantes pentru Evreiĭ din România. Și edictul a fost revocat, cînd s'a găsit cine să semnaleze monstruositatea cuvîntuluĭ,— adică fără zăbavă, și fără altă pagubă decît a iubitorilor de lucrurĭ vesele.

SCRISOAREA D-LUĬ CARP

I.

Acum cîte-va zile s'a tipărit în coloanele acestuĭ ziar un memorabil document de patriotism luminat, de grijă desinteresată pentru înnaintarea acesteĭ țărĭ, nu în frase de bîlciŭ, în titlurĭ mincinoase și în pretențiĭ goale, ci în muncă văzută pentru orĭ-cine și impuindu-se prețuiriĭ tuturora. Bătrînul fruntaș al țăriĭ care cu aproape doĭ anĭ în urmă s'a coborît de la guvern ca nimenĭ altul înnainte de dînsul, despreţuind de la nemăsurata înălțime a întregeĭ datoriĭ îndeplinite toate svîrcolirile captatorilor de voturĭ și fabricanților de majorităţĭ maĭ mult saŭ maĭ puțin necuvîntătoare, a spus, în puține cuvinte, cumpănite și senine, un lucru neauzit: anume că orașele și tîrgurile nu există numaĭ pentru a face locurĭ la masă neplătită oamenilor incapabilĭ de o ocupație serioasă și folositoare, ci pentru a fi o podoabă a țăriĭ și un element de

căpetenie în dezvoltarea eĭ. Și, ca să îndeplinească această misiune, le trebue conducătorĭ gospodarĭ, cu tragere de inimă și ambiție nobilă, carĭ să chivernisească averea conlocuitorilor lor cu aceiașĭ îngrijire ca pe a lor proprie. Primarĭ și consilierĭ, carĭ să știe a deveni așa de indispensabilĭ prin serviciile ce ar aduce, încît nicĭ un guvern, afară bine înțeles de acela al barbarilor ce sînt cunoscuțĭ, — să nu cuteze a lucra pentru înlăturarea lor.

Legitimarea recomandațiilor domnuluĭ Carp o poate găsi orĭ-cine, strîngîndu-șĭ în minte impresiile culese din centrele noastre urbane, saŭ privind în jurul săŭ, chiar dacă ar sta într'o stradă de frunte a Capitaleĭ regatuluĭ romîn. Sînt orĭ-unde lucrurĭ de care s'ar rușina orĭ-cine privește lucrurile din punctul de vedere al civilisațieĭ pe care sîntem ținuțĭ a o represinta. Nu maĭ departe decît în August al anuluĭ acestuia trecătoriĭ carĭ străbăteaŭ bulevardul Colțeĭ, puteaŭ să admire la întretăierea luĭ cu Strada Romană și Strada Primăvereĭ un monument unic, aproape neexplicabil pentru străinul ce s'ar fi rătăcit prin țara noastră. Un grotesc pavilion de lemn simulînd piatra, acoperit de crengĭ de brad uscate, rupte, terfelite ; fragmente de pînze represintînd subiecte alegorice atîrnaŭ prin colțurĭ, și, în fața copiilor din împrejurime, carĭ lăsaseră urme eterne ale visitării dese făcute

clădiriĭ, un biet soldat, toropit de soarele arzător, păzia această frumuseță. Eĭ bine, acest conglomerat inform, pîngărit pînă la dezgust, era pavilionul cochet care, înfășurat de drapele, adăpostia la 10 Maiŭ 1902 pe regele Romînieĭ, care, în amintirea biruinților de acum un pătrar de veac, privia trecîndu-ĭ ostașiĭ supt insigniile nouă, binecuvîntate pentru izbîndă în apărarea patrieĭ. Primăria avuse atîta de lucru, încît dăduse lumiĭ lunĭ întregĭ de zile această privelište înjositoare.

Duceți-vă în al doilea oraș al țăriĭ, la Iașĭ. Veți vedea capodopere de răŭ gust, minunĭ de ignoranță architectonică, batjocurĭ ale bunuluĭ simț și crime contra sănătățiĭ publice. Străbateți numaĭ strada principală: s'o luăm de la Copoŭ în jos. După o scurtă călătorie într'un aier împrospătat la fiece bătaie de vînt cu curente răŭmirositoare, ajungînd la cofetăria Tufli, puteți admira pe un rond de asfalt ce încunjură stîlpul unuĭ lampion electric, două băncĭ, așezate paralel, pe care se găsesc oamenĭ de curaj ca să le ocupe, stînd astfel, seninĭ, în mijlocul circulațieĭ, aĭ căreĭ arbitri se pare că sînt. Uitați-vă înnainte: e un bulevard deschis către gară: nu veți uita, de sigur, nicĭ frumuseța arborilor, nicĭ calitatea clădirilor ce-l împodobesc. Maĭ departe, iată o frumoasă piață, o piață nouă, de proporțiĭ fără îndoială unice în lume, — re-

sultat capricios al joculuĭ politic cu exproprierile. Dacă aţĭ ajuns la Mitropolie, veţĭ admira cu cîtă artă această enormă clădire costisitoare se ascunde privirilor indiscrete: noul Mitropolit a propus să se facă o piaţă, oferind terenul, dar i s'a spus că nu sînt banĭ, — din motive de gospodărie bine cunoscute. În faţă, palatul principeluĭ Ferdinand, încunjurat de bălării, cu lanţurile împrejmuitoare rupte, cu stîlpiĭ de piatră smulşĭ din pămînt: groapa de var nu e încă astupată, aşteptînd să servească de sepulcru al unuĭ beţiv-întîrziat; pe un părete al caseĭ vecine — palatul e în comunicaţie directă cu maĭ multe cuiburĭ de Evreĭ supţirĭ, trecătoriĭ aŭ protestat în repetite rînduri contra lipseĭ vespasianelor, care se explică de altfel într'un oraş aşa de curat. După toate acestea, Ieşeniĭ se miră de ce Principele nu s'ar grăbi să se instaleze în clădirea pe care comuna i-o păstrează cu atîta bună-cuviinţă!. Uite, maĭ încolo, o şcoală: despreţuind lumina materială, genialul architect a înlocuit ferestrele din faţadă cu două marĭ hărţĭ geografice, dintre care socot că una trebuie să represinte Sahara cu Nigriţia, iar cealaltă Ţara de foc; pentru a da elevilor noţiunea accidentelor soluluĭ, terenul nu e nivelat nicĭ pînă acum şi, fiind liber de orĭ-ce împrejmuirĭ, întreţine cultul libertăţiĭ în sufletele tinere; ca o imagine a pros-

peritățiĭ politicianilor romînĭ cînd sînt la guvern, un porc, nemuritor, se pare; stă tolănit într'o groapă fabricată anume: e pentru comună ceia ce ar fi urșiĭ pentru Berna saŭ porumbiĭ Sfîntuluĭ Marc pentru Veneția, — animalul simbolic. Cine nu cunoaște prăvăliile de lîngă biserica catolică, n'are idee de architectura gotică, așa cum se practica pe vremea cînd Goțiĭ se aflaŭ la noĭ și aveaŭ conflicte cu Huniĭ; ele se păstrează tocmaĭ pentru a ne aminti aceste timpurĭ îndepărtate, cînd se alcătuia poporul nostru; a le dărîma ar fi o crimă, cînd poate să dărîme cineva o sumă de bisericĭ seculare, carĭ nu sînt îndestul de frecventate de noua populație ebraică a Iașilor și merită să dispară. Lăsăm «Cafeneaua de Viena , cu chelneriĭ săĭ femininĭ, legațĭ sub fălcĭ, aruncăm o privire tufișurilor din carĭ se înnalță Banca Națională și dăm cu ochiĭ de statuia luĭ Ștefan cel Mare, așezată între squarurĭ, unde pentru întîia oară anul acesta văzuĭ crîncena luptă a unuĭ bătrîn grădinar cu buruienĭ tenace. Monumentul se razimă pe pămînt nepietruit și cu nivelația... pierdută. În fund, țelul călătorieĭ: Palatul Administrativ, vestit în toată lumea prin aceia că fiecare din odăile sale întunecoase pute *altfel*.

D. Carp a crezut că e vremea să fim de fapt în Europa, să sămănăm măcar cu «barbara» Rusie, unde e atîta ordine și îngrijire în orașe. A scris îndemnul său. Și ce i s'a răspuns?

II

Prin glasul unuĭ autorisat representant al săŭ, partidul conservator demagogic s'a grăbit să lămurească lumea asupra însemnătățiĭ scrisoriĭ d-luĭ Carp. Orĭ ce s'ar fi părut naivilor că descopăr într'însa, d. Ionescu a proclamat că scrisoarea e un simplu «moft» inofensiv, care nu poate inspira alt ceva de cît așa în treacăt veselia unuĭ serios bărbat politic.

Presa aceleiașĭ grupărĭ politice n'așteptase, ce e drept, destăinuirea inspiratoruluĭ eĭ pentru a supune uneĭ criticĭ competente acele cîteva rîndurĭ fără greutate.

Cine ar fi crezut că vede în scrisoare un patriotism luminat și modern, o judecată senină a timpurilor de astăzi și o înțeleaptă îndreptare către viitor, se înșela, naivul, nepracticul, visătorul! Circulara adresată de d. Carp avea de fapt un singur scop: Să sfătuiască pe aderenții săĭ, grupațĭ în minuscule cluburĭ, insule bătute de marea murdară a oportunismuluĭ, a se abținea de la alegerile comunale. Convingerea

că «junimismul» săŭ nu poate să învinga saŭ să se manifeste onorabil, și-o formase d. Carp la vederea triumfurilor cîștigate de adversariĭ săĭ «conservatorĭ»: elocvența minunată a neofiților d-luĭ Ionescu, imposantele manifestațiĭ ale unor cetățenĭ carĭ înțeleg legătura strînsă ce există între iarna apropiată și o anumită haină, pe care n'aŭ cu ce să și-o cumpere și nu cutează s'o capete altfel, orbitoarele luminațiĭ din fața clubuluĭ săŭ, aceste splendide apusurĭ de soare, influențase așa de mult pe d. Carp, încît, într'o formă supțire — ce lucru naiv iarăși! — dăduse semnalul retragerii. Căcĭ nu e așa, a spune aderenților să voteze oamenĭ cinstițĭ, e identic cu a le recomanda să vînture și eĭ pleava, ca atîția alțiĭ!

Dar după ultimele deslușirĭ ale Învățatoruluĭ, tema aceasta va fi părăsită, pentru a fi înlocuită prin tema «moftuluĭ».

Și nouă nĭ se pare aceasta cu mult maĭ îndreptățită. În adevăr, știm și noĭ ce nu e «moft», ci acțiune serioasă și binefăcătoare, contribuție patriotică la alcătuirea unui viitor maĭ bun. Nu e «moft» revărsarea Niluluĭ pentru candidațiĭ de slujbe ușoare și de cîștigurĭ fără slujbe și chiar fără vre-un fel de ocupație; nu e «moft» fericirea Evreilor scăpațĭ cu viață din ghiarele noastre printr'un Edict de Nantes, ce ar crea Statul domnuluĭ rabin Beck în Statul Mărieĭ

Sale Regeluĭ Carol; nu e «moft» civilisarea prin exercițiĭ de bicicletă daco-romînă și prin danțurĭ de un înnalt naționalism ale fraților din Macedonia, ce s'ar pregăti încă în școlĭ, cultivîndu-șĭ în deosebite chipurĭ mușchiĭ romînĭ cu cari li sînt înzestrate picioarele.

Nu sînt «mofturĭ» pentru că: revărsîndu-se Nilul, ale căruĭ izvoare — care e curios cum de s'aŭ căutat atîta vreme, cînd ele sînt așa de aproape de mintea omului — se află în buzunarele noastre ale tuturor, se crează legiunĭ fidele de masticatorĭ și digeranți, mulțămită cărora se poate face mult timp o bună politică de «conservator». Făgăduindu-se cetățĭ de siguranță și parlamente religioase Iudeilor ce sufăr pe urma intoleranțiĭ romînești, cine știe, ochiĭ agerĭ aĭ marilor bancherĭ semițĭ, carĭ țin în mîna lor adesea rostul lumiĭ, într'o epocă fericită ca aceasta, s'ar putea opri în treacăt asupra guriĭ de aur ce predică dreptatea și civilisația nepărtenitoare, și nu stăm așa de departe de vremea cînd se făceaŭ Domnĭ din mila vătavilor femeilor din Seraiŭ pentru ca să ne revoltam la gîndul că putem avea miniștri cu stampila Alianțeĭ Israelite pe frunte. În sfîrșit, prin ce se poate recomanda maĭ bine cineva ca un patriot, în care neamul poate avea încredere, decît cumpărînd bicicle culturale, plătind din banii Statuluĭ, cari sînt doar aĭ Națiuniĭ, profesorĭ de o

erudiție deosebită pentru acele bicicle și directori pentru acești valoroși profesori de bicicle?

Nu, acestea nu sînt «mofturĭ precum nu e nicĭ «politica imperială» — auziți bine imperialismul romîn, cu o țară de la Vîrciorova pînă la Burdujeni — pe care o anunțase și se arătase gata a începe s'o îndeplinească nu știŭ cine, al căruĭ nume îmĭ scapă. Saŭ poate-și aduce cineva aminte de acest inventator care-și merită de sigur brevetul, ca și acelaș, saŭ altul, pentru edict și pentru ce s'a maĭ pomenit încă?

* * *

Partidul liberal e numeros, el are puterea astazĭ și o va ținea poate multă vreme. Cînd se află cineva în această situație, s'ar cădea să fie drept și să admire ce merită să fie admirat.

Dar anumite necesități, resultînd din calitatea și tendințele acelor mulți din carĭ se alcătuește, silesc pe marele partid a face azi și mîne politica absolut comodă a imutabilității. Economiile le-a făcut, personal, d. D. Sturdza; pentru rest, partidul garantează că nu se va schimba nimic. Căcĭ totul stă așa de bine!

Și să vie cineva pentru a spune că ar fi bine să se înceapă, la comună azi, în Stat mîne, guvernul pentru ceĭ guvernați? Ce îndrăzneală!

O sfîntă indignare cuprinde pe Brăteștiĭ de dincolo. Însă, de oare ce un liberal nu poate vorbi ca un demagog declarat, și unuĭ partid de asanare nu-ĭ stă bine a rîde de aceĭ carĭ o predică aiurea, se servesc, de gazetarĭ meșterĭ, articolașe supțirĭ: «o da: gospodăria comunală; bun lucru, dar, de sigur, pentru viitor», și așa maĭ departe.

Numaĭ cît un lucru. Între multele pe care le știe partidul liberal, e și acela că vom trăi o mie de anĭ încă, pentru a pierde în gîlcevĭ pe atît de miserabile pe cît de sterpe, prețioșĭ anĭ meniți pentru muncă?

TABLA CUPRINSULUĬ

	Pag.
Un îndemn	1
Un regret	5
Polemici ştiinţifice în presa politica	9
Oameni imparţialĭ	12
O încercare	16
Încoronarea d-luĭ Gr. Tocilescu la Dorohoĭ	21
O declaraţie	25
O noua explicare a minciuniĭ în presa	29
Viitorul partidelor politice	32
Asupra casului de la Iaşi	38
Un filosof electoral — D. Ioan Bratescu	43
Chestiunĭ mari	47
Universitariĭ în viaţa politica	52
Romînismul în Bucovina	63
Supararea patriarchuluĭ ecumenic	95
Episcopul Mihail Pavel	100
«Romînismul» vechiu şi noul naţionalism	105
Pericolul liceelor	110
Politica latina	116
Ateneismul de provincie	121
Naţionalismul romîn în forma austriaca	127
O parere de rau	132
Un congres de reforme	139
Înfrăţire Romîno-Maghiara	144
Era noua în Bucovina	151
Cugetări asupra unuĭ banchet de intelectualĭ	157
Adversariĭ schimbăriĭ morale	165
În chestia evreiasca	177
Studiĭ asupra partidului liberal	265
Intervenţia americano-englesa	312
Şipca şi Plevna	323
Nilul şi edictul de Nantes	329
Scrisoarea d-luĭ Carp	334